АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪЧИНЕНИЯ В ДВА ТОМА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ, СОФИЯ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪЧИНЕНИЯ • ТОМ ПЪРВИ

БАЙ ГАНЬО
ФЕЙЛЕТОНИ

Съставителство и редакция
Илия Тодоров и Тихомир Тихов

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ, 1989

ОТНОВО ЗА БАЙ ГАНЬО И СЪВРЕМЕННИТЕ «ПРЕВРАЩЕНИЯ» НА БАЙГАНЬОВЩИНАТА*

Няма друг герой в българската литература, който да е навлизал така шумно и трайно в националния ни живот, както този недодялан българин с пословичната си безцеремонност и накривения си калпак. Преди бай Ганьо само появата на Митрофан и Дормидолски бе накарала да се смее цяла България. Но смехът около тези Вазови герои заглъхна бързо, както им бе съдено скоро да слязат от сцената на следосвобожденската действителност. Героите на Вазов — тези чудаци от миналото — напразно ще се силят да пуснат корени в новия живот. С тях Вазов е искал сякаш сам да се посмее над окончателната раздяла с миналото и над всеобщата изостаналост на българина, при която е трябвало да се изгражда новият живот след Освобождението.

Бай Ганьо е друго. Той е герой на днешния и утрешния ден и нему е съдено тепърва да играе роля в обществото. Когато през 1894 година започват да излизат Алековите очерци «Бай Ганьо тръгна по Европа», неговите сънародници го изпращат с всеобщ смях. Но тръгвайки с непобедимото си самочувствие из Европа, бай Ганьо сам се смее под мустак на наивността, неподвижността и безпомощността на Вазовите чичовци, има ясно съзнание за мястото, което иска да заеме в обществото, и за ролята, която му предстои да играе. Не е чудно, че в собственото му самоизображение неговият образ е винаги триизмерен. Героят на Алеко не крие, а, напротив, бърза сам да изтъкне своите национални, социални и морални качества. «Булгар! Булга-а-р!» — ще се провиква той въпреки своята подозрителност навсякъде из Европа, а пред сънародниците си ще изтъква със свойствената си безогледност новата си роля в обществото: «Кесийката, кесийката — ето къде е всичката премъдрост. . . туй борба обществена, идеали и не знам какви глупости — всичко е бошлаф!» Откровен е той до бруталност и когато трябва да определи своята дистанция от народа: «Народът! Народът е стадо, като му завъртиш сопата. . .»

---

* Из: П. Пондев. Българска литература. Т. 2. Пътища познати и непознати. С., 1984.

Оказа се, че щом стъпи на родна земя, бай Ганьо проявява истинската си сила. Тук той не е само познатата карикатура. В родината си той не буди само смях със своята простащина и дебелащина. Той започва да буди много повече страх и отвращение със своето безчестие, бруталност и заплахи. Алеко сам изпитва върху себе си тази домашна безцеремонност на своя герой по време на беззаконията и насилията в свищовските избори през 1894 г. Затова и занапред всички срещи със собствения му герой ще будят у него гняв и възмущение. И още едно качество все повече и повече ще започва да се налага у бай Ганьо — в родината си той кара с някаква непонятна сила да никнат като отровни гъби негови двойници, подобия и копия. Неговият калпак и червеният му пояс остават само външен белег в собствената му персонификация, след като неочаквано за всички той се бе превърнал в нарицателно име.

Юлският пленум вдигна завесата пред обществени нередности, в които очебийни национални черти напомнят за познатия дух на байганьовщината и нейните съвременни «превращения». За нея тревожно заговори и нашият ежедневен и периодичен печат, без да скрива имената на внуците и правнуците на Алековия герой, които със своя «предприемчив» дух бяха успели през последните три десетилетия да оставят нечистите си следи навсякъде в нашия обществен, стопански и културен живот, без да пощадят и така скъпите на Алековото сърце «омайни прелести на нашата дивна природа». С красноречивото си присъствие потомците на някогашния як и недодялан българин искаха сякаш да потвърдят своята жилава природа и способността да играят роля в света на социализма и научно-техническия прогрес. И трябва да признаем, че те се оказаха въоръжени с достатъчно научна терминология и «научни концепции» за целта. Така в нашите представи неочаквано оживя отново колоритният образ на Алековия герой с агресивната му природа и одобрителния възглас: «Ашколсун кьопоолар!»

Байганьовщината не е понятие от ежедневния речник на днешния българин. Неговият език, осъвременен с техническите новости на века и законното съжителство с чужди езици, външно успява да прикрива съвременните превращения на байганьовщината. Някога пословичният герой на Алеко Константинов се натрапваше на съвременниците си със своето физическо присъствие. Той можеше веднага да бъде разпознат по засуканите му мустаци и миризмата, която оставяше след себе си. Днес времето е променило много неща. Дисагите, антерията и червеният пояс на някогашния търговец на гюлово масло могат да се видят само в музеите. Българинът живее в нова научно-техническа ера и бай Ганьо с познатите му доспехи е музеен експонат. Сега шумните подвизи на Алековия герой в нашето динамично и универсално съвремие биха изглеждали неправдоподобни и нелепи. И затова още повече буди удивление фактът, че продължаваме да се сблъскваме с оня невидим дух, заключен сякаш в познатия и безцеремонен израз: «Аз да ви науча как се става човек!» Но тук още по-тревожен е фактът, че този дух на Алековия герой под закрилата на някакво свойско безгрижие и всеопростимост към «нашенеца» причинява на обществото вреди, каквито не биха могли да ни причинят и най-злите врагове. . .

Бай Ганьо не е само литературно явление. Той е преди всичко социално явление, което обективно в своето историческо развитие е претърпяло многобройни и коренни «превращения», макар и да запазва всякога в себе си «генотипа», т. е. някаква съвкупност от признаци, по които можем да го разпознаваме във всичките му неочаквани метаморфози. Това обяснява и защо жизненото многообразие обикновено рефлектира върху литературния първообраз по такъв начин, че може да го обогатява с нови черти, като превръща в отделни случаи героя на едно литературно произведение в непреходен и вечно съвременен образ. . .

* * *

В нашата студия за Алеко Константинов («Алеко Константинов», 1959), струва ми се, доказахме, че независимо от всичките му национални особености и своеобразие бай Ганьо бе национално копие на един общ социален тип. В световната литература бай Ганьо има свои предшественици, макар от тях да го отделят застоят и робството. Негови по-възрастни братя са Дикенсовите банкери и промишлени крале: бондербиевци и домбиевци, практични, безмилостни, надменни и тщеславни деспоти; Балзаковите Гранде, Гобсек, Тийе и Нюсенжан — скъперници, лихвари, банкери и фабриканти от «Човешка комедия», некоронованн крале в паричния свят, ненадминати в своята изобретателност да трупат пари. «Моят поглед — заявява Балзаковият Гобсек — е като погледа на бога. . . Аз съм достатъчно богат, за да купя съвестта на ония, които управляват. . . Аз мога да имам най-красивите жени. . . Властта и наслаждението — не е ли това венецът на целия ваш социален строй? Ние сме в Париж около десетина човека, ние, мълчаливите и неизвестни властители и разпоредители с вашите съдбини.» За Гобсек и подобните му парите са мярка за всичко, а блясъкът на златото — същността на онази философия на духа, която роди всеобщата поквара и шумната жажда за наслади в обществото на Втората империя.

Бай Ганьо, който бе успял чрез своите «гешефти» през 90-те години да напълни «кесията», би могъл да бъде през следващите десетилетия и банкер, и фабрикант, и търговец, и предприемач. Чудомир ни го е показал през 30-те години в «Портрет» в образа на стария търговец на розово масло хаджи Койо хаджи Стойолу, който, макар и да е предоставил управлението на кантората на синовете си, не позволява да му кършат думата надве. Ето как се обръща той към синовете си, които са обещали на художника, който рисува портрета му, две хиляди лева: «Панталея, Панталея бе, я ела тук. Ти от Тунджа ли гребеш тия хилядарки? За един портрет, и то до кръста — две хиляди, и баре да е на хасе, да речем, или на нещо друго, а то на кеневир! Хайде, холан, че вий за будала ли ме смятате мене бе! Аз да зная, че три пъти до довечера ще умра, пак не давам толкова пари! Тъй ли лесно се печелят тези пущини. . .» Цялата пословична байганьовска простотия и скъперничество са останали непокътнати у хаджи Койо, който продължава да вижда образа на своето достолепие не в портрета, а в парите. Ако по времето на Стамболовото управление бай Ганьо не е сам, а заедно с гороломовци и каменевци — негови кръвни братя — граби народа и трупа богатства, колко повече той има основание да се чувствува доволен и сигурен в себе си, когато вече знае, че в ръцете на неговото социално родословие са изцяло и властта, и парите. Макар и в националните си граници той още да се чувствува малък и непризнат, той знае, че и на извъннационален терен негови единствени оръжия са богатството и парите.

В общочовешката галерия от типове бай Ганьо е във фалангата на онези социални екземпляри, които се отличават с могъщия си инстинкт към парите и с фанатичната отданеност на стремежа да се трупат богатства. Тяхната сила се крие еднакво и в опортюнистичната им гъвкавост, и в непреклонността, с която преследват целта. Крьогер — световноизвестният крал на кибрита — се чувствува горд да признае: «Онова, което работя, може да се нарече мошеничество. Но никой не смее да ми каже това. Какво са парите? . . . Това е богатството. Само че човек трябва да бъде спекулант. Споразумее ли се той с останалите спекуланти, всичко върви гладко. Народът е стадо овци. . .» Пред своите сънародници бай Ганьо е произнасял тези думи неведнъж и неговият възглед как трябва да се управлява общественото мнение е също категоричен: «Народът е стадо, като му завъртиш сопата. . .»

В борбата за първенство бай Ганьо не подбира средства. Той може да бъде и стръвник, и суров деспот, и циник, и гнусен мазник. Спомнете си на каква срамна низост е способен той в изкуството да се приспособява: «Знайш ли ти, че ако вземем да се

надвикваме, не се знае кой кого ще надвика. Па и за почитани, ако дойде думата, аз пак не се давам. Ти ще целунеш ръка, аз — двете ръце; ти ще целунеш скута, аз — краката; ти ще целунеш на друго място, аз — на още по-друго място. Че ти с мен ли ще се надпреварваш бе, кьорпе?» И в това отношение бай Ганьо по нищо не се отличава от своите предшественици, макар и те да са произлезли от по-висши обществени и духовни формации.

Със своите общочовешки черти бай Ганьо е изразител на буржоазната личност, формирана в различни времена и многообразна по националните си отлики и култура, но единна по своята социална същност. Изграждайки се чрез егоизма и безчестието в самосъзнанието си за собствената си сила, тя търси обществено признание чрез външни белези за господарство и избраничество, като разпростира своя авторитет и отличителност върху цялата обществена йерархия. Създадените от нея духовни мерки създават многобройни копия и подобия — реално и неопровержимо доказателство за суверенното ѝ положение в обществото. Ето защо ние чувствуваме живото присъствие на бай Ганьо не само във фейлетоните, които Алеко е посветил на своя герой, а и в много от останалите му фейлетони. Не случайно Алеко завършва своя фейлетон за изборите в Свищов с мисълта: «Ето епоха, която ми дава неизчерпаем материал за «Бай Ганя». «Гласът на бай Ганьо с всеки изминат ден ще се издига все по-високо, за да властвува над всичко, докато започне да дава тон на целия обществен и политически живот в новоосвободена България: «Да ще султанът да ни даде Македония, че да ти се изтърся аз тебе в Солун, ама догде е нашата партия на власт, че да ти се курдисам аз тебе на митницата. . . Тука ли си, сама ли си!» Излишно е да питаме кои бяха тези, които хвърлиха народа в три кръвопролитни войни в името на «националните идеали», за да го доведат до непоправими национални катастрофи.

Обстоятелството, че навсякъде, по всички стъпала на социалната йерархия, читателят се сблъсква с манталитета и моралните принципи на бай Ганьо, е потвърждение на факта, че действителността, която Алеко рисува, гъмжи от негови двойници, копия и подобия, че чертите на буржоазната личност, която се формира в новото общество, стават черти на цялото общество и предопределят неговата същност. Друг е въпросът, защо и тези общочовешки черти у бай Ганьо се проецират предимно върху национален терен, подобно на самия бай Ганьо, който проявява истинската си сила, щом кракът му стъпи на родна земя. Историческата закъснялост на българското общество дава отговор и на въпроса, защо през цялото свое съществование, когато гладът за признание пробуди

у българската буржоазия маниите за величие, позите, самоизтъкването и срама от плебейския ѝ произход заедно с жаждата за удоволствия, тя не можа да се издигне по-високо от духовното равнище на п а р в е н ю т о с познатото чуждопоклонство и презрение към родното.

Няма да сгрешим, ако в историческата закъснялост на българина съзрем онази най-съществена национална черта у бай Ганьо, която обяснява защо под неговото национално своеобразие се откриват така трудно общочовешките му черти. Оттук според мен бе създадена и погрешната насока да се търси в преобладаването на националните черти у бай Ганьо характеристиката на националния тип и илюзията за «българина изобщо». Бай Ганьо е неопровержимо доказателство, че не е в ъ з м о ж н о в ъ р х у н е р а з в и т и ф о р м и на душевността и непълноценни характери да се изграждат о б щ о ч о в е ш к и т и п о в е и общочовешки герои в литературата. Затова и бай Ганьо сред широкия свят трудно може да бъде разпознат с общочовешките си черти и ще напомня винаги с националното си своеобразие екзотично животно и уникален случай. В предговора на излязлата в Париж през 1925 г. книга «България под режима на убийството» нейният автор Пол Верние пише: «Трябва да бъде разобличено и заклеймено едно правителство, това на Цанков, което е заслужило с престъпленията си да бъде изхвърлено от обществото на цивилизованите народи.» Справедливото възмущение на Пол Верние в едно отношение не бе в съгласие с историческата истина: канибализмът на Цанковия режим бе неопровержимо доказателство, че байганьовците все още не бяха влезли в света на цивилизацията.

Има и друг един ключ за откриване на буржоазната личност под националното своеобразие на Алековия герой. По рождение бай Ганьо не е социален паразит. Той произхожда от народа и само острите икономически преходи в нашия обществен живот са го изтръгнали от старата трудова и патриархална среда на народа, превръщайки го в социален хищник. Всемогъществото на парите и преобразяващата сила на паричните отношения — ето алхимическата реторта, в която познатите трудови и нравствени добродетели на българина се превръщаха в свои противоположности още в първите подстъпи към капиталистическото развитие в България. Известното трудолюбие на българина, който бе свикнал да казва: «За́лудо работи, но за́лудо не седи», «Работи, додето ти се опулят очите», неговото простосърдечие, гостолюбие и патриархална човечност, пословичната честност на стария еснаф, за когото дадената дума бе закон, а пестеливостта израз на скромен живот и добродетел, ставаха тежко и ненужно бреме за бай Ганьо в неговия

«алъш-вериш» и в многобройните му гешефти и далавери. Разбрал истинската сила на парата в «новата мамоновска епидемия», той преобразяваше незабелязано за самия себе си собствената си природа, като разкъсваше постепенно старите духовни връзки с народа и с неговата трудова среда. Ето как положителното у българина се превръща у бай Ганьо в свое отрицание и противоположност: пестеливостта и трезвостта в скъперничество и сметкаджийство, патриархалната човечност и взаимност в безогледно нахалство и цинизъм, трудолюбието и грижата за своя дом в грабителство и ненаситна алчност. Метаморфозите на буржоазната личност обясняват и защо бай Ганьо така често мени маските: той може да бъде и мазник, и жесток деспот, и угодник, и нападащ стръвник, и престорен ахмак, и нагъл шантажист. Едно само сякаш остава у него неизменно — надменното самодоволство на парвенюто и простака. Уродлива в своето зачатие с крайната си изостаналост в общото икономическо и културно развитие на Европа, българската буржоазия остана напълно чужда и на демократичните стремежи на народа. Тя се оказа неспособна да извърши сама една крачка към материалния и културен прогрес на обществото и бе в състояние само да крета след него, създавайки по пътя на подражанието и приспособяването образци на посредствеността и пошлостта. Уродлива още в своето зачатие, тя създаде крещящи явления на уродливост и неразвитост във всички области на националното ни развитие. И в несъответствието у бай Ганьо между това, което той иска да изглежда, и това, което всъщност представлява, се крие причината, която ще го прави да изглежда винаги противен и смешен. Ето къде трябва да търсим голямата и трайна заслуга на Алеко: като подхвърли на всеобщ присмех карикатурата на създаващото се буржоазно общество в нашето закъсняло национално развитие, той създаде от многобройните метаморфози на духовната изостаналост на българина образа на парвенюто и простака, който винаги ще ни кара внимателно да се вглеждаме дали у самите нас байганьовщината не продължава с нещо да живее.

* * *

Бай Ганьо не доживя да види всички безумства на своите синове, но байганьовщината надживя епохата, която го създаде, заедно с обществото, в което той и неговото законно потомство бяха главни герои.

Така в своята безсмъртна книга Алеко, без да подозира, въплъти в образа на бай Ганьо една вечна тема — темата за националната закъснялост и диспропорциите между личността и обще-

ството. Тема, която винаги ще възниква, когато духовната изостаналост става причина за появата отново на парвенюто и простака, които в своето самоосъществяване поставят над всичко друго грубия материален интерес и байганьовския идеал за «личното земно доволство»...

Исторически героят на Алеко и обществото, което създаде необикновената му слава, са мъртви. В нашето общество той не може да открива търговски и банкерски кантори, да учредява акционерни дружества, да строи фабрики и да заграбва мелници и чифлици с помощта на гочоолувци и дочоолувци. Обществото е променено и дните и събитията, които го изпълват, са други. И все пак, колкото и невероятно да изглежда това, и в днешния променен, сложен, динамичен и напрегнат живот ние нерядко чуваме познатия глас да се обръща към нас с неизменната му фамилиарност: «Аз да ви науча как се става човек!» Многозначителен е и фактът, че книгата на Алеко не е забравена, както са забравени много други книги. Тя продължава да ни разсмива и да буди живи представи и асоциации. Как да си обясним този факт? Не показва ли той, че героят на Алеко продължава да бъде едновременно и проблем на литературата, и проблем на живота?

В литературата героите имат свои проекции в събитията и времето. Бай Ганьо още в момента на създаването му от ръката на Алеко бе престанал да бъде конкретно социално явление, свързано с началото и края на «първоначалното натрупване» — той се бе превърнал в литературен феномен, т. е. в уникален образ, синтез от определени човешки черти, които в своята художествена персонификация осъществяват национални или общочовешки измерения. Литературният герой за разлика от героите в живота придобива свой самостоен живот в зависимост от вложените в него собствени мерки, които могат да го поставят над времето или още с появата да го изоставят в миналото. Както видяхме, бай Ганьо поради своя късен исторически произход не можа със собствените си измерения да надхвърли националната си ограниченост. Но в своята национална репрезантивност той остана непреходен.

В литературата героят е винаги нарицателно име. С него можем да назоваваме една страст, една съдба, един подвиг или едно падение. В българската литература бай Ганьо е един позор. Като литературен феномен бай Ганьо е въплъщение на простака, успял да се изкачи от низините до привилегиите на властта без подбор на средствата в преследване на материалните си интереси, които той поставя над всичко.

В живота за разлика от литературата е друго. Тук винаги

имаме работа с реални явления, които не могат да бъдат разпознати извън тяхната конкретна историческа среда. В живота бай Ганьо не е само осъществена, но и потенциална величина. Иначе той не би могъл да се реализира. Него можем да открием и в овчаря, и в академика, и в портиера, и в министъра. Чичо Денчо с неговия мерак да размахва пръчката на капелмайстора, от едноименния разказ на Михалаки Георгиев, е духовният ембрион на байганьовщината. Чуйте неговата въздишка: «Ех, весела му майка, тоя да знае, че живот живее — без мъка печалба!» — и вие ще разберете как примитивът създава бай Ганьо, щом намери пътя към властта. Достатъчно е да си спомним за мечтите на кака Вела, която очаква министърът да си спомни за нейния Денчо, «та и она малко да се пошири по село като кметица, така на́ за инат на душманките», за да не се изненадваме, ако понякога бай Ганьо може да носи не една, а две души. И все пак колко безобиден изглежда меракът на чичо Денчо, сравнен с изкуството на оня съвременен потомък на бай Ганьо от село Дивдолово, който бе успял с фалшива диплома да се сдобие с научно звание, да издава научни трудове, които други да пишат за него, и да обикаля с научни командировки Европа. Каква ли нецензурна дума би отправил Алековият герой към чуждите учени, ако тази история му напомнеше как доайенът на Швейцарския университет от разказа «Бай Ганьо в Швейцария» бе отказал да даде докторска титла на българския «маладец», който се бе явил пред него с три медала на гърдите и с цял куп свидетелства.

Само съвременното изображение може да идентифицира явлението. Но литературата не е конкретна справка за хората и събитията. Нейната цел е по-висока. Тя е самопознаване и самооткритие на човека в безкрайния път на надеждата и страданието, на възхода и падението. Затова тя има способността да бъде съвременна и когато се ражда в днешния ден, и когато е извървяла дълъг път до нас.

Нашествието на огромни селски маси в нашите съвременни градове създава дълбоки и продължителни процеси на социална дифузия между града и селото. Подчинена на закономерностите на промишлената революция, селската душевност е осъдена на тотално крушение. Но бързината и мащабите на процесите в нашето общество създават нови духовни структури и такива деформации, които от своя страна изменят параметрите на социалните механизми в промишленото развитие и предизвикват сложни, противоречиви и парадоксални метаморфози на българина. Миналото не е създало дълбоки и трайни урбанистични традиции у българина. Затова той продължава да строи градове, напомнящи държавни

интернати за селската миграция, без площади и булеварди и без необходимата инфраструктура за живота на съвременния човек. На социализма предстои да създаде материалната и духовна култура на градовете. Но това изисква време. Неизбежните конфликти и неочакваните взаимоотношения между обективните и субективните фактори в развитието правят по-осезателни и проявите на националната изостаналост, една от формите на която е байганьовщината.

Не винаги съвременният бай Ганьо е необразован българин. Той може да не е лишен от дарби и знания. Но в обществените му прояви винаги ще преобладава оня духовен примитив, който е пробудил могъщия му инстинкт за приспособяване. Навсякъде и във всичко негова неизменна цел е материалното преуспяване и бързите и лесни успехи. Затова него винаги ще го намерите там, където обществените блага са най-слабо защитени и законността е препятствие, което лесно може да се преодолява. Той знае, че това, което «кесийката» вече не може — може властта. Затова, ако не я притежава, гледа да бъде близо до нея. В социалистическото общество байганьовщината няма класови белези. Нейни неизменни черти са плебейският ѝ произход и националната изостаналост. Не е променила тя и антидемократичната си природа (нечистите дела не се изнасят на светло). Само една черта съвременният бай Ганьо е развил до съвършенство — изкуството бързо да променя своите маски според случая и да избягва разноезичието, за да го чувствуват винаги и навсякъде свой и необходим. Външно той по нищо не напомня онази шумна и колоритна фигура, която Алеко увековечи. Той предпочита да действува безшумно и незабелязано сред разградената социалистическа собственост и да огражда с железни огради и бодлив тел изникващите сякаш изпод земята вили и гаражи. Той не изтъква своя салтанат и не търси признание за непридирчивостта на средствата, с които си служи. Той става шумен и тщеславен, когато успее да се изкачи високо, но тогава става и опасен.

Един ден съдебните архиви ще ни предоставят само малка част от а в т о б и о г р а ф и я т а на днешния бай Ганьо. Те ще открият и на българската икономическа наука част от несъвършените икономически механизми на нашето общество, които със своя практичен ум бай Ганьо бе успял да открие преди учените, но не за да ги изправи, а за да ги накара да работят за него. Неговата максима «ще взема от живота толкова хляб, колкото и сирене» се оказа не утопия, а истинско научно откритие за този хитър и практичен българин, който бе разбрал, че в живота винаги могат да се намерят хора, «скъпи на триците и евтини на брашното». И характерно е, че когато законите рекат да си кажат думата, байганьовците тръгват към съда на стада и глутници, така както са нападали стопанския двор на държавата — нещо непознато в миналото в аналите на съда. И ако все пак тук законите биха могли да си кажат думата в защита на обществото, то какво да кажем за такива явления като кариеризма, властолюбието и маниите за величие, където законите са безпомощни и бай Ганьо остава неуловим?

За способността на байганьовщината да прониква между нас говори не само нейното умение да степенува ценностите, както е забелязал Петко Тотев: «отначало апартаментът, вилата, колата, а след това пианото, чуждите езици, балетните школи, факултетът за външна търговия и пр.» Потомците на бай Ганьо се появяват всякога, когато подушат, че могат да се отлъчат от народа и да му намерят дамара да живеят без много труд и в повече охолство. Байганьовщината продължава да бъде духовен портрет на парвенюто, което в нашето общество се създава по пътя на кариеризма и привилегиите на властта. Средствата си остават същите: подмазването, лакейничеството, интригите и подлостта. «Сега му е времето» или «сега не му е времето» са същите везни, с които днешният кариерист «претегля» обстоятелствата. Една е само разликата между днешния и вчерашния бай Ганьо — че днешното парвеню не търси маска, за да прикрие своя плебейски произход. Напротив, то кокетира с него. И това прави днешния бай Ганьо по-безогледен и безцеремонен в своя глад за признание и своите мании за величие и самопризнание.

В обществото на капитализма бай Ганьо бе главен герой на своето време, необходима част от обществото, негов механизъм. Неговата шумна и скандална биография представлява биография на обществото, в което той бе централна фигура. Затова и борбата с него не беше лека. За да бъде отречен заедно със своето общество, той трябваше преди това да бъде победен морално и идейно. Алеко съзнаваше дълбоко тази необходимост и не случайно в своето обръщение към приятеля не забравяше да напомни: «А идеали трябват, Алексей, те не са празна дума. . .» С горещата си вяра в духовната мисия на човека Алеко поведе борба със своя герой — «един безпощаден двубой — както забелязва Бешков, — в който автор и герой си отричат всичко — и правото на живот дори». Когато е изтръгвал от душата на бай Ганьо образа на скрития убиец, Бешков е разбирал, че ние се смеем над една книга, зад хумора на която се крият «такива мрачни страници, от които не лъха ни милост, ни любов, ни капка надежда».

Съвременната байганьовщина като социално явление е чуждо тяло в социализма — сигурен симптом, че обмяната на вещест-

вата в обществения организъм е нарушена и че някои органи са престанали да функционират нормално. Чужда е тя и на общественото съзнание като изразител на народните интереси и отговорността пред обществото. Ако съвременните байганьовци външно трудно могат да бъдат отличени, защото нямат нищо против социализма, разбиран от тях като всеобщ стремеж към «личното земно доволство», те веднага могат да бъдат разпознати в онези диспропорции между личността и обществото, при които обществените интереси се оказват винаги увредени или незащитени.

Борбата срещу днешните байганьовци е тежка и сложна, защото те не убиват с куршуми, а с думи, взети изцяло от речника на марксизма. Те знаят как да отправят всяка морална проповед на друг адрес и могат да изправят пред съда на обществото с помощта на неочаквани «диалектически манипулации» не някой друг, а. . . обществото. В своята дълбока същност те винаги се оказват изостанало или изоставащо съзнание, което има обективни предпоставки и може да бъде изтласкано само посредством усъвършенстването на онези икономически и социални механизми, които са го допуснали чрез несъответствието между обективните и субективни фактори на развитието. А това е вече въпрос на науката, обществената организация и политическото мислене. Ето защо Алеко днес ни е необходим не като възпитател, а като жива съвест и неизменно напомняне за нашата отговорност пред потомството. А неговата безсмъртна книга има по-висока цел от времето, когато с помощта на смеха гонеше по петите нечистата съвест на байганьовщината. В нашето общество тя е повик за издигане съзнанието на личността до интересите на обществото и живо въплъщение на позора и срама от всяко духовно и национално изоставане. Защото байганьовщината може да бъде напълно победена само когато чувството за обществена отговорност у българина се превърне в съзнание за собствено човешко достойнство и дълг към потомството.

ПЕТЪР ПОНДЕВ

БАЙ ГАНЬО

Невероятни разкази за един съвременен българин

I. БАЙ ГАНЬО ТРЪГНА ПО ЕВРОПА

Помогнаха на Бай Ганя да смъкне от плещите си агарянския ямурлук, наметна си той една белгийска мантия — и всички рекоха, че Бай Ганьо е вече цял европеец.

. . . .

— Хайде, всеки от нас да разкаже нещо за Бай Ганя.— Хайде — извикаха всички. — Аз ще разкажа. — Чакайте, аз зная повече. . . — Не, аз, ти нищо не знаеш.

Дигна се глъчка. Най-сетне се съгласихме да почне Стати. И той почна:

1. БАЙ ГАНЬО ПЪТУВА

Трейнът ни влезе под огромния свод на Пещенската гара. Ний с Бай Ганя влязохме в бюфета. Като знаях, че тук ще се бавим цял час, аз преспокойно се разположих при една маса и си поръчах закуска и пиво. Наоколо ми свят — гъмжило! Па и хубав свят. Маджарите, знайте, не ми са твърде по сърце, ама, виж, маджарките — против тях нямам нищо. Залисан в шума, не забележих кога Бай Ганьо изфирясал из ресторана заедно с дисагите си. Де Бай Ганя? Чашата му празна. Огледах се наоколо, подирих с очи из целия ресторан — няма го. Излязох вън — на перона, — бре тук Бай Ганьо, там Бай Ганьо — няма! Чудна работа! Помислих, че е отишел във вагона да прегледа да не е опънал някой килимчето му.

Върнах се пак в ресторана. Има още половин час и повече до тръгването на трена. Пия си пиво и зяпам. Портиерът след всеки пет минути удря звънеца и равнодушно, с един ленив глас съобщава направлението на треновете: «хё-гёш-фё-кё-тё-хе-ги, киш-кё-рёш, се-ге-дин, уй-ведек». Няколко англичани пътници го зяпнали в устата, а той, види се, навикнал на вниманието, което

обръща със своеобразния си език, засмива се до уши и с още по-висок и дрезгав глас продължава: «уй-ве-дек, киш-кё-рёш, хё-гёш-фё-кё-тё-хе-ги»... с натъртено ударение на всеки слог.

Останаха още десетина минути до тръгването на трена; аз се разплатих, заплатих и Бай Ганьовото пиво и излязох на перона с намерение да го потърся. В това време под свода на гарата влизаше медлено един трен и, представете си, в един от вагоните на този трен, увиснал до половина на прозореца, лъсна Бай Ганьо. Той ме забележи, почна да ми маха с калпака и отдалеч говореше нещо, което не можах да дочуя по причина на шипенето на локомотива. Аз разбрах каква е работата. Като се спря тренът, той скочи на земята, притече се при мене и ми разказа, с голям примес от енергични псувни, които, с позволението ви, няма да повтарям, следующето:

— Остави се, брате, изпотрепах се от бяг...

— Какъв бяг, Бай Ганьо?

— А бе какъв бяг! Ти нали беше се зазяпал там, в гостилницата...

— Е? — отвръщам аз.

— Е? В туй време, разбираш ли, оня до вратата задрънка звънеца, па чух, че свирна машината, излизам — не можах да ти се обадя, — гледам, нашият трен потегли. Бре! Килимчето ми! Та като фукна подир него, па бяг, па тичане — остави се! Хеле по едно време гледам, поспря се и аз хоп! та вътре. Един ми поизвика нещо сепнато — хеке́ меке́, — аз, знаеш, не си поплювам, пооблещих му се насреща, показах му килимчето, нейсе, разбран човекът излезе. Позасмя се даже. Кой да знае, че ще се връщаме пак назад. Унгурска работа!

Аз, грешен човек, от душа се смях на Бай Ганьововото приключение. Бедният! Тренът маневрирал да влезе в друга линия, а Бай Ганьо тичал, горкият, цели три километра да го гони — зер килимчето му вътре!...

— Ами ти, от бързане, забравил си да заплатиш бирата си, Бай Ганьо.

— Голяма работа! Те малко ли ни скубят! — отговори Бай Ганьо с един тон, нетърпящ възражение.

— Аз я платих.

— Имал си бол пари — платил си я. Я качвай се, качвай се по-скоро, да не припкаме пак подир машината — каза наставнически Бай Ганьо.

Влязохме във вагона. Бай Ганьо приклекна над дисагите си, гърбом към мене, извади половин пита кашкавал, отряза си едно деликатно късче, отряза и един огромен резен хляб и почна да мляска с един чудесен апетит, като издуваше със залъците ту единия, ту другия образ и час по час опъваше шията си, за да може да преглътне сухия хлебец.

Нахрани се Бай Ганьо, поуригна се веднъж-дваж, изтърси трохите в шепата си, глътна и тях, измъмра под носа си: «Ех, да има сега някой да ме почерпи едно винце», седна насреща ми, засмя се добродушно и след като ме гледа умилно цяла минута, рече:

— Твоя милост ходил ли си, обикалял ли си тъй повечко свят?

— Ходил съм, Бай Ганьо, доста.

— Ии, ами аз що свят съм изръшнал! Ц... ц... ц!... Ти остави Едрене, Цариград, ами във Влашко! Ти вярваш ли? — Туй Гюргево, Турну Магурели, Плоещ, Питещ, Браила, Букурещ, Галац — чакай да те не слъжа, в Галац не помня бях ли, не бях ли, — всички съм ги изредил.

Пътят ни до Виена мина еднообразно. Аз предложих на Бай Ганя една от книжките си, за да си скрати времето с четене, но той любезно отклони предложението ми, защото бил чел доста навремето, и счете за по-практично да си дремне. Защо ще стои за бадева буден; тъй и тъй е дал пари за железницата, поне да се наспи. И заспа. Заспа и захърка така, че не ти трябва да слушаш рева на Атлаския лев.

* * *

Стигнахме във Вена и спряхме в традиционния хотел «Лондон». Слугите снеха от колата моята чанта, поискаха да вземат и Бай Ганьовите дисаги, но той от деликатност ли, кой знае, не им ги даде:

— Как ще им ги дадеш бе, братко, гюл е това — не е шега, миризма силна, — ще бръкне да извади някое шише — иди го гони сетне! Знам ги аз тях. Ти не ги гледай, че са такива м а з н и (Бай Ганьо искаше да каже у ч т и в и, но тая дума е още нова в нашия лексикон, забравя се), не гледай, че се увиват около тебе. Защо се увиват? Мигар доброто ти мислят? Айнц, цвай, гут мор-

гин, па все гледат да докопат нещо. Ако не — бакшиш! Аз защо пазя на излизане от хотела да се изнижа мълчешката. . . Просеци! На тогоз крайцер, на оногоз крайцер — няма изкарване!

Тъй като розовото масло, което носеше Бай Ганьо, беше действително доста ценен предмет, аз му препоръчах да го предаде за съхранение на касата.

— На касата ли? — извика той с тон, в който звучеше съжаление за моята наивност. — Чудни сте вий, учените! Ами че ти отде знаеш какви са онези на касата? Прибере ти гюла — завий си края нанякъде. . . Е, сетне! Какво правваш? Остави се! Видиш ли тоз пояс? — и Бай Ганьо си повдигна широката жилетка — всичките мускали ще ги натъпча вътре. Истина, тежичко малко, ама сигур.

И Бай Ганьо се обърна гърбом към мене («свят много, хора всякакви, кой знае и туй хлапе какво е») и почна да тъпче мускалите зад пояса си. Аз го поканих да обядваме.

— Къде да обядваме?

— Долу, в ресторана.

— Благодаря, не ми се яде! Твоя милост иди, хапни си. Аз ще те почакам тука.

Уверен съм, че щом излязох из стаята, Бай Ганьо е отворил похлупците. Има си човекът закуска, защо ще си харчи парите за топло едене — няма да умре от глад я!

Заведох Бай Ганя в кантората на един български търговец и го оставих там, а сам се качих на трамвая и отидох в Шенбрун. Възлизах на арката, изглеждах Вена и околностите ѝ, обикалях алеите, зоологическата градина, зяпах цял час маймунките и надвечер се върнах в хотела. Бай Ганьо беше в стаята. Той искаше да прикрие занятието си, но не успя и аз забележих, че пришиваше един нов джеб на вътрешната страна на антерията си. Той, опитен човек, носеше си и лятно време антерийка под френските дрехи. «Зиме хляб носи, лете дрехи носи», казват старите хора; тъй прави и Бай Ганьо.

— Седнах да се позакърпя малко — каза той сконфузено.

— Ти някакъв джеб си пришиваш, трябва да си ударил нещо от розовото масло — подзех аз шеговито.

— Кой, аз? Янлъш си! Защо ми е тук джеб? Джебове мно-о-го, само пари да има. Няма джеб, няма нищо,

ами беше се поразпрала малко дрешката ми, та турих едно парцалче. . . Ти де беше? На разходка ли? Добре си направил.

— Ти не ходи ли, Бай Ганьо, да се разходиш, да видиш Вена?

— Какво ще ѝ гледам на Вената, град като град, хора, къщи, салтанати. И дето отидеш, все гут морген, все пари искат. Защо ще си даваме паричките на немците, и у нас има кой да ги яде. . .

2. БАЙ ГАНЬО В ОПЕРАТА

Аз склоних Бай Ганя да се разходим до операта и да си вземем билети за вечерта. Даваха балета «Puppenfee» и не помня още какво. Минахме гръцкото кафене, завихме към кафе «Мендл», дето се събират българите, и се упътихме към църквата «Св. Стефан». Тук на площада поканих Бай Ганя да се отбием в една сладкарница, като не предполагах, че характерът на Дон Жуан може да влезе под кожата на Бай Ганя. Но цивилизацията какви чудеса не прави! Трябва да ви кажа, че аз се учех тогава във Вена; бях си ходил по ваканциите и се връщах сега, та по пътя за Вена се запознахме с Бай Ганя. В тази сладкарница аз ходех често и много добре се познавах с касиерката, една хубавичка и весела мома, весела, но се държеше добре и не допущаше волности. И, представете си, господа, влизаме ний с Бай Ганя в сладкарницата, приближаваме се до бюфета, момата ме поздравява весело с добре дошъл, аз ѝ отговарям с някои игриви любезности и се връщам да си избера нещо сладко, и в това време един негодующ писък оглуши цялото заведение. . .

— Какво стана, Бай Ганьо, ти ли ѝ направи нещо? — извиках аз тревожно и сърдито.

— Не съм бе, брате, какво съм ѝ направил — отговори сплетено Бай Ганьо, с разтреперан глас.

Момата, разсърдена до висша степен, с пламнало лице, с висок глас ми разправи, че Бай Ганьо я оскърбил с действие, прихванал я и не само я прихванал, ами си извъртял и ръката със стиснати зъби. Тя искаше да вика полицейския. Скандал.

— Скоро да се махаш оттук, Бай Ганьо; ако те свари полицейският, работата е спукана, върви нагоре, аз

ще те стигна — извиках аз с престорено негодувание и малко остана да се изсмея, като гледах трагикомичната фигура на Бай Ганя.

— Какво ми се пери! — каза с кураж Бай Ганьо на излизание. — Санким честна ли е? Знам ги аз тукашните жени. Покажи й кесията — изведнъж гут моргин, ама не е прост Бай ти Ганьо! . . .

Съдено ми било впечатленията на този ден да приключа с още едно приключенийце, героят на което беше пак нашият Бай Ганьо. В операта даваха, както ви казах, балета «Puppenfee». Ние заемахме седалища в партера. Театърът беше пълен. Бай Ганьовите бозави дрешки се хвърлеха в очи като контраст с общия тъмен фон на костюмите. Дигна се завесата. Тишина — мъртва. Всички вперили очи на фантастично декорираната сцена. Аз сещах, че от дясната ми страна Бай Ганьо нещо шава, пъшка, но не мога да си откъсна очите от сцената: картините на балета постоянно се меняваха по движението на магически жезъл, разни групи балерини явяват се, изчезват; на сцената ту мрак, ту едноцветна, ту разноцветна светлина — феерия! От общата група на балерините се отдели една, пристъпи с дребни бързи крачки към авансцената, спря се, подскочи и заплава из въздуха, подпряна само на връхчеца на едната си нога. . . В същия този момент зад гърба ми едно истерическо ха-ха-ха-ха! разцепи въздуха. Обръщам се наляво — всичките редове зад мене се кискат и сочат нещо от дясната ми страна. Моментално ми мина нещо недобро през ума. Обръщам се към Бай Ганя. . . Боже! Какво виждам! Бай Ганьо се съблякъл по ръкави и си разкопчал жилетката, която го стяга от натъпканите в пояса му мускали: един от служителите на театра го хванал с два пръста за ръкава и му прави с глава съвсем недвусмислени знакове да поизлезе вън; Бай Ганьо се облещил насреща му и му отговаря също със знакове «санким, кого ще уплашиш?» Този именно бабаитски момент изтръгва истерическия смях у едно момиченце, което седеше зад нас, и този смях зарази целия театр. Картина! . . . И представете си, господа, погледвам, потънал от срам, към ложите — като че ме теглеше някой да погледна — и очите ми се срещат с устремените към мен очи на цяло едно познато немско семейство, в което аз бях много добре приет, и в техните очи прочетох искрено съжаление за моето отчаено положение. А в това време Бай Ганьо ме теглеше енергически за ръкава:

— Хайде бе, хайде да си излезем, остави ги тези чифути — ще ми се паднат те на ръка, чакай! . . .

3. БАЙ ГАНЬО В БАНЯТА

— Чакайте, аз да ви разкажа моята среща с Бай Ганя — обади се Стойчо.

— Хайде, разказвай — извикахме всинца, защото знаем, че Стойчо умее да разказва таквизи к о м е д и и.

— И това беше във Вена. Седя си една сутрина в кафенето, у Мендля, поръчал съм си чай и взех да прегледам нашите, български вестници. Бях се вдълбочил в една много интересна статия, в която се разправяше начинът, по който конституцията може хепидже да се покътне, даже съвсем да се разглоби и пак да си бъде н е п о к ъ т н а т а. . . Чета си така, увлякъл съм се; по едно време като кресна над ухото ми едно: «О-о-о! Добър ден!» — и една потна ръка сграбчи десницата ми. Дигам си очите: един широкоплещ, черноок, чернокос и даже чернокож господин, със засукани мустаки, със скулисто лице, с бръсната поникнала брадица, облечен (в какво мислите?) в редингот, незакопчан, под жилетката му два-три пръста червен пояс, с бяла (по нашенски бяла) риза, без вратовръзка, с черно, накривено калпаче, с ботуши и един врачански бастон под мишница. Млад човек: да има, да има най-много тридесет години.

— Извинете, господине — казвам му аз със смирено учудване, — аз нямам удоволствието да ви познавам.

— Какво? Не ме познавате ли, кайш? Ти нали си българин?

— Българин съм.

— Е?

— Е?

— Е хайде, ставай да се разхождаме. Какво ще киснеш тука? Мен ме казват Ганьо. Ставай!

Нямаше нужда да ми казва, че е Ганьо.

— Извинете, г-н Ганьо, аз не съм свободен сега.

— Ами че какво стоиш в кафенето, като не си свободен?

Не счетох за нужно да му давам обяснения. Но той

не показваше ни най-малко желание да ме остави на мира и току ми изтърси:

— Ставай да ме водиш на баня. Де е тук банята?

О-хо! Да го водя на баня! Мен почнаха малко да ме зимат дяволите, ама се сдържах и не само че се сдържах, ами ме и досмеша. Види се, че Бай Ганьо имаше действително нужда от баня: отдалечко дъхтеше на вкиснато. Нямаше какво да правя. Сънародник — трябва да му служа. Па, помислих си, и аз ще се възползувам от случая, ще взема един душ. Беше горещо. Тръгнахме и се упътихме към една лятна къпалня с широк басейн. Из пътя, като срещахме нещо по-забележително, аз все считах за нужно да указвам и обяснявам на Бай Ганя, но забележих, че той неохотно ме слушаше и току пропущаше сегиз-тогиз равнодушно по някое «А, тъй ли е?» или «Знам аз», с което, види се, искаше да ми се препоръча, че не е прост. Или пресичаше думата ми с някой въпрос, съвсем неподходящ с това, което му обяснявах. Разказвам му например нещо за паметника на Мария Терезия на площада между Музеите, а той ме дърпа за ръкава.

— Я виж онази там, със синия фустан, а? Как ти се вижда? А бе, я ми кажи, как ги познавате вий коя е таквоз, коя не е? Аз много пъти съм се бъркал, а? — Бай Ганьо допълва въпроса си с едно дяволско подмигване.

Пристигнахме в къпалнята. Сърцето ми се стягаше — то като че предчувствуваше това, което ще стане. Вземаме си на касата билети. Бай Ганьо иска «ресто» с шавание на пръстите си, промъкнати в гишето. Касиерката му подава усмихнато остатъка, Бай Ганьо се впива в нея с маслени очи, поемва парите и с една своеобразна къшлица си изказва чувствата. Тя прихва от смях, Бай Ганьо възхитен засуква си левия мустак и си заклатва главата:

— Че фромоза еш домнетá. А бе, Стойчо, я попитай дали знае влашки. — Щий румунещи — пита сам Бай Ганьо.

В това време влиза друг посетител и ний се вмъкнахме в общата зала. Околчест коридор. Наоколо стаички за събличане, прикрити със завески. В средата басейн, отделен от коридора с ниска дървена решетка. В басейна се слиза по няколко малки стълби. Заехме с Бай Ганя две съседни стаички. Аз се съблякох набързо и влязох в хладния басейн. Във водата чинно и мълчаливо разтягаха мускулите си и пухтяха няколко немци. Бай Ганьо се бави дълго време и зад завесата на стаичката му се чуват пъшкания и се тракат някакви стъклени предмети; найсетне отдръпна се завесата и той се яви в натура, с влакнати гърди и с нашарени от чорапите нозе — като държеше в ръка един възел: това бяха драгоценните мускали — вързани в една недотам чиста кърпица, — които той се побоял да остави в стаичката. «Отде знаеш, че стените им са здрави, ще откъртят някоя дъска, иди че се дави подир.» Той се огледа по стените на коридора, потърси някой гвоздей да закачи възела си; той мисли, че щом е стена, трябва да има и гвоздей по нея, и се обръща към мене:

— Ама проста работа тези немци, един гвоздей не им стига умът да забият, па казват, че ние сме били прости.

Като се убеди окончателно в простотията на немците, Бай Ганьо сложи нерешително кърпицата си с мускалите пред входа на стаичката си, за да му са пред очите, доде се изкъпе.

— Ти я чуй, момче — обърна се той пак към мене, — ти хем се къпи, хем понаглеждай мускалите, па гледай и мен какво ще изкалъпя. — И с тия думи Бай Ганьо дигна единия си крак и стъпи на оградата. . .

— Ти само гледай. . .

Повдигна се, тури и другия си крак, изправи се, прекръсти се и извика:

— Гледай. . . Яла боже помози. . . Хоп! . . . — и се хвърли във въздуха, изкриви краката си на кравай и бух! всред басейна. Снопове вода бризнаха нагоре и се посипаха по главите на вцепенените от учудване немци; вълнисти кръгове отскочиха от центра към краищата, преляха зад басейна, хлътнаха пак назад и когато водата подир няколко секунди се утаи и избистри, всякой от находящите се в банята можеше да види уморителните жестикулации на Бай Ганя под водата. Той се повдигна нагоре, спусна си нозете, стъпи на дъното, изправи се със затворени очи и запушени уши, изтърси се от водата — пуф! — и пръсна вода през увисналите си мустаки — пуф! — и изцеди водата от косата и лицето си, отвори си очите, погледна ме и се засмя:

— Ха, ха, ха. . . а? Какво ще речеш? . . .

Аз не успях нищо да река, защото той се пусна хори

зонтално над водата и почна с ръце да пляска повърхността, почна да плава по «гемиджийски»: пляс! с ръката и ритне две текмета назад, пляс! с другата ръка и още две текмета. Целият басейн закипя. Като че бяхме под някой водопад. Вълни заплискаха към краищата, вериги от капки бризнаха чак до насрещните стени.

— Туй се казва «по-гемиджийски» — извика през вълните тържествуващият Бай Ганьо; — чакай сега да им покажем «вампор» на кое викат.

И като се обърна по гърба си, той почна да нанася такива немилостиви удари с нозете си по повърхността на разпенената вода, щото бризги летяха чак до тавана. Той завъртя бързо ръце, за да изобрази колелото на парахода, «Тупа-лупа, тупа-лупа, фйюууу», и Бай Ганьо изсвири с уста.

Немците окаменяха на местата си. Те по всяка вероятност приеха моя другар за някой новодошел, непостъпил още в лудницата източен човек, и аз забележих на лицата им не толкова негодувание, колкото съжаление. А Бай Ганьо, вижда се, прочете на лицата им безкрайно удивление на неговото изкуство и затова възлезе бързишката по стълбата, изправи се малко разкрачен, изгледа високомерно немците, почна да се удря геройски по влакнатите гърди и извика победоносно:

— Булгар! Булга-ар! — и още по-силно се удари по гърдите.

Горделивият тон, с който изрече тази рекомандация, говореше много; този тон казваше: «Ето го, видите ли го, българина! Този е той, такъв е той! Вий сте го чували само, сливнишкия герой, балканския гений! Ето го сега пред вас, цял целнининичък, от глава до пети, в натура! Видите ли какви чудеса е той в състояние да направи. И само това ли! Ехе, на какви работи още е той способен! Прости били българите, а! Гиди чифути с чифути!»

— А бе, я попитай има ли сапун — каза ми Бай Ганьо, след като поизстина малко патриотическият му възторг, — я виж нозете ми на какво са заприличали. . .

И наистина нозете му не представляваха най-подходящ модел за Аполона Белведерски. Шарките на чорапите му бяха се отпечатали на кожата — и без това нечиста и обрасла. Впрочем с нечистота не можем зачуди българите: не можем накара и най-разпалената фантазия

да си представи нещо по-нечисто от туй, което може да ти представи самата действителност. . .

С тези думи свърши разказа си Стойчо.

4. БАЙ ГАНЬО В ДРЕЗДЕН

— И аз имах една среща с Бай Ганя — обади се Кольо, — в Дрезден. Искате ли да ви я разкажа?

— Иска ли питане? Разказвай! — извика цялата компания.

— Не зная дали сте чували — преди няколко години дрезденското общество биде разтревожено от една крайно печална катастрофа, жертва на която стана една българка, ученичка, и един млад американец. Аз ще ви припомня тази печална случка с две думи. Българката се учеше в Дрезден. В този град, както знаете, има цели квартали англичани, американци, руси и други иностранци, децата на които следват в тамошните учебни заведения. Една американка ученичка се сприятелява с нашата българка. Англичанките и американките ученички имат този каприз — да вземат под своето покровителство някоя съученичка измежду най-беззащитните. За такава се е показала и нашата българка: по-свитичка, по-смиреничка, по-мълчеливичка. Сприятелили се те и американката почнала да я кани у дома си на гости по празнични дни. Българката се запознава с цялото им семейство, а между другите и с брата ѝ, млад двайсетгодишен момък, който изучваше живописвото. Кой знае дали по свойствената на младите художници наклонност да се увличат от всякой жив модел, неподходящ под общия тип на окръжающите ги модели, дали по присъщата на американците склонност към оригиналност — но младият момък, след няколко срещи с нашата скромна и срамежлива българка, като че почна да сеща влечение към нея; той се ползуваше от всякой случай да се срещне с нея, да споделя своите артистически впечатления, да любезничи, с една дума — те почнаха да се любят. И тази любов им скъси дните. Един празничен ден, през летните ваканции, цялото семейство, придружено и от българката, тръгва на разходка из Саксонска Швейцария. При една скалиста живописна местност младият художник, увлечен в разговор с българката, се отдалечил от компани-

ята. Една висока скала привлякла вниманието на момъка и той почнал да се катери по нея. Тръгва след него и спътницата му; но не успяват да стигнат и до средата на опасната скала, американецът се подхлъзва и в падането си увлича и българката в пропастта. Дотук им бил животът. Мъртвата двоица докараха в Дрезден, в клиниката. Цял град се разтревожи от това печално събитие. Сума свят се изпровървя да ги види, прострени един до друг върху една голяма мраморна маса. Веднага телеграфираха на брата на българката да дойде в Дрезден; по-близки роднини тя нямаше. Телата балсамираха, за да ги съхранят до пристиганието му. Множество венци украсиха смъртното им легло. На третия ден се получи от Вена телеграма, че братът на покойната тръгва за Дрезден. Телата пренесоха в дома на американското семейство. Като очакваха с нетърпение пристигането на брата, сума мистери и мистриси, сума леди и джентлемени бяха се събрали в този дом. Семейството принадлежеше към висшето дрезденско общество. Бях отишел там и аз с неколцина българи студенти. Имахме покани, като българи; знайте, българка покойница. Други пък българчета бяха отишли на станцията да посрещат брата на покойната. Чакаме. Печална тържественост! Всичките апартаменти бяха пълни с посетители. Говореха тихо, с шепнене. Тишината се нарушаваше от време на време с горчивите ридания и отчаяни въздишки на убитата от скръб майка на покойния момък. В един интервал на мъртва тишина, откъм коридора се зачу една страшна глъчка: чу се грубо тропане на обуща — като че водеха подкован кон, чуха се гласове: «Къде е? Тук ли бе?» «Шш! . . . По-полека!» И в стаята на покойниците се вмъкна с калпак на главата. . . Бай Ганьо.

— Добър ден! — извика той с един тон и с едно изражение на лицето, което не приличаше толкова на скръбно настроение, колкото на негодувание: като че окръжающите лица бяха виновни в смъртта на сестра му.

Бай Ганьо се приближи към смъртното легло и случайно отдръпна савана от лицето на момъка.

— Кой е този? Какъв е този човек? — попита той, като огледа цялото събрание почти свирепо и чакаше с устремени очи отговор.

Един студент, българин, потънал от срам, приближи при Бай Ганя, побутна го лекичко за ръкава и отдръпна

савана от лицето на покойницата. Бай Ганьо си сне калпака, прекръсти се и я целуна по челото.

— Ох, завалийката! Какво ти било писано. . . Марийке, Марийке! — завъртя Бай Ганьо глава. Каквото щете, ама пак туй въртене с глава пó приличаше на заканване към посетителите, отколкото на изражение на скръб.

Той изгледа подозрително лежащия до сестра му покойник и след като пошава въпросително главата и пръстите на лявата си ръка, по възточному, обърна се към студента:

— А бе каква е тая работа? Защо са турили о н о г о в а тука? Що ще мъж в пансиона?

— Шш! Моля ви се, моля ви се, господин Ганьо, по-полека приказвайте.

— Защо по-полека бе? Аз пари харча тука! Де е директорката?

— Тук не е пансионът, тук е частна къща — отговаря гръмнатият студент.

— Как частна къща?

— Шш. . . Ради бога, по-тихо приказвайте! — умоляваше оглушеният от бликнатата в главата му кръв нещастен студент, готов да заплаче.

Независимо от бабаитското поведение и маниери на Бай Ганя, които вече заприличаха на кощунство, на подигравка със свещените чувства на всички окръжающи, но и самият му външен изглед съвсем не вдъхваше симпатия на американците и англичаните, а особено на нежната им половина.

Бай Ганьо беше облечен в бозави шаячени дрехи, с нечисти, запрашени ботуши, вратът му завързан с една голяма траурна кърпа, под която се виждаше доста кирлива, разкопчена по средата риза. В ръката му бастон и под мишницата един пакет, обвит с жълта книга. Мустаките му бяха пак засукани, а брадицата му пак неизбръсната — обрасла.

— Този ли господин е братът на mademoiselle Marie? — попита ме един от домашните.

Аз му отговорих утвърдително, като прибавих за оправдание на Бай Ганьовото поведение и външност една набързо скроена лъжа: казах му, че телеграмата със скръбното известие намерила Бай Ганя в неговия чифлик, когато той надзиравал полските си работи, и че без

да се отбива във вилата си (Бай Ганьо и вила!), той отишел на железницата, снабдил се с пари от познатите на гарата и дошъл в Дрезден, без да се спира някъде. А сегашното му поведение, ако и да изглежда странно, трябва да му се прости, като се има предвид поражающето впечатление, което му произвожда незаменимата загуба на сестра му и. . . огромните загуби, които претърпява от несвоевременното напущане на полските си работи.

— О, бедният — изговори съчувствено моят събеседник и отиде да сподели чувствата си за Бай Ганя с другите домашни и приятели.

Поотлекна ми на сърцето, господа!

Но за твърде кратко време ми поотлекна. Американецът, домашният, беше успял вече да съобщи събраните от мене сведения на голяма част от присъствующите; тяхното благородно негодувание, предизвикано от Бай Ганьовите маниери, беше се уталожило и всички гледаха не само благосклонно, но и съчувствено на Бай Ганя: неочаквано пристигнала ужасна телеграма, неприготвено тръгване на далечен път, огромни загуби — това са такива сюрпризи, от които всеки човек може да се слиса. И с тези сюрпризи оправдаваха те снизходително Бай Ганя. Но, господа, я ми кажете, моля ви се, с какво можехме ний, българите студенти, да оправдаем следующето действие на Бай Ганя: студентът, който се навърташе около него, за да обуздава порива на чувствата му, разказваше му тихичко как е станала катастрофата в скалите на Саксонска Швейцария. В течение на този разказ Бай Ганьо изказваше с разни движения, с глава и ръце, чувствата, които го вълнуваха: ту зацъка с език и изпусне едно «Тюх, да се не видеше макар»; ту погледне сестра си и заклати глава: «клетата!», ту погледне покойника момък, заклати заканително глава и светне мълния с очите си, като че иска да каже: «Хич олмаса, тоя дангалак е изял някои. . . някоя попара.» Иностранците тълкуваха по своему тези мимики и едва ли угадваха значението им, защото инак те не би гледали така съчувствено към Бай Ганьо, когото те считаха за умопомрачен от скръб. По едно време Бай Ганьо под впечатлението на разказа зацвъка толкова силно с езика си, щото всички устремиха очи към него. В този именно момент той приложи големия пръст на дясната си ръка към дясното отвърстие на носа си, изкриви си малко очите и устата

надясно, понаведе си главата, че като духна през лявото отвърстие на носа си. . . Па приложи и левия пръст към другото отвърстие на носа си. . . че като запращя още веднъж. . . Ний се провалихме окончателно. . .

Можеше и туй да се извини, ще речете вий, с бързината на тръгването му; забравил, ще кажете, нещастният, от бързина и слисване, даже кърпа да си вземе. Ама не е тъй! Не е, защото веднага след тази операция Бай Ганьо разгърна пакета с жълтата книга, извади — какво мислите? — цяла дузина кърпи и почна да ги раздава на присъствующите, преимуществено на българите, за «бог да прости», като повтаряше при подаването им: «Нá, земи и ти, па речи «б о г д а п р о с т и», или помаха към някого с ръка, за да се приближи, и му извика: «Ей, момче, ела тука, нá и на тебе, хайде, па речи «б о г д а п р о с т и М а р и й к а».

* * *

— Повече не ща да ви разказвам, господа — извика отчаяно Кольо, — вий сами се помъчете да си представите физиономиите на англичаните и американците, които окръжаваха Бай Ганя. Ще ви кажа само, че след като се извърши опелото на покойницата, като православна, в руската църква и след като я погребахме, Бай Ганьо бе поканен да поживее, до заминуването си от Дрезден, в дома на американците. Той пренощува там само един ден. Какво поведение е държал в тази къща — не ми е известно. Само на тръгване казал на студента, българин, който го изпращал на гарата:

— Остави се, брате, малко остана да направя една поразия. Не им зная реда на тия американци, едене бол, бадева, па ядох, ядох, щях да се пукна от едене; па през нощта. . . Остави се! . . . Че остави това, ами друга поразия: дохожда сутринта, разбираш ли, една жена, почуква на вратата. Аз — «слободно!» Влиза, носи ми кафе с мляко и разни сладкиши. Сложи, разбираш ли, дискоса на масата, па взе да души из въздуха с носа си. Хай, дявола! Дали гюла е подушила, дали друго! Аз, знаеш, не съм прост, ставам веднага, вземам мускала и го мушвам под носа ѝ. Тя се поусмихна. Гледам я — зарарсъз! Простичко така облечена, рекох си, слугиня. Теглих ѝ едно око — смей се! И аз хоп! — през кръста. Па тя като

се извъртя, да я вземе мътната, че като ме цапардоса по сuратя. . . Остави се, потънах! . . . Тя да била леля на момчето. . . Нейсе, берекят версин, с един шамар се свърши работата. Добри хора! . . .

5. БАЙ ГАНЬО НА ИЗЛОЖЕНИЕТО В ПРАГА

— Ами я чакайте пък аз да ви разкажа как ходихме с Бай Ганя на изложението в Прага — каза усмихнато Цвятко.

— Браво, Цвятко! — извикахме всички — отдавна го очакваме това!

Цвятко почна:

— Ако помните, ний тръгнахме от София с цял трен наши вагони и наш локомотив. Вагони само от I и II клас, нови-новнинички, едва-що пристигнали от Европа, безукорно чисти и удобни. В един и същи вагон имаше купета и от I, и от II клас. Сума свят — 160 души ли бяхме, не помня. Стари, млади, жени, мъже, деца, та дори и кърмачета. (Ох, тия кърмачета! . . .)

Кой като нас! Каква гордост беше то, че тръгваме за изложението със свой трен. Нека да видят, казвахме си, европейците, че България не спи. Но най-вече се надувахме с новотата, с модерната конструкция и с чистотата на вагоните. Ама дълго ли време, мислите, се наслаждавахме ний от патриотическото обаяние за превъзходството на нашите вагони и от мисълта, че ще слисаме Европа с нашия прогрес? Додето ни изпращаха на гарата, додето минувахме сливнишките и драгомански позиции — полетата на славните наши победи, ентусиазмът ни растеше пропорционално с изпразването на шишетата и кошниците с провизия, с които в изобилие бяха се снабдили практичните туристи. «Разбира се, ще си вземем закуски, защо ще си даваме парите на сърбите?» — викаше въодушевеният от патриотизъм и плевненско вино Бай Ганьо. Но като наближихме до Цариброд и почна да се стъмнява, като се опитаха да осветят вагоните и се оказа, че забравили да приготвят лампите, че като се стъмни съвсем, че като почнаха децата да се плашат и да реват — о, тогава, лека-полека, като че с изхлъзването на българската територия се изхлъзваше и нашият патриотически ентусиазъм. Едни печално се усмихваха, други се усмихваха скрито саркастически (не бяхме само българи), трети негодуваха; даже Бай Ганьо ми пошепна на ухото: «Разбира ли ти свиня от кладенчева вода!» Някои пък пускаха недвусмислени псувни по адреса на един чужденец, служащ в управлението на нашите железници. Подкрепен от последните, Бай Ганьо извика: «Аз нали зная, че ний не сме виновати; пак тези чужденци, да ги вземе дяволът! Нарочно са го направили, да ни омаскарят! И сещате ли се, все от завист! Всичките са таквиз!»

При тия думи той така изгледа едного от чужденците, щото го накара да се закашля и да мине в друго купе. Като спряхме на станцията в Цариброд, във вагоните беше съвършено тъмно, не можехме да се видим един с един. Повълнувахме се, посърдихме се, па го обърнахме на смях. Сума шеги и бодли се пуснаха за сметка на железопътните ни управници. Зачуваха се викове: «Дайте свещи бе, хора, изплашиха ни се децата!» «Ей, чичо, иди ни купи един фунт свещи, ще ти дадем бакшиш.» «А бе по една лояна свещ поне дайте.» Само Бай Ганьо не допущаше, че е възможно българи да бъдат виновни в тази неуправия.

— Оногова там, видите ли го — казваше той, след като донесоха няколко прости свещи, и сочеше един нашенски чужденец, — с катран да го облееш, че да го запалиш. Туй търпи ли се бе! Че оставете тъмното, него кой му гледа — ами резил пред сърбите станахме. Ето го там é, видите ли го, сръбски чиновник — смее се човекът. Смее се зер!

Но възбуденият патриотизъм не допусна Бай Ганя да претърпи на един сърбин да му се подсмива; че като се намръщи насреща му:

— Ами ти защо се смееш там бе, хей!

И искаше да скочи от вагона и да иде да се разправя със сърбина. Геройска кръв!

— Шш. . . Стой мирно, Бай Ганьо — увещаваха го пътниците, — недей прави скандал. Имай предвид, че влизаш в Сърбия. . .

— Е, че какво като влизам в Сърбия! Ще ме уплашат ли? Ами Сливница? Ами «натрак брача»? — и из устата на Бай Ганя изхвръкна една псувня като бомба.

— Какво ти е крив сърбинът, че нашите вагони били тъмни! — успокояват го другите.

— Кой? Той ли? Знам ги аз тях! — отговаря Бай Ганьо и клати глава.

Раздадоха ни по една свещ на купе. Някои лампи мисля, че успяха да нагласят и запалят. Потегли трень.т. Пътниците накапаха гореща лой по прозорците и закрепиха свещите. Това беше първото п о б ъ л г а р я в а н е на новите вагони. Второто побългаряване се извърши още в първата нощ: всичките клозети (извинете, господа) се превърнаха в клоаки.

Както и да е, минахме Сърбия. Но да не мислите, че току-тъй тихичко, скромничко я минахме. Охо! Българинът не е прост! Дето имаше възможност, Бай Ганьо не пропущаше случая да уязви сърбите, да им напомни Сливница. В Ниш и в Белград даже той питаше всички служащи и хамали: «Ти не си ли българин, право кажи? Вий всички сте българи, ама се сърбеете.»

Потеглихме из Унгария. . . Тука пък се запалиха колелата на един вагон! Хай да ви земе ашъма с майстори! Спряхме се дълго време. Поливаха, гасиха, палиха, смъдиха. . . хеле тръгнахме. А маджарите — смях! Знаяха — българи туристи! . . . И още на едно място се запали този вагон — хеле оставиха го по дяволите, на поправка. Бай Ганьо, опитен човек, пътувал други път, разправяше на по-простите си спътници:

— Сега Пеща ще гоним. Пеща минем ли — Вена, Прага е оттатък Вена. Всичките тия места съм ги изръшнал — на пръсти ги зная.

На малките станции не се спирахме. На големите спирахме, колкото да ни отварят линия. Богатата Моравия обърна вниманието на всички. Прекрасно обработените долини, разкошните градини, безчислените фабрики и заводи накараха даже и Бай Ганя да допусне преимуществото на Моравия пред нашето отечество: «И ний работим, ама и тези синковци не падат по-долу, аа, не падат по-долу, пипат синковците.» Но като се сети, че се е увлякъл в похвалата, прибави: «Ама всичкото нафиле. Те работят, пък немецът го яде.»

Из пътя не се минуваше без комедии. Ний — аз, Ванчо, Фильо и Иваницовият син (не вярвам да го познавате), заехме едно купе от първи клас; в съседното второкласно отделение се намести Бай Ганьо с няколко другари, богато снабдени с провизия. Бай Ганьо от бързина, види се, беше забравил да тури в дисагите закуска. «А

бе най-сетне, българи сме, ще се пригледаме. От тогози късъ хляб, от оногози сиренце — ще помине човек. Ами!» И наистина той помина добре. Другарите му го угощаваха с едене и пиене — той ги угощаваше с най-горещ патриотизъм, смесен с апетит и жажда. Но всичко си има край. Свърши се най-после провизията на съседите ни, изпразниха се галоните. (За да избегна една груба грешка, трябваше да се поправя: галоните се изпразниха още като хвърчахме над Сливница и Драгоман с «да живее България, урааа! Дай да си наквася устата бе, урраа!»)

Бай Ганьо почна да се присламчва към нашето купе. Отпърво диреше разни предлози: ту кибрит ще поиска, ту една чаша коняк — че го заболял стомахът, а сетне лека-полека усвои се, попривикна и, кажи-речи, не излизаше от стаицата ни. Забрави другарите си, па и защо му са? — Нямат нищичко — всичко изедено, всичко изпито, а у нас, слава богу, все се понамирваше по нещичко — купувахме си по станциите. Бай Ганьо от любопитство не изпущаше случая да опита иностранните продукти:

— Туй какво е, грозде ли е? Браво! Гледай! Я дайте една чепчица. Мм! Хубаво! Браво!

Любознателността го караше да се запознава по този начин със закуските ни, с коняка ни, с табакерите ни.

— Тази табакера дали е от кавказко сребро? — любопитствува Бай Ганьо, като вижда едного от нас, че се готви да запуши.

— Не е, венска направа е! — отговаря притежателят.

— Тъй ли? Я дай да я видя. Ц. . . ц. . . ц! Гледай! И тютюн има, български, нали? Браво! Я чакайте да завъртя една цигарка. Аз си имам цигарени книжки, ако ви потрябват — тук съм!

Ч е т у к а, ний го чувствувахме доста: и по миризмата на ботушите му, и по специфическия аромат на потното му тяло, и по неговото настъпателно движение към окупирането на цялото канапе. Отпърво той седеше на крайчеца на канапето, сетне почна да сяда по-удобно; по-сетне трябваше троица да седим на едното канапе, трябваше Иваницовият син да се свие на крайчеца на другото, за да има възможност Бай Ганьо да вземе хоризонтално положение. И той не изпущаше случай. Ний се сговорихме да опитаме докъде може да стигне потребност-

та на Бай Ганя за удобства и той почна доста чистосърдечно да дава храна на нашето любопитство.

— Я се поотмести малко към края, да си сложа и другия крак. Хъ така! Браво! Ееех! Майка му стара! Кеф! . . . Я чувайте машината какво прави: тупа-тупа, тупа-тупа. Фърчи! . . . Много обичам така да се обтегна. Отвъд тясно. Па и другарите прости хорица, какво ще приказваш с тях? . . . Какво ядете там, круша ли? Браво! Я да видим тъй както съм легнал, мога ли изяде една круша. Благодарим! Отде ги зимате вий тези неща?

— Купуваме ги — отговаря едва сдържано един от нас.

— Тъй ли? Браво! — одобрява той с пълни от сочната круша уста. — Аз обичам круши.

Бай Ганьо, унесен от монотонните удари на локомотива, почна да дреме. Мисля си аз, какво, какво да му скроим. Най-сетне озари ме една гениална мисъл. Направих предварително знак на другарите си и казвам:

— Да направим, господа, по едно кафе. Я подайте спирта и машинката.

— Кафе ли? — извика Бай Ганьо и скочи от канапето като ужилен. — Има хас!

— Какво кафе ще правим, вода няма — обади се артистически престорен Иваницовият син.

— Вода ли? — извика със същия глас Бай Ганьо, — само вода искайте от мене. Ей сегичка! — и той изхвръкна из купето.

Изпокапахме от смях. Иваницовият син се изтегна и зае цялото канапе. Върна се Бай Ганьо и пъхти повече, отколкото имаше нужда. Трябваше да ни покаже какъв труд и мъки е претърпял за наше добро. В ръката му една стомничка.

— На́, намерих, видяхте ли? Претарашувах всичките вагони! Най-сетне виждам стомна, грабнах я завчас, една жена ми извика: «Хей, дай тука водата, тя е за детето ми.» Аз какво да излъжа, какво да излъжа, дойде ми на ума: «Извинете, госпожо, там на едного му припадна.» «Тъй ли», кай. — Тъй. «Е тогава, скоро занеси му вода и пак донеси стомничката.» Ахмак жена! . . . Пуф! Изпотих се. Хайде сега, кафенце!

— Не ви ли е срам, господине? — каза с укор един от другарите, който не можеше вече да сдържи своето негодувание.

Бай Ганьо го изгледа с обтегнато лице, като се стараеше колкото е възможно по-нагледно да изобрази своето искрено учудване; след туй съвсем неочаквано каза:

— Аз ми дойде на ума, че е скроена работата, ама хайде, рекох. Е дайте, т о г а з, барем една цигарка и едно коняченце.

Дадохме му цигарка и коняк и той си отиде в своїто купе, при п р о с т и т е   х о р и ц а.

— Страшни диванета са туй учените — зачу се след малко Бай Ганьовият глас в съседното отделение: — аз не зная как ги търпят такива на служба. Ама чакай, ще се върне Бай ти Ганьо в България, па виде-щем кой е кум, кой е сват.

Наближавахме ческата граница. С нас пътуваха и комисарите, пратени от правителството да се научат как се нарежда изложение, та да наредят и пловдивското. Един от тях закачи по гърдите на всичките пътници български триколорчета. По пътя още се разнесе слух, че ще бъдем посрещнати тържествено както на границата, тъй и в Прага, следователно бяхме подготвени към срещата — но туй, което видяхме в действителност, надмина всичките наши очаквания.

Ето и пограничната станция, локомотивът вече свири. Виждаме, отляво и отдясно на железния път стича се свят към станцията. Ръсеше дъжд и търчащите мъже, жени, деца носеха отворени омбрели. Спряхме се. На перона задръстено с хора. Веднага една музика гръмна «Шуми Марица». Един хор след това изпя «Hde domov mûj!» за безкрайно удоволствие на всички ни, а особено на Бай Ганя, който похвали между нас ческия народ, че доста добре изучил гласа на народната б ъ л г а р с к а песен «Где й родът ми», само че думите изговаряли малко неясно, та не се твърде разбирало.

Кръв се хвърля в главата ми от срам, като си спомня поведението, което ний държахме при тая първа среща. Представете си, господа: стекъл се градът, дошли хора от селата да посрещнат братята българи, довели музика, дошъл хор, наредили се сума момичета, с букети в ръка, чакат да слязат братята от трена да ги посрещнат, да ги поздравят с думи, с песни, с музика, с букети; а «братята» си подали главите от прозорците и гледат! Вярвайте, вярвайте, господа! Прозорците на вагоните, знайте, тесни, един си подал главата, друг се гуши през рамото

му, трети подава отдолу само половината разкривена физиономия с едно око, и гледат! — Да се стопиш! — Ех, де да имаше една минутна фотография! — Посрещачите се слисаха. Не знаеха и те какво да правят — де да дянат букетите! Музиката спря, спря и хорът и настъпи мълчание и взаимно оглеждане. По едно време Бай Ганьо слезе от вагона. Всички чехи устремиха очи към него и му направиха път да мине, и той мина. . . Боже! Как важно мина Бай Ганьо посред стотини очи и ръце, които му простираха букети! Той потегли с цяла шепа и завъртя нагоре левия си мустак, издаде навън лактите си, изкашля се на дебело и погледна с едно око госпожицата, която беше поднесла букета си почти под носа му, погледна я и пошава с пръстите на лявата си ръка, обърнати нагоре, като че искаше да каже: «Посрещаш ли, моме, посрещаш ли? Хубаво правиш, посрещай, аз обичам» — и си замина, без да я удостои с честта да ѝ приеме букета. Момата сконфузено си прибра ръката. След малко Бай Ганьо се появи, като закопчаваше не съвсем грациозно една част от тоалета си. Пак му сториха път, пак засука левия си мустак, пак се изкашля, изсекна се с пръсти и се покачи във вагона. Локомотивът изпищя и тръгнахме.

За да не помисли някой от вас, че аз преувеличавам, че нарочно украсявам разказа си, за да окарикатуря Бай Ганя, ще ви кажа, че, напротив, аз пропущам някои работи, защото и сега ми се стяга сърцето, като си ги припомня. Например аз умълчах още отначало да ви кажа каква картина представляваше нашият трен още на втория ден от пътуването ни. Нали ви споменах, че нашите туристи бяха задигнали със себе си и кърмачетата; като оставя настрана плачовете и писъците, ще ви кажа, че клозетите бяха се превърнали и в перачници, гдето перяха детските зацапани ризички и гащички, а коридорите на вагоните се превърнаха в сушилници за това пране: проточиха въжета и простряха недотам изпраните гащички; те заменяваха флаговете, с които трябваше да украсим нашия трен; вместо триколор — бяло, зелено и червено — у нас лъщяха на слънцето множество двуколори — бяло и жълто. Тези прелести украшаваха нашия трен и тогава, когато се спирахме по станциите в Чехия и народът с музика, с песни, с букети, с приветствени речи на кметовете и на другите представители ни посрещаше. Тези жълто-бели флагове се развяваха по въжетата

и тогава, когато нашият водител, господин Василаки, оглушаваше ческите слушатели с гръмогласните си чувствителни речи и когато господин Петко гъделичкаше националното самолюбие на братския чески народ, на всяка станция, със своите ораторски слова, от които ясно се чуваха за по-далечко стоящите само думите: «Братя! Иван Хус. . . О! Иван Хус, братя!» и когато Бай Ганьо, възнегодувал от това, че в речите не поменуват за нашите исторически великани, мушкаше един учител в хълбоците, с думите: «Даскале, кажи и ти нещо бе, нека им покажем кои сме, сега му е времето, кажи нещо я за Филип Тотя, я за Крума Страшний, или изпей някоя песен». . . А двуколорните флагове все се развяваха! . . .

Целият ни път от ческата граница до Прага беше едно триумфално шествие; край градове ли, села ли, през полета ли — дето поминеше нашият трен, шапки захвърчаваха нагоре и нескончаемо «nazdar» цепеше въздуха. Аз забележих една работница в полето, която, като видя, че мъжете махат и хвърлят шапки, помаха, помаха с ръце, па взе, че си развърза кърпата от главата, завъртя я на въздуха и запищя: «nazdaaar!» Друго: минувахме край един град (не помня как се казваше, и де ще запомниш, ний бяхме слисани тогава), по улицата свят, по прозорците свят, по дърветата, на оградите, че и по стрехите. Та в този град, помня, забелязах на едно място, строеше се една нова къща, почти изкарана, и гредите на стряхата бяха нахвърляни; на върха на стряхата беше забоден един дълъг прът, окичен със зеленчук, и на върха му флаг (като по нас, кога строят къщи); няколко работници отгоре, като видяха, че по цялата улица и от всичките етажи махат с кърпи и викат «nazdar!», затичаха се по гредите към върха на стряхата, обхванаха пръта с флага и потеглиха да го извадят, за да ни салютират, но, види се, беше закрепен солидно — не можиха да го измъкнат, но го разклатиха в основанието дотолкова, щото можеше да се развее с една малка амплитуда наляво-надясно. Тези два случая — с работницата в полето и с дюлгерите на стряхата — ме трогнаха във висша степен. Не приличаше туй на нашите: «цялата интелигенция цепеше въздуха с френетически «ура», «днес целият народ ликува. . .»

Пристигнахме на станцията в Прага. На перона не забелязахме много хора, имаше само официални посрещачи:

помощника на кмета, ако не се лъжа, и членове от комитета на изложението. Тази среща ми се показа глуха; привикнахме на триумф! Пък то крушката си имала опашка: хората, по-разпоредителни, знаят, че като слязат от трена 160 души, ако има публика на перона, ще се смесят, ще се слишат: ще стане една каша от гости, гостоприемци и от багаж, затова оставили дебаркадера празен и се явила само комисия да ни посрещне. Почнаха се пак приветствия и речи, от една страна, «Bratři Bulhaři!. . . Veljkỳ slovensky. . . Cyrilla a Methodie!», от друга страна: «Bratři, my isme přišli poučitise u velikeho Ceského Nàroda!». . . от третя страна: «Братя! Великият Иван Хус! . . . Да, братя, Иван Хус е велик!» А Бай Ганьо, от своя страна недоволен, че поменуват само Кирила и Методия, пак мушка учителя: «Кажи и ти нещо бе, даскале, малко ли ги имаме и ний, за Аспаруха кажи или земи, че надуй кавала — сега му е времето! . . .»

Тук ни казаха, че всички ще идем в градския клуб «Meščanska Besseda», а оттам ще ни разпределят по квартири. Разпоредиха се да ни донесат там багажа. Тръгнахме. От перона влизаме в станционната зала и какво да видиш! Свят! Почерняло от свят! Буквално, яйце няма де да пуснеш. По средата една ивица колкото да минем. Отсам и оттатък наредени дами с букети. Всички облечени празнично. Че като гръмна едно «nazdar!», че като почнаха да ни подават букети и да ни обсипват с цветя, че като излязохме на улицата и погледнахме, боже! додето ни стигаше окото: оставили само една ивица за нас, а всичко друго задръстено с хора, и пак редове дами, и пак «nazdaaar! nazdaaar! ураа!», и пак град от букети. Царска среща! . . . Насядахме посред виковете и цветята във файтони и потеглихме. Сега доколко грациозно сме насядали и сме се разместили с домочадията и кърмачетата — оставям на вас да си представите! Ний бяхме като гръмнати от неочакваната грандиозна среща! Снемаме шапки наляво и надясно; после се сетихме да ги свалим съвсем (като бъде за сещане, ний много се сещахме, аа! Разбираме ги тия ваджии, етикетите!). Една усмивка беше замръзнала на конвулсивно треперящите ми уста и като че ми се искаше хем да се изсмея, хем да заплача, хем да се проваля вдън земя!

Стигнахме в «Мещанска беседа» и заехме масите в градината. Чакахме да пристигне багажът ни и да ни

разпределят по квартири. Няколко файтонджии чакаха, горките, цял час около портите да им платят, но много от нашите туристи не намериха за нужно да плащат. «Голяма работа — казваше Бай Ганьо, — какво им струва да ни заплатят файтоните? Най-после — славяни сме! Тук да си покажат славянщината, хъ де! Ами как! Всичко без пари! С пари и баба знай! Само едно голо — «наздар». . .

Пристигна багажът ни и почнаха да ни разпращат по квартири. Погрижили се хората да ни намерят помещения. Аз няма да ви разправям за кавгите с файтонджиите, с келнерите в клуба, с разпоредителите за окъсняването или погрешното разменяване на багажа, за неудоволствията от квартирите, за пазарлъците и други такива. Да се пренесем с вас за една минута в нашата стая (не бойте се, госпожо). Ний се настанихме в една голяма стая четворица. Имахме всички удобства. Стаята ни гледаше към двора. . . На срещната страна се издигаха същото число етажи. По едно време слугинята, която ни шеташе, Анушка, като снемаше саксиите с цветята от прозорците, за да може да ги затвори, обърна се внезапно към мене и сконфузено ме попита, като указваше с очи към насрещните прозорци:

— Prosim vàs pàne, je ten pán táke Bulhar? Račite se podivat co ten dêlà! Jak je on černý! Vlasatý jako nějaký djkař. Ha-ha-ha-ha!

Погледвам по указаното направление и какво да видя? Бай Ганьо при отворени прозорци, без да спусне завесите или жалузите, освободил се от горните си дрехи и в момента, когато аз погледнах, той се хилеше на нашата слугиня и гладеше влакнатите си гърди, види се, с туй искаше да я плени. . .

В местните вестници същия ден се появиха приветствия за скъпите (имаха право!) гости — bratřy Bulhařy. Напечатана беше и програмата, по която ний ще посетим изложението и забележителностите на града Прага. Печатаха отчети за нашите посещения: де сме ходили, как сме били посрещнати, как са ни приветствували, какво сме им отговаряли. Името на нашия водител, господин Василаки, гърмеше; той заслужи това внимание с безчислените си речи. И право да си кажа, каквото щете, но ако не беше господин Василаки да им позамаже очите, ний съвсем щяхме да се провалим.

При входа на изложението ни посрещнаха членове от комитета. И пак речи за Českeho nàroda, за Bulhařskeho nàroda. Тука, видите, не се сбъркаха да ни посрещнат като сърби, каквато погрешка, разказват, станала при входа на Пловдивското изложение: сливненци и ямболци се намирали в постоянен антагонизъм — от завист ли, от съперничество ли, кой знае от що. Явяват се пред входа на Пловдивското изложение сливненци, а един от комитета им държи реч, като ги мисли за ямболци, и хвали ли, хвали: «Храбрите ямболци, славните ямболци!» А сливненците се потайт, кашлят в шепа, мигат. . . Картина! . . .

Влязохме в изложението. Един от комитета ни поведе да направим набързо един общ обзор на главните отдели. Е че кого води? — Нашите туристи — цели англичани! . . . Като влязоха веднъж ония ти хора в ботаническия отдел — няма излизане!

— Иванчо, Иванчо, ела, ела тука, я виж лале, какво голямо! Помниш ли, у леля ти има такова лале? — вика един от една страна.

— Марийке, Марийке, ела, ела тука, виж мимоза, това е мимоза, видиш ли? Помниш ли в атласчето, дето ти го купих за Великден? — вика друг от друга страна. — Я гледай, босилек! Ц. . . ц. . . ц! И чехите имат босилек, браво! — обажда се трети и хукват да гледат босилека.

— А бе аз здравец не виждам тука — обажда се Бай Ганьо с недоволен глас, — проста им работата, ако нямат здравец! Ии, у нас! По балкана! Ех, мама му стара!

А членът на комитета в това време стои като на бодли! Чака да се поизприкажат скъпите гости! . . .

Аз не можах да се сдържа, излязох от ботаническия отдел и отидох да зяпам из другите павильони. В моето отсъствие фотографирали скъпите гости и на другия ден в един илюстрован вестник се появи цялата група.

Водиха ни в Hradčany, дето са дворците на ческите крале. Показаха ни разни исторически кьошенца: стаичката, дето е заседавал съветът и било решено началото на Трийсетгодишната война; прозореца, през който били хвърлени в пропастта ческите патриоти. Водиха ни в стария градски дом, в стария и новия музеи. Дадоха в наша чест една опера в Narodny Djvadlo; дадоха една вечеринка

в «Мещанската беседа». Ходихме у пана Naprsteka, многоуважаем гражданин, едно време компрометиран пред австрийското правителство, забягнал в Америка, съставил си там богатство, завърнал се в Прага и сега, окръжен от почести и уважения, занимава се с филантропия. Има свой музей и библиотека. Стопанинът ни посрещна с всичкото радушие и гостоприемство на един славянин. Тук се държаха най-чистосърдечните речи. В една от стаите имаше дебела книга, в която посетителите записваха имената си. В един момент, когато бяха се натрупали мнозина около книгата и всеки бързаше да грабне перото и да увековечи името си, Бай Ганьо ме дръпна за ръкава и нетърпеливо ме запита:

— А бе за какво се записват там?

Аз, като знаях предварително, че никакъв предлог за записване не би удовлетворил Бай Ганя, ако от това не произтича нещо за пред кума, казах му на шега: който не иска да обикаля по-нататък старините на Прага, може да се запише в тази книга и да обядва у paпa Naprsteka.

— Тъй ли?! — извика Бай Ганьо — поврага им старините, дайте тука перото! Дайте бе, дайте по-скоро перото! С плайваз не може ли? — Дай, дай, че бързам! — и почна с лактите си да разтваря път към масата, върху която лежеше голямата книга. Настъпиха се, сбутаха се с едного, почнаха да отнемат един от друг перото, накапаха книгата с чернило и най-сетне разтреперaната, влакната и потна ръка на Бай Ганя украси една от страниците с две звучни думи:

Ганьо Балканский

Цвятко ни заяви, че не желае да продължава разказа си.

— Разкажи нещо за вечеринката. Нали каза, че дали в чест на българите вечеринка — обади се един от компанията.

— Аз не ходих на тази вечеринка. Бай Ганьо беше. А propos, в този ден ходихме с Бай Ганя в една берберница. Той имаше намерение нея вечер да плени ческите дами и вземаше предварително всевъзможни мерки да се яви във всичкия си блясък: купи си вратовръзка,

изчисти си декорацията (че как го мислите вие Бае си Ганя!) и отидохме в берберницата, понеже косата и брадата му бяха доста обрасли. Седна той на стола. Берберинът го старателно обвърза и почна работата си. Едва ли не цял час се бавихме тука. Не беше тъй лесно да се угоди на Бай Ганя.

— Тука, тука; я му кажи тука — и Бай Ганьо сочи врата си, — тука да поуглади, с бръснача да поостърже малко. Па му кажи да си отваря очите, да не среже някоя пъпчица, че го земат дяволите.

Берберинът вижда през огледалото сърдитото изражение на Бай Ганьовото запотено лице и ме поглежда в недоумение.

— Co pan mluvj? — пита ме той смирено, като мисли, че е сторил някоя грешка против вкуса на Бай Ганьо.

— Ти я му кажи да остави сега приказките настрана — обръща се към мене Бай Ганьо и с такъв тон, като че ме е пазарил за преводач. — Я му кажи да ми остави брадичка и нека я направи по-остричка, като на Наполеона, разбираш ли? Пък мустаките нека ги разчеше така, да кабардисат, като хе, хе! на италианския крал, хи-хи-хи! Видял ли си го изписан? Таквиз да ги направи! Кажи му де!

Аз нямах куража да преведа буквално скромното желание на Бай Ганя; то би турило в голямо затруднение берберина: лесна работа ли е с помощта на бръснач и на гребен да оприличиш едного хем на Наполеона III, хем на Хумберта! И кого?

Свърши се коафюрата. Бай Ганьо извади кесията си, завъртя я около връвта, отвори я, бъркна до дъното, нарина една шепа монети, обърна се гърбом към нас, рови, рови из монетите, избра една и я подаде на берберина, ама я подаде така, като че искаше да каже: «Хайде, нá, нейсе, от мен да замине.» Монетата беше двайсет крайцера. Но като се сети, че може да се е излъгал, пък и за да не го помислят за прост, той пошава с пръстите си към берберина, санким «дай ресто». Берберинът за един миг отвори чекмеджето, хвърли там монетата, избра две монети по десет крайцера, удари ги сърдито на мраморната маса и изчезна в една вътрешна врата. Монетите се претъркулиха на земята. Бай Ганьо в първия момент като че се постресна, позачуди се, но не успях да схвана това впечатление и той се наведе, прибра парите и каза:

— Сърдитко Петко, празна му торбичка! Хайде бе, остави ги! Само знаят да скубят! Нали ги зная аз тях! Славяни! . . . Бошлàф! . . .

6. БАЙ ГАНЬО У ИРЕЧЕКА

— Туй, дето го разказа Цвятко — обади се срамежливият Илчо, — то е по-подирня работа, пък аз зная, че Бай Ганьо по-рано е дохождал в Прага, бавил се е дълго време и е продал доста розово масло. Искате ли да ви разкажа?

— Щом е за Бай Ганя, недей пита, разказвай! — отговорихме ний.

— Добре. Слушайте тогава. Пристигва Бай Ганьо от Вена в Прага. Слиза на станцията, нарамва си дисагите и излиза на улицата. Файтонджиите се спущат да му предлагат услугите си — той им прави знак с глава, че не ще. Те разбират знака му за утвърдителен и един файтон се изпречва отпреде му. Бай Ганьо се сърди, блещи се и прави сърдити жестове. Това забелязва полицейският и заповядва на файтоните да се оттеглят. Мисли си Бай Ганьо, от кого да узнае де живее Иречек, нашият историограф. Иречек е живял в България, обича българите, ще иде Бай Ганьо у него: «Добър ден» — «Дал ти бог добро» — и може да го покани в къщата си; защо ще си дава паричките по хотели? — Додето си мисли така, пред него се изпречва един трегер с червена шапка и предлага да му носи дисагите. Бай Ганьо го пита знае ли де живее Иречек, трегерът отговаря отрицателно, но дава надежда, че ще може да се намери, и пак простира ръце да поемне дисагите. Бай Ганьо не му ги дава, едно, защото мускалите са вътре и може «да запраши нанякъде», и, друго, гледа го облечен добре, кой знае колко ще го оскубе.

— Ваша милост вървете напред, аз подире ви — казва вежливо Бай Ганьо. — Оставете дисагите, аз ще ги нося.

Тази вежливост Бай Ганьо я пуща със сметка: хем ще предразположи трегера към себе си, хем ще му покаже, че не е някой голям и богат човек, та да не мисли о н з и да го скубе.

Вървят, разпитват по кръстопътищата де живее

Иречек; най-сетне сетил се някой, че въпросът е за професор Иречек, казал им де да попитат, попитали и го намират.

Бай Ганьо казва на трегера едно «да си жив, благодарим» и влиза в квартирата на Иречека.

— О-о! Добър ден, бай Иречек, как си, добре ли си? — извиква Бай Ганьо с един най-приятелски тон, щом влиза в кабинета на стопанина.

Последният му подава зачудено ръка, поканва го да седне и се сърди на своята памет, която не го подсеща, кой с този любезен приятел.

— Не ме ли познаваш? — припомня Бай Ганьо, като смесва ту «ви», ту «ти». — Вий нали бяхте министър в София?

— Да.

— Е, и аз съм оттам! — заключава тържествено Бай Ганьо. — То се казва, емишерии сме, хе, хе, хе, ами как! Помниш ли статията във вестник «Славянин»?

— Да, да, спомням си — отговаря сдържано-снизходително Иречек.

— Ей че бяха те нацапали! . . . Ама ти си гледай кефа, хич да не те е еня! Аз колко съм ви хвалил! . . . Те викат Иречек такъв, Иречек онакъв. «Да ме прощавате — викам, — не е тъй.»

Иречек познава добре българите и затова никак не се учудва на тази фамилиарност на Бай Ганя. Разговорът продължава няколко минути в този тон, сетне минува на по-практическа почва: Бай Ганьо хвали квартирата на стопанина, загатва му доста осезателно, че «най-сетне, има място и още един странен човек даже да се прибере тука»; говори му за гостоприемството на българите, изказва съжаление, че, «виж, другите не са като нас, българите; чужденец да влезе в българска къща, ще го нахранят, ще го напоят, ще му постелят». Иречек се старае да му внуши, че квартирата е тясна за домашните му. Бай Ганьо си прави оглушки и развива темата за българското гостоприемство. От тази тема разговорът се извива към търговийката на Бай Ганя. Той съобщава на стопанина, че е донесъл за продан розово масло, и му заявява: «Утре, ако щеш, води ме по всичките фабрики, аз съм съгласен; ще ми превеждаш, че не знам езика, а?» Иречек бърза да отговори, че не е запознат с фабрикантите на етерни масла, понеже занятията му са

съвсем от други род, а освен това няма свободно време; но ще му каже де се събират българите студенти, та измежду тях някой може да му услужи.

— Ако щете, санким — допълня Бай Ганьо, — няма да те пресилвам. Аз ще дам и на госпожата (тука ли е тя?) един мускал масло. Познавам я и нея, как не. (Иречек не може да се начуди, за коя госпожа е думата.) Па ако имате тука роднини, приятели, кажете им, че съм донесъл масло — то не е срамота! Аз ще се навъртам почесто около вас, ще си приказваме за България. Па ако обичате, съгласен съм и у вас да остана, додето съм в Прага. А?

— Извинете, но. . .

— Казвам, санким, ако обичате — обяснява сплетено Бай Ганьо, — и мен ми е по-добре на хотела, ама хайде, рекох, Иречек — наш човек. . .

— Благодаря за вниманието; аз би ви задържал на драго сърце у дома, но не разполагам с лишни помещения. Днес обаче вие сте наш гост и ще обядвате у нас.

— Да обядваме, защо да не обядваме! — съгласява се Бай Ганьо. — И ваша милост, казва се, ако не от мойта — от българска софра сѐ сте яли.

Иречек е зает с една спешна работа, която с влизането на Бай Ганя се пресича. Стопанинът седи като на бодли и не знае как по деликатен начин да експедира временно сладкодумния си гост. Той звъни, явява се един слуга, комуто поръчва да съобщи на домашните, че им е пристигнал гостенин от България. Влиза след малко майка му. Бай Ганьо едва се повдига от стола си, прави с ръка едно двойно движение към челото си и снизходително изговаря: «О, здрасти, здраво-живо, дайте да се похванем, хъ така, по български. Как сте още? Радвам се.»

Госпожата го приветствува любезно и с цял ред въпроси показва жив интерес към отечеството на гостенина.

— Е, кажете сега правичката — пита Бай Ганьо, — къде е по-хубаво, в Прага ли, в София ли?

Госпожата е в недоумение, тя не е била в София, а Бай Ганьо при тоя въпрос погледва с дяволска усмивка Иречека, като че иска да му внуши своя възглед за жените: «А бе жена нали е, какво ще приказваш с нея? . . .»

— Негова милост ще обядва днес у дома — обръща

се Иречек към майка си и сетне, за да може да продължава занятието си, по немски я моли да заведе Бай Ганя в друга стая.

Госпожата предлага на Бай Ганя да минат в съседната стая. Бай Ганьо поглевда проницателно Иречека, поглевда и дисагите с мускалите, прави сметка с вежди: «По немски нещо си продумаха, кой знай! Ама не вярвам. Най-сетне министър е бил у нас. А бе то и министрите не са стока я! Ама за тогоз не ми се вярва» — и след това става нерешително и тръгва по указанието на госпожата към съседната стая, но като дохожда до вратата, обръща се и иска да прочете на лицата на стопаните тяхното намерение и забелязва няколко неми знакове, с които действително в този момент се обмениха домашните; тези знакове означаваха: «гледай да го занимаеш с нещо по-дълго време, понеже имам много бърза работа», но Бай Ганьо ги изтълкува инак.

— Тези неща тука може да ви пречат — заявява той, като показва с очи на дисагите.

— О, никак не. Моля, не се безпокойте — отговаря Иречек.

— Ама все ще ви пречат, знам аз. Я чакай да ги взема в другата стая — и посягва да ги вземе, но домашните любезно се съпротивят. — Мигар ме е страх, не, ами така, рекох. . .

Минуват в приемната стая и госпожата затваря след себе си вратата, за да не се чува шумът в кабинета. Тя се старае всякак да занимае Бай Ганя с нещо любопитно: предлага му разни албуми, показва му картини, слага пред него цял куп илюстрации, но умът на Бай Ганя е съвсем на друго място и той на любезностите на госпожата с престорено равнодушие отговаря:

— Не ща, благодарим; гледайте вий. Колко съм ги гледал аз такива картини и портрети! Не ме гледайте, че съм млад!

Бай Ганьо поглежда нетърпеливо на своя огромен сребърен часовник и почва един твърде интересен и своевременен разговор:

— Аз много съм любопитен да изуча Европа. Ето сега например, да речем, у нас дойде ли пладне — сядат да обядват. У вас инак е наредено. Вий кога обядвате например?

— Ний обядваме в 5 часа обикновено, но днес можем да обядваме и по-рано. Извинете, ще ви оставя само за една минутка — каза госпожата и излезе из другите врата.

Бай Ганьо седи сам в салона, зяпа разсеяно картините, час по час плюе по килима (не че е гладен, ами кой знае!), разтрива го с ботушите и се вслушва при наймалък шум в кабинета. Чува той по едно време, че Иречек става от стола си, пристъпва няколко крачки и се спира. «Ама и аз диване, защо не си пренесох дисагите в тая стая.» Бай Ганьо седи като на тръни; най-сетне не го сдържа, става, пристъпя тихичко по килима към вратата на кабинета, навежда си ухото към дупката на ключалката и слухти; той чува само собственото си често дишане и ударите на кръвта в ушите. Но и тук Бай Ганьо не се успокойва, той не вижда нищо през ключалката и като натиска нерешително дръжката на вратата, отваря я, подава си тайнствено главата в кабинета и вижда Иречека, приклекнал близо при дисагите му пред един шкаф с книги. Бай Ганьо се хили насреща му:

— Хи, хи, хи, работите ли, работите ли? Хи, хи, хи! Чакай, рекох, да надникна. Работете си, нищо, аз пак ще затворя.

Иречек го гледа зачудено, без да му мине през ума причината на това своеобразно любопитство.

Обедът готов. Минуват в обедната стая и сядат около трапезата: родителите на Иречека, сестра му, Бай Ганьо и той. Бай Ганьо, преди да почне обеда, начева да се кръсти, ама хем се кръсти, хем се усмихва, с което иска да покаже на стопаните, че той не е от онези простите хорица и не че дотам вярва, ама сé не е лошо (с дявола сме добре, какво бива и на господа малко тамян да покадим — за зор-заман).

— Аз съм леберал, от лебералната партия — пояснява той, — ама сегиз-тогиз удрям по едно кръстене, то не е зле, хора сме. . . Това какво е, супа ли е? А, аз обичам супа. Чорбата е турско ядене. И ний сега повече супа ядем. Ах, пърдон, извинете, уцапах ви бохчата. . . Ц. . . ц. . . ц. . . Тюх да се не види! . . .

Увлечен от желание да се препоръча за цивилизован човек, Бай Ганьо не можа да поеме право чинията със супата, която му подаде стопанката, и изля доста от нея върху масата и додето да му попречат, той събра една част с лъжицата и я изсипа в чинията си. Стопанката не

искаше да му позволи да яде тая супа, но той от деликатност загради чинията си с ръце и не искаше да му я менят.

— Аз имам чушки в дисагите си — съобщи ненадейно Бай Ганьо. Той гореше от желание да си разтрие една чушчица, от дребните, в супата, която се показа съвсем бледна за неговия стомах, но се стесняваше да извади чушки да не го помислят за простак, та искаше по-напред да сондира стопаните.

— Да? Имате чушки? — обади се Иречек.

— Как не, нося си аз чушки, нали знайте, «Българѝя мила майка» не може без лютичко — казва иронически Бай Ганьо и без да чака повече, скача от стола, спуска се в кабинета, домъква дисагите си, приклеква над тях, гърбом към стопаните, и донася на трапезата две чушки.

— Две стигат за петима ни, страшно са люти — заявява той, като изтърсва половина чушка със семките в чинията си и остатъка любезно предлага на стопаните: нá, заповядайте, разтрийте си, хе, хе, хе, по български! Не, не, разтрийте, слушайте мене и ще видите какво нещо е. Е, вий знаете; насила хубост не става. Чакайте аз да си разтрия, че да ви покажа какво се вика супа.

И наистина Бай Ганьо разлюти супата си до такваз степен, щото един непривикнал човек би се отровил. И почна да сърба; ама сърба българинът, не се шегува, триста псета да се сдавят, не могат го заглуши. Едри капки пот му замрежиха челото и като че се стремяха да рукнат в чинията му. Бай Ганьо сръбне веднъж откъм върха на лъжицата, остави лъжицата и затисне лютата влага с два-три залъка хляб; пакземе лъжицата, сръбне супа, смръкне с носа си навътре и пак два-три залъка хляб.

— Я ми подайте още едно късче хлебец. Вий съвсем без хляб ядете — учудва се Бай Ганьо; — на българѝята дай хляб; ний много хляб ядем; да не се хваля, ама с таквази чорба, пърдон, с таквази супа цял самун хляб изядам. Бас държа.

Бас не държаха, но и без това Бай Ганьо унищожи доста хлебец.

— Туй винце отде го земате — любопитствува Бай Ганьо, не че го интересува отговорът, а така, да намери предлог за още някоя чашка.

— Купуваме го — отговаря стопанинът, — добро ли е?

— Аа! Чиста стока! Купувате го, а? Я подайте шишето насам. Каквото се е запалил стомахът ми от чушката като нажежено желязо, да ливна сега цялото шише, ще зацвърчи отвътре. Ех, у нас винце, половин лев оката, като му светнеш една окица — тука ли си! . . . А, уригнах се, прощавайте; туй малко просташко пада, ама пърдон, човещина, не можеш да го задържиш! . . .

Обедът у Иречека благодарение на Бай Ганя излезе доста оживен. Кафе им поднесоха в приемната стая. Бай Ганьо в благодарност за вкусния, а главно ситния обед иска да почерпи стопанина с една цигара тютюн и как да се случи тютюнът му в дисагите. Право казано, табакерата беше в джеба му, но трябваше да намери предлог да понавести дисагите, не може той да си остави мускалите така у чужди хора, всичко става на този свят.

Бай Ганьо не ще и да чува отказването на стопанина да запуши от тютюна му: «Как тъй, джанъм, хич може ли да бъде, български тютюн да не запуши човек!»

Запуши Бай Ганьо и почна с наслаждение да сърба кафето. Ето кое се казва сърбане! . . . Да се намираш в таквози приятно настроение, да минеш с един събеседник цели часове, да си в стая, дето никой няма да чуе какво приказваш, па и да чуе, няма да те разбере — при тия благоприятни условия да се сдържиш и да не заприказваш за политика — това е вън от силите на Бай Ганя. Не може да се сдържи той; изля си душата:

— А бе, бай Иречек, я ми кажи твоя милост леберал ли си, консерватор ли си? Май-май, че си консерва, както виждам. И аз, ако питаш, не мога да ги разбера нито едните, нито другите, ама хайде, да не им остане хатърът. . . Знайш, алъш-вериш е то, не е шега. . . Па да ти кажа ли правичката. . . (Тука дали няма някой да ни подслушва?), да ти кажа ли правичката? — И едните, и другите са маскари! . . . Ти мене слушай, па се не бой! Маскари са до един! . . . Ама какво да сториш? Не се рита срещу ръжен! . . . Търговийка, предприятийца, процеси имам в съдилищата — не може! Не си ли с тях— спукана ти е работата! Па и мене нали ми се иска — я депутат да ме изберат, я кмет. Келепир има в тия работи. Хората пара натрупаха, ти знаеш ли? Хубаво, ама като не им клатиш шапка — дявол не може те избра! Тъй е! Аз съм врял и кипял в тия работи, че ги разбирам. . .

Иречек едва ли се е съмнявал, че гостът му разбира «тия работи».

7. БАЙ ГАНЬО НА ГОСТИ

Бай Ганьо, като се убеди окончателно, че няма възможност да се настани у Иречека на квартира, дигна си дисагите, без да чува увещанията на стопанина да ги остави у дома му, додето си намери помещение, и тръгна, съпроводен от слугата, за Národny Kavárna — кафенето, в което се събират българите студенти. Беше вече седем часът, когато той влезе в кафенето с дисагите в ръка и с калпака на главата. Иди че не го познай кой е и откъде е! Отляво на входа, около една маса, седяха няколко студенти българи.

Един от тях видя входящия съотечественик и сбута другите: «Българин, българин!» Всички се обърнаха в момента, когато Бай Ганьо спря един келнер, носещ поднос с кафета, и като се стараеше колкото е възможно повече да изкриви българските думи, за да ги направи понятни за чужденеца, попита с висок глас: «Дека овде български малчики?» — и придружи въпроса си с движение на главата и свободната си ръка. Дружен смях от лявата страна прекрати недоумението на келнера. Бай Ганьо се обърна и позна своите черноокички, черносичкички, сгушени съотечественици.

— Оо! Добър ден! Тука ли сте биле? — извика той от сърце, сложи дисагите и почна да граби ръцете на студентите. — Какво ме гледате? Не бойте се, българин съм. . . Я ми направете място да седна.

— Как ви казват, господине — полюбопитствува един от студентите.

— Мене ли? Защо питаш? Ганьо Балкански. Донесох във вашата Прага малко гюлово масло — ей го тука в дисагите.

— Тъй ли? — извика в патриотически екстаз един от по-младите студенти — я дайте да го видим.

Той наистина беше чувал само за розовото масло.

— Какво ще му гледаш, масло като масло — отговори Бай Ганьо, — то не е за вас. Оставете вий маслото, па ми кажете друго: де да се настаня? Бях сега у бай Иречека. . .

— Тъй ли? — извика пак екзалтираният студент.

— Как «тъй ли»? Че защо да му не отида? Отидох — мисля, ще си покаже човещината, ще ме покани у тях на гости. Тая вяра! Тясна ми, кай, квартирата, па не знам какво, па не знам що. Обичал, кай, българите! . . . Той ли? Като има келепир, и Бай ти Ганьо знай да обича. Тъй ли се посреща българин? Българин!! . . . Да не ви излъжа, нахрани ме човекът. И то каква храна — нейсе, запуши я! . . . Къде са по-гостоприемни българите; българинът една стая да има, пак ще те покани. . .

Някои от студентите почнаха да се сещат накъде бий Бай Ганьо и чакаха от минута на минута да си открие картите. Само екзалтираният студент се отнесе съчувствено към думите му и сподели явно неговото възмущение от негостоприемството на чужденците.

— Наистина нашите българи са много гостоприемни — потвърди той с най-голяма увереност, — тукашните не искат да те знаят. Киснем тук из кафенетата. . .

Студентът, който каза тия думи, беше много напреднал в цивилизацията, но, кой знай защо, не се ползуваше с особена репутация между своите другари; види се, някои грехове лежаха на душата му; говореха между другото, че много обичал да «удря келепир»! Не е за чудо! Този пусти грях — скъперничеството, по зараза от окръжаващата домашна среда, вгнездява се почти от детски години; изсушава душата на младия човек, като го превръща в най-студен егоист: нищо нежно, нищо благородно не остава у него. Материалният интерес управлява всичките действия на скъперника и определя отношенията му към окръжающите; никакво морално подбуждание не предшествува, никакво разкаяние не последва действията му, насочени, без разбор на средствата, към добиване на изгоди. Даже тогава, когато тия действия влекат бедствие или позор за някого, и тогава вместо угризения егоистът-скъперник сеща доволство, като че загубата на другите е негова печалба, нещастието на другите — негово щастие. Едно би смутило нашия млад егоист — да го надхитрува някой. Когато в другите народи думата «хитър» е синонима с л у к а в, в е р о л о м е н и прикачена на някое лице, би го понижила в мнението на обществото, у нас с епитета х и т ъ р се кичат като с най-почтена декорация: «Бреей! хитро момче излезе, да е живо на баща си, всинца ни измами! Не можахме да го излъжем. Ашколсун! Браво!»

Никакви действия и отношения нямаха смисъл и за Бодкова — тъй се казваше той, — ако от тях не произтичаше нещо к ь о р а в о, някой келепир. (Дали има в

европейските езици думи, съответствующи на тия, в това им значение?) Ако посещаваше тамошните семейства, това не го правеше от общителност, от желание да се запознае с начина на живота у по-цивилизованите кръгове; умствените и нравствените интереси на това общество не само че не го занимаваха, но му бяха и в тягост — те като че бяха скучни интервали, нестърпими паузи, които го разделяха от целта на посещенията му — от кьоравото: я някое угощенийце, я някоя разходка на тяхна сметка. Той не можеше да си представи познанство с жени без задни мисли. Държеше цял списък на моми — коя колко зестра има; друго не го интересуваше в това отношение. Също така интересът определяше отношенията му към другарите. Ласкателства, злословия, интрижки и доноси бяха оръдията на неговите изгоди. Даже такива неща като национални и племенни симпатии и антипатии му служеха само да извлича лична полза. Неведнъж е бъркал той в кесиите на разни славянски комитети, ту като «от Батак», ту като «емигрант». Но за тия работи Асланов е по́ майстор.

Такъв беше екзалтираният студент, който поддържа Бай Ганя в мнението му за негостоприемството на чужденците.

— Да, киснем тука из кафенетата, никой не ни кани на гости — повтори той в угода на Бай Ганя.

— Ами ти де искаш да те оставят да киснеш? — обади се с презрителна усмивка един студент с жлъчен изглед, който, види се, отдавна таеше ненавист към младия егоист. — На ръце ли искаш да те носят? Защо? За туй ли, че неуспял още прага на къщата им да прескочиш, ти ще закачиш първо слугинята, която те посрещне в коридора? За туй ли, че в тяхното общество ти или като дъб мълчиш, или разтваряш уста само да бръщолевиш пошлости и глупости? За туй ли, че в лицето им ще ги възхваляваш до небеса, а зад гърба им ще ги злословиш? За туй ли, че ще им пуснеш прах в очите и ще се препоръчаш за син на милионерин фабрикант или притежател на кораби, когато баща ти има два чарка за гайтан или две пробити враници — само за да можеш да обаеш родителите и да увлечеш дъщеря им. Защо ще те приемат с разтворени обятия? Кой си ти? Какъв си им? Кому в очите пъхаш твоето гостоприемство! И какво е туй твое прехвалено гостоприимство! Туй ли, че българинът

ще ти постели мазна постелка и ще те завие със съмнително алище? Ах, оставете, ради бога, тия дивашки самохвалства! Не е ли време да си отворим вече очите?

— Какво си се запалил бе? Сега ли му намери времето да се караш — обади се един от студентите, — когато ни е дошел гост?

— Нека се поизприкаже човекът, пари не иска я! — успокои го Бай Ганьо с този типичен аргумент: Пари не иска я! Може да говори каквото ще, да върши каквото ще, само пари да не иска, само да не се косва до нашия джеб, до нашите интереси. Може и да лъже, пари не иска я!

Но след този случаен инцидент не можа вече да се поддържи дружен разговор. Компанията утихна и един след други почнаха да си разотиват. Останаха от българите само Бай Ганьо и екзалтираният студент, който не искаше да пропусне случая да извлече някоя полза от своята случайна среща с българския търговец на розово масло. — Претъркули се тенджурата, че си намери капака.

Не се измина един час и студентът успя така да наклепе другарите си пред Бай Ганя, щото го накара от все сърце да извика: «Ашколсун кьопоолар!» След още един час Бай Ганьо беше вече в стаята на студента, който умя доста изкусно да експлоатира в своя полза дохождането на гостенина, когото препоръча на хазяите си за свой роднина, милионер, който «има сума фабрики за розово масло». Той успя да заемне от хазайката — на която не беше плащал доста отдавна наема за стаята — десет гулдена. Додето в едната стая студентът превъзнасяше богатствата на Бай Ганя, в съседната стая Бай Ганьо беше вече съблякъл антерията си и търсеше в нея нещо с голямо внимание, като мъмреше под носа си: «Пак се навъдил тоя пусти гад.» Понятието за чистота не е развито в твърде висока степен у Бай Ганя. «Хич жив човек без гад бива ли?» — казват старите хора у нас и успокоени с тази аксиома, не препятствуват твърде усърдно на размножаването на животинките. Па и защо ще се лишават от едно такова удоволствие: пекнало слънце, че защо му е туй слънце, ако не може да излезе на чардака, да се изтегне на рогозката, да кихне два-три пъти от праха ѝ, че да дойде баба му, че да си сложи главата на коляното ѝ, па тя да си завре костеливите пръсти

с траурни нокте в косата му и като че требе ориз, да почне чук! отсам, чук! оттатък, че като се изплашат живо-тинките, че като плъзнат по главата, па едно приятно гъделичкане, че като запее бабата, а онова ти слънце балканско пекнало! Идилия. . .

Бай Ганьо, след като свърши своите ентомологически издирвания, възстанови си тоалета и без да почука, влезе в съседната стая, но тозчас извика «пърдон!» — и имаше защо: той завари в твърде нежно vis à vis студента и дъщерята на стопанката: те бяха се прегърнали, както подобава на две млади влюбени сърца.

Момата засрамена избяга в друга стая.

— А бе защо влизаш така? Засрами момичето — каза с ироническо подмигване студентът.

— Ударил си келепира! — пошепна тайнствено Бай Ганьо, с очи светнали, като на манастирски котарак — лъскава, дявол да е земе! Слугиня ли е?

— Каква слугиня! Дъщеря на хазяйката!

— Тъй ли? Тука не можеш да ги разбереш коя е слугиня, коя е господарка, все лъскави, все чисто облечени. Изпречи се някоя насреща ти, хили се така мазно-мазно, мислиш, слугиня е, закачиш я, земеш си бела на главата; изпречи се друга, хубавичка, смирена, мислиш, хъ, това е господарката, станеш ѝ на крака, поканиш я да седне, тя се срами — хелбетя! — говориш ѝ с политика, па сетне я видиш, че ти чисти ботушите!

От разказите на студента, акомпанирани с разни жестове, с които той украшаваше и даваше повече сила и значение на думите си, Бай Ганьо узна, че младият момък от няколко месеца, под вид на чиста любов, атакира с една неотразима настойчивост дъщерята на своята хазяйка вдовица.

— И тя, диването — пояснява разказвачът, — се надява, че ще я зема за жена! Нека се надява и нека ме храни хубавичко, нека ми ший ризи. Да беше някоя богата — разбирам да я земе човек, ами тя фукара като мене. Увива се около мене, защото ме счита за богаташ. Я да ме знае какъв съм, ще ламти ли? Страшни спекулантки са тукашните. Ама и аз зная да ги въртя я! — и той разправи надълго и нашироко как ги върти. . .

— Ашколсун! — извика Бай Ганьо с маслени очи, възхитен от младия събеседник.

— Чакай де, че само това ли е? Ако е това, хич да не е! Друга, друга една има, хвърлил съм око на нея, ама кой знай! Нá, ней да мога да завъртя мозъка — има какво да се удари. Богата! За утре съм поканен у тях на гости, че ще ме водят на едно село, на разходка.

— Ами на фабриките кога ще ме водиш? — попита практическият Бай Ганьо.

— Лесна работа, вдругиден. Ти утре остани тука, върти се около тях, те, като те видят, че не знаеш език, няма да те оставят да идеш на гостиницата, ще те поканят у тях и ще се наядеш бадева.

И наистина, на другия ден сутринта рано студентът отиде на гости, а Бай Ганьо остана в квартирата само с хазяите. Както обикновено, и този ден той стана много рано, събуди и изпрати другаря си и чака още цял час, додето да се събудят стопанките. Това чакане беше много тежко за него, той чувствуваше някаква голяма нужда, като всеки човек, па забрави да попита студента де е о н о в а — и ще не ще — трябваше да чака да станат домашните и — срам не срам — да ги попита. Много е лошо, като не знае човек език на чужбина, за най-простото нещо не могат да се разберат, все трябва с ръце, с пръсти да им разправяш, да им показваш. . . А пък всяко нещо показва ли се? Бай Ганьо знаеше езици, по турски да ти приказва като турчин, влашки разбираше, сръбски, руски чат-пат, но немците и чехите не разбират ни един от тези езици. Не може да се каже, че Бай Ганьо съвсем не знаеше немски, знаеше някоя и друга дума.

В съседната стая стопанките станаха и се разшаваха. Бай Ганьо погледна през ключалката не от някое неприлично любопитство, а да види дали са вече облечени, и внимателно, със затаено дишане, като се запознаваше с техния тоалет, съчиняваше в ума си една фраза по немски, която да отговаря на нашето: «де е онова, за голяма работа?» — и най-сетне от буквалния превод скомбинира фразата: «Wo ist diese für gross Arbeit?» — Чук! чук! чук!

— Prosim! — обадиха се от съседната стая два женски гласа.

Бай Ганьо отвори вратата, каза едно «пърдон» и срамежливо изрече:

— Wo ist für gross Arbeit? — и пошава с пръсти за усилване на въпроса.

— Co, pan? — попита в недоумение момата, като се стараеше да разгледа външността на препоръчания от любовника ѝ милионер.

— Für gross Arbeit! — повтори още по-сконфузен Бай Ганьо и пак пошава с пръсти и с глава, но забеляза, че не го разбраха.

Разбраха го те, но не тъй, както трябваше; жените помислиха, че той им съобщава, че е дошел да върши големи работи, голяма търговия с розово масло.

«Хай, дявола! — мисли си Бай Ганьо — какво да правя сега?» — и за да не бъде поне дъщерята свидетел на неговото затруднително положение, той повика с ръка майката в стаята си, затвори вратата и след като повтори пак по немски въпроса, допълни го този път с една отчаяна мимика, която накара дамата да избяга, задавена от сдържан смях, в другата стая. Яви се слугинята и удовлетвори любопитството на Бай Ганя. Едно трио от непрекъснат женски смях покърти стените.

Ароматът, изходящ през отворените врата на кухнята в коридора, подразни апетита на Бай Ганя и той от любопитство надникна да види какво готвят. Там бяха стопанката и слугинята.

— Was ist das? — пита Бай Ганьо с един снизходителен тон не толкова от желание да се запознае с кулинарното изкуство на чехите, колкото да покаже, че е врял и кипял из Европа и ги знае тези работи, па знае и по немски да говори — супа, нали? Супа готвите? Зная аз. Ich fersten supa!

И Бай Ганьо с една смес от немски, български и изкривено български, подпомогнат и от внушителни жестикулации, даде на стопанката да разумее, че той не би се отказал да опита вкуса на тяхната кухня. Като видя, че жените показваха по-голяма склонност да се обясняват на чески език, и Бай Ганьо обърна на «чески» и подкрепи снизходителното си желание с думите: «я хочем кушай», като изтълкува тия думи с многократно допиране на пръстите си до отворените си уста и сетне, като посочи трите си пръсти, бутна гърдите си с указателния пръст, бутна същия пръст към гърдите на хазяйката и трети път посочи в пространството, като че показваше на невидимата дъщеря на хазяйката, т. е. «да кушай барабар, троица!» За Бай Ганя беше важно още да знае

в кой час ще обядва, понеже се канеше да иде на разходка, та да не пропусне обеда и сетне «давай пари за едене, додето има без пари, кьораво», и затова той извади огромния си часовник и като го поднесе пред носа на стопанката, накара я с пръст да му покаже на стрелките кога ще «кушай». Като се убеди, че работата е наред, Бай Ганьо влезе в стаята си, натъпка мускалите в пояса си и излезе на улицата да се разходи, па хем ще се разходи, хем може да наскочи някой мющерия за розово масло. Гледа Бай Ганьо, улици много се пресичат, може да сбърка пътя, да се изгуби и като практичен човек, погледа се наоколо да забележи някой знак, по който да може да познае къщата, и видя на срещната страна, на една задня стена надпис с големи букви; той извади тефтерчето си, наслюни плайваза, написа едно точно копие от надписа и напълно уверен, че има в ръцете си найточния адрес на квартирата си, впусна се из тесните улици на стара Прага, па хъ туй да погледне, хъ онуй да погледне, хъ тук мющерия, хъ там мющерия, увлече се и оставете, че се увлече, ами побърка пътя. Ами сега? Че като тръгна да си дири къщата, че като се забатачи още повече из еврейските улици, па минува час, минуват два часа, задъни се в някоя къща — няма изход, тръгне по друго направление, върви, върви и изскочи на брега на Валтава. «Хай, дявола, ами сега?» Па оставете другото, ами дойде време за обед, дойде, че и замина. Подпретнал се оня ми ти Бай Ганьо, крачи ли, крачи, станал вирвода, запъхтял се, на нищо не прилича. Хората, които той срещаше, особено полицейските, го поглеждаха подозрително; това още повече го смути. «Хай, дявола, ами сега?» Пък гладен, в стомаха му революция, но за какъв бяс ще си дава паричките на вятъра, когато е поканен на обед? Но ще речете вий, защо се лута бай Ганьо из улиците, когато адресът е в джеба му? Е че там е работата я! И Бай Ганьо не е прост, мигар мислите вий, че той не се сети да извади тефтерчето си, да поспре тогоз-оногоз на улицата и като му посочи написания адрес, да го попита с пръсти «накъде?» Знае той тия работи, спира той и мъже, и жени, но чудно нещо — когото спре да попита, щом му посочи написаното, или ще го изгледат зачудено и ще се изсмеят, или ще се отвърнат от него с негодувание. Една дама, вероятно някоя нервозна стара девица, като ѝ показа адреса, така се сопна насреща му, че и

Бай Ганьо изгуби кураж. «Хай, дявола, или аз съм побъркан, или цяла Прага е полудяла» — мисли си той и не може да се начуди на ефекта, който произвежда неговият написан адрес; хем си мисли, хем се оглежда и по едно време — не е ли туй щастие? — гледа, пред него изпъкна Narodny Kavârna — кафенето, дето се сбират българите студенти. Влиза Бай Ганьо вътре и намира сърдития студент.

— Добър ден! А бе я ми кажи, твоя милост, аз ли съм луд, тукашните хора ли са луди? — пита Бай Ганьо запъхтян, с прилепнали на челото мокри коси.

Студентът го изгледа въпросително. Бай Ганьо му разказа как се е заблудил, как е разпитвал за къщата си по адреса и какво му са отговаряли.

Студентът, като знае, че чехите, груби и фанатици само спрямо немците, инак са доста любезни, не може да се начуди как така да не услужат на Бай Ганя.

— Я прочети, моля ти се, какво пише тука! — и Бай Ганьо поднесе тефтерчето.

Студентът го прочете, отначало се понамръщи, че като прихна! . . .

— На някоя дама показахте ли тоя адрес? — попита той през смеха.

— Защо? Показах го зер! Е?

— Е? Знаете ли какво е писано тука?

— Какво?

— Написано е: «Zde zapovêdano. . .» «Тук е запретено да се. . .» Ти си го преписал от някоя стена.

— Има хас! Гледай. Ц. . . ц. . . ц. . .! Истина ли казваш? Гледай! — каза Бай Ганьо, поцъка малко с езика си, па почна и той да се смее.

Студентът не знаеше квартирата на Бодкова, те не си ходеха един у други и затова посъветва Бай Ганя да почака, та все ще дойде някой българин да му укаже къщата. Лесно е да се каже «почакай», ама Бай Ганьовият стомах да видим дали е на същото мнение? А че не беше на същото мнение, това го доказа демонстративно с едно нескончаемо куркане.

— Вий да не сте гладни? — попита го студентът, като чу революционните сигнали.

— Кой, аз? — Не съм! — поизлъга Бай Ганьо, за-

щото, ако кажеше истината, онзи ще му покаже гостинницата, а съвсем не иде да му се признае («как ще му кажа на таквоз опърничаво хлапе!»), че го чака келепир ядене у стопанките.

Разговор между Бай Ганя и «опърничавото хлапе» не можа да се завърже. От първа среща и инстинктивно някак те сетиха, че не са един за друг, защото, според българската пословица (ех, че изящни пословици е създал българският гений!), «краставите магарета през девет баира се подушват». Единият дошел от България, другият живял в Европа, все би имало какво да поприказват, понеже все трябва да има някоя различка между Запада и нашата татковина. Впрочем тая разлика Бай Ганьо не я сещаше и как ще я сети! Той, дето ходи, носи със себе си своя атмосфера, свои нрави и обичаи, търси си жилище по своите вкусове, среща все свои хора, на които е навикнал и в които, разбира се, не вижда нищо ново: отиде ли във Вена, той ще се спре в хотел «Лондон», там е също така задушено, също мирише на кухня и на сернисти водород, както и у дома му; среща се със същите турци, гърци, арменци, сърби, арнаути, каквито е привикнал да среща всеки ден; няма да иде в кафе «Хабсбург», понеже го е страх да не го оскубят, а ще влезе пак в гръцкото кафене, което е също тъй нечисто и задушено от вечен дим, както са и нашите кафенета. За търговия ли отива, ще иде при българите търговци, а чрез тях той даже не сеща, че влиза в съприкосновение с европейци. А че именно вън от тая ограничена сфера се почва европейският живот, той нито знае и като че не иска даже и да знае. Възпитанието, нравственият мир на европееца, домашната му обстановка — плод на вековна традиция и постепенно усъвършенствуване умственото движение, обществените борби и начинът на воденето им, музеите, библиотеките, филантропическите учреждения, изящните изкуства, хилядите проявления на прогреса не обременяват вниманието на Бай Ганя.

«Чунким баща ми все опери е слушал» — каже Бай Ганьо и обаян от този принцип на окаменелост и ултраретроградство, не се стряска твърде от «новата мода», т. е. цивилизацията. Но при всичко това Бай Ганьо няма доблестта на китайците — да се огради със стена против нахлуването на цивилизацията, и при всичко, че го въодушевява принципът «баща ми това не е правил и аз няма да го

правя», но току видиш, че си облякъл чиста риза, турил си ръкавици, па кога го назорят, облича и фрак, сърди се, смее се, ама облича фрака. Чуваш го, че казва «pardon», говори за «костентуцията», похвалява се сам-там, че обича «супа», когато всъщност една люта чорба би предпочел от всички европейски гозби.

— А, ето че иде едно българче. То знае квартирата на Бодкова — заяви «опърничавото хлапе».

— Хайде да ме водиш у дома — обърна се Бай Ганьо към българчето с т а к ъ в т о н, който би трябвало да изчезне и в отношенията ни към ленивите слуги; но думите «вежливост», «учтивост» са новооткраднати от руски език, «деликатност» е зета назаем от французите, а у нас най-подходящ за тия понятия термин е думата «лигавене». Тия меки, нежни, сърдечни обръщения, които характеризират отношенията на цивилизованите хора и които правят живота по-благ, по-приятен — са непонятни за Бай Ганя; говорѝ, както дал господ: «Хайде бе, ей, я чувай, заведи ме у дома.» А какво ще рече то: «Моля ви се, имайте добрината, бъдете тъй любезен», какви са тези лигавения! . . .

Българчето заведе Бай Ганя до портата на квартирата му и се върна. Бай Ганьо погледна нещастния надпис на срещната стена, закани му се с глава, поцъка с езика си и влезе в къщата. В коридора не срещна никого, надникна в кухнята — там огънят беше вече изгасен, съдовете изчистени и наредени. «Тюх, язък, пропуснах келепира», измъмра Бай Ганьо, влезе в стаята си, приклекна над дисагите си, извади из пояса си мускалите, наблъска ги вътре, измъкна размасления кашкавал, отряза си сух хлебец и почна да задушава революцията, като мляскаше до такава степен апетитно, щото и най-ленивата швейцарска крава би му завидяла. За да раздразни своите уморени от непроизводителен труд лимфатически органи, той пропусна в пищевода си една раздъвкана арнаутска чушка, която го накара да се просълзи и да придружи мляскането с подсмъркване. Слугинята, която шеташе в съседната стая, като дочу странните звукове, с които Бай Ганьо акомпанираше закуската си, отвори вратата и надникна в стаята: Бай Ганьо срамежливо прикри с гърба си дисагите, обърна своето просълзено и запотено лице, каза «пърдон!»,

смръкна енергически с носа си и пропъди слугинята, т. е. не че ѝ каза да си излезе, но тя побърза да избяга, като помисли, че милионерйнът може да е получил някое скръбно известие.

Бодков не се върна вечерта. Надвечер стопанките се прибраха; в кухнята пак се запали огън и почнаха да готвят вечеря. Бай Ганьо се счита вече фамилиарен, «па, най-сетне, с жени какво ще се церемониш!» — дума той и без всяко предисловие влиза в кухнята и разправя повече с мимики, отколкото с думи, че се заблудил из улиците и пропуснал обеда, но все едно, има да взема един обед, ще го навакса с една вечеря. Бай Ганьо разбира и от кулинарно изкуство и не само че разбира, но и всяко нарушение на тоя занаят го възмущава. Видя той например, че стопанката се готвеше да вложи в кипящата вода една прясна риба, и въстана с всичката си енергия, хвана ръката на стопанката, измъкна с другата ръка рибата и направи знак с ръка и с глава, с което искаше да каже: «Стойте, не шавайте, само гледайте как се готви риба!» «Сол!» — командува Бай Ганьо. Дават му сол, той си подпретва ръкавите до лактите на влакнатите ръце, бръква в солницата с недотам деликатните си пръсти и почва да соли и да разтрива отвън и отвътре и без туй насолената риба. «Червен пипер!» — ама де ще имат тия диванета червен пипер! «Черн пипер» — командува Бай Ганьо, граби пипера и търка по рибата. «Скара!» — тръби тържествующият готвач, но тук не можаха да го разберат, при всичките му жестове, па и той сам назърна наоколо и не можа да забележи скара; но туй препятствие ли е за бай Ганя? Не е той вчерашен! Като взе щипците, нарина всичкия огън пред отвърстието на пещта, остави другите гозби да почиват (то добре, че бяха вече готови), разкрачи щипците, сложи върху тях рибата и рече да я вмъкне в пещта, но вратицата тесни, закачи се рибата, подхлъзна се и цап! в огъня. «Ай!» — извика стопанката. «Нищо, нищо!» — успокои я Бай Ганьо, грабна рибата, издуха налепените въглени и пепел и пак я тури на скарата. Дим и рибена миризма напълниха цялата кухня. Стопанките — в отчаяние, Бай Ганьо сияй, той е сега в сферата си; хем пече рибата и духа, и подсмърква, раздразнен от апетитния дим, хем командува със свободната си и омацана от обръщането на рибата ръка, да слагат трапезата, да не изстине неговата гозба: «Прясна риба

не е ли гореща — хвърли я!» Рибата опечена, с оваляна в пепелта опашка и глава, сложиха в една чиния и под любезната команда на Бай Ганя: «Скоро! скоро! додето е гореща, дайте лимон и вино, без вино две пари не чини!» — насядаха около трапезата, като пратиха слугинята да тича за лимон и вино. Какво ще правят! Милионеринът няма да си измени привичките за тяхно удоволствие я! Стопанката посегна да нареже рибата. «Моля, моля, моля! Сакън!» — извика Бай Ганьо и ѝ хвана ръката, сетне обърна рибата откъм гърба, натисна я сам-там с двата си пръста и тя се разцепи на две половини. Е, иди че не тържествувай! Донесе слугинята лимон, разряза го Бай Ганьо, хвана половината с цяла шепа и го изцеди над чинията с таквоз старание, щото и месестите части на лимона попадаха над рибата. Как мислите, дали има Бай Ганьо апетит? Надали толкова лимонов сок изтече в чинията, колкото слюнки преглътна Бай Ганьо. И вино донесоха. Почна се вечерята.

Карлсбад и не зная още какъв си б а д препоръчват ескулапите на страдающите от катар в стомаха. Я да земат тези страдающи за ухото, че да ги сложат на трапезата пред Бай Ганя, па нека стомасите им бъдат развалени повече и от ючбунарските улици. . . ще видите какъв ефект ще им произведе зрелището! . . . Яде Бай Ганьо, брей, не се шегува, яде, та ушите му плющят! Всичките органи на тялото му са в движение, а зъбите, езикът и носът на първо място. Ето де съзнава човек бедността и бедността на езика! С какви думи, с какви междуметия, с какви препинателни знакове, най-сетне с какви музикални ноти е възможно да се изобразят тия мляскания, грухкания, смъркания, тракания, цъкания, смукания, които като град се сипят от Бай Ганя! . . . Блазе на стопанките! Не всяка чехкиня ще има щастието да се наслади от таквози зрелище.

Нахраниха се най-сетне. Минаха в приемната стая. Бай Ганьо, зачервен като божур, току суче мустаците, току се поуригва в шепа, току мъмри «пърдон». Разположиха се на столовете. Бай Ганьо завъртя една цигара, омаслена от пръстите му, и почна да смуче и да издухва през мустаците си облаци дим. Не е ли този най-сгодният момент за наслаждение; за музика, за песни, за любов? — Момата улучи настроението на милионерина и го попита дали обича музика. Кой? Бай Ганьо ли? Ами че ако Бай

Ганьо не обича музиката, кой други ще я обича? Кой други е можал да внуши на циганите, сиреч на музикантите, такъв респект към себе си, както Бай Ганьо? Само като им мигне с око, погледнете вий какво става с тия цигани! Огън! Огън! Завий оная ти цигулка, запищи онзи ти кларнет!

Снагата ти е топола,
на мойто сърце кат' два кола.
На фустаня ти тегеля
изгори на мене джигеря. . .

— Сус бе, ченгене! Не щъ аз любовни! На ракия ми свири! — извика им бай Ганьо и тракне с чашата по масата. Почнат «Каран-каранфилчето», Бай Ганьо тракне с чашата, спрат. Почнат «Не щеми ний богатство» — пак тракне с чашата. Обърнат на «Зелен листец». «Хъ, видяхте ли сега! Ееееx! гел, кефим, гел!» . . . и бух шишето в земята или в прозореца. . . Е, кой е майсторът на тия работи? И веднъж ли е било, дваж ли е било? Ама т и я ж е н и откъде ще знаят кой е Бай ти Ганьо! И да им разправяш колко стъкла си строшил с музика, не могат те разбра! . . .

— Обичам музика! — изговори снизходително Бай Ганьо. — Обичам музика! — повтори той и си разклати главата, което по негово мнение изражаваше печалната необходимост да слуша за хатъра на жените едно нещастно дрънкание на пиано. «Какво разбирате вий от свирня, от мохабет?» — мисли си Бай Ганьо.

Момата отвори пианото и почна едни нескончаеми пиеси из «Prodana nievěsta» от Smètana. Под пръстите ѝ се посипаха звуковете, които довеждат до екстаз всяка ческа душа. Майка ѝ, която вероятно хиляда и първи път чуваше тия пиеси, тънеше в блаженство и в погледа ѝ, обърнат към Бай Ганя, светеше национална гордост и самодоволство; тя държеше с глава такт според темпа на пиесата, ту adagio, ту allegro, като че пунктираше с носа си нотите на фиоритурите. От време на време тя с очи правеше знакове на Бай Ганя, предупредяваше за настъпването на някой любим момент в пиесата, а милионеринът отговаряше с очи: «Внимавай, твоя милост, мен недей гледа, колко съм ги чувал а з т а к в и з! . . .» И за да подкрепи на дело тоя си знак, той стана от стола

именно в тоя момент, когато стопанката очакваше да се наслади от ефекта, който Smétana ще произведе на Бай Ганя, и набързо, с един план в главата, отиде в стаята си, взе от дисагите отворения за проба мускал и върна се в приемната стая, подмигна на майката: «гледай кое ще произведе ефект», пристъпи на пръсти към увлечената от музиката мома и — страшен дявол бил тоз Бай Ганьо! — отвори мускала с розовото масло и полекичка го бутна под носа на момата. Тя, като почувствува дъха на потната Бай Ганьова ръка, вмирисана на риба, обърна се с отвращение и унесена от музиката, в първия миг го погледна намръщено, но моментално дойде в съзнание, че пред нея стои милионеринът и ѝ се хили, и я пита: «Вашият Сметана ли по́ чини, или туй, дето го помириса, а?» — и затъкна мускала в пояса си. . . Момата престана да свири. Почна Бай Ганьо. . . (Какво казахте? — не можах да ви разбера!). . . Почна да свири небрежно, с един пръст, без да седне на стола: «колкото да им дам на тези да разберат, че и ний малко-много проумяваме от тия ваджии.» У един Бай Ганьов роднина беше изпаднала една ръчна хармоника с клавиши, та сегиз-тогиз, като се намери на кеф, и Бай Ганьо си е чупил пръстите да изкалъпи някоя песен. Сега той почна едно сепнато pizzicato, което по негово мнение изобразяваше песента «Откраднала́ сей, бабина́та, сла-сланин-каа, сланинка, открадналасейбабинатасланинка́». . . която «Сланинка» цяла е открадната от ческата «Slaninka».

— Pan hra «Slaninku», maminko! — съобщи откритието си момата.

— «Сланинка» зер — обади се Бай Ганьо, — вий отде я знаете?

Възхитен от успеха, Бай Ганьо седна на стола, за да свири, вече основателно, нещо по-сериозно. А какво може да бъде по-сериозно от «Нощ е ужасна»? Почна бай Ганьо да с в и р и, но остана сам недоволен от изпълнението. И твърде естествено! «Нощ е ужасна» не е създадена за пиано; звуковете се пресичат; бутнеш клавиша на «ужааа-снаа!» и се пресече гласът; друго нещо е хармониката! Като си туриш пръста на «. . .жа-ас-нааа. . .» — натискай, майка му стара! Половин час да ти бучи, натискай, извивай на талази, додето ти дойде кефът! А пък с пиано — дрън, дрън, вятър! Видя Бай Ганьо, че ще отслабне ефектът, произведен от «Сланинката»,

помисли, помисли, па реши: «А бе я чакай да зема да я изпея аз «Нощ е ужасна» на тия женоря! . . .» Позамисли се той, искаше да се настрои печално, в духа на жалната песен, въздъхна веднъж отдълбоко, тури си десницата на ухото, задряма с очи, че като зина! . . .

Grandissimo maestro Verdi! Ти нямаш, ти не може да имаш врагове! Но ако, паче чаяния, би се явил някой изрод, той ще бъде самият Сатана. Бог е велик, Esimio Maestro! и всичките стрели на Злия дух са безсилни против тебе! Едно само. . . само едно средство може да употреби Лукавия и. . . целият музикален свят ще се покрие с траур! . . . Ний ще се молим, моли се и ти, Divin Maestro, на Всемогущия Създател, да не допусне Сатаната да те въведе в салона, в който Бай Ганьо пее «Нощ е ужасна». . . И когато твоят тънчайши слух се покърти с непонятните за теб диви, нечеловечески звукове, Злият дух да ти открие ужасната истина със сатанинския си смях: Ха! ха! ха! Верди! това е една песен от твоята божествена «Травиата»! Ха! ха! ха! ха-а!! . . .

* * *

— Късно стана вече, господа — каза срамежливият Илчо, като погледна часовника си, — среднощ! Хайде да си ходим, па други път, с божата воля, пак ще поприказваме за Бай Ганя.

— А бе, Илчо, я ми кажи, защо мразиш толкова българските песни? — обади се Дравичката на излизане.

— Кой? Аз да ги мразя? Съжалявам, гълъбче, че лошо си ме разбрал. Аз съм в състояние да се възхитя, да се забравя, да се захласна до екстаз от хубавите наши меланхолични народни песни, но от български песни, а не от онези гнуснави пародии на чуждестранните вулгарни песни, които байганьовците ни предават изкълчени до неузнаваемост чрез онези цигански форшлаги и къртения на гърлото с пиянски трели и фиоритури. . . Ний имаме песни, но нямаме певци. Аз съм готов да прегърна своя враг, ако той ми изпее, както трябва, песента «Богдане, бог да те убие» или «Я запретни, Вело моме, бели ръкави», и да погледна накриво приятеля си, когато видя, че се възхищава от «Зелен листец», «Каранфилчето» и други такива цигански прелести. . .

8. БАЙ ГАНЬО В ШВЕЙЦАРИЯ

— Ами ти бе, Дравичка, защо мълчиш, не знаеш ли нещо за Бай Ганя? — попита един от компанията нашия весел приятел Дравичката.

— Как да не зная бе, брате; зная сума работи, но как да ги разкажеш? — отговаря с престорена скромност Дравичката.

— Как ще ги разкажеш! Да имам аз твоите уста!

— Е добре, слушайте:

Отидох едно лято на разходка в Женлоз, знайте го, в Швейцария. Зех си стая в един хотел и излязох да се разходя из града. Град прекрасен, околности и живописни, и величествени. Разхождам се така, безцелно, зяпам наляво-надясно и от улица на улица излязох на площада, дето е оперният театър. Гледам насреща едно елегантно кафене; чакай, рекох си, да се отбия да си почина малко. От входа надясно виждам една стъклена преграда с отворен изглед към площада и влизам — хем ще пия кафе, хем ще гледам кой минува. И какво заварвам там! Цели три маси заети с българи студенти! Е, идете да казвате, че българите нямат вкус за изящност! В такъв красив град, в най-хубавата част на града, в най-елегантното кафене, заели най-хубавото място! Шум, дим, кибрити и димящи цигари по земята, тракане, вик, крамоли! . . . Тук играят табли, там префа, отвъд trenta una! — И чувам от всички страни: «шеш-беш! . . . купи! . . . дай парите! . . . джехари ек! . . . защо ми гледаш картите бе! . . . Garçon! . . . първи на вторите! . . . дю-беш! . . . лъжеш, не е дю-беш! . . . trenta una . . . пики! . . . Garçon! . . . Ти хабер нямаш от префа! . . . Не ща ум от социалисти! . . . дубáра! . . . И аз не ща ум от чорбаджии! . . . цакам! . . . подлец! . . . Garçon! С декорациите ли се гордееш? . . . спатии! . . . Ами ти с руските чифути ли? . . . Господа, ахмакът иде! . . . ха, ха, ха! . . . Garçon! . . . une chope! . . . Дай ми още един франк на заем бе! . . . Ти си батакчия! . . . Земи на заем от гарсона! . . . дьорт джехар! . . .»

Лицето, на което лепнаха не съвсем ласкателния епитет ахмака, влезе в кафенето, поздрави студентите, които го посрещнаха, както се казва, с разтворени обятия, и не знаеше към коя група да се присъедини, понеже от всички маси се стараеха да го привлекат. Такава симпатия към един ахмак ми се показа отпърво необяснима, но не се мина много време, и от думите, с които се кръстосваха масите за сметка на това лице, моето недоумение се разпръсна. Сетне аз узнах, че този ахмак е син на един землевладелец от Аржентина, в Южна Америка. Богато момче. Бащата му пращал по 500 франка месечно, от които половината всеки месец се разпределяли с помощта на trenta una по джебовете на нашите студиозуси. И за туй, че добродушно се оставял да го скубят, като си доставял удоволствието да наблюдава любопитната за него жадност, с която нашите примамвали паричките му — той се удостоил с титлата ахмак.

В какъвто час на деня и да посетях това кафене, като почнеш от 9 часа сутринта до късно вечер, постоянно заварвах същите лица, при същите занятия — табли, префа, trenta una. Кога тия младежи четяха, по какъв начин те усвояваха европейската култура — това ми остана необяснимо. Ясно ми бе само туй, че почти ни един от тях не говореше сносно френския език. Не успее да зине на този език, и по грубостта на интонацията, по дикцията, по конструкцията на фразите ще го познаеш, че е източен човек. През ден, през два към тази компания се присъединяваха няколко озлобени, нихилиствующи еврейчета, които от тъмните кьошета на кръчмите се зъбеха на тиранина. Аз не зная каква беше пък тази симпатия към тези тъмни герои, които са в състояние едновременно да бъдат и нихилисти, и тайни полицейски агенти, и анархисти, и най-низка проба злоупотребители на дружествени пари, библиотеки и други имоти. Вместо да се сдружават с французите, с немците, с англичаните, винаги примерни и във веселбите си, и в занятията си, вместо да се проникват с техния дух на порядочност, на трудолюбие, на честност, на кавалерство — те, нашите, намираха своя идеал или в еврейчетата, или в гърчетата, или в някои ерменчета, които по най-долен начин експлоатираха средствата и силите им, като ги увличаха в задушената атмосфера на своите злобни, груби и безплодни глаголствувания. Сетне узнах, че в този град имало и други българчета, които не посещавали това кафене, а се занимавали най-сериозно с науките си.

Един ден, в най-големия разгар на trenta una, когато аржентинецът беше изгубил около стотина франка,

влезе в кафенето едно лице с накривен калпак, с тояга под мишца и дисаги в ръка.

— Оо! Бай Ганьо! Добре дошел! — извика цялата компания.

— Добре заварил! Как сте? — отговори новодошлият и като се отказа великодушно от любезните предложения да му направят място около техните маси, дойде и седна при моята маса и със сядането си прекатури чашата с кафето ми. Бабаитска натура!

— Пърдон!

— Нищо, не се безпокойте — побързах аз да кажа, при всичко, че не забелязах той да се безпокои твърде много.

— Аа! вий българин ли сте? Е, добър ден, кога е тъй, Ганьо Балкански! Отде бяхте, ваша милост?

Казах му. Запознахме се.

— С туй пусто гюлово масло обикалям света — заяви ми с отчаян глас Бай Ганьо.

— Как, не върви ли тази търговия?

— Е, че правичката да ти кажа, господине, не върви!

— Защо така?

— Защо! От главите си теглим. Де едно време — като кажеш българско масло, като оси на мед тичаха, а сега, тая вяра! Влезеш в някоя сапунджийница, доде зинеш да им кажеш, че си българин, казал-неказал «бонд-жур», току те попита: «есанс-дерóз?» — и хем пита, хем се подсмива. Па кой му гледа подсмиването, току алъш-вериш да има, ама не щат! Дай ми, каже, един грам за проба. Подиграва те! Как ще му дадеш един грам? Един грам ще налееш — два ще разлееш. Ама, приятелю — кажа му, — туй масло не е таквоз, каквото го мислиш ти, туй е чисто масло. — Ехе — каже, — вий всички все тъй говорите, все тази песен пеете. — Каже ти го така, в очите, хич не ще да те знае. Ама все туй терше, пусто да опустее макар!. . . Анадоллука ни изяде главата! Е че то, брате, не е един, не са двама: като плъзнали из Европа сюрии: анадоллии, ерменци, турци, гърци, па лъжат, па мамят света, па тогоз изгорили, па оногоз закърпили — бактисали хората! Като им замиришеш на гюл — яката си търсят!. . .

Н е в и н н и я т Възток изпъкна отпреде ми с всичките му прелести. За допълнение на картината, по всичките маси около нас тракаха табли, пляскаха карти — шум и дим до небеса!. . .

— Много ми харесват нашите момчета — каза ми Бай Ганьо, като изгледа играющите. — Маладци! Има между тях таквиз сербез, че на професорите пей дават! Ето например, да речем, онова момче, по-дъртото, видите ли го? Дето играе на отуз-бир. Вий знаете ли, че той има три медаля!. . . За сръбската война, за заслуга и не знам още за какво. Съдебен следовател е бил, знае законите на пръсти. То що му е трябвало още да се учи, де-де! — бодат го паричките! Три месеца откато е дошло тука, ама да го чуеш, френските ги говори като разпрано! Да не му е уроки, сече му главата! Досега да е станал веке доктор, ама инат хора тукашните. Ректорът, кай, не го оставя. Не може, кай, казал му, за три месеца да станеш доктор, кай. А бе как да не може, когато момчето знае; сегичка да го изправиш, ще ти каже всичките закони, наизуст ги знае. Казал му ректорът, не може, кай, за три месеца само да прочетеш, кай, а камо ли да го изучиш. Нашият сербез — йок, за три месеца доктор ще стана. Онзи — йок, не бива. — Не бива ли? — Не бива! Че като пламва един ден нашият, че като ги нацапва, мати-маскара ги направил. . . Наистина, нá, питай го, ако щеш. . .

Аз повярвах на Бай Ганя и не отидох да питам обладателя на трите медаля. Той продължи:

— И знаеш ли как е станала тая работа? Не стига, дето ректорът се заинатил и не ще да остави момчето да стане доктор, ами и дойена, кай, и той. Твоя милост знаеш какво е «дойен». . . таквоз, дето там у тях. . . туйнаке. . . сещаш се. . . Нашият им представил сума свидетелства — от градски съвет ли не щеш, от прокурор ли не щеш, и послужен списък, и какво не щеш. Ама инат човек, разбира ли ти? И не е, да кайш, някое какво да е хлапе, ами то съдебен следовател! И с три медаля на гърдите, моля ти се!!. . . Ректорът почнал да му дрънка, че за да бъдел полезен за себе си и за народа си — нему какво му влязва в работата! — трябвало да прекара редовно цял курс, че и повечкото живот в странство ще му бъде за полза — диване! — и много таквиз бабини деветини. Па остави ректора, ами — барабар Петко с мъжете — и дойенът се обажда: «Да, кай, и аз ви препоръчвам да послушате съвета на г. ректора!» Еей! че като кипва келят на нашия, че като зинал: «Ами вий — кай — бе,

защо се обаждате, вий адьокатин ли на ректора ще ставате! . . .» Туй на дойена го изтърсил! Свили си опашките ония ми ти хора, г ъ к не могат да кажат! . . . Хей, гърсон! юн каве!. . . Не, каквото щеш, твоя милост, ама отворени момчета имаме. Ашколсун!. . .

— Гарсон бе, хей! юн каве — извика Бай Ганьо.

— Monsieur! — отзова се пъргавият гарсон.

— Юн каве е апорт газет булгар — поръча Бай Ганьо и сетне, като се обърна към мене, добави: — Не съм ги забравил тия ваджии френските.

Гарсонът му донесе кафе и едни зацапани корици, в които бяха прикачени няколко български, издрани по краищата газети.

— Чакай да видим какви новини има, какво става по света — каза Бай Ганьо, като разгърна кориците и се задълбочи в политиката. Аз наблюдавах отстрана как той жадно, с наслаждение поглъщаше антрефилетата, усмихваше се и със светнали очи пущаше сегиз-тогиз по едно «браво!» По едно време, препълнен, види се, с възхищение, обърна се към мене:

— Ех, че ги нацапали! Я слушай да ти прочета. . .

— Извинете, господин Балкански, поне тука исках да успокоя ушите си от т а з и п о л и т и к а — казах аз и станах от стола си, — сбогом!

— Ама ти чуй само това: «Онази разбойническа сган от сводници, крадци и мръсници, които си въвират муцуните в нечистотиите. . .» Чакайте, по-нататък е още по-хубаво!. . .

— Не, не! Сбогом, господин Балкански — извиках аз решително и излязох.

9. БАЙ ГАНЬО В РУСИЯ

— Дравичката, господа, тъй хубаво разказва, че след него е трудно да ви задоволя с някой разказ. А пък, право да ви кажа, и аз зная някои работи за Бай Ганя — обади се Васил. — От Москва, от Петербург!

— Я начевай по-скоро, стига си го усуквал! — отвърна му Дравичката.

— Думата «усуквал» не ми се вижда извънредно поетическа — пошегува се Мато.

— Мълчете бе, господа. Василе! Хайде бе, гълъбче, начевай!

— По пътя към Петербург — почна Васил — спряхме на станцията във Вилно. Пътувахме другарски двоица — Бай Ганьо и аз. Влязохме в буфета. Бай Ганьо поиска аз да почерпя, понеже из пътя съм пушил от неговия тютюн. Поръчах пиво и закуска. Съдържателят на буфета се вслуша в нашия разговор, позна, види се, че сме българи, и ни попита по руски:

— Извинете, господа, мисля, че сте българи?

Отговорихме му утвърдително.

— Не знаете ли г. Димитрова, студента?

— Аз не го познавам, ти познаваш ли го, Бай Ганьо?

— Димитрова? Чакай. . . аха! сещам се, Димитров, зная, познавам го. Едно отворено момче, зная го, как не!

— Не можете ли да ми кажете де е той сега? — попита гостилничарят.

— Той е сега в Цариград — отговори Бай Ганьо, — подир една неделя ще се венчава там. Ударил келепиря!

— Каак!! — извика като гръмнат гостилничарят — ще се вен-ча-ва? Ами че той е венчан тука, господа!. . .

— Има хас! Гледай, ха, ха, ха! — изкикоти се от сърце Бай Ганьо. Гостилничарят го изгледа зачудено.

— Ти не го знаеш него — продължи Бай Ганьо, като се обърна към мене, — то е страшно отворено хлапе, туй, Димитров. . .

Гостилничарят ни разказа следующето: «Пристигна един ден, господа, с железницата г. Димитров с едно глухонямо 13—14-годишно момченце. Аз познавах Димитров от една година по-рано; той живя в нашия град, залюби една мома, венчаха се и заминаха за Москва ли, за Петербург ли — не зная. Като дойде тази година с глухонямото момче, каза ми, че туй момче имало у вас, в България, брат чиновник или офицерин — не помня, който щял да му отпуща по сто франка ежемесечно, за да живее в един от петербургските институти за глухонеми. Понеже г. Димитров заминуваше за някой друг град — така поне той ми каза, — то ме помоли да прибера у дома момченцето, да го храня, да го гледам до пристигането му. Той ме увери, че ще се завърне след десетина дни. Съгласих се аз, прибрах нещастното дете и го гледах като свое. Изминаха десетина дена, мина месец, минаха два, от Димитрова глас се не чува. Искам да узная нещо от детето — то глухонямо, горкото, не може да ми разпра-

ви. На гледам, разтъжи се онуй дете. Писах аз в Петербург, в Москва — никой не се обади. На третия месец, господа, момченцето изчезна. Питахме, дирихме, на полиция заявявахме, телеграми дадохме по няколко направления — няма, пропадна бедното дете. Какво стана това дете, и досега не зная. Нека г. Димитров му тегли греха, аз ще тегля 100 рубли загуба. . . Та вий казвате, че той щял да се венчава идущата неделя? Боже мой, как е възможно такова нещо! Ради бога, господа, съобщете това на вашето началство, предупредете тази нещастна мома, с която ще се венчава. . .»

Аз обещах на гостилничаря, че щом стигна в Петербург, ще съобщя на един господин, който, уверен бях, немедлено ще телеграфира на Екзархията.

Разплатих се. Качихме се в трена и потеглихме за Петербург.

— Много ти трябваше да се месиш — каза ми с укор Бай Ганьо, — отде знаеш тукашната му жена каква е стока!

Ний пътувахме в трети клас. Бай Ганьо зае две седалища и си легна да подреме. На следующата станция в нашия вагон влязоха още няколко пътника и трябваше да им се отстъпят лишните места, но Бай Ганьо не е прост — той се преструва на заспал и хърка ли, хърка. Един великан немец, селянин, доближи с чанта в ръка до Бай Ганя, почна да го буди, като го буташе леко по ботушите. Бай Ганьо се потайва и току пуща хррр. . . пуфф. . . хрр. . . пуфф. . . и като си закрил лицето от немеца, смига ми с око, санким «виж ме колко съм дявол». «Нуу, ставай!» — извика немецът и почна доста осезателно да мушка моя спътник. Хррр. . . пуфф!. . . «Нуу, не притворяйся, чорт!» — изръмжа немецът и с едно замахване смете нозете на Бай Ганя, сгромоли го над дисагите му и седна при нас. Бай Ганьо се преструва на сепнат, разтри си очите и веднага, като че ни лук ял, ни на лук мирисал, извади си табакерата и я предложи отворена на немеца.

— Болгарский табак!

— Аа, так значит, вы болгары? Очень приятно познакомиться! — каза добродушно немецът и почна да си свива цигарка. — Вы в Питер едете? И я тоже. Вместе, значит.

Щом стигнахме в Петербург, побързах да изпълня

обещанието си, дадено на гостилничаря във Вилно. Срещнах се с моя познайник, разправих му похождението на Димитрова, той веднага телеграфира в Цариград и успя да спре престоявшата сватба. Той пък от своя страна ми разправи продължението на историята с глухонямото момче. Кога и как е било подучено да избяга от Вилно, не е известно, но един ден то пристигва в Петербург и тук дълго време е било жертва на най-низка експлоатация от страна на Димитрова, който не само че прибирал сумите, пращани от брата на нещастното момче, но и карал насила бедното дете да ходи от порта на порта при всичките по-влиятелни лица и известни филантропи в Петербург да проси пари. И не само в Петербург, но го е тикал често и до Кронщад, при известния светец за простолюдието Йоана Кронщадский. . .

Аз като нямах почти никакви средства за съществувание, принуден бях да живея в Д е ш о в к а т а, прибежище за крайно бедните студенти. Бай Ганьо най-енергически настояваше да дойде и той в Дешовката.

— А бе не може, Бай Ганьо, това заведение е само за студенти.

— Че какво като е за студенти — убеждаваше ме Бай Ганьо, — студентите не са ли хора като мене? Какво бива най-сетне един българин да приберат?

— Но вий сте богат човек, Бай Ганьо, вий можете да платите на хотел.

— Ама че си бил прост човек — укоряваше ме Бай Ганьо, — аз те мислех за по-хитър! А бе хей, българино, защо ще си даваме паричките на московците? Набуташ ли келепир, дръж го с двете ръце, ами! Те отде ще знаят какъв ми е халът?

— Не може, Бай Ганьо, ще протестират бедните студенти, ще ми се сърдят и може да ме изпъдят от общежитието.

— Инат глава българска! — продължава Бай Ганьо — ами че ти уста нямаш ли? Не ти ли сече толкова пипито, да им речеш, че съм ти брат, че съм изпаднал човек; а бе то стига да речеш, че съм българин, ти нали ги знаеш русите какви са ахмаци!. . .

— Не, не, не мога! — извиках аз решително и тръгнах към Дешовката.

— Ехе! ти мислиш, че така лесно ще се откопчиш от мене! Чакай де! Какво си видял ти още! — мъмри Бай

Ганьо и върви подире ми. — Българин! И туй било българин! Няма за пет пари патриотизъм!. . . Чакай бе, човече, недей бърза толкова, че не мога да те стигна, дисагите ми тежат! Чакай бе, българино!. . .

В тази минута ний представлявахме, види се, доста любопитна картина, защото проходящите по тротоарите лица се обръщаха и ни изглеждаха внимателно. Бай Ганьо на десет крачки зад мене, нарамил дисагите, нанизани на бастона му, на другата ръка преметнал килимчето си, което издига сегиз-тогиз да си трие изпотеното чело. Калпакът му едва се държи на темето. Крачи Бай Ганьо подире ми и мъмри: «Чакай бе, човече божий, поемни поне килимчето, че ми откъсна ръката. . . Ти мислиш да се откачиш от мене! Не знаеш ти Бай си Ганя какво е цвете!. . .» Аз стъпвам като в паници и си смятам в ума как ще се явя с Бай Ганя в Дешовката и как ще оправдая тази своеволна постъпка. Трябва да излъжа! Пък виждам, че да се откача от него е немислимо! Най-сетне, нали е работата за няколко дена, по неволя примирих се с положението. А Бай Ганьо върви ли, върви подире ми и все мъмри, но остави веч бабаитския език и почна в минорен тон: «Я чувай, бай Василе, почакай малко бе, моля ти се, бай Василе, българи сме най-сетне. . .»

И представете си, господа, в този момент аз съжалих Бай Ганя! Вярвайте! Съзнавах, че постъпката му е безобразна, че той е отвратителен скъперник, егоист, лукав хитрец, лицемерен експлоататор, грубиян и простак до мозъка на костите. . . но, съжалих го; в тънките вибрации на тона, с който той изговори последните думи, моето ухо схвана една нежна нотка, която се е таила и се таи в сърцето на Бай Ганя, но рядко — боже, колко рядко! — се проявява. . . Не зная, може да ви се покаже смешно, неестествено, но ще ви кажа, господа, че в този момент аз инак погледнах на Бай Ганя; като че някой ми внуши: «Недей презира този простичък, лукавичък, скъпичък нещастник, той е рожба на грубата среда, той е жертва на груби възпитатели; злото не се таи в него самия, а във влиянието на околната среда. Бай Ганьо е деятелен, разсъдлив, възприемчив — главно възприемчив! Постави го под влиянието на добър ръководител и ти ще видиш какви подвиги е той в състояние да направи. Бай Ганьо е проявявал досега само животната си енергия, но в него се таи голям запас от потенциална духовна сила, която очаква само морален импулс, за да се превърне в жива сила. . .»

Пристигнахме в Дешовката. Повечето студенти не бяха се още завърнали от ваканциите, та имаше доста свободни места. Моето легло го запазил верният ми другар Кочо, албанец, бедняк във висша степен, който получаваше от Славянското общество по три рубли на месец за чай и захар; той беше постъпил в университета, следва там две години, но като се убеди, че не е за него работа, напусна го и постъпи в семинарията. Добър беше този Кочо, за приятеля си главата си даваше, но не дай боже да го раздразниш — в миг кипват всичките му арнаутски страсти, като побледнее, позеленее, очите му се налеят с кръв; цял звяр!. . . Като влязохме с Бай Ганя в стаята, заварихме Коча в хоризонтално положение върху леглото; на туй легло трудно беше да се определи изведнъж кое е възглавница, кое е постилка, кое завивка. . . Кочо скокна от кревата си с лекостта на пантера, прегърна ме, целуна ме, запозна се с Бай Ганя и весел, засмян до уши от радост, размести ни да седнем кой на леглото, кой на сандъка, като се извиняваше за м а л к и я безпорядък в стаята. Сетне отвори вратата и нададе един арнаутски вик: «Ванька, поставь, голубчик, самовар!» «На что вам самовар, когда чаю и сахару нет!» — обади се голубчикът от дъното на коридора. Кочо се хвана с две ръце за главата, прекрачи стаята, грабна си шапката и без да чува нашите молби да остане, че ний ще купим чай и захар, изтръгна се, извика «сейчас» и изчезна. . . Чакаме ний с Бай Ганя половин час, чакаме цял час — Кочо се не връща. Трябва да му се е случило нещо. За да не губим хубавия ден, предложих на Бай Ганя да излезем на разходка. «А бе чакай да почакаме, ще ни напои човекът с чай» — възрази Бай Ганьо; не може той да изпусне келепира, отдето и да се явява. Но все пак аз настоях на своето. Натика Бай Ганьо мускалите в пояса си и излязохме. Като наближавахме Аничкин мост, чуваме отдалеч един зверски вик, размесен с най-отчаяни псувни и хули; излизаме на моста и какво да видим!. . . Кочо, разсвирепял като тигър, впил железните си пръсти в шията на един непознат годподин, шапката на когото се валяше по камънете, навел му главата и се силеше да го хвърли от моста. Жертвата правеше всички усилия да се избави, но не беше тъй лесно да се изтръгне от ръ-

цете на побеснелия арнаутин. «Шарлатан! — ревеше Кочо — подлец! негодяй! Ты шпион, а не я, ты шпион, сукин сын! Я тебе убью, подлая тварь!» Аз се спуснах да ги разтървам. Бай Ганьо извика подире ми: «Остави ги бе, що ти трябва беля на главата, нека си трошат главите; остави ги, ще те влачат за свидетел по участъците.» Аз не послушах съветите на Бай Ганя и тръгнах към арнаутина, който не преставаше да си дере гърлото и да изрига най-позорни епитети за своята жертва, която беше вече дотътрил до края на моста и стори ми се, че още един миг — и непознатият ще полети с главата надолу в бистрите води на Фонтанка. «Шарлатан! подлец!» — ревеше Кочо и още по-силно впиваше костеливите си пръсти в дебелия врат на противника си. Когато аз бях вече няколко крачки от тях, жертвата, стресната от предстоящата гибел, направи отчаяно движение, изтръгна се из ръцете на албанеца, грабна си моментално оваляната шапка и фукна да бяга. «Стой, шарлатан! Трус паршивый, мерзавец!» Кочо грабна един камък и го запрати подире му. Непознатият дотърча до един трамвай, хопна се вътре и изчезна. . . Но арнаутинът не се успокойва: «Я тебя убью, подлый шарлатан!» — продължаваше той да ръмжи, като показваше с юмрук в пространството, където изчезна врагът му. Аз повиках Коча по име, той се обърна — и не ме позна! . . . В погледа му имаше нещо зверско, очите му блестяха, лицето му позеленяло и потъмняло, зъбите му тракаха като в най-силна треска, устните му конвулсивно трептяха и пропущаха едно глухо ръмжене: «В. . . в. . . б. . . б. . . р. . . р. . . Шар-рлл. . . Сук. . . к. . . п. . . п. . . подлец. . . м. . . м. . . м. . . Шарлатан!» — извика той още веднъж, като се обърна със заканване към невидимия враг. «Кочо, гълъбче, какво ти се случи, кой е този господин?» — попитах аз с приятелско съчувствие; той си впери очите в мене и ме гледаше безсмислено и злобно и пак не ме позна!. . . «Я тебя убью, подлая тварь! Я тебя покажу, кто шпион!» — ръмжеше Кочо и се заканваше на проходящия трамвай, като че във всякой трамвай седеше неговият враг. «Кочо, моля ти се, кажи ми какво ти се е случило — умолявам аз разгневения до полуда приятел, — кой беше този господин?» Кочо ме изгледа още веднъж и извика: «Този е величайшият негодяй! Разбра ли? Ве-ли-чай-шият не-го-дяй!» — и пак си извърна очи-

те, и пак се залови да изрига проклятия. Аз почнах да се досещам, че моят приятел е жертва на някаква подлост, скроена от неговия враг, но каква именно, не разгадах и не би могъл да разгадая. Туй, което ми разправи Кочо, бе до такава степен подло, щото не може да бъде предмет на догадки. Ето какво ни разправи Кочо, след като дойде малко на себе си: «Представете си, господа! Като излязох от Дешовката, отидох в Славянското общество да си получа стипендията, за да мога да купя чай и захар да ви угостя. Ти знаеш, Василе, гълъбче, каква стипендия получавам аз? Три рубли на месец! Три нещастни рубли! И въобразете си, намерил се мерзавец, който да ми завижда и да се полакоми за това мое богатство! И кой? Ваш съотечественик! Поздравлявам ви!. . . Аз ще му избия зъбите на този шарлатанин. . . Представете си, господа, влизам аз при касиера, моля го да ми даде трите рубли, а той се обръща към мене с един сърдит тон и ми казва:

— Как вам не совестно, молодой человек, вы ученик и занимаетесь такими мерзкими делами!. . .

— Какви «мерзки дела»? — извиках аз стреснат.

— Ний имаме сведения — продължи той, — че вий сте шпионин на българското правителство.

— Как?! Аз шпионин!

— Да, ний имаме положителни сведения. Вашата стипендия е отнета и дадена на брата на господин Асланова.

— Ради бога, кой ви е дал тия сведения? — помолих аз през сълзите, които ме давеха от гняв.

— Сам господин Асланов — отговори той спокойно.

— Ааах! Бесса-та-бесса — изкрещях аз като луд и изхвръкнах на улицата: до Аничкиния мост. . . вий вече знаете!. . . Боже мой! Господа, можете ли да си въобразите нещо по-подло!. . . Шар-латан! аз. . . аз. . . аз казах «бесса!» и няма да забравя!. . .

Успокоихме криво-ляво Коча и влязохме с него в един трактир да пием чай. Тук се забавихме доста дълго, увлечени от разказите на албанеца за унизителните похождения на Асланова. Даже Бай Ганьо не се реши да извика своето «браво!» или «ашколсун!», а, напротив, от време на време цъкаше с езика си, клатеше си зачудено главата и казваше: «Брей, хептен магаре бил този човек!» Излязохме из трактира и тръгнахме по Невский проспект.

Смесена публика от всичките части на света пълнеше тротоарите на блестящата улица, ний едва лавирахме между проходящите; по улицата се движеха в два реда всевъзможни файтони; един от друг по-разкошните магазини мамеха очите на публиката. Бай Ганьо благоволи да изкаже мнение, че «най-сетне и Петербург не е съвсем долня работа». . . Цял час се промъквахме между тълпата, доде стигнем на Нева. Щом излязохме на по-тихата «Английска набережна», не успяхме да направим и десет крачки, Кочо ме дръпна сепнато за ръкава и извика със сдавен глас:

— Ето го!

— Кой?

— Шарлатанинът!

— Кой шарлатанин?

— Величайшият! Стой! Да се скрием да не ни забележи! — измъмри той и ни повлече за ръкавите зад колоните на една порта. Бай Ганьо си подаде носа зад колоната и погледна по указаното от Коча направление.

— Кого виждате? — пита Кочо.

— Виждам един човек — шепне тайнствено Бай Ганьо. — А бе, Василе, я погледни, този човек прилича много на н а ш и я Дондуков-Корсаков.

— Той е същият — отговаря Кочо, — още кого виждате?

— Виждам още двама души, коленичили пред Дондукова, я гледай, ц. . . ц. . . ц. . . цълуват му ботушите! плачат! молят му се нещо, удрят се в гърдите, гледай! Ц. . . ц. . . ц. . . той иска да се откачи от тях, те не го оставят — един отсам, други оттам, прегърнали му нозете. . .

— Я се вгледайте, не можете ли позна някого от тях? — диктува албанецът.

— Не мога, как ще ги позная, те постоянно си тракат главите в ботушите му. . . Хъ, чакай — извика Бай Ганьо, — чакай!. . . Познах го! А бе, той. . . истина! А бе той е онзи бе, дето щеше да го хвърлиш от моста. . . той е!

— Той е същият. . . мерзавецът! Вий сега сте свидетели на една от неговите мизерни комедии! — изръмжа със стиснати зъби арнаутинът.— Хайде сега да се вмъкнем пак на Невския проспект.

— Чакай да видим края на сцената — заявих аз.

— Не е нужно — каза решително Кочо, — краят е известен: ще го държат за нозете и ще плачат, додето им даде няколко рубли или някоя рекомандация до друга жертва, или някое ходатайство. . . Тези негодници са в състояние да опозорят името на цяла нация!. . .

— Бреей! хептен магаре бил този челяк — извика Бай Ганьо и зацъка с езика си.

— Е, защо спря бе, Василе, продължавай! — обади се един от компанията — разкажи за историята с Ермолова. . .

— Остави се, гнус ме е — заяви Васил.

— Или за княгиня Белозерская. . .

— Остави се, не мога вече!

— Ами знаете ли историята на Бай Ганя с шкембечорбасъ? — обажда се други.

— Ами вий пък знаете ли нещо за бръснатите мустаки. . .

— Стига, господа! Бай Ганьовите истории нямат свършване. Хайде да почнем вече втората част на вечеринката. Марк Аврелий! изпей нещо бе, гълъбче! Или ти, Калина-Малина, изпей нещичко!. . . Хайде: «Запретнили, Вело момеее, бели ръкави. . .»

Почна се втората част на вечеринката. . . След полунощ се разотидохме.

. . . .

Довиждане, Бай Ганьо! Обикаляй Европа, разнасяй по всички краища произведението на нашата хубава Розова долина и. . . моля ти се бе, Бай Ганьо, взирай се по-дълбочко в европейския живот, дано му видиш лицето, стига ти се е натрапвало туй пусто опаки!. . .

II. БАЙ ГАНЬО СЕ ВЪРНА ОТ ЕВРОПА

— Чухте ли новината? — извика Марк Аврелий, щом отвори вратата и се втурна запъхтян в стаята.

— Каква новина? — обадихме се всички.

— Бай Ганьо се върнал от Европа!

— Не може да бъде!

— Как «не може да бъде» бе, господа, аз го видях, говорих с него. . . Първата му дума. . . ха-ха-ха. . . първата му дума: оплес. . . ха-ха-ха-ха!. . . оплескахме я, кай, ний нея. . . ха-ха-ха. . .

— Стига си се кикотил бе — извика с нетърпение Арпакаша, — разказвай. Искаш ли чай?

— Арпакаш, дай да те цункам между очичките. . .

— Говедо! — изпусна с добродушна усмивка Арпакаша и подаде една чаша чай на Марк Аврелия, като го дръпна със свободната си ръка за къдравия мустак. — Оберговедо!

— «Капитан, не крути, пожалуста, параход» — пошегува се Марк Аврелий, отсръбна от чашата и ни разказа следующето:

— Въобразете си, господа, какво щастие, преди няколко дена, на 22-й (Альоша, твойто любимо число!), в неделя, отидохме с Герванича на Искърските ханчета, към Враждебна; заварихме там сума свят. . .

— Урвичците не бяха ли там!

— Не, не бяха, те бяха на техния Урвич. . . Недей ме прекъсва, Арпакаш. . . Сума свят имаше, повечето иностранци — немци, чехи и ни един, ама положително ни един от тия вкаменени от апатия шопи. . . Само дядо Хаджи мина за чифлика си. Времето, както знаете, беше чудесно; ония ти ливади, ония ниви, оная прясна зеленина на гората, да не можеш да се надишаш. . . Чужденците дошли с целите си семейства, надомъкнали провизия, постилки, люлки за децата; насядали сам-там като букети под сенките и си пируват хората. Да ти е драго да ги гледаш. И не да речеш някои заможни, охолни хора, не, а все еснаф, работен свят — тенекеджии, железари, дърводелци. Работи шест дни, седмия — гуляй! А пе кат вашите милости да се завирате из задимените кафенета с вашата проклета «бачка». . .

— Марк Аврелий! Тебе ли чувам, гълъбче? Иван Златоуст, дай да те цункам!. . .

— Млъкни, Арпакаш, недей ме прекъсва. . .

— Хей, Амонáсро, не прекъсвай човека — обади се Мòйше.

— Ама наистина бе, господа — продължава шегата си Арпакаша с маслен поглед, — кажете, не е ли сладък Марк Аврелий, особено като изговаря тази хубава думица «бачка», туй «ч» е цяла музика. . .

— Ще млъкнеш ли ти, Амонáсро Етиопский?. . .

— И забелязахте ли, господа, каква бездънна омраза питае нашият сладчайши Марк Аврелий към тази б а ч к а.

— Слушай, Амонáсро, млъкни или ще накарам Мойше да ти налее цяла чаша коняк в гърлото.

— Но ка-кви зев-зе-ци наш-ти, кат' видели ба-ба с га-щи, всич-ки-те го по-ди-гра-ли и мо-ма-та му не да-ли, тааа-ра-ра-бум-бие, та-рара-бум. . .

— Ти си луд, Арпакаш, ей богу, луд си — каза с лек укор Марк Аврелий, — постой малко мирен, моля ти се. . .

— Артък веке, Арпакаш! — обади се Ожилката.

— И ти ли, Ожилка, и ти ли, Бруте! Я запей ти «Снощи си минах край Севлиево».

— Долу Арпакаша! — извика Мойше и след него цялата компания зарева «долу!» и накараха най-сетне е т и о п с к и я ц а р да млъкне.

Марк Аврелий продължи:

— Не, наистина, господа, то е печално явление тази триклета «бачка», тя ни е вкаменила, тя ни е покрила мозъка с плесен и паяжина. Ами че моля ви се, аз зная някои приятели, които цели десет години — десет години! — господа, това не е шега — не са престанали да гният в задимените кьошета на Панаха с карти в ръка; а пред носа им цъфти тази хубава, тази живописна градска градина, от дъха и прохладата на която те не умеят да се ползуват; а пък вън от София, в околностите, какви чуд-

ни места! Седим в кафенетата и въздишаме за Швейцария, а пък стига ни само малко волица, и Швейцария, българска Швейцария е пред нас — Витоша, Рила, Родопите! Най-последният бедняк-чужденец от живущите в София се е насладил от величествения вид от Черния връх на Витоша, а я ми кажете, има ли един — един! божичко! — шоп, който да се е качил на Витоша! Ний знаем примери между работниците италианци, които са напущали тука готова работа само защото им омръзва еднообразието и с риск тръгват да странствуват, за да видят свят; а пък, от друга страна, има примери, като, да речем, овчаринът на Драгалевския манастир, който цял живот е гледал от височините града София, гледал го е години преди Освобождението, гледал е неговото разрушаване, обновяването и разширението му, продължава и досега да се взира, седнал под сянката на ореха, в неговия по-бляскав изглед, и до ден днешен той няма воля да слезе от гората, да полюбопитствува, да види отблизо тази във всяко отношение интересна трансформация на столицата!. . . Но аз оправдавам този своеобразен философ и даже, правичката да ви кажа, завиждам на това дете на природата! Ами какво да кажа за мнозина от нашите заможни граждани, които се душат цял живот в праха, миризмите и миазмите на софийските стари улици, гледат цял живот хубавата драгалевска горица и не са имали волята да станат да идат там и да се насладят от нейния дъх и прохлада, от омайния шум на пенливия поток и от славеите. . .

— Брей, че ти си бил цял поет бе, Марк Аврелий; я гледай!. . . Ама я ми кажи ти, защо ни приказваш тия бабини деветини; нали уж за Бай Ганя разправяш?

— Затуй ти приказвам «бабини деветини», защото просто яд ме е, като гледам каква апатия ни е вдървила. . . Да речете, че ний не отбираме от природни хубости — не; не можем да не отбираме, защото това е естествено чувство; говедото и то отбира; но работата е, че сме сковани от възточна неподвижност. Ако те хвана, Арпакаш, за яката и те потътра към Урвичкия манастир, ти, щом те наведа зад кокаленския баир над искърската бездна и чуеш тайнствения говор на извилистата запенена река, ти ще почнеш да цъкаш с езика си и ще извикаш, непременно ще извикаш: «Брей, че то цяла Швейцария, я гледай, че тя била хубава нашата България, и ний, глупци,

да не знаем това, а киснем по празниците в кафенетата.» Но щом се върнеш в София и дъхнеш от задушената ѝ атмосфера, ти пак ще паднеш в летаргия, пак ще те вкамени апатията, додето не те потътри друг за яката.

Сега — за Бай Ганя. Ний с Герванича цял ден сновахме из гората, търкаляхме се по тревата между дърветата, ядохме, пихме, зяпахме веселите групи на чужденците, които с душа и тяло бяха се предали на веселба; устроили бяха разни игри, пееха, тичаха, скачаха — да им завиждаш! Надвечер, след една вкусна закуска, влязохме с Герванича в ханчето да пием кафе. По едно време откъм Орханийското шосе зачуха се звънци и след малко, сред един облак прах, зададе се фаетон с пътници. Слезе от колата един пътник, слезе втори и зад гърба на фаетонджията се зачу гласът на третия: «Бай Михале, я поемни дисагите; гледай да не ги блъснеш някъде, да не строшим мускалите, зерé няма с какво да се отсрамим пред. . . оногова.»

И след тия думи скочи от колата. . . Бай Ганьо. Същият Бай Ганьо, както си го знаете, преди да тръгне за Европа; с тая разлика само, че си турил вратовръзка и освен това сега има и по-импозантна външност и чувство на собствено достойнство и преимущество пред окръжаващите. Човекът врял и кипял из Европа, Европа му станала като таквоз. . . като нищо. Дръпна си той левия мустак, поизкашля се в шепа и изгледа в полукръг с един поглед, с какъвто нашите полицейски изглеждат арестантите, групите на веселящите се чужденци и като хвърли око и заклати глава на своите невежи спътници, като че искаше да им каже: «живи да ви оплача», въздъхна, па дълбоко и многозначително произнесе: «Ех, Прáтер, Прáтер!»

— Какво каза твоя милост, не можах да дочуя — обади се нареченият бай Михал.

— Живи да ви оплача аз вас — произнесе състрадателно Бай Ганьо, — ех, Прáтер, Прáтер!. . . Минавало ли ви е през ума като какво нещо е туй Прáтера! Ама отде ще ви мине през ума. А да зема да ви разправям — не можете го разбра.

И за да покаже на своите прости другари кои са в състояние да го разберат, той се приближи към една от веселящите се групи, при която се търкаляха няколко изцедени бурета от бира, и като изобрази една иронически

усмивка, показа с очи към горицата и изрече: «Дас ис булгарише Пра́тер, ха-ха-ха!. . .»

Цялата група с весело замъглени от пивото очи, изгледа отдолу нагоре нашия «немец» и един от компанията, без да се вслуша в Бай Ганьовото ироническо изречение, подаде му една чаша изветряло пиво с думите:

— Просим вас, го́сподин, иска́ате пиво?

«И тези не ме разбират» — помисли си Бай Ганьо и като се върна при другарите си, прибави: «Нарязали се като. . . казаци.»

След туй компанията влезе в кръчмата и насяда близо до нас. Аз бях гърбом към тях и Бай Ганьо не можа да ме познае, а че не ме позна, това се видя от думите, които той пусна за наша сметка: «И тези трябва да са се насвяткали. Немска стока!»

Слугата се приближи към пътниците и почна да изтрива масата.

— Не искате ли нещо? — попита той.

— Не щем, ний си имаме. Ама, хайде, нейсе, дай една вода и едно огънче; налей прясна вода — поръча Бай Ганьо.

Между пътниците се почна един тайнствен сериозен разговор, от който не всички думи долетяваха до нас.

— Тази вечер надали ще видим големеца, късно ще бъде — шепнеше Бай Ганьо, — ще му пратим армаганите и ще му сторим хабер за утре; па той ще ни нареди кога да идем при княза.

— Ами за княза нещо армаганец? — пита предпазливо бай Михал.

— Не трябва — отговаря авторитетно Бай Ганьо, — тука всичко е големецът; замажеш ли му очите — тръгни по бели гащи. Ний ще му дадем туй, дето ни го написа адвокатинът, да го прочете и ако има нещо да поправи — негова работа! Па пред княза да се държите, брей, да не се уплаши някой. Вий мене гледайте какво правя. Като кажа, както ни казаха да кажем: «Ваше Царско Височество, сакън да не му приемете оставката, зере Задунайская губерния», и вий подир мене: «Сакън, Ваше Царско Височество!»

— Хелбетя, друго какво ще речем — покорно отговаря бай Михал.

— А бе ти, Михале, малко на ботуш миришеш, че кой те знай! Опичай си акъла! — предупредява наставнически Бай Ганьо.

— Кой? Аз ли? — оправдава се бай Михал — не думай така бе, братко, ще чуй някой. И стените имат уши. Аз като чуя името «казак», треска ме хваща.

— Треска те хваща, а? — шепнеше тихо с подмигване Бай Ганьо — а като дойдоха русите, кой обра говедата по турските села, а? Откога имаш ти тези богатства, а? Кажи де!

— Ама че и ти бе, Бай Ганьо, правичката да си говорим — шепне бай Михал, — нали от руско време ти останаха водениците. Кажи, не е ли тъй?

— Хайде, хайде, то с тебе човек не може дума да прохортува. То било, каквото било. Сега не е тъй. Сега Задунайская губерния, разбираш ли?

— А бе как да не разбирам! — каза бай Михал и дяволски подмигна на другарите си.

И тримата се изсмяха в шепа, за да не ги чуе някой.

— Брей, опичайте си акъла, вардете се, че ако ни чуй някой — отиваме на гюрултия. . . Хей, момче, какъв е онзи вестник там? «Свобода» ли? — обърна се Бай Ганьо към слугата.

— «Свободно слово», господине.

— Ех, че ми се иска да попрочета — шепне на другарите си Бай Ганьо, — ама страх ме е, дявол да го вземе. Ще чуй големецът — па иди се оправяй сетне.

Но тъкмо в този момент произлезе една сцена, която накара пътниците да се вдървят на местата си. Едно петшестгодишно момченце пристъпваше лениво около прага на кръчмата и си пееше някакви импровизации и, види се, под впечатлението на тридневното софийско непрекъснато «долу», в мотива на «Шуми Марица» остави същинския текст и захласнато в песента си, употребяваше следующите вълпени в мозъка му думи: «До́-лу-лу, до́-лу, до́-лу-лу, до-лу, до-о-лу, до-о-лу, до-лу Стамболов!» Дружен смях на веселящите се групи прекъсна импровизацията на детето, което, възбудено от неочаквания успех, отново, с по-силен глас, почти с крясък, продължи песента си и вместо «ма-арш, ма-арш!» викаше «до́-о-, до́-о, долу Стамболо́в, до-до-до-до́олу, долу Стамболов». Този път освен дружния смях зачуха се ръкопляскания и викове «браво», «долу», «долу блудникът»,

«долу тиранинът» от една компания младежи, които се зръщаха от разходка.

Аз се обърнах към масата на тримата пътници.

Бай Ганьо и неговите другари се превърнали в статуи. С разтворени уста, с облещени неподвижно очи, лицата им изобразяваха такава печална смес от страх и учудване, щото не ми оставаше, освен да съжалявам, че нямам фотографически апарат. . . Пръв се свести Бай Ганьо, обърна очи към манифестантите и веднага трепна, като че поразен от електрически ток: един конен полицейски стражар минуваше по шосето и чуваше тези ужасни викове и вместо да извади шашката и като хала с бесен вик да я завърти около главите на тези нечувани бунтовници, на тези черни души, на тези разбойници и предатели — той ги изглеждаше спокойно, с добродушна усмивка на лицето. . . Ако в този момент беше избухнал вулкан на Витоша, едва ли би слисал нашите пътници повече, отколкото тази сцена. . .

— Оплескахме я ний нея! — изговори с отчаяна въздишка Бай Ганьо. — А бе, бай Михале, я иди моля ти се около тезгяха, та назърни в «Свободно слово», виж там дано разбереш каква е тази работа. . .

— Хубава работа, ами ти защо не отидеш? Я да ти видя куража! — отговаря бай Михал.

— Ей че си прост! Какво бива най-сетне да назърнеш; мини край тезгяха, уж че гледаш ракията, подсвиркай си така, па с едно око, тъйцък, виж. . . да няма я ново минис. . . Има хас!. .

— Невъзможно нещо. . . Опичай си акъла!. . .

— Ами не видя ли стражарина?. . . А бе я чакай, мечка страх, мен не страх, ще погледна вестника, па майната му!

И Бай Ганьо стана от мястото си, засвири със зъбите си «Зелен листец» и като се озърташе уж разсеяно, правеше орлов кръг към тезгяха; доближи се, хвана за гърлото една бутилка с коняк и престорен, че чете етикета ѝ, така си изкриви надясно очите, щото човек насреща му би видял само белтъците им, и погледът му падна върху сгънатата газета, от която се виждаше само заглавието «Свободно слово». Той си потътри дясната ръка и като усили «Зелен листец», за да заглуши шума на вестника, разтвори едната му част и с ужасно изкривени надясно очи прочете: «Известия от Двореца. Днес. . . се

представи на Н. Ц. Височество президент-министрът и министър на вътрешните дела г. д-р К. Стоил. . .» — Нещо се пресече в гърлото на Бай Ганя; той се изкашли; облиза си мигом засъхналите устни и метна изкривено око по-надолу и прочете с големи заглавни букви: «Падна Стамбол. . .» и сърцето на Бай Ганя падна в ботушите му, той изтърва бутилката с коняка и за да заглади произведения шум, почна силно да кашли. . . Обърна се Бай Ганьо към другарите си и изрече многозначително:

— Беше!

— Хаир сюйле, Бай Ганьо! — обади се бай Михал.

— Свърши се тя! — допълни Бай Ганьо и като се приближи при масата, пошепна тихо на другарите си: — Стамболов ефенди боклатмъш! Стоилов сега. . .

— Не може да бъде бе, що думаш! Във вестника ли?. . .

— Разбира се!

— А бе да не е някоя уйдурма?

— Каква ти уйдурма! — извика с глас Бай Ганьо и като събра всичкия си кураж, затропа по масата и се провикна: — Хей, момче, я дай тука «Свободно слово»!. . .

Другарите неволно си снишиха главите и почнаха да се озъртат плахо.

Момчето донесе вестника и го подаде случайно на бай Михаля, но той, като че му подадоха нажежено желязо, отдръпна си ръката и показа с очи към Бай Ганя. Бай Ганьо взе газетата и, то се знай, пообърна се да види какво има, какво няма в кръчмата; па най-сетне, отгде ще се вземе толкова кураж у Бай Ганя! Ама все пак куражлия! Разгърна «Свободно слово» и почна: «Падна Стамб. . .»

Закашли се Бай Ганьо, закашлиха се още по-силно другарите му. Бай Михал изкриви окото си към вестника да види дали чете право неговият смел другар и се увери, че няма грешка. . . Наведе глава към вестника и третият другар и прочете и. . . треска го втресе и свят му се зави. . . Колко ли негови дела и делца, дрямали с години под прокурорското сукно, ще измъкнат на бял свят тия две думици. . .

С гушене, с шепнене, с кашлене изгобаха уводната статия и като назърнаха сам-там из вестника, узнаха и се убедиха най-сетне, че работата е свършена. . .

— Оплескахме я ний нея! Ами сега? Сега е късно вече да молим да не му се приема оставката. Хай дявол да го вземе. Е, Михале, какво мълчиш, кажи какво да се прави? — пита Бай Ганьо.

— Кажи, твоя милост; аз съм тъй слисан, като че ме е стоварил някой с бухалка по кратуната — отговаря отчаяно бай Михал.

— Ами ти бе, Гуньо, какво мълчиш? Кажи и ти някоя дума. Какво да правим сега, а?

— Е че зная ли аз. . . Каквоторечеш, твоя милост — мъмли убитият духом Гуньо.

— Ами че ти ум нямаш ли бе, серсем! Все аз ли ще ви оправям — вика почти просълзен от отчаяние Бай Ганьо, — нейсе, хайде и тоя път да ви науча. . . Знаете ли какво?

При този въпрос Бай Ганьо се позамисли намръщено, почеса се, дето го не сърби, поизкашля се еднъж-дваж в шепа, бръкна в джеба на редингота си, извади една хартия, сгъната на четири, и я подаде на бай Гуня.

— Я прочети още веднъж тая пущина, та после ще ви кажа какво ще правим.

— Ами защо, ваша милост, не я прочетеш?

— Ама, Гуньо, каздърма бени! Ти знаеш защо не я чета, на тебе пó ти иде отръки да четеш онези папищашки думи. . .

Гуньо разгърна хартията и прочете горе-долу следующето: «Ваше Царско Височество! Небесни гръмове се посипаха върху нашите нещастни глави! Петвековното ни робство е приятен сън в сравнение с грозния удар, който Северният враг ни нанася чрез оставката на нашия — о! има ли думи! — най-гениален вожд, този Цицерон, този Нютон на българския небосклон. О tempora, o mores! Не, Ваше Царско Височество! Ний още вярваме в здравия смисъл на доблестния български народ и очакваме, че той няма да се раздели с човека, който е олицетворение на неговите стремления и идеали — на всичко честно, благородно, целомъдрено, прогресивно, либерално! Ний няма да повярваме, че Ваше Царско Височество ще поверите властта в ръцете на ония развратни предатели, на ония невежи и невъзпитани нищожества, които денонощно се стремят да подкопаят основите на нашия държавен строй и да хвърлят нашето мило отечество под миризливия ботуш на казака.

Ваше Царско Височество! Timeo Danaos et dona ferentes! Горнята резолюция се прие от 11 000 най-видни граждани и се упълномощиха Ганьо Балкански, Михал Михалев и Гуньо Килипирчиков да я поднесат пред стъпките на Ваше Царско Височество. Урраа!»

— Ей че сме калпав народ! — казва с клатене на глава и с цъкане Бай Ганьо — като бъде за лъжата, дъртите цигани са нищо пред нас. Че хич дотам бива ли? 11 000, кай, видни граждани! Ха-ха-ха-ха! Махни хилядите, колко остава?

— Единадесет души — отговаря бай Михал.

— Толкоз ли бяха?

— Е, толкоз, Бай Ганьо, правото право. Аз нали ходих със стражар да ги събирам.

— Калпав народ! . . . Сега знаете ли какво? За връщане назад не може и дума да става. Ти, Гуньо, си едно парче адвокатин. Я се запретни, моля ти се, па дай тука всички заедно да изкалъпим един друг адрес, за новия. . . Нá, аз имам хартия. Па дано не узнаят, че сме дошли да молим за онзи хубостник, че ни е спукана работата. Особено твойта работа, Гуньо. . . Ако дойде други прокурор. . .

Гуньо се поизкашля. . .

— Дай хартията и калема — каза той тревожно. — Вий гледайте, аз ще пиша.

И той почна да пише: «Ваше Царско Височество! Небесни гръмове се посипаха върху нашите нещастни глави!. . .»

— Сега трябва да го напишем наопаки. Как да го напишем?. . . Чакайте. . . Одобрявате ли така: «Небесата се отвориха и посипаха благодат върху нашето отечество.»

— Само о т е ч е с т в о много просто излиза — заявява Бай Ганьо, — тури «нашето м и л о отечество».

— И аз мисля, че без м и л о не чини — казва бай Михал.

— Добре, турих м и л о. По-нататък: «Петвековното робство е приятен сън в сравнение с грозния удар.» Сега. . . наопаки: «Освобождението ни от петвековното ни робство е нищо в сравнение с бляскавото събитие, което разруши веригите на грозния тиранин.» Съгласни ли сте?

— Да беше прибавил още: «изчадие на пъкъла» — заявява Бай Ганьо. — Ама нейсе, по-сетне.

— «. . . който Северният враг ни нанася чрез оставката на нашия — о! има ли думи! — най-гениалния вожд, този Цицерон, този Нютон на българския небосклон».

— Сега туй как да го обърнем?. . . Чакайте. . . Ето как: «И което се дължи единствено на Ваше Царско Височество, всемилостивейший баща и татко, като приехте оставката на този — о! има ли думи! — най-грозен мъчител, този Калигула, този Тамерлан на българския небосклон.»

— Браво бе, Гуньо! — извика с възторжено блеснали очи Бай Ганьо.

— Че ти как го мислиш Гуня? — ласкае Михал.

— . . . «O tempora, o mores!». . . Туй може да си остане. То, дето и да го туриш, все си е на мястото. . . «Не, Ваше Царско Височество!». . . Да турим: «Да, Ваше Царско Височество!». . . «Ний още вярваме в здравия смисъл на доблестния български народ и очакваме, че той няма да се раздели с человека. . .» Сега вместо «няма да се раздели», ще турим «и ще изтрие от лицето на земята», а вместо «человека» ще турим «свирепия звяр».

— Не, по-добре тури «бясното чудовище» — поправя Бай Ганьо.

— Аз пък мисля да турим «Геена огненная» — каза Михал.

— Ех, че го набута! Ха-ха-ха! Че отде-накъде «Геена огненная»? По-добре да турим: «мръсния кръволок» — казва Гуньо.

— Хъ, видя ли сега! Аферим! — одобрява Бай Ганьо.

— «. . .който е олицетворение на неговите стремления и идеали — на всичко честно, благородно, целомъдрено, прогресивно, либерално!» Сега да обърнем наопаки. . . «който е олицетворение на народното нещастие!. . . на всичко безчестно, вагабонтско, развратно, мракобесно и тиранско!. . .» По-нататък: «Ний няма да повярваме, че Ваше Царско Височество ще поверите властта в ръцете на ония развратни предатели, на ония невежи и невъзпитани нищожества. . .» Как да го обърнем сега?. . . Стойте! Дойде ми на ума. Ето как: «Позволете ни, Ваше Царско Височество, да се считаме честити и да

изразим нашите най-безпределни верноподанически чувства, задето поверихте властта в ръцете на тия благородни патриоти, на тия образовани и възпитани държавни мъже. . . които денонощно се стремят да подкопаят основите на нашия държавен строй».

— Как така! Имаш грешка! — казва стреснато Бай Ганьо.

— Сега ще го обърнем наопаки, така, вместо «да подкопаят» ще турим «да закрепят». «И да хвърлят нашето мило отечество под миризливия ботуш на казака.»

— Хайде сега да видим — казва Бай Ганьо. — Сега е зорът! Не знаем, дявол да го вземе, сегашните как ще я подкарат с Московията. Да знай човек, че искат да се мирят — лесна работа, може сума неща да напишем: «Цар освободител; цар покровител; единоутробни братя; немските келяви чифути» и прочее; ама не знаем какъв вятър ще повее. . . Добре: «братя славяни», ами ако и днешните са против славяните, па, току-виж. . . хоп! — Бай Ганьо предател! Не, знаете ли какво? По-добре онуй там за «миризливия ботуш» да го изхвърлим. . .

— Е, ами какво да турим!. . .

— Стòо! Недей бърза! Ще помислим. . . Знаете ли какво? Сега ний, като не знаем още как вятър вее, да турим и тъй, и тъй, па те нека го тълкуват, както им уйдиса. Да турим така. . . «И да се прегърнем братски хем с русите, хем с немците. . .» Тю! да ги порази господ!. . .

— Не, хич не уйдисва така! Какво е това «хем-хем»? Пред княз така ли се говори! — заявява адвокатствующият Гуньо.

— Ами как се говори бе, келеш! Ти мене ли ще ме учиш! — пламна Бай Ганьо. — Ти знаеш ли кой съм аз? Ти знаеш ли, че аз цяла Европа съм изходил? Не съм като тебе дърво! Ти знаеш ли, че туй Иречек-Миречек ей тъй — зяпнали са ме слушали, като им заприказвам. Мен англичани, мен американци ихтибар са ми правили в Дрезден. . . че ти ли на ум ще ме учиш?. . . Ти знаеш ли, че аз. . .

— Зная бе, Бай Ганьо, как да не зная — оправдава се стреснатият Гуньо.

— Е, ами като знаеш, какво там таквозинаке. . . Нейсе, пиши там, както знаеш. . .

— Да напишем така: «. . . и да ни турят, ако не

по-горе, то поне наред с великите европейски сили». . .

— Нейсе, съгласен съм — одобрява Бай Ганьо.

— . . .« с великите европейски сили, като ни възвърнат към величието на Аспаруха и Крума».

— Съгласен съм. Добре.

— Сега по-нататък: «Ваше Царско Височество, Timeo danaos et dona ferentes!». . . Вместо него най-добре е да турим: «Vox populе, vox dei.» Съгласни ли сте?

— Най-сетне, нейсе, тури го. То не е съвсем българско, ама като трябва, какво ще му правим! — съгласява се Бай Ганьо.

— . . .«Горнята резолюция се прие от 11 хиляди най-видни граждани и се упълномощиха Ганьо Балкански. . . и прочее, туй може да си остане цяло докрай.

— Да ги оставим ли само 11 000 души, или да покачим за хатъра на н о в и т е още една-две хиляди? Да им подмажем колата?

— Доста са, Бай Ганьо. В нашия град кьораво и кьопаво да събереш, надали ще излязат 11 000, ама хайде, нейсе, за хатър нали е!. . .

— Съгласен съм. . . Ами туйнаке. . . наместо Ганьо Балкански не е ли по-салтанатлия да турим «господин Ганьо» и прочее? Да види князът, че не сме някоя долня работа хора, а?

— И аз тъй ще кажа — обажда се Михал.

— Ефендилер, късно стана. Хайде да ходим! — извика файтонджията-турчин от прага на кръчмата.

Пътниците заминаха за София. . .

На другия ден, господа, прочетох в един от местните вестници, че пред големите капии се е представила депутация от гр. П., състояща от Ганьо Балкански и прочая, да благодари за освобождението от тиранския режим.

След два дена в този вестник прочетох телеграма от същия град, подписана от името на «хиляди» граждани, с която уведомяваха големците, че Бай Ганьо и другарите му били самозвана депутация и че същинските народни избраници са тръгнали вече за столицата да благодарят. . .

Аз знаях хотела, в който спира Бай Ганьо, и се упътих към него. Не исках да изказвам негодувание за подлата му постъпка не защото всяко негодувание е бледно,

за да я похули; но желаях да направя един опит дали е възможно да накарам тази нещастна рожба на обстоятелствата да съзнае всичкия ужас на своята постъпка.

На таблата в хотела прочетох в коя стая е Бай Ганьо и се изкачих по стълбите. Почуках на вратата, никой се не обади. Натиснах дръжката и вратата се отвори. Стаята празна. Заминали. Върху масата съгледах един къс хартия, на която беше написано с байганьовски почерк: «До редакцията на в. «Свободно слово». Последното название зачеркнато и вместо него написано «Свобода». По-нататък: «Потайностите на Стамболова» — и това зачеркнато и вместо него написано «Анархия». Ясно се виждаше, че авторът на писмото дълго време се е колебал кой път да хване, защото на много редове се забелязваха зачеркнати думи, заменени със съвършено противоположни тям по смисълта. Написано например «патриоти» и зачеркнато, а отгоре му написано «пладнешки хайдути», и това зачеркнато, и пак надписано «патриоти». Цялото писмо беше задраскано на кръст с дебели чърти, дръпнати от сърдита ръка, защото за втората чърта не хванало мастило, топнато още веднъж перото в мастилото и дотеглена двойно по-дебела чърта. . . Под зачеркнатите редове стоеха следующите думи:

«На маймуни ни обърнахти, да ви земе дявол, с маскари. . .»

III. БАЙ ГАНЬО ПРАВИ ИЗБОРИ

Този очерк посвещавам на моя неоценим приятел Цветан Радославов.

— Не ми дрънкайте много-много, аз ви казвам, че трябва да изберем правителствени — извика Бай Ганьо и удари силно по масата.

— А бе как ще изберем правителствени, откъде ще изкопаем избиратели? Ами че ти бе, Бай Ганьо, нали си уж либерал — осмели се да възрази Бочоолу.

— Кой ти каза, че съм либерал? — попита строго Бай Ганьо.

— Как кой ми каза! Ами че не помниш ли колко консерватори си пердашил, колко си ги псувал, как да не си либерал? Не знаеш ли — ти сам каза, — че даже на Иречека си се хвалил, че си либерал? — възразява Бочоолу.

— Ей че си прост! — отговаря със снизходителна усмивка Бай Ганьо. — Че какво като съм казал на Иречека, дума дупка прави ли! А бе, ахмако, че аз един Иречек ако не метна, кого ще метна?

— Имаш право, твоя милост! Бочоолу, налягай си парцалите, недей го опява! — обади се Гочоолу. — И аз съм консерватор.

— Ами че аз на гроб камък ли съм! Аз съм пък хептен консерватор — изтърси Дочоолу, — я стани и ти бе, Бочоолу, един консерватор, че да ги пипнем онези, да не могат да мръднат.

— Добре, ама не зная управителят с кои ще бъде — отговаря Бочоолу.

— Управителят ли? С нашите, разбира се — съобщава Бай Ганьо, — и околийският е с нашите. Постоянната комисия не е законна, ама кой ще му дири законност, тя е наша. Бюрото е наше. Градският съвет е

наш. Кметът малко шава, ама ще му отрежем куйрука. Общинските съвети по селата не са утвърдени, нарочно, разбирате ли? Ако бъдат с нас — ще ги утвърдим, ако не — на дяволите. Пак ти казвам, колкото за управителя, нямай грижа, тоя е наш.

— Ами хамалите? — любопитствува Бочоолу.

— И хамалите са наши, и циганите, и Данко Харсъзина е наш. . .

— Ами че той нали беше затворен за кражба? — учудва се Бочоолу.

— Е-хе, ти патки пасеш. Пуснахме го ний него. Нали той ни спечели хамалите. Отишел при тях онзи ден, събрал ги, че като им скръцнал със зъби, те замръзнали по местата си, като им изръмжал: «Зъбите ви ще разкъртя, ако не изберете Бай Ганя!» — и хамалите кандисали, пазарил ги Данко по два лева на човек и срещу изборите цяла нощ едене-пиене.

— Страшен хайдучага, брей!

— И за колко мислиш! За 50 лева. Ходил при онези да иска 100 лева, те го изпъдили, нахокали го. Ще го видиш сега в неделя — кокалите им ще смаже! — казва самодоволно Бай Ганьо.

— Бочоолу, я иди повикай Гуня Адвокатина да дойде тука да ни напише едно възвание; кажи му «Бай Ганьо те вика».

Щом Бочоолу излезе, Бай Ганьо си сниши главата и с един тайнствен глас се обърна към другарите си:

— Мълчете си! Това диване до самия ден на изборите ще го лъжем, че ще го направим депутат, ще напишем колкото за лице няколко бюлетини с неговото име, а другите бюлетини ще ги напишат писарите в градския съвет и от окръжното управление. Сега чувайте ме: министрът иска аз непременно да бъда депутат. Ти, Гочоолу, искаш ли?

— Е че иска ми се, Бай Ганьо — отговаря Гочоолу.

— Че и мен ми се иска — обажда се Дочоолу.

— А бе иска ти се тебе, ама, право да ти кажа, хептен си се омаскарил пред хората. Защо ти трябваше да излизаш толкова налице; кой крякаше по мегданите: «Да живей великият патриот!», «Долу гнусният тиранин!», «На бесилката Климента!», «Да живее Климент!»

— Ами че нали все заедно бяхме бе, Бай Ганьо, защо си кривиш душата?

— Заедно, ама нашето излизаше все по шито-крито. Най-сетне, нейсе, като искаш толкова — добре, ще те избера. Туй, че селяните те мразят; и чергите си им продал с твоя пусти фаисчилък.

— Колкото за туй, недей приказва, Бай Ганьо, нали зная и ти каква си стока — дума предпазливо Дочоолу.

Бай Ганьо е готов да кипне, но в това време влиза Гуньо Адвокатина. Бай Ганьо му разправя като какво трябва да бъде възванието, Гуньо сяда до масата, взема перото и се задълбочава в мисли. По поръчка на Бай Ганя слугата донася едно шише мастика. Гочоолу, Дочоолу и Бай Ганьо пият, Гуньо пише. След половин час е готово следующето

«ВЪЗВАНИЕ
КЪМ ИЗБИРАТЕЛИТЕ НА НАШАТА ОКОЛИЯ

Предвид на голямата важност и значение, което предстоящите избори за Народни Представители имат за настоящето и бъдещето на Нашето отечество, нашите граждани, на брой повече от 700 души, събрахме се днес в двора на училището в Парцал махлеси и като обсъдихме въпроса по кандидатурите на лицата за представители, останахме съгласни и единодушно решихме да препоръчаме на г.г. ***избирателите*** *от нашата околия за Народни представители съгражданите си:*

Ганьо Балкански, търговец, известен в цяла България.

Фильо Гочоолу, търговец с капитал.

Танас Дочоолу, търговец с винена индустрия.

Именно същите тия лица, които и ***комитета на Народната партия*** *беше Ви препоръчал с възванието си от 27 август на миналий месец.*

Като обявяваме това наше единодушно решение на останалите г. г. избиратели от града и околията ни, които имат присърце доброто на Отечеството, материалното подобрение на земледелеца, облекчение положението на данъкоплатеца, с една дума интересите на Нашата околия, приканваме ги да гласоподават в избора на 11-й того за горните трима наши съграждани, в които имаме пълно доверие, че те с достойнство ще представят страната ни в Народното събрание.

Г. Г. Избиратели,

Представена ви е вече от няколко граждани една листа с имената на Никола Търновалията, Лулчо Докторов и Иваница Граматиков, лица не от Нашата среда, лица чужди за Нас, които нямат и не могат да имат Нашето доверие. Може би ще се явят и други, които да ви убеждават да гласувате за техни кандидати, съветваме ви, г. г. избиратели, да не се мамите на хубавите им думи и не се вдавайте на техните ласкания и не вярвайте на разни пръскани от тях слухове и измислици за някакви си окръжни телеграми и прочее. Никола Търновалията е родом от г. Търново и затова той от инат за бълхата изгаря юрганя, Лулчо Докторов е цял целеничък Задунайская губерния, а Иваница Граматиков никой не го познава и nota bene, той е руски възпитаник, следователно предател на нашето мило отечество.

Г. Г. Избиратели,

Ний сме убедени, че горните лица, т. е. долните

Ганьо Балкански
Фильо Гочоолу
Танас Дочоолу,

които имат пълна преданост и коленопреклонна вярност към Престола и Династията на Негово Царско Височество Любимий ни Княз Фердинанд I-й и които вярно ще поддържат днешното ни патриотическо правителство воглаве със сегашния президент-министр, ще спечелят вашето доверие.»

— Браво бе, Гуньо — провикна се Бай Ганьо, — ти си бил цял Бисмарк!

— Че ти за прост ли ме мислиш? — обажда се самодоволно Гуньо.

— Сега иди и дай това в печатницата, да го напечатат с едри букви, ей таквиз!

— Ами пари?

— Няма пари, ти му кажи тъй да го напечата, ако не, кажи му, че ще речем на градския съвет и на другите канцеларии да не си печатат книжата у него. Разбра ли? Хайде сега — командува Бай Ганьо.

— Вий знаете ли — продължи Бай Ганьо, — о н е з и подали телеграма до министра да му се оплачат, че управителят тръгнал по селата да агитира.

— Диванета! — обажда се Гочоолу.

— А а какви! — допълня Дочоолу.

— Министрът чева не е света Богородичка, да ги послуша хемен така! Отговорил им: изборите са свободни, ха-ха-ха!. . .

— Ха-ха-ха — кикотят се Гочоолу и Дочоолу.

— Страшен дявол, да го вземе мътната! Свобода ли? На-а́, свобода! Ще видят те в неделя една свобода, че ще я помнят до живот. Хеле Граматиков! Той, горкият, не е виждал още наши избори. Да му излязат насреща ония ми ти власи, ония ми ти цигани с кръвясали очи, изпъкнали два пръста навън, ония пресипнали гърла; ония ми ти пояси до гуша; да му се облещят насреща, па да иде онзи глиган, Данко Харсъзина, отзаде му, па да извика само: «Дръжте го!». . .

— Ха-ха-ха! — кикотят се Гочоолу и Дочоолу със светнали от удоволствие очи.

— Ли-бе-ра-ли! Кос-тен-туция! На́-а, костентуция! Те все се надяват на «окръжната телеграма». Проглушили са ушите на хората с тази окръжна телеграма. Току я четат, току я сочат на света. . . Че се смяхме вчера с управителя в кафенето. Той, колкото за лице, накарал да напечатат тая пуста телеграма, разпратил я по кафенетата. Вчера седим с него в кафенето, гледаме о н е з и, като си навели главите над една маса, като че овци пладнуват, четат ли, четат телеграмата, радват се, чуваме, шушнат си: «Свободни! Изборите свободни! Полиция га няма да се меси!» А ний с управителя кис-кис-кис! Аз го погледна с едно око и му казвам на смях: «Ний сме сигур!» Той като се закикоти и хоп! една мастика. Той се потупа по джеба, демек о н о в а писмо, за с в о б о д а т а на изборите, смигне с око и каже: «Ний не сме сигур» и кис-кис-кис! Хоп! друга мастика. . . На-а-рязахме се богато!. . . Че като доде и Данко Харсъзина, че и други, и други, че като се затворихме в кафенето, че като викнах на цигуларите: хъ сега! Изпокъсаха си кордите!. . . Мастиката му не е добра на Георгя, па и мезето калпаво; не земе да направи краставички, ами дава кисела бамя!. . . Уф! Боли ме глава от вчера! Гочоолу, я налей още по една мастика.

— За махмурлук!

— Остави се, че и довечера пак трябва да се пие. От тази вечер трябва да наредим хората по кръчмите.

— Не е ли рано, Бай Ганьо? — обажда се Дочоолу.

— Не е рано то, утре е събота, остава да пият 36 часа. Не е рано! Тамам! Па най-сетне няма хемен все да пият. Ще се изреждат. Едни ще пият 5—6 часа, ще си почиват, други ще почнат. Наред, наред! Като се съберат веднъж, няма да си разотиват. Там ще пият, там ще ядят, там ще спят! Разбрахте ли?

— Знаем ний, за пръв път ли правим избори! — обажда се Гочоолу.

— Ти, Гочоолу, като минеш край Арнаутина, кажи му да приготви за тази вечер 300 оки хляб и да ги прати — 100 оки в Циганската махла при Топачоолу, 100 оки в Парцал махлеси в Гоговата кръчма и 100 оки долу, при хамалите. Ти, Дочоолу, замини край тези кръчми и кажи да почнат вече да дават от тази вечер вино, ракия. Повече ракия да им дават, чу ли? Па да им кажеш да не надписват много, че ги земват дяволите. По-онази година за нищо и никакво 2000 лева ни оскубаха, маскарите! Кажи им да си опичат ума, зере градският съвет е наш! Замини и покрай касапите, кажи им колкото имат мардалък, дроб, черва, кокали, нека ги съберат в един-два коша, че ще ги пратим по кръчмите да сварят на нашите по един казан чорба. Довечера управителят и околийският ще се завърнат от селата; аз ще ги зема с мене да пообиколим другите кръчми и кафенетата. Ще съберем писарите от всичките канцеларии да пишат бюлетини; ще ги караме цяла нощ да пишат. Аз избрах хартия, таквази сивичка, жълтичка. Нашите бюлетини ще ги сгъваме като муски. . .

— Юч-кьошелии — пояснява Дочоолу.

— Юч-кьошелии. Па трябва да пипнем няколко техни бюлетини, да видим каква им е хартията и как ги сгъват, та да накарам писарите да напишат 1000—2000 бюлетини на тяхна хартия с наши имена.

— Страшен си дявол, Бай Ганьо, изучил си ги тия пущини на пръсти! — казва с благоговение Гочоолу.

— Хубава работа! Защо съм Ганьо Балкански, ако няма да зная и този занаят. Ти, господине мой, тури ме в която щеш околия и ми кажи когото щеш да ти избера. Едно магаре тури за кандидат, и магарето ще ти избера, майка му стара! Само дай ми околийския с жандармите и ми дай 1000—2000 лева. Да ти събера аз тебе, приятелю мой, ония ми ти синковци от кол, от въже, тъй 40—50 пранганджии, и да ги наредя в две-три кръчми по краи-

щата, да им подложа по ведро на глава, па да им изрикам: «Хъ бакалъм! Да живее България!» Хее! Тука ли си, Пенке ле!. . . Като накървят ония ми ти изпъкнали очи, като почнат да вадят от поясите ония ми ти ножове, да ги бучат по масите, като дигнат една олелия с ония ми ти прегракнали дрезгави гласове — страх да те побие! Па земи, че поведи през нощта тази страхотия през сред града. . . Опозиция ли?. . . Дяволът не може да ти излезе насреща! Прекарай ги край къщата на някой противник. . . Мале мила!. . . Като разтворят ония ми ти гърла!. . . От един сахат място да ги чуеш, мравки ще запъплят под кожата ти, като на таралеж ще ти настръхнат косите!. . . Па свикай селските кметове и писари, па им светни с очи, па им скръцни със зъби, па им посочи тия синковци. . . Избиратели ли? — И сянката им няма да видиш! Като ти кацнат от всяко село по 12 души общински съветници с кметовете барабар, като събереш чиновниците и писарите, постави по краищата жандарми да връщат другите селяни, окръжи бюрото с тия 40—50 катили, направи някоя шашарма, наблъскай в кутиите няколко снопа бюлетини и ето ти тебе магарето народен представител, ха-ха-ха!

— Ха-ха-ха! — отзоваха се Гочоолу и Дочоолу — браво бе, Бай Ганьо!

— Тъй, ама само полицията не стига, трябва и бюрото да е твое — допълня Гочоолу.

— И аз тъй мисля — придружава Дочоолу. — То е сега наше, ама казвам санким. . . Наистина бе, Бай Ганьо, я разправи, моля ти се, как скопосахте това бюро?

— Как ли? — отзовава се със самодоволна усмивка Бай Ганьо. — Твърде просто! Нали избрахме окръжен съвет? Осем излязоха техни, четворица — наши. Накарахме да касират четворицата от техните, по-главните. . . Ама ще речете, че се дигнала гюрултия. Майната му! Додето я оправят — изборите ще се свършат. Останахме четири техни и четири наши. Ама от техните оставихме само фукарите. Събрахме се да избираме постоянна комисия. Едного от техните разсилният не можа да го намери — сещате ли се?

— Ц. . . ц. . . ц. . . — цъка Дочоолу. — Какъв ти Бисмарк! Бисмарк не може ти обърна чехлите!

— Чакай де, какво си видял ти още? Па най-после само немците ли да имат Бисмарк!. . . Нейсе!. . . Останахме, ефендим, трима техни, наши четворица, болшинство! Е, разбира се, нямаме жълто на гагата — комисията излезе цяла наша. Остави това, ами получиха се повече гласове за нашите, защото на двама от техните бяхме обещали поотделно, че ще ги изберем за член-секретари и те, ахмаците, гласуват ли, гласуват за нашите. . . ха-ха-ха! Сега ходят из улиците като афионлии. Хеле единия от тях, влиятелен, дженабетина, по селата, ний го взехме да агитира с нас, като му обещахме да го изберем за секретар и той, диването, взе, че си напусна службата. . . Остави питомното, та гони дивото. Ахмак!. . . Дочоолу, я налей още по една мастика.

Бай Ганьо процеди мастиката през мустаките си, избърса се с дланта, засука «тия пущини» и продължи:

— Сега да ви кажа как се избира бюро за изборите. То става по жребий. Председателят на съда го тегли. Тъй се казва, «по жребий», ама аз мога да ти избера когото искам. И твърде лесно: ако пуснеш билетчетата в чаша, да могат отвън да се виждат, трябва да драснеш с мастило по една чъртичка на пълните билетчета, ако ли пък са в кутия, трябва да земеш по-дълбока кутия, да не се виждат отстрана билетчетата, и ще наредиш пълните от една страна, празните — от друга. След туй остава ти само да пошушнеш на председателя, че «работата му е спукана» и затова «да си отваря очите». . . Извикат: Иван, Стоян, Първан! Трябва ли ти Първан? — земи пълно билетче. Не ти ли трябва Първан — земи празно билетче. Сиреч председателят тегли жребия. . .

— Пустия му Бай Ганьо! И онези простаци намерили с кого да се борят. Тежко им! — произнесе Гочоолу.

— И с тази глава да не станеш досега министър! — учудва се Дочоолу.

— Нейсе, запуши я! — дума скромно Бай Ганьо. — Нали ги знаеш българите! . . .

* * *

На въсток едва-едва се сипва зора и разсява бледна светлина във вътрешността на Гоговата кръчма, в Парцал махлеси. Около трийсет отбор юнаци са натъркаляни по масите, по земята, върху столове; хъркане, като че трийсет тигра са се сдавили, се чува от улицата и тревожи

слуха на полицейския стражарин. От време на време някой от тия юнаци се повдига с полузатворени очи, прекрачва през труповете, набарва с ръце стомната и жадно гаси алкоолния огън, който спича стомаха му, гърлото, устата и напуканите устни; настъпаните от него в тъмнината мъртъвци се пробуждат и сипят псувни и клетви с пресипнали, засъхнали гърла. Смрад! Геенски смрад изпущат техните дихания и тровят и без туй отровения въздух в кръчмата, напоена от изпаренията на тази маса мрачни герои.

Гочоолу и Дочоолу са будни вече и пият кафе в Келеш-Хасановото кафене. Тям предстои последният обход на позициите. Време е вече да се разбудят спящите лагери на избирателната войска. Ето ги вече пред Гоговата кръчма. Отварят вратата и една вълна удушлив смрад ги отблъсва назад.

— Пфуу! Да ги земе дяволът! — вика със задавен глас Гочоолу и си запушва носа.

— Чесън ли са яли, кой знай! — процежда с кисела гримаса Дочоолу и си запушва също носа.

През отворените врата нахлува чист въздух в кръчмата и дава възможност на не дотам чувствителната двоица да проникне вътре.

— Още ли спите бе, говеда. Ставайте скоро! — командува авторитетно Гочоолу и почва с крака да разритва пияната команда.

— Гого, дай им по една ракия да си отворят очите — допълня Дочоолу.

Гого става лениво от леглото си, протяга се, прозява се, дръгне се по изпотените места и почва неохотно да рови между шишетата и чашите. Ракията наляна, той поднася на непробудените юнаци.

— Ставай бе, магаре, нá, плюскай! Стига се прозява като куче. Я си виж очите — като циреи изпъкнали! Хайди, гълтай!

С такива любезности, подпомогнати и с енергически ритници, Гого обхожда вдървените от пиянство гости и им поднася ракия, за да ги свести. Сам-там по някой ще изръмжи в протест на Гоговите ритници, друг ще облещи насреща му свирепи и накървавени очи, а някой даже ще направи опит да рипне и хване дръжката на рибарския нож, забоден на пояса му. Тези страшни

движения вливат възторг в душите на Гочоолу и Дочоолу. Те си шепнат:

— Дочоолу, я виж онзи мъжага там, в кьошето, с превързаното око, познаваш ли го?

— Как да не го познавам — Петреску, дето удави баща си в блатото. Знам го! Пази боже да му се паднеш на зъба! Видиш ли какъв е нож затъкнал? Ами ти познаваш ли оногова там, под тезгяха?

— Онзи дебелия? Дето си превързва раната на крака ли?

— Не, другия, с раздраните уста.

— Не ми иде наум. . . Хъ, чакай, не беше ли то на Серсем Пеца копилето, дето обра черквата?

— Не е. Серсем Пециното е онова там, дето лежи до хайдук Бонча, а пък туй е на Данко Харсъзина внуче. Бай Ганьо го прати тука да следи тези хаймани да не би да ги подлъжат д р у г и т е. Страшен хайдучага! Нали той открадна онази вечер един сноп от т е х н и т е бюлетини.

— Браво!

— Ти знаеш ли за какво го отредихме него? Като нахълтаме около бюрото, ако би че дойдат от техните, туй хлапе ще хване Никола Търновалията за яката и ще почне да вика: «Дръжте го! Тоз попържа княза! Княза псува, дръжте го!» Тогаз Петреску и Данко Харсъзина ще грабнат Никола и ще го изхвърлят навън. Полицията ще го поемне и — в дранголника. Техните ще искат да го отърват, ний насреща им. Ще стане сблъскване. Ще нахлуй полицията и ще ги разгони като пилци. То е наредено.

— Ами Лулча и Граматикова кой ще ги пипне?

— Че ти тях за хора ли ги смяташ? Един Топачоолу да им се облещи насреща — ще изфирясат.

Такъв разговор водят Гочоолу и Дочоолу, като наблюдават с възторг ленивото пробуждане на тези трийсет от кол, от въже събрани тъмни личности, на които днес предстои задачата да сплашат, да изгонят, да всеят ужас и трепет около изборното място и да накарат и без туй сплашения българин да се откаже от своето едвам съзнато право да упражнява свободната си воля в управлението на държавата. Такъв разговор водят Гочоолу и Дочоолу, като гледат тези трийсет страшни фигури, обезобразени, подпухнали, с изпъкнали кръвясали очи, из-

ранени, издраскани, с широки пояси, с ножове на поясите, със свирепост на лицата, с престъпни конвулсии в движенията; гледат ги те и предвкушават сладостта на избирателната победа.

Всички наемници бяха вече на крак, когато откъм Циганската махла се зачу музика... Музика! Да описвам ли тази музика, която цяла нощ се е подвизавала в кръчмата на Топачоолу, пред която самият кръчмар се е кълчил и пял «Вангелйто чеврѐ шило и на чеврето съгрешило, я гръмни, боже, удари ме и по-скоро прибери ме». Да описвам ли на крака заспалия цигулар с цигулка, лениво опряна едва ли не на корема му? Да ви казвам ли за кларнетиста, който или съвсем не свири, или пък като бесен ще надуе кларнето, ще надуе лицето си, ще изпъкнат жилите на шията му, ще изпъкнат кръвясалите му очи и струва ти се, че още малко напън и една страшна епилепсия ще смае слушателите? Не, няма да ви описвам музиката, защото мисля за достатъчно да ви кажа само, че тези музиканти бяха á la Бай Ганьо.

Музиката свиреше Печенежския марш... Всред прекъсваните звукове един див, един смесен рев разцепи въздуха. Цял облак птички плашливо напуснаха дърветата и стрехите на Парцал махлеси. Ако една войска от гладни лъвове би имала насреща си войска от раздразнени тигрове и при един сигнал би се впуснали тия войски една срещу друга, ревът, който ще разкърти бойното поле, би бил подобен на дивия рев, който сега изплаши обитателите на Циганската махла и Парцал махлеси. Това беше едно ура от наемници, събрани от Данко Харсъзина. Ето ги, показват се откъм завоя на улицата и се изсипват на площада.

Музиката напред, зад музиката циганите и хамалите. Начело, дигнат на ръце, със засукани мустаци, с накривена шапка... кой мислите? — Сам Бай ви Ганьо Балкански. Даже и при този тържествен момент Бай Ганьо не се забравя: той държи ръцете в джебовете си, «хелбетя, ще бръкне някой хайдучага — отидѐ кесията. Нали си знам стоката». Едно второ ура, в състояние да събуди и мъртвите, оглуши ушите на Гоговата тайфа, която се изтърси от кръчмата на мегданя и отговори с една канонада: «Да живей Бай Ганьо!»

— Добро утро, момчета! — извика снизходително сияющият Бай Ганьо.

Една попара от трийсет пресипнали «добрутро» се отзова на неговия поздрав.

— Кураж, момчета, силата е с нас — ободрява Бай Ганьо с тона на Наполеона пред Аустерлиц. — Я чувай ти, Данково унуче, ти помниш ли какво ти казах: като видиш зор, хвани Търновалията за яката, па викай: «Княза попържа.» Разбра ли?

— Знам аз — обажда се весело от строя Данковото внуче.

— А пък ти, Данко, и ти, Петреску...

— Знаем ний... с главата надолу — казва Петреску с пълно съзнание важността на задачата си.

— Браво! Ами я чувай, Петреску, аз искам от тебе още един мурафет: като се сбийте с избирателите, ти ръгни с ножа само двама-трима, колкото да ги сандърдисаш, па земи, че хвърли ножа настрана, па земи, че си съдери ризата на гърдите, па подир земи, че си разкървави кожата, разбра ли? Па земи, че си нацапай лицето и дрехите с кръв, разбра ли? Па подир туй земи да викаш, че гражданите искали да те заколят, защото си викал: «Да живей князът», разбра ли?

— Разбрах, ама ще ми дадеш още пет лева за канпарасъ.

— За пари — лесно, ти само направи каквото ти думам — успокоява го Бай Ганьо.

Изпратените на рекогносцировка от Циганската махла към избирателното място разведчици, Адамчо Кокошарина, Спиро Копоя и Топал Мустафа, пристигнаха бързишката на площада и съобщиха на Бай Ганя, че около три хиляди селяни през разни пътища пристигнали в града и хората на Търновалията им раздали бюлетини. «Околийският каза да бързате, че работата е спукана.»

— Да го земят дяволите твоя околийски! — изкрещя Бай Ганьо. — За какъв бяс го назначихме началник, ако не може едни селяни да сандърдиса. Началник! Краставици! Той знае само да закача селянките! Дурак! Защо не е пратил жандарми по краищата? Наплюскал се е, магарето, че е забравил какво трябва да върши. Тичай скоро да му речеш да сбере конните жандарми и да ги пусне в кариер през сред града, разбра ли? През сред града, като хала да хвърчат, чу ли? Па и ний оттука да му теглим едно ура, че да видим кой селянин ще ни излезе насреща. Тичай скоро!

— Гого, дай тука ракия — командува Бай Ганьо. — Плюскайте, мама му стара, аз плащам. Цигуларите защо мълчат? Ча́лънъз бе, ченгенелер! Надуй кларнето бе, какво ме зяпаш като говедо? Хъ така! И-и-их-ха-а!

— Данко, раздай сега на всекиго по един сноп бюлетини! Хайде сега, момчета, напред. Кураж! Да живей Негово Царско Височество, урааа!. . .

— Урааа!. . .

И тръгнаха. . . избирателите!

* * *

Иваница Граматиков, кандидатът на опозицията, се събуди в шест часа сутринта. Облече се, пи си кафето и излезе на високата веранда пред къщата. Слънцето, едва-що изгряло, отражаваше се в купола на църквата и в обърнатите към изток прозорци. Тържествующа изглеждаше цялата природа. Всъщност природата си оставаше също тъй равнодушна, каквато си е винаги, а тържествующа бе само душата на кандидата.

Млад, образован, малко идеалист, повече мечтател, с любов в сърцето, с вяра в доброто, с надежда на бъдещето, той не беше още кален в действителността, в живота. Безгрижен до самозабравяние, непоправим оптимист, привикнал на всичко да гледа от добрата му страна, той беше доверчив до наивност, до глупост.

Няколко приятели му предложиха кандидатурата за народен представител; едно събрание от граждани прие съчувствено тая кандидатура и Граматиков помисли, че всичко е вече свършено, и плувна в мечти за предстоящата деятелност в Народното събрание. Рукна по България мед и масло. Но някои други подробности, някои предшествующи избора приготовителни действия на неговите приятели, действия, непредвидени в избирателния закон, като че хвърляха сегиз-тогиз сянка върху неговите сладки мечти. Защо трябваше сега той да излага своята програма пред избирателите, като че не можеше да се мине и без това. Защо трябваше да изпитва толкова неловки минути, да отговаря, да обещава съдействие за удовлетворение на нужди, интересующи може би само запитвачите. Той като че беше поверил целия свой интелект на окръжающия го щаб приятели. Те му казваха, че трябва да държи реч, и той държа реч. Те му казваха,

че трябва да приеме селските кметове и да им говори любезно, и той приемаше в къщата си кметовете и писарите и им говореше тъй любезно, щото селяните си навеждаха очите и едва ли го разбираха. Те си изказваха нуждите, той държеше бележки и чистосърдечно казваше кое може да се удовлетвори, кое не, за крайно неудоволствие на селяните, привикнали да им се обещават златни гори. Той трябваше да участвува в събранията на видните граждани, в които събрания се определяха и разпределяха агитаторите за селата и за градските махли. Гражданите спорят, шумят, той седи настрана и мълчи, като че това не се касае до него. Тази глупава пасивност го тревожи, той отвори уста да каже нещо, да възрази, но някой от щаба ще го хване за ръката и ще му каже с бащински покровителствен тон: «Ти мълчи, стой си настрана, ти още не разбираш тия работи.» И той млъкваше покорно и се вслушваше в солидните и самоуверени разговори на почтените граждани. «Нема́ винаги така стават изборите — мисли той — или това може би сега почва, от новата епоха.» Той побутва едного от спорящите и му шепне на ухото: «Моля ви се, винаги ли така стават изборите?» Спорящият, залисан с друг разговор, погледва го като през мъгла и му каже засмян, наставнически: «Остави сега това, друг път, ти не разбираш от тия работи, стой си настрана: работата е наред.»

Работата е наред! Граматиков се свикна с мисълта, че работата е наред. Гдето седне, гдето стане, с когото и да се срещне, търговец било, занаятчия, селянин, все туй чуваше — че работата била наред. Иде ли в кафенето, наобиколят го приятели и бързат да му съобщават сведения от града и от селата. «О, добро утро, господин Иваница, как сте; артък сега работата е наред.» «О, господин Иваница, беше! Цялата околия от джеба да ти я извадя. Гледай си кефа! Работата е вече хептен наред.» Иде ли вечер на разходка в градската градина, из всичките алеи го срещат приятели и отдалеч му правят знакове с ръце — демек, беше! Работата е наред!. . .

Работата наред! Но една случка, на която той биде очевидец в надвечерието на изборите, му даде да разбере, че има една разлика между изборите, начертани в избирателния закон, и изборите в действителност. Тая случка със следните думи му припомни в едно писмо един негов приятел: «Законност, ред, свобода, сполуката на-

ша. . . Помниш ли, помниш ли? — Джумбюш! Помниш ли нашествието на хуните в кафенето вечерта пред изборите? Помниш ли онзи «български гражданин», с руската шапка на тила, с голите гърди, бос, със скъсани колене? Ами оногози с червените очи, по риза, гологлав, с голямата чомага в ръка? Ами влаха вън пред вратата, който в доблестното «упоение» от патриотизъм, в дълбокото съзнание на своите свободни граждански права и длъжности, зрял, тоест узрял вече в политическа мъдрост, едвам стоеше на краката си; помниш ли го как от гърди, надути от най-благородните и человеколюбиви идеи, достойни да направят щастлив един цял мир, с език, задебелял от напъна на неизразимите и възвишени мисли, които вълнуваха мозъка му, помниш ли го как декламираше за свобода и народни права, че като му извика един по-стар гражданин, който излязваше от кафенето, свободата и народните права се закачиха на гърлото му, както се закачиха и нейде в благородната душа на неговия морален съпартизанин и шеф? И тази сган, тази утайка от тинята на един див, бестиален, лишен от всяко образование и отхрана граждански слой, готова за всяка бруталност, за която аз не можех даже да помисля, че съществува в самодоволния от своята «цивилизованост» и «европейщина» наш град, тази безпринципна тълпа, водима от разнородни ней игноранти и безхарактерности, които нито начала имат, нито могат да имат; и тази сган, казвам, има своите представители в Народното събрание, а хилядите избиратели. . .»

И тъй в неделя, в деня на изборите, около седем часа сутринната, Граматиков стоеше на високата веранда на къщата и с лекост, с радост поимаше утренната прохлада. Избирателният закон, оживен в неговите мечти, рисуваше му последователно разните моменти на един конституционен избор. Градският часовник, като възвести половинка с два удара на камбаната, пресече сладките мечти на кандидата и му напомни, че е време да се тръгне към избирателното място. Той се облече, взе си бастончето, но спомни, че е запретено да се влиза при изборите с каквото и да било оръдие, остави си бастона и тръгна. . . Улиците почти пусти; народът беше се вече свлякъл към училищния двор. На площада пред църквата една група приятели го посрещна с дружески приветствия:

— О, господин Иваница, добро утро. Видяхте ли ги?

— Кого?

— Избирателите. Само селяни три хиляди. Раздадохме им вече бюлетини. Работата наред. Хайде сега в училището.

Завиха през една тясна крива уличка и изпъкнаха около избирателното място. Наистина, цяла маса граждани и селяни мирно и тихо бръмчаха в двора и прилежащата улица. Агитаторите сновяха между тях и полуявно, полутайно раздаваха бюлетини на новопристигналите. Сам-там се чуваха възгласи, че цели години наред не са се явявали на избор.

— Бре, дявол да го земе, от осем години днес се явявам на избор.

— Че и аз така.

— И аз също.

Такива самопризнания се чуваха отвред.

Бюрото беше вече настанено в салона на училището. Някои избиратели, както и един от кандидатите на опозицията, се навъртаха около бюрото. Изборът почна. На Граматикова се видя странно туй обстоятелство, че в съседния с училището двор, а също и в дворовете на срещната страна на улицата пъплеха множество силно въоръжени жандарми, между които сновяха двама пристави и им шепнеха някакви инструкции. «Ами нали е запретено от избирателния закон да има въоръжена сила в съседство с избирателното място? Странно!. . .»

Но не остана място за учудване. . . Пред очите на Граматикова се почна, завъртя се, зашумя, забуча една такава хала от ужаси и насилия, щото той се вцепени, като треснат от гръмотевица. Ето какво се случи: неуспял още да се свести от странното впечатление, което му направи съседството на въоръжена сила около избирателното място — той видя, че при един от полицейските пристави дотърча Адамчо Кокошарина и запъхтян, захлестен, пошепна му смутено нещо на ухото. Приставът повика един жандарм, каза му няколко думи и го изпрати. След минута яви се околийският началник. Адамчо му пошепна нещо. Околийският даде някакви заповеди на приставите; те се разтичаха и не мина много — из съседните къщи почнаха да изпъкват жандарми, които водеха след себе си коне. Яхнаха конете, околийският начело, с извадена шашка, изкомандува «напред!» и двадесет души конни жандарми, въоръжени до зъби,

се втурнаха из тясната улица, задръстена с избиратели, втурнаха се и почнаха да разкъртват с гърдите на конете живата стена. Вик, крясък, олелия, протести, команди, шашки, лъснали на слънцето, вълни от хора забушуваха назад-напред, конете се врязаха без ред в тълпата, живата стена се цепеше да им даде място; нови вълни от задните редове нахлуваха и отблъсваха със своята маса жандармите. . . Но оръжието надви, поколеба се живата стена. Турците избиратели почнаха един по един да изфирясват: «Не ме лязъм бана даяк емѐ.» Селяните почнаха да се споглеждат. Жандармите успяха да отблъснат по-голямата част от избирателите на едно значително разстояние.

Другата, съвсем малка част остана в училищния двор. Тук бяха Търновалията и Граматиков. От противоположната страна на улицата писъкът на един кларнет почна да реже въздуха, зачуха се цигулки, зачу се шум на приближающа тълпа и една дива гръмотевица разкърти околността. Ето ги: цигуларите, зад тях с молния в очите Бай Ганьо Балкански, ето Гочоолу и Дочоолу, ето Петреску, внучето на Данка Харсъзина, Спиро Копоя, Топал Мустафа, ето циганите, рибарите, ето сам Данко Харсъзина. . .

— Да живее почитаемото правителство, ураа! — извика с тънък глас Данковото внуче.

— Ура. . . ра. . . рааа! — изрева стоустата страшна тълпа.

Тръпки побиха Граматикова. Мина му през ума 1876 година, възкръснаха пред него башибозушките орди; името на Фазлѣ паша се спря на устните му.

Дивата орда от пияни изверги нахлу в двора на училището. Боже! Колко грубост, колко арогантност, колко тъпа свирепост в тези изпъкнали кръвясали очи, в тези бабаитски движения, в тези провокаторски погледи!. . . Бай Ганьо, съпровождан от свитата си, която грубо му отваряше път, възлезе по стълбите и се вмъкна в училищния салон, при бюрото. Зачу се през прозорците един шум, едно глухо ръмжене и изтласкан от нахлувщата вълна, на стълбата се появи Никола Търновалията. Веднага към него се устреми като хищна птица Данковото внуче и като го сграбчи за яката, почна с пресипнал глас да си дере гърлото: «Дръжте го, той псува княза, княза попържа, дръжте го!» Петреску и Данко Харсъзина не закъсняха. Двамата като вълци го сдавиха, емнаха го на ръце и го смъкнаха по стълбата. Бай Ганьо се вмъкна в салона, взе от председателя на бюрото някаква записка, подаде я на Данковото внуче, което се промуши между тълпата, вмъкна се в съседния двор и след една минута, когато в двора нахълтаха пеши и конни жандарми, те завариха Бай Ганьовата армия притисната в едно кьоше от възмутените избиратели, които бяха останали в двора. Петреску с разкървавени гърди, със зацапани с кръв ръце и лице ревеше като най-невинен младенец. Той беше сръгал вече двама-трима избиратели и овреме успя да изпълни програмата — да се разкървави, да се покачи върху един куп камъни и колкото му държи глас да вика на помощ: «Убиха ме, господин началник, щяха да ме убият, аз викам д а ж и в е й к н я з ъ т, а те ме ръгат с ножове!»

Полицията почна своята роля. . . «Шашки вън!». . . Зазвънтяха шашките, заплющяха камшици. Зачуха се протести, заглушиха ги псувни. Полицията, спомогната от Бай Ганьовата армия, задигна Никола Търновалията, задигна по-видните му другари; разфучаха се конните жандарми и изметоха двора.

И Граматиков, увлечен от течението на масата, намери се на улицата. Той беше като поразен от молния! В ушите му звънтяха думите на Бай Ганя, който от върха на стълбата викаше: «И ний сме биле малко-много в Европа и знаем тия пущини, изборите. Аз в Белгия съм бил. . .»

В ушите му звънтяха и думите на дяда Добри. Бедният дядо Добри! Изтласкан на улицата, ударен силно в главата, просълзен от болест ли, от гняв ли, от жалост ли, той току се обаждаше, горкият, с пресечен глас: «А бе, господин началник. . . ами че нали уж. . . туйнака, нали щяха да бъдат уж свободни. . . таквозинака. . .» Бедният дядо Добри!. . .

. . . .

След няколко дена Граматиков прочете в един от столичните вестници следующата телеграма: «София. Министър-президенту. Изборите се извършиха при абсолютна тишина и порядък. Избрани: Ганьо Балкански, Фильо Гочоолу и Танас Дочоолу, всички наши. Опозиционните кандидати се провалиха позорно. Щом се поя-

виха избирателите с музика начело, шайката им се разбяга. Целият град тържествува. Да живей Негово Царско Височество.

Ганьо Балкански»

* * *

Писмото до Граматикова, за което по-горе споменахме, се свършваше с тези думи: «А народът какво ще каже, какво ще прави? — Любопитен въпрос! Ти ми казваше едно време, че вярваш още в българския народ. Хайде де! Не се подигравай! В кого вярваш ти? В това ли рабско племе, което търпи всичко това? Виж го изобразен в представителите му!

Народът, в когото ти вярваш, е роб, казвам ти, р о б; робуването е за него блаженство, тиранията благодеяние, раболепието геройство, презрителното хърдание отгоре — музика! — И пак този народ е клет и нещастен, трижд нещастен! Бит от съдбата, осъден да страда и да тегли за други, мъчен от неприятели, а още повече от приятели и спасители, той няма една твърда точка, на която да спре погледа си, една дръжка, на която да се ослони, той е изгубил вярата в себе си и в съдбата си и е станал тъй «практичен» и трезвен, трезвен до безчувственост. Без помощ, без съвест, съкрушен и разкъсан външно и вътрешно, ето го нá, една печална, от бури разсипана останка от стари времена. . .

Има ли кой да го съживи, да го повлече подире си? — Идеали? — ! — Суета, вятър!. . .»

IV. БАЙ ГАНЬО ЖУРНАЛИСТ

Оркестрът свиреше румънската «Дойна». По-право казано, свиреше само Анчето, с флейта соло, а другите приглашаха. Ний слушахме от вътрешния салон. Ама ще речете, кои са тези н и й? Кои ли? Известно е кои: Сенаторът, Отело, Стувенчо и аз. Пред нас стърчеше едно дълго шише бяло Chateau Sandrovo и друго с Giesshübler. Безгрижно разположени около масата, с папироски в уста, ний ловяхме фиоритурите на «Дойна» и бяхме се предали на приятно far niente. Утре е неделя — няма работа, можем да поседим и по-късничко. Музиката сносна, слеченките хубавички, ний — попревтасали ергени. Тамам!

Седим си така и по едно време флейтата задразни ухото ми с няколко фалшиви ноти, същевременно и целият оркестър сфалшиви. В този същия миг Стувенчо се изсмя с глас и извика: «Пустият му Отело! Страшен зевзек! Я го вижте!. . .» Обръщаме се веднага двама със Сенатора и какво да видим! Дявол Отело! Отгде му идат наум тия комедии. Той станал, без да го забележим, поискал едно парче лимон и като привлякъл отдалеч с някои знакове вниманието на флейтистката, без да го забележат други, почнал да я дразни, да ѝ прави оскомина с лимоновия сок. Е, хелбетя, младо момиче, дощяло ѝ се киселичко, напълнили се устата ѝ със слюнки, свили ѝ се устните — иди подир туй, че свири на флейта! Смях. . .

Музиката престана. От улицата се зачу крясъкът на едно хлапе: «Но-ви вест-ни-ци. Н а р о д н о в е л и ч и е- е- е.»

Какво?! Н а р о д н о в е л и ч и е? Има си хас!

Заразени със смях от комедията с лимона, ний отново прихнахме да се смеем. В този момент ето че и Гедрос довтаса.

— О, Гедрос, здрасти! Сядай. Винце искаш ли?

— О, Отело, здрасти, здрасти, пиленце. Я си обърши носленцето — занежничи вечно веселият Гедрос.

— Гедрос, какъв е този вестник, сега викаха из улицата?

— Как! Мигар вий не знаете за вестника на Бай Ганя Балкански?

— Зевзек!

— Сериозно ви казвам. Ганьо Балкански, редактор-стопанин на вестник «Народно величие». А-а, то е цяла история. Мигар не знаете?

— А бе ти сериозно ли говориш?

— Сериозно бе, брате. Чакайте да ви разкажа. Днес ми разправиха тази история подробно и аз ще ви я предам тъй, като че съм бил там.

Разпоредихме се да затворят вратата на вътрешния салон и Гедрос почна. Ето какво ни разказа той:

У Бай Ганя свикано събрание. Събрали се: сам стопанинът, Гочоолу, Дочоолу и Данко Харсъзина и разсъждават — като какво предприятие да заловят, за да се възползуват най-изгодно от положението.

— Трябва и ний да клъвнем по нещо — казва Бай Ганьо, — току-тъй на сухо патриотизъм — бошлаф. Я ми кажете вий сега, както стоят работите, като отгде може да се удари най-добър келепир? Ти, Гочоолу, какво ще речеш?

— Аз ли? Да ти кажа правичката, Бай Ганьо, аз пак си оставам на мойта мисъл: да отворим един руски трактир.

— Какво?!

— Един руски трактир да отворим — отговаря сериозно и решително Гочоолу.

— А бе че ти — как? Пак ли обърна с Матушката? — чуди се Бай Ганьо.

— Ама ела да се разберем, не е работата тук за Матушката, работата е — какъв вятър вей. . .

— Де? В главата ти?

— В България. Ахмак е този, който не се възползува. Сега му е времето — едни трактир. Аз съм шетал из Московията, поотбирам що-годе. Един трактир с две отделения — дворянско и мужишко.

— Че у нас де ще намериш мужици? — пита в недоумение Бай Ганьо.

— Е па най-сетне всички дворяни ли сме бе, Бай Ганьо?

— Хубаво, по-нататък?

— По-нататък: ще му изтърсим една музика, орга́н — ти трябва да си виждал, Бай Ганьо?

— Аз ако не видя, кой ще види — отговаря надменно господин Балкански.

— Имаш право. Един орга́н и, разбира се, чай. Ще напазарим десетина хлапета, ама да не бъдат черноoки, да изглеждат като русначета; ще им нахлуем по едни ботуши, по една червена риза, па ще ги подстрижем по казашки — ето ти тебе цял трактир! Ще докараме руски вестници, водка, закуски, па тегли отгоре и един надпис — «Русский трактир», — па си накриви шапката. А?

— Не одобрявам! — извика тържествено Дочоолу. — Не одобрявам! Ако е работата да ударим келепир от вятъра, дето е повял, то най-добре ще бъде да отворим една фабрика за квас. . .

— Ударихме кьоравото! — изсмя се Данко Харсъзина. — Ти фурна ли искаш да отваряш?

— Не бе, брате — за руски квас ми е думата. То е едно таквоз. . . като туйнака, крушеница го кажи, боза го кажи. . .

— Хубава работа! Бозаджии ще ставаме сега — обижда се Харсъзина.

— Не бе, кардаш, не е работата за питието — името е важно; да речеш само: «руски квас»! — ще се изпотрепят да тичат. Не си ли чул френците какво правят сега? Пара́ удариха, пара́ — не шега!

— Бошлаф. Аз не ща квас — заявява недоволен Данко.

— Ами какво искаш? — пита го сърдито Дочоолу. — Я кажи да видим?

— Да основем една банка! — изтърсва Данко Харсъзина.

— Ти си дурак!

— Защо?

— Оставете кавгите настрана — вмесва се Бай Ганьо.

— Защо да съм дурак? — продължава разгневен Данко и стреля кръвнишки погледи към Дочоолу.

— Е млъкни сега, седни си. Кажи какво има да кажеш за банката.

— Ама нека каже бе, джанъм, защо да съм дурак?

— Банка ще ми основава! Туй чева не е попара да я изсърбаш — ръмжи под мустак Дочоолу, смутен от погледите и заплашителния тон на Данка. — Попара ли е туй — банка!

— Попара е, зер! — реве Харсъзина.

— Как така попара? Отде-накъде да е попара — зъби се Дочоолу.

— Мълкнете бе, хора. Затуй ли сме се събрали — успокоява ги Бай Ганьо. — Дочоолу, седни на мястото си.

— Ама отде-накъде да бъде попара?

От дума на дума работата кабардисала; Данко Харсъзина, както го знаете, налита на бой, па и Дочоолу не си поплюва — ще се изтрепят; хеле Бай Ганьо отсамоттатък — успокоил ги. Данко си сядва на мястото и почва да излага своя план за основаването на една банка. «Работата е лесна — ще издадем за пет-десет милиона акции, ще приберем парата, на тогоз на заем, на оногоз на заем, разбира се, с добра лихва, на търговци, на общини, па ако се намери правителството натясно — и нему някой и други милион. Ами! Ще речем да напишат един устав, половината кяр за нас, половината за акционерите. Башка — акции ще си задържим, пари я вложим, я не. Ти, Бай Ганьо, си влиятелен човек, ще се изкашлиш на две-три капии и свършено!»

— Не е за твойте уста лъжица тая работа, има от тебе по-ербап хора, нека те я измътят, па ний ще си провдем гагите — заявява наставнически Бай Ганьо.

Гочоолу и Дочоолу клатят одобрително главите си.

— Чакайте аз да ви кажа сега какво съм намислил — извиква авторитетно Бай Ганьо и става прав. — Знаете ли какво? Нито с трактир ще прокопсаме, нито банка ще уредим като хората, а пък твоят руски квас, Дочоолу, хептен проста работа, ами да ви кажа ли аз вам какво?

Гочоолу, Дочоолу и Харсъзина са превърнати в слух и нетърпение.

— Да ви кажа ли аз вам какво? А?

— Е, кажи де, стига си ни мъчил — продумва нервозно Данко.

— Шш! Бързата кучка слепи ги ражда. Да ви кажа

ли? А? Г о с п о д а! В е с т н и к д а и з д а в а м е! — изтърсва Бай Ганьо и на лицето му изгрява тържество.

Ако някое морско чудовище се вмъкнеше в онзи момент в стаята на нашите събеседници, то едва ли би могло да увеличи поражающето впечатление, което произведоха последните думи на Бай Ганя. В първата минута като вцепенени, в следующата — Гочоолу, Дочоолу и Данко Харсъзина почнаха да се споглеждат плахо-плахо, като че се питаха: «Да не е изхвръкнала, не дай боже, някоя чивия на Ганя?» Не иде ни да се засмееш, ни да го съжалиш. Ще кипне. Еле Гочоолу най-сетне, страх не страх, решава се отдалеч да му загатне:

— Твоя милост, Бай Ганьо, обичаш сегиз-тогиз, хе-хе, да прощаваш, искам да кажа, обичаш. . . туйнака. . . зевзеклиците, та думата ми е, хе-хе. . .

— Какво?

— Не бе, Бай Ганьо, аз само така рекох да. . . таквозинака. . . А бе, твоя милост нещо вестник. . . сериозно ли?

— Как тъй «сериозно ли»? Ами че как инак? Разбира се, че сериозно! Че голям мурафет ли е един вестник да се издава? Тури си едно перде на очите (па и няма нужда!), па псувай наляво и надясно. Ами как!

— Е като бъде тъй, аз съм съгласен — заявява Данко Харсъзина.

— Тъй, ами как! Ще викаме Гуня Адвокатина, той е майстор на уводните статии, па ний — кое дописки, кое антрефилета, кое телеграми. Нали е работа да омаскарим тогоз-оногоз — за туй нещо не се иска кой знае каква философия! Данко, я се запусни, моля ти се, до писалището, та повикай тука Гуня Адвокатина.

— Тоз хайдучага видите ли го? — казва Бай Ганьо, след като излиза Данко Харсъзина. — За псувни като бъде — остави го! Ще те изпсува тъй, че в бъбрека ще те смъдне. Мати-маскара направя човека. Ама било право, било криво — окото му не мига. Страшен вагабонтин!

Гочоолу и Дочоолу не може да се каже, че са били възхитени от тия качества на Данка Харсъзина; не може да се каже също, че в тяхното представление за вестникарството Данко се явяваше подходящ редактор. У тях все се съхраняваха възпоминания от друго време, и от турско време, когато печатното слово все пак мътеше водата им, но не изригаше тая лава от адски хули и про-

клятия. Но бурята на диви страсти, бушующа в течение на цял ред години, но деморализующето влияние на деморализуваната преса, но грубият всепоглъщающ материализъм, но възможността за леко обогатяване при едно приспиване на съвестта, но примерът на ръководящите елементи — всички тия явления са покрили с такъв дебел слой техните по-чисти чувства, щото е нужно една цяла, не по-малко дълголетна и нова в същността си епоха да разкопава този слой от мерзости, догдето изпъкнат, като остатъци от минало величие, тия заровени чисти чувства.

И сега, когато Бай Ганьо им излага плана си за издаването на вестник, за неговото направление и за лицата, които ще вземат участие, Гочоолу и Дочоолу усещат, че нещо ги смъдва в един затънтен край на техните сърца, сещат те, че има нещо опак в тая работа, има нещо таквоз, което не трябва да бъде; но върху тежкия слой, който притиска към дъното тия чисти чувства, Бай Ганьо прибавя нов пласт и ги задушава. Той сладкодумно, с увлечение, със страст им излага материалните изгоди, които ще се получат от тяхното предприятие. А по-убедителни аргументи не са нужни за Гочоолу и Дочоолу.

Вратата се отварят и на прага се показва Гуньо Адвокатина със своята лисича остра муцунка, след него влиза Данко Харсъзина:

— Гуньо бе, ти какво ще речеш? — обръща се приятелски Бай Ганьо. — Ний искаме да издаваме един вестник. А?

— Защо не, да издаваме. Кьораво има ли? — пита Гуньо с подмигване и с бързо шавание на пръстите си.

— Ти си гледай кефа.

— Ама има ли!

— Има, има, гледай си кефа.

— Добре. Какъв вестник да издаваме — за правителството ли, или опозиция? Казвай скоро, че ме чакат клиенти.

— Сега там е цаката — дали правителствен, дали опозиция? Не знаем, дяволът да го земе, колко ще издраят днешните.

— Казвай скоро, че ме чакат клиенти.

— Знаеш ли какво, Гуньо? — съображава Бай Ганьо, без да обръща внимание на думите на Адвокатина. — Аз мисля сега-засега да я караме с правителството. . .

— Тъй, тъй, най-добре с правителството — бързат да заявят Гочоолу и Дочоолу.

Бай Ганьо ги изглежда сърдито, задето му пресичат думата, и продължава:

— . . .Па сетне, като подушим, че им се разклатят краката, да им ритнем едно текме и с новите пак на власт, а?

— Става. Обещаха ли ви нещичко?

— То се знай, без него не може.

— Като е тъй, да почнем — решава Гуньо Адвокатина и тук се захваща един разговор за начина, по който ще издават вестника, и за един вид направление, което ще следва техният орган по известни въпроси. Взема се решение да се съобразяват с времето и с обстоятелствата, па и с келепиря, «ако е рекъл господ». За Русия «ще пущаме по едно нашата освободителка, братския руски народ, да живей Царят Освободителят (бог да го прости!), ама инак, като видим зор, ще си караме пак старата «Задунайская губерния». За Македония «ще се поумълчаваме; знайш, не иде някак си, времето не помага, Австрия кое, туй-онуй, тройствен съюз — хич не уйдисва. . .»

— Ами с младежите, с младежите какво ще правим? — обажда се Гочоолу. — И те почнаха да шават!

— Ще ги залъгваме, какво ще ги правиш, белалии хлапета, по някой път и шапка даже ще им клатиш, време таквоз дошло, няма какво да се стори — дума с въздишка Бай Ганьо.

— Няма какво да се стори ли?! — ръмжи Данко Харсъзина и очите му тъмнеят. — Пуста сопа неокастрена! Аз да ги пипна тях, че. . .

— Стой мирно, Данко. . .

— . . .П. . . п-пррах и пепел. . .

— Остави ги сега, недей! Седни си на мястото. Има време.

— Хайде, по-скоро, Бай Ганьо, че клиенти ме чакат — извиква нетърпеливо Гуньо Адвокатина.

— Я чувай, Гуньо, знаеш ли. . . (холан, остави се с твойте пусти клиенти!). . . знаеш ли какво? Ти седни тази вечер, па напиши една уводна статия. Тегли му едно верноподаничество, че сам князът да се слиса. Тури там:

Ваши смирени чада, Наш баща и татко, в прахът на Августейшите Ви нозе, нареди ги там като броеница, ти знаеш как. Па помени и за народа една-две-думи, както му е редът. Разбра ли ме? Така. Па сетне тегли един калай на опозицията. Кажи там: Онези предатели, онези...

— Предатели остаря вече, да турим мерзавци — поправя Гуньо.

— Е добре, тури мерзавци. Па да не забравиш да туриш и фаталния за българския народ. Дявол да я вземе, много ми се харесва тази дума «фаталния»! Като кажа така ф... ф... фаталния, сякаш че ффащам някого за гушата... Страшно ми харесва!

— А пък мен най ми харесва, като напопържам някого — изтърси чистосърдечно Данко Харсъзина, — олеква ми нам как на душата!

— Ашколсун бе, Харсъз, да живейш — провиква се възхитен Бай Ганьо и потупва Данка по рамото. — Работата е опечена. Ти, Гуньо, ще напишеш, както ти рекох, уводната статия, тъй ли? А вий, Гочоолу, и ти, Дочоолу, някои дописки, някои телеграми да изкалъпите.

— Че какви телеграми, какви дописки? — запитват в недоумение двоицата.

— Какви ли? — Всякакви. Не виждате ли другите вестници? Пишете там: Ваше Царско Височество, народа ликува коленопреклонно и едногласно моли Всевишния... и прочее; наблъскайте там каквото ви дойде на ума. Кажете там: Българският народ е дал хиляди доказателства, че когато се коснат до правата му, всички до един стават на крак и... таквозинака... със сълзи на очите... и тъй нататък. Най-сетне какво ще ми дращите много-много; напсувайте опозицията, па вер-селям. Ами! Какво ще седнем сега да се лигавим с разни философии. И кой ще те разбере! Нали е работата да замажем очи — карай колата, Не е ли тъй?

— Е, хайде сбогом, че ме чакат клиенти — измъмри Гуньо Адвокатина и си взе шапката.

— Чакат те тебе дяволите... Нейсе. Хайде, сбогом. Па чувай, Гуньо, утре рано уводната да бъде готова. Много здраве!

Гуньо се упътва към вратата. След него стават Гочоолу и Дочоолу, на които Бай Ганьо дава нужните инструкции:

— Чувайте бе, господа, че ний най-важното сме забравили — извика Бай Ганьо подире им, — ами че как ще кръстим нашия вестник?

— Добре, кайш бе, Бай Ганьо, ама че сме... такива! — отзовават се Гочоолу и Дочоолу.

— Туй е един сериозен въпрос — казва Гуньо Адвокатина — и знаете ли защо е сериозен? Защото онези дяволи взели всичките хубави имена, не оставили за нас. Ама все ще се намерят. Аз мисля, най си е на мястото да кръстим нашия вестник «Справедливост», па ще прибавим в скоби едно фин дю сийѐкъл.*

— Какво?!

— Тя е французка дума, вий не я разбирате.

— Не щеме ний французки; латински, ако можеш, тури нещо, колкото за адет.

— Да му теглим едно Tempora mutantur...?

— Тегли му, ако си е на място. Ти, Гочоолу, на какво си мнение? — обръща се Бай Ганьо.

— «Справедливост» е хубава дума, ама чини ми се, че «Народна мъдрост» ще бъде още по-хубава — отговаря Гочоолу.

— Не съм съгласен — обажда се Дочоолу, — туй име много попско изглежда, по-добре «Българска гордост» да го наречем.

— Ами ти, Харсъз, какво ще речеш?

— Аз ли? Че знам ли аз? Да му изтърсим една «Народна храброст», па да става каквото ще. Ще турим за отговорен редактор Саръ-Чизмели Мехмеддаа, а?

— Всичко бошлаф. Да ви кажа ли аз вам? — заявява авторитетно Бай Ганьо. — Нашия вестник ще го кръстим или «България за нас», или «Народно величие». Изберете си едно от двете.

— «Народно величие»! — Съгласен! — «Народно величие»! — Тъй, тъй, да живей!

— Е, сбогом, Бай Ганьо.

— Сбогом.

Гочоолу, Дочоолу и Гуньо Адвокатина излизат.

---

* Fin du siècle.

— Ти, Данко, остани, ний с тебе ще пишем антрефилета.

— Добре. Заръчай сега да донесат мастика и мезе и да почнем работата. Па да не домъкнат пак кисела бамя, гледай там някое мезе по̀ като хората — тук вестник има да се пише, не е шега.

Донесоха мастика и мезе. Ама ще попита бай Манолчо, какво мезе? — То не е важно, важното е, че Бай Ганьо и Данко Харсъзина се запретнаха да ръководят общественото мнение.

— Данко бе, нашия комшия страшно ми се пери, учен бил, честен бил и нам какви дивотии. Да му теглим ли един калай?

— Калай не, ами със земята барабар го направваме — заявява специалистът на псувните.

И почва се писането. . . «Научаваме се, че. . .», пише Бай Ганьо и излага върху един лист бяла хартия такива черни хули срещу своя съсед, за каквито не само че не се е «научавал» някой път, но нито насън му са минали. Пише Бай Ганьо, пише и зачерква, той е все недоволен от ядовитостта на своите стрели: крадец е за него нежна думица, той я зачерква и пише хайдук, но тази дума е станала обикновена, Бай Ганьо добавя пладнешки и я съединява с едно фатален. Съседът, жена му, децата му, родът му — излизат под перото на Бай Ганя феноменални изверги. . . Той чете своето произведение на Данка Харсъзина. Данко със светнали от мастиката очи поощрява с въодушевление майстора на антрефилетата:

— Карай, карай, карай! Блъскай, майка му стара, пред нищо недей се спира, пред нищо! Блъскааай! — гърми Данко Харсъзина, като че командува някое артилерийско сражение . . . .
. . . .

* * *

Ето, господа, как се е основал органът на Бай Ганя — завърши разказа си Гедрос.

Ние растворихме отново вратата на вътрешния салон и оркестърът гръмна чудния марш от Вагнеровския «Танхойзер».

* * *

Прощавай, снизходителний читателю! Ти ще срещнеш в тази книжка някои цинични думи и сцени; аз не можах да ги избягна; ако ти можеш да изобразиш Бай Ганя без цинизми — заповядай!

Прощавай и ти, Бай Ганьо! Бог ми е свидетел, че винаги добри чувства са ме въодушевявали при описването на твоите истории. Ни чувство на злобно порицание, ни презрение, нито лекомислен смях не са ръководили моето перо. И аз съм чадо на своето време и известни отделни събития може би неволно са ме отклонявали от строгата обективност, но аз се старах да възпроизведа есенцията на печалната действителност. Твоите братя, вярвам, не са такива, какъвто си изобразен ти, Бай Ганьо, но те са засега на втори и на трети план, те едва сега почват да заявяват за своето съществуване, а пък ти, ти си налице, твоят дух лети и обръща целия обществен строй и дава свой отпечатък и на политика, и на партии, и на печат. Аз питая в себе си вяра, че ще дойде един ден, когато ти, след като прочетеш тази книжка, ще се позамислиш, ще въздъхнеш и ще речеш:

— Европейци сме ний, ама все не сме дотам!. . . Прощавай! Не е за чудо пак да се срещнем.

София, 17 март 1895 г.

ОТДЕЛНИ ТВОРБИ С ОБРАЗА НА БАЙ ГАНЬО

ПИСМО ОТ БАЙ ГАНЯ ДО КОНСТАНТИНА ВЕЛИЧКОВА

Бай Величков!

Аферим бе, бай Величков! Виж, тъй те харесвам. Защо да мамим младото поколение, нека си открием картите. Идеали! Бошлаф! Личното наше земно доволство — ето идеала, който трябва да преследваме. Аз се радвам, че ти постигна вече тази истина. И заслужава ли този подъл народ да се трепем за него! Доде бяхме по-млади, иди-дойди, ами сега — станали сме по на четирийсет лазарника хора, трябва да помислим вече за себе си. Аман от сухоежбина! Хеле пък ти, завалия, хептен се измъчи из тия стамболски сокаци, из тия италиански. . . това не беше ли цял подвиг? Като видя, че се разбесня Стамболов, ти взе че си обра крушите от България, заряза тия роби, нека си плуят в робство. Те са научени. Ти не си научен да теглиш и като всеки кавалер, постара се да офейкаш. Какво не ти пати главата в това пусто Халки — и за церове по някой път не ти стигаха пари. Бобчев и Маджаров се умълчаваха. Стига вече подвизи! Па знаеш ли какво — я земи, че зарежи и твоята пуста поезия. То бива, ама когато в кесията ти вятър вее, а пък сега, слава богу, понаредихме се. Те ще почнат сега разни хлапетии, разни социалистчета, идеалистчета да те джафкат, ама хич окото ти да не мига! Прави си оглушки, па си гледай кефа, па хем си гледай кефа, хем им се подсмивай на акъла. То се знай! Те защо те джавкат? Мигар за някоя твоя измяна, за измама, от разочарование? Йоо! От завист! Разбира се! Без съмнение, от завист! И то защо? Просто за туй, че техните кости смазаха, техните гърла се драха, а пък ти (страшен си дявол, да те земе мътната!) току се изгърси на готово на най-топлото място. Е, видя ли сега! Кандиса ли? Не ти ли казвах аз тебе, че на тоз свят най-хубавото нещо е да ти е топличко! Туй борба обществена, идеали и не знам какви глупости — всичкото е бошлаф! Ето сега, като си подложиш на края на месеца торбичката, че като ти наринат хиляда и петстотин левчаги. . . Хубаво нещо, дявол да го вземе! Дръж се сега! Докопа ли кокала — дръж! Хич недей му мисли от коя кожа се дерат тия левчаги. . . Тупай брашняния чувал, майка му стара! Тупай! Той пуща. . .

Ами ти може да се чудиш защо ти пиша това писмо. Пиша ти го, за да те похваля за онзиденшната ти реч в Народното събрание. Браво бе, Кочо! Е, право да ти кажа, просълзих се от радост. Малко остана да дойда при теб и да те целуна пред всичките депутати. Ама ще почнат да ми тропат с крака, да възражават демек. . . Сещаш ли се за коя реч? Как да не се сещаш. Цял свят говори за нея. Ама имаш право бе, Кочо! Хич толкова хиляди избиратели да не земат да разкъсат двайсет души жандарми и петдесет души пияна шайка. Голяма работа! Жандармите щяха да разстрелят най-много стотина избиратели. Е, та голяма работа ли е? Всичко на всичко щяха да се почернят около двесте къщи. Да речем, на другата неделя ще дойде войска и тя да разстреля, да избие най-много, най-много триста души. Колко къщи сирачета — петстотин къщи! Хепидже маслахат!. . .

Ами те, диванетата, взели да укротяват тълпата, косъм да не падне! Как да не се възмущаваш?. . . Благодарение на такива мекушави диванета, ти цели осем години чака в Халки. . . Да им пишеш ти толкова стихотворения за звездите и за въздишките, а те да те карат да чакаш осем години. Осем години! Срам за българския народ. Поне сто хиляди души избиратели от цяла България да бяха отишли под куршумите, ти можеше много по-рано да заемеш днешното си топло място. Ама калпав народ! Страхливци! За кой бяс е тази законност и свобода, ако не се изтрепят барем хиляда избиратели?. . . Дръж се, драгий Кочо, тъй те харесвам. Дръж по-често такива речи, за да вдъхнеш по-голямо доверие на Големите капии. . . па си гледай кефа! Че щяло младото поколение да негодува, че щял народът да се вълнува, хич окото ти да не мига! Народът! Народът е стадо, като му завъртиш сопата. . . Па най-сетне аз ли ще те уча на тия работи!. . .

Аз най-много се радвам, че именно ти прибърза да държиш тази реч, не можа никой да те изпревари. Артък и сега ако не си им вдъхнал доверие, повече къде!. . . Всичките чорбаджии те хвалят! Аферим, казват, Кочо стана наш човек, дойде му най-сетне ума в главата. Опичай си сега ума, дръж този път, па се не бой!. . . Ама все гледай, брей, Кочо, тури някоя пара настрана, зере не се знай — свят като цвят!

Кочо, като прочетеш това писмо — съдери го, да не падне в ръцете на оногози, дето беше ме описал как пътувам по Европа, че пак ще ме изтипари някъде. Чух го онзи ден, говореше на едного: «Брей, язък, хич не очаквах тия думи от нашия Величков. . .», па аз го слушам и му се чудя на ума. Вятър го вей. . . Кочо бе, защо издавате още този пусти «Прогрес»? Зарежи го! Аслъ и името му е таквоз хлапашко, не прилича вече като на теб солиден човек. Па ако толкова те сърби за писание — пиши си, ама най на място ще бъде да наречеш вестника «Н е м у е в р е м е т о» и нашите партизани да се наричат тогава н е м у е в р е м и с т и.

Донесох в дисагите си няколко мускала. Не можеш ли да изкалъпиш някое законче да се попръсква обществените сгради с гюлово масло?

София, 28 октомврий 1894 г.

Твой Г а н ь о Б а л к а н с к и

БАЙ ГАНЬО В ДВОРЕЦА

— Язък! Ти трябваше да бъдеш в двореца на разговявката, да видиш материал. . .

— Оо! Бай Ганьо, Христос возкресе! Беше ли в двореца на разговявката?

— Кой, аз ли? Ами че аз ако не бъда, кой ще бъде— отговаря ми Бай Ганьо и като си засуква левия мустак, удря ми едно лукаво око, тоест «догде има ахмак свят, бай ти Ганьо изпуска ли келепиря?»

— Е, как минахте? Беше ли весело?

— А бе кой ти гледа весело, келепир имаше богат! Нарязах се като. . . таквозинака. . . Знайш, страстна неделя, постих, постих, издувах се с този пусти фасул, па и армея отгоре, изгладнял бях като тахтаба. В събота троха не турих в уста. Па взели, че турили разговявката в два часа през нощта. Доде стоях на черква, като че триста пиявици ми смучаха в корема. Плюйш, плюйш, и плюнка не остана. Речеш да запушиш — не върви, горчи ти в устата. Казаха «Христос возкресе» часа дванайсет, как се чака до два часа! Казах на домашните си да идат да си отговяват самички, па влязох в «Червен рак». Там, брате мой, пълно с хора като мене — цилиндри, еполети, ордени. И те чакат да удари два часът. Седнах до една дълга маса, гледам, няколко бекяри отговяват. Наредили оная ми ти маса със закуски, прасета, па и варненско вино отгоре — да ти прикапе на стомаха. Като погледнах само кожичката на прасенцето, щеше да ми изхвръкне акълът. Е, какво, биваше да попитам тези бекяри: «Какво ядете там бе? Прасе ли? Браво! Я. . . таквозинака. . . малко с кожичка. . .» — и щяха да ми дадат хората. Ама на́. Срамежлив съм си от малък. . . (Я си дай табакерата, ти пушиш хубав тютюн, Ивановия хич не го бива, на махорка мирише. . .) Замляскали ония ми ти бекяри, доядя ме да ги гледам, па си обърнах очите

на друга страна. Рекох да плюя, че де слюнка! Слепили ми се червата. Помислих да си заръчам едно пиво, па възгечтисах. Затуй ли гладувах, то се казва, два дена. . . Уж се обърнах да не ги гледам онези, па те като че нарочно, да ги земе дяволът, все дъвчат и все прасето хвалят. Идеше ми, знайш, да стана, че да им грабна от устата туй пусто прасе. . . Да мога да се наведа, да си понатисна така стомаха — не се сеща толкова гладът, ама не мога да се наведа. Фракът ми тесен, ще се разцъфти на гърба. Хай да го земе мътната! Па и яката колосана твърдо, че като ми застъргала шията като трион. . . Притъмня ми на очите. Излязох от Рака, запътих се къде двореца. Не иде да влезеш рано. Аз имам един гавазин приятел, хем добър приятел, даже ако питаш, малко и роднина ми се пада, ама все не уйдисва. Па и да влезеш рано, все едно, няма да ти подложат веднага трапеза. Обикалях, обикалях около портите, заболяха ме краката. Еле по едно време дърррр. . . един пайтон, подир малко дърррр. . . друг пайтон. Влязоха в двореца, слава богу! Позасуках си мустаките, изкашлих се и хайде подир тях. Влязох вътре, гледам, гавазите, конвоя, наредени вече. Едно бръснато момче се спусна да ми съблича палтото, аз му измърмрих едно «извинете, господине, гледай си там работата» и не му дадох да ме съблича. То се засрами и отиде да съблича други. Как ще му дам да ме съблича бе, брате? Ръкавите на палтото ми, сиреч не ръкавите ами астарят, отвътре изпокъсал се като. . . таквоз. Нейсе. Качих се аз горе, ама преди да се кача, хвърлих едно око в долните стаи — трапезите наредени чиста работа. Събра се свят. Почакахме и тука малко и излезе князът с княгинята. Този път те по християнски бяха хасъл стопанин и стопанка. Раздадоха ни по едно яйце. . .

— Ръка целувахте ли пак?

— Е, хелбетя. . . А бе аз за такваз трапеза и сто ръце би целунал. Нейсе. Мина се и туй митарство, че като се хурнахме, брате мой, из стълбите надолу. . . Ако щеш вярвай, ако щеш не, аз през три стъпала се мятах, щях да се блъсна в огледалото, ама не оставих да ме превари никой. Докопах хайверя, че като задълбах лъжицата, ако е било по-малко от половин кило — грях да ми е на душата. Оная ти риба майонез, ония ми ти закуски, имената им не зная, че като зинаха ония ми ти уста. . . Остави се! Ядох, ядох, тъпках. . . и досега се чудя как не ми се пръс-

на стомахът. Ами пиене!. . . Кога съм си отишел, как съм си отишел — заколи ме, не помня. . . Уфф!. . . Още ме боли главата от туй пусто шампанско. . . Че остави това, ами като взех, че си наблъсках джебовете с пасти, па те меки, да ги земе дяволът, че като се размазаха из джеба ми. . . Е, хайде сбогом.

— Сбогом, Бай Ганьо.

София, 5 април 1895 г.

ДРУЖЕСТВО «ВЪЗДЪРЖАНИЕ»

РАЗКАЗЧЕ

Таки Бираджията още спеше, макар че слънчевите лъчи отдавна бяха пронизали замъглените от нечистота прозорци на неговата душна стаица; лъчите осветиха постепенно нозете му, пропълзяха към благоутробието, лъснаха засъхналата и напукана от вътрешния огън долня устна, устремиха се в отворените му уста и проникнаха до гърлото, от което се къртеха вълните на едно смущающе ухото хъркание. Тъкмо в туй време пощенският раздавач почука трикратно на вратата; но Такевото ухо разбира ли ти от такива нежни сигнали. Да беше делник, иди-доди, ами то се случило празник, насрещу празник, вий знаете, човек се поотпуща повечко: с тогоз се чукне, с оногоз се чукне, па току-виж, че се начукал. И с бай Такя се случи същото: той, от желание да препоръча бирата си, беше се коджа понаквасил. Думата ми е, санким, да не ви е чудно, че пощенският раздавач повтори почукването на вратата, па като не се обади никой, той нанесе такива бездушни удари върху в нищо невиновната врата, щото, ако би цял казан бира да бе посетила стомаха на бай Такя, той пак щеше да се събуди. И се събуди. Отвори си очите, замижа срещу слънцето и с един глас, достоен за гърлото, от което излезе, той попита «Кой там?» «Поща» — отговори раздавачът, влезе в стаята, прекрачи до леглото, подаде едно писмо и побърза да се избави от задушената атмосфера на непроветрената спалня. Бай Таки се поизкашли, както си му е редът, поотри си очите и разгърна писмото. Покана! «Почитаемий Господине, умолявате се да заповядате утре, неделя, в 5 часа след пладне, в склада «Сухиндолски вина», гдето ще се обсъжда въпросът за основаването на едно въздържателно дружество.

С почитание

За инициаторите Танас Дочоолу, кръчмар»

Боже мой! Колко навреме се получи тази покана. Засъхналото гърло и попуканите устни на бай Такя бяха в този момент такива агитатори в полза на въздържанието, щото той с възторг усвои благородната идея и оставаше само да настъпи петият час след пладне, за да се обяви най-горещ защитник на въздържанието.

През деня бай Таки пи вода. (Криво да стоим, право да говорим — изпи си той две чашки винце, ама то тъй се казва.)

Пет часът ударил-неударил, бай Таки прекрачи прага на обширния склад «Сухиндолски вина».

— Тук ли е бай Танас? — попита той момчето, което стърчеше зад тезгяха. — Заповядайте, тука са, в стаичката — отговори почтително момчето и пристъпи, та му отвори вратицата.

Стопанинът, Танас Дочоолу, посрещна любезно своя събрат и го покани да заеме място. Солидно и мълчаливо седяха покрай стените няколко граждани, които ги въодушевяваше и привличаше тук благородната идея на бъдещето дружество. Бай Таки поздрави всичките и пак се възстанови тишина, нарушавана само от скромни покашляния. Виждаше се явно, че събравшите се очакват някое лице, без което не се решаваха да отворят заседанието. Не се мина много време, външните врата се отвориха. Дочоолу се спусна да види дали не ще иде желаният гост, но веднага се върна с недоволен вид. В стаята се изтърси съвсем неочаквано Данко Харсъзина. «Ударихме кьоравото!» — пошепна бай Танас на бай Такя. То се види, че не това бе очакваното лице. Данко отвори уста да каже нещо — Данковият разговор какъв ще бъде: да напсува някого; но никой не изяви охота да го слуша и той млъкна. Минаха още няколко минути и (слава богу!) момчето се втурна стремглав в стаята и извика като уплашен: «Иде! Иде!»

Всички наставаха. Външните врата се отвориха и на прага се показа, във всичкото си величие, в оригинал, общият наш приятел Бай Ганьо Балкански.

— О-о! Да живей! — извика въодушевено многоочакваният гост, без да определи кое «да живей», но и без пояснение всички разбраха, че това се отнася до бъдещето дружество.

— Да живей! — отзова се събраната група и почнаха да се изреждат да стискат ръката на Бай Ганя. Данко Хар-

съзина, винаги по-малко деликатен, позволи си (представете си!) да потупа Бай Ганя по врата, но господин Балкански го стрелна така с очите си, щото Данко си сви опашката и се сгуши в едно кьоше. «Не му вържи кусур, Бай Ганьо — пошепна стопанинът, — нали го знаеш, Данко си е все Данко — сарахошин.»

Отвори се заседанието. Ех, господа, где да сте имали щастие да попаднете в това събрание! Като зинаха ония ми ти Бай Ганьови уста, че то човек ли говори, славей ли пей. . . Той ли няма да те убеди, Бай Ганьо ли? А бе не за дружество, ами може да те убеди да повярваш, че твой баща е Мусала и Витоша е твоя майка. . . Остави се! Убедиха се всички, че тамам сега му е времето да се основе въздържателно дружество; само Данко Харсъзина — да се чудиш и маеш — цял Тома Неверний. Бре и тъй говориха, и инак говориха — йок, той си седи в кьошето и току се подсмива под мустак и пуща по някоя скептическа думица. «Време е вече да. . . таквозинка — ораторствува Дочоолу — да основем. . . туйканака. . . разбираш ли, едно дружество. . .» А Данко пуща едно «н е й с е». «Пиянството, почитаеми господа — нанизва бай Таки, — се отразява зле на работата ни, на здравието ни, на поколението». . . «Б о ш л а ф!» — шепне Данко и се подсмива под мустак. Но и без петел съмва. Няма сега за един Данко да напуснем възвишената идея. Оставиха Данка да си сучи мустака и се заеха с конституиране на дружеството. Решиха да кръстят дружеството «В ъ з д ъ р ж а н и е», да помолят даскала да им напише един устав. Даскалът, ще не ще, трябва да напише устава, защото, ако питате, той пръв пусна фитиля за това дружество. Засега инициаторите се ограничиха да изберат, както се практикува от памтивека, едно настоятелство. Избраха: Бай Ганьо, разбира се, председател, Танас Дочоолу, като хазяин, подпредседател, а бай Таки — касиер. Готово! Где се е чуло-видяло избор да стане, че да няма черпня. Не може. Така си е било, така си е и тъй ще отиде. Подпредседателят, като стопанин, пръв се отсрами — повика момчето и му пошепна: «От старото две кила, скоро!» Донесоха виното. Че вино, вино ли е туй, сухиндолското, кристал, да го земе дяволът. . .

— Е хад наздрави, да е хаирлия! — Да живей председателят, ура!

— Благодаря; да живей Негово Царско Височество

и почитаемото правителство. — Ураа! — Долу пиянството!. . .

Отсрами се и Бай Ганьо. Отсрами се и бай Таки. И повториха. . . и потретиха. . . и тъй нататък до настъпването на нощта. . .

Беше вече тъмно, когато аз вървях с другаря си по улица «Чиста работа». Като минувахме покрай склада «С у х и н д о л с к и в и н а», един необикновен шум, изходящ отвътре, обърна нашето внимание и възбуди любопитството ни. Влязохме в склада и през прозорчето на вътрешната стая ето каква картина лъсна пред нас: повечето от събраните хъркаха натъркаляни без ред по столовете, бай Таки, кръстосал ръце връх благоутробието си, сумтеше тежко с увиснала глава и полуотворени очи; един тънък дълъг господин, с изтъркан сюртюк и със сини очила, обръщаше се към всичките посоки и викаше в пространството: «Аз съм против машините; кой каквото ще да казва, но аз съм против машините.» Дочоолу седеше при масата, момчето му държеше свещ и той записваше с трепетна ръка сметката в тефтеря. Бай Ганьо удряше с всичката си сила по масата и с озверен поглед крещеше: «Аз ли? Аз ще им докажа, аз ще им дам да се разберат кой е бай ти Ганьо». . . А Данко Харсъзина, въодушевен от този енергичен тон, беше се остъклил срещу Бай Ганя и като че го питаше с очи: «Я кажи бе, Бай Ганьо, кажи бе, брате, кого да хвана за гушата, кого да изритам из вратата навън?. . .»

Момчето излезе със свещта.

— Момче бе, каква е тази компания? — попита другарят ми.

— Дружество против пиянството — отговори момчето.

. . . .

Ако съществуваха премии за най-безгрижен смях до захласване, то аз и моят другар щяхме да получим за този момент първа премия.

София, 12 май 1895 год.

БАЙ ГАНЬО В ДЕПУТАЦИЯТА

Е, не можеше ли сега без него, ама де-де! Не беше ли, санким, съсем достатъчно да свършат работата само официалните делегати, ами трябваше и бай Ганьо да си заввира гагата. Мигар ония, официалните, не бяха в състояние да покажат пред външния свят какво значи българин и български патриотизъм! Ами че такива характери, като человека с окладистой русской бородой, или пък оня, който е похож на французика, очень бойко и плавно говорит по французски, или най-сетне известный болгарский дипломат малко ли бяха? Даже, ако питате, само последният им стигаше на русите. Человекът, когото руската преса нарича болгарский дипломат, е всъщност филибелийски сапунджия. Какво значи прогресивна нация! Когато българските сапунджии минуват в Русия за дипломати, представете си пък какво ще стане да се яви пред Матушката един български хасъл дипломат, а? Колкото и да си скромен, не можеш да не се гордееш! Наистина, справедливостта го изисква да признаеш, че и французите малко позаприличват на нас: техният Феликс Фор от кожарин стана президент на републиката. Па и римляните имат подобен случай: Цинцината помните ли? Но ний ще надминем и едните, и другите. Опитайте се например да се изправите насред чаршията със завързани очи, аз ви уверявам, че първият българин, когото вий хванете и попитате: «Желаеш ли да станеш български княз?» — без да се поколебае една минута, ще ти отговори утвърдително: може би само ще ти тури условие подаръците и бакшишите, които раздава, да се изплащат не от платата му, а от хазната. . .

За Бай Ганя е приказката. . . Та това де, не можеше ли, рекох, да се мине без него? Защо трябваше и той да

представлява българския народ? Ама ще речете, че той не е официален делегат. Все едно. Щом ходят да го интервюират кореспонденти от важни вестници и неговите думи, като оракулско предсказание, се разнасят чрез печата по целия свят — иди сетне доказвай, че чрез Бай Ганьовите уста не глаголи народът български. . . Но аз, непоправим оптимист, мисля си, че съдбата е преплела Бай Ганя в тази мисия само и само за да запази депутацията своя настоящи български национален характер. Защото, както щете, но окладистая русская борода, французик дипломат — не звучат български. А че Бай Ганьо е държал високо и с достолепие знамето на българския патриотизъм, това ще види всякой ясно от следующето интервю. (Няма защо да поменуваме, че първият господин, облечен във фрак, който влезе в стаята на Бай Ганя и пред когото Бай Ганьо успя да излее своите братски чувства, беше не кореспондент, а келнер от гостинницата. Малко недоразумение, но какво да чиниш? Накипели в гърдите искрени чувства, замъглили се очите от умилителни сълзи — твърде е естествено да стане грешка.)

Влиза кореспондент. Бай Ганьо беше ли си приготвил нарязан лук, не беше ли — не зная, но мога положително да утвърдя, че очите му се просълзиха.

— О-о, здрасти, братушка, здрасти. Девет години, братушка, девет! Не е ден, не са два — девет години! — и заплака Бай Ганьо.

Всеки би помислил, твърде естествено, че братската среща след дълга печална раздяла препълнува с нежни чувства гърдите на Бай Ганя и избитъкът на тия чувства се лее във вид на умилни сълзи; но какво беше учудването на кореспондента, когато видя, че моментално лицето на събеседника му се проясни, и чу от устата му следующите думи, изказани като че крадешком, с едно подмигване:

— Ама да знайш какъв венец сме яптърдисали, здраве му кажи — чиста работа! Не тъй бакър, сребро — ами чисто злато. И знайш ли колко струва? Как ти мислиш, братушка? . . . На мен да поднесат русите например, санким де, такъв венец, и краката им ще целувам — какво хортуваш, не е шега, злато! Хем чисто, не така. . .

— Ами у вас там движение някакво македонско

се начнало — отклонява разговора кореспондентът. — Намирате ли, че това движение е своевременно?

— Движение ли? Какво движение?! — учудва се бай Ганьо, като че пръв път чува за таквоз нещо. — Я недей се кахъри! Никакво движение няма. Чапкънска работа! Хайдучаги! Хич за въстание време ли е сега? И какво искат тия хаймани — не мога да разбера. Твоя милост, знайш ли какво? Не зная дали знайш — има един ферман от 1870 година за шестима владици в Македония — трима са дали, още трима да дадат, па ще си седнат всички на задника. Това им е зорът!

— Ами Берлинският договор?

— А бе я гѝ запуши тез... За друго да си приказваме. Я ми кажи ти мене Драгана Цанкова познаваш ли?

— Да, мисля, че доста добре го познавам.

— Е? — и Бай Ганьо усили въпроса с едно двусмислено шавание на пръстите си, — как ти се види тоз чиляк?

— Мисля, че е един добър патриот.

Бай Ганьо се засмя неестествено и си заклати главата:

— Па-три-от ли? Е-хе-е, да го знаеш каква ми е стока! Че той помислил ли е един ден за свойто отечество. Той гледа да настани само себе си и зетя си. Такъв си е от малък, нали го зная. За патриоти ако питаш, ний сме хасъл патриоти. Хубаво ме гледай! На мен не двесте — сто и петдесет рубли ми вържете на месец, че да видиш ти какво прави бай ти Ганьо... Че как ме хесапиш, твоя милост! Туй не е Абисиния...

— Обядвали ли сте, господин Балкански?

— Защо питаш? Да не ме поканиш я на обед, я?... Аз приемам. Славяне не сме ли?

Интервюто се прекъсна.

София, 1 юли 1895

БАЙ ГАНЬО И ОПОЗИЦИЯ — АМА ДЕ-ДЕ!

Господин редакторе,

Един господин, като ме знае, че съм приятел с о н о г о в а, гдето събира материали за Б а й Г а н я, предаде ми приложеното тук писмо да му го връча. Това писмо е толкова оригинално и характеристично, щото не ще бъде зле да го напечатате във в. «Знаме» като подлистник. Как е попаднало писмото в ръцете на господина — не ми е известно.

Щ а с т л и в е ц

София, 30 октомврий 1895 г.

До господина редактора на в. «Не му е времето»

А бе, кьорпѐ, защо си ме набедил във вестник «Не му е времето», че съм бил уж опозиция, а? Толкова ли ти стига ума. Хич бай ти Ганьо опозиция става ли бе, момче? Или ти какво си рекъл: чакай да сме по-малко, че да делим по по-множко. Не си прост ти, знам те аз тебе. Ама пак си прост, да ти кажа правичката. Сиреч не си прост, ами малко аджемия падаш. За тия работи ти бачка си питай. Ти вчера, казва се, докопа кокала, а бачо ти от девет годинки насам го е заглозгал и няма ниет да го изпуща докрай време. Па знайш ли, момче, да ти кажа чистичката: има и за тебе, има и за мене. Н а р о д н а т а да е жива. Аз като идех още за София, като депутация, да молим онзи обесник да не си дава оставката, още тогава — помниш ли, на Враждебските ханчета? — още тогава разбрах, че не си е келепир да бъдеш опозиция. Ама ще речеш защо? Защо ли? Твърде просто: защото ще стоиш зад метлата, а хората ще си плетат кошничката.

И какви хора: все отбор-отбор юнаци, все учени, изпраксани. Напрежните н а ш и бяха хептен дива работа. Крадяха гьоз-гьорѐ, насила, аджемийски, па си позеоляваха и чапкънлъци, докундисваха на честта кое жени, кое моми, кое. . . А, момче, тъй ли е? И най-сетне влетяха с двата крака в капана. Виж, днешните н а ш и не са тъй. За чапкънлък — няма-ги. Тоест — как да ти кажа — не че ги няма, ами кой ще се качи по Джендемтепе, по Небеттепе, кой ще ръшне по хамамите да разпитва какво е ставало. Па и кому влиза в работа. А колкото за алъшвериш, бива си ги. Правото — право! Хем тъй си подкараха работата, щото, срам не срам, ще ти се признaя, брате, и аз се слисах. Ашколсун кьопоолар! Гледай какво нещо било туй науката. С таквиз хора да имаш работа — разбирам. Напрежните н а ш и бяха я подкарали на акънтия: бре трепаха, бре бесиха, бре стреляха, съсипали бяха орталъка. И защо? — За вятъра. А днес видиш ли? Само по изборите не ти дават да шавнеш, а за другото — свобода! Викай, попържай, давай си зор колкото щеш — никой нищо не ти казва. И защо ще бутат опозицията — тя нека си дига гюрултия, кой я слуша. Н а ш и т е си сучат мустака, па им се подсмиват. Властта в ръцете им — не искат да знаят. И сега, когато толкова железници ще се правят, толкова дружества ще се калъпят, толкова пристанища ще се строят, ти тамам сега си му намерил времето да ме набедяваш, че съм бил уж опозиция. Недей прави тъй бе, братко. Дотам ли ти беше достлука? Завиждаш ли ми или какво? Че, санким, ти по-малко ли кьораво си ударил от мене? Я си направи сметката, ти от колко места получаваш. А пък аз — какво. Гледам си търговийката и туйто. Па най-сетне, нали знаеш, че тия работи със съгласие стават. Ако ми помогнеш да вляза и аз в някое предприятие по-тлъстичко, мигар мислиш, че няма да ти се отсрамя. Зная си аз как му е реда. Па не стига другото, ами си зел, дяволе, че си извъртял писмото тъй, щото, като го чете челяк, ще помисли даже, че съм против Особата. Аз ли? За толкова ли верен човек ме имаш ти мене? Нали си дадохме уж дума, че н е м у е в р е м е т о. Разбирам да не беше властта в ръцете ни, да подсмърчахме отстрана — тогава, хелбетя, ще ти причерней и ще караш наред, с Особата барабар. Ами сега, когато сме допипали кокала с две ръце и когато т а м а м м у е в р е м е т о да се осигурим за стари години, да зема

аз да кажа някоя права дума за Особата. Не е ахмак бай ти Ганьо, той знай кога му е времето да се вика «да живей!» Едно д а ж и в е й — хоп едно предприятие. Па к о г а т о м у д о д е в р е м е т о — знаем и башка тюрлия да викаме. Тъй върви светът. Ако не друго, барем тая философия сме я проумели до дъно, пущината.

Момче бе, н а ш и т е дали не са я попрекалили с ломчаните? Чувам — ранени, убити. Брей, да си опичаме ума, зере. . . на оногова ръцете отрязаха, да не би да му дойде времето наопаки. . .

Хайде, стига засега. Да живей Негово Царско Височество!

Виждаш ли как викам д а ж и в е й, пък си зел да казваш, че аз съм бил против. Завиждаш ми, да те земе дявола. Знайш си ти, че ако земем да се надвикваме, не се знай кой кого ще надвика. Па и за п о ч и т а н и е ако дойде думата, аз пак не се давам. Ти ще цалунеш ръка, аз — двете ръце; ти ще цалунеш скута, аз — краката; ти ще цалунеш на друго място, аз — на още подруго място. Че ти с мен ли ще се надпреваряш бе, кьорпѐ?

Г а н ь о Б а л к а н с к и

ИЗ КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА НА БАЙ ГАНЬО БАЛКАНСКИ

I

Почитаемий г. Балкански,

Може да сте ме вече забравили, но аз ще Ви наумя някои обстоятелства и вярвам, че ще си припомните кой съм. Помните ли, като пътувахте по Европа, бяхте се отбили и в Прага и всичките българи студенти се отнесоха тъй хладно към Вас, даже Иречек, само аз бях единственият, който Ви поканих у дома си и пренощувахте няколко дена. Помните ли, като ме заварихте с дъщерята на хазайката? А помните ли, като останахте сами, как Ви гощавали и сте им пели «Нощ ужасна»? Аз съм същият, Бодков, свърших вече висшето си образование и се завърнах в отечеството си. Понеже нямам между познатите си друго влиятелно лице освен Вас, обръщам се с молба към Вас и Ви моля, да помолите някоя от редакциите на някой правителствен вестник да напечата приложената тук дописка, от която изпращам копие и за Вас, ако би в случай да се загуби в редакцията. Аз вярвам, че тази дописка е достатъчна, за да си състави правителството понятие за моите идеи, аз даже съм в състояние да напиша много повече от това, ако стане нужда. Аз съм свършил по философията. Господин Балкански! Освен това, имам към Вас една молба: баща ми е предприемач и сега му бракуват за петдесет хиляди лева обуща, та ще Ви моля да походатайствувате да му ги приемат, както приеха от същия материал на един евреин. Това патриотично ли е? Да не помислите, че аз пиша дописката си да угодя на правителството. Съвсем не. Бракуванието на обущата няма нищо общо с дописката и най-сетне трябва да знаете, че аз не съм човек, който търгува със своите убеждения.

Ваш Бодков

Приемете уверение в моего отлично към Вас почитание.

P. S. Редакцията може да измени моята дописка, както намери за добре, аз не съм претенциозен човек.

Същий

P. P. S. Обущата са бракувани преди три дена.

Същий

Ето и дописката, за която се поменува в горнето писмо:

Копие. Писмо до редакцията

I

Господин редакторе,

Кръвта леденее в жилите, мозъкът ми се сковава към черепа, сърцето ми престава да бие и аз с трепет на душата си взивавам към почитаемото Правителство и го моля да отговори ще има ли край неговото търпение спрямо разрушителната разюзданост на опозиционната преса? Народът иска да знае (смело мога да утвърдя това) кога ще се пречупят светотатствените пръсти на опозицията, които се осмеляват да се докосват — о, ужас! — до Девствената и Свещена Особа на нашия общ Баща, залогът на нашето щастие и благосъстояние. Вместо безропотно благоговейно преклонение пред светлото олицетворение на нашата независимост, вместо коленопреклонна готовност към удовлетворение на Височайшите желания, у нас се явяват българи (изроди на българския народ), които се осмеляват да приписват на недосегаемата Особа человечески слабости!!. . . Туй е повече от предателство на отечествените интереси. Това е небивал в историята разврат! Даже намериха се такива разбойници на перото, които въстанаха и се постараха да спрат и да осквернят най-голямата добродетел на нашите общини, дето подаряват общински гори, острови и градини на своя Височайши Любимец. Величието на трона е същевременно величие на народа и вместо да се гордеем, че общините ни доказват нагледно своята любов към Короната и Династията, вместо да ликуваме, че нашето доскоро диво отечество се покрива с разкошни дворци и вили, намират се

българи — въобразете си, българи! — които и след това не са доволни! Такива недоволници сеят разврат в обществото и българският народ трябва с отвращение да гледа на тях. Те са причината за нравствения упадък на нашето общество и за туй недоверие, което се вселява между правителство и общество, и тъй зле влияе на народния поминък. От това недоверие страдат частните интереси на най-почтените и добросъвестни търговци, както е случаят с нашия достауважаем гражданин, комуто тия дни са бракували по недоразумение за 50 000 лева обуща от най-хубав материал. И тъй Правителството трябва да вземе мерки да се запушат веднъж завинаги устата на опозицията. Това е най-горещото желание на българския народ.

Ж. У.

Господин редакторе,

Аз Ви обещавам занапред да Ви пиша колкото искате такива дописки против опозицията, само ще Ви моля името ми да остане инкогнито за публиката. Аз съм свършил по философията.

С особно почитание
Бодков

II

Господине Бодков,

Дохажда ми наум кои бяхте Ваша милост, ка ще да не помня, помня и тебе, помня и годеницата Ви и майка ѝ беше зарарсъз, нали ги учих да готвят кое туйцъконуйцък и на пияно свирихме, много добре помня. Ти си изпекъл занаята, както те виждам аз тебе, туй философията както се види не била само за ахмаци хора да изкарва. А за обущата дето пишеш малко сте сгрешили, тая работа не става с дописка, видиш ли че на евреина дето казваш приели обущата, приели ги зер, защото той знае где Аврам копае корени, развържи си и ти кесията. Писмото ти прочетох открай докрай и проумях за какво ти е зора, ама да бъдеш предприемач то не е за всяка уста лажица, не прилича на философия и трябва сам да се

сещаш от кого зависи да ти приемат обущата, на баща ти тоест. А дето казваш за династията, нейсе карай да върви, модата му такваз, най-сетне дума дупка не прави.

Поздравлявам Ви
Ваш Ганьо Балкански

III

Многоуважаемий господин Ганьо!

Обръщам се към Вас, Вий сте народен представител и молим занапред да не се повтарят подобни работи, дето да ходи цял полк из гората, и да лаят като кучета и господа офицерите да бият зайци, защото ний не сме пратени да се учим да лаем, а да пазим своето отечество и съвсем, уморени капнали, сълзи ти текат от очите, изгладнял, а те те карат насила да лаеш, хем хубаво да бъде, като копой инак бой, че не си знаял като ловчийско куче да лаеш и убиха само пет (5) заяка. Добре, че не нараниха някой войник, защото пак ще яде бой, че не се е вардил. Освен това, назначиха ме вестовой и аз пера гащичките на детето и на пайтона също аз. Това е едно срамотно нещо и молим да издадете закон и като нямам повече какво да Ви пиша оставам. Скъсайте писмото.

Ваш покорен
Тръпко Тръпков,
младши войник

IV

Господин Тръпко,

Ти не си ли на Тръпко комитата син, познавам баща ти. Дето казваш че ви карали да лаете на зайци из гората чух го и аз, ама търпение спасение дето рекъл оня, против ръжен се не рита. Най-сетне под турците сме търпели цял живот, какво бива да търпим под българи по две години, не е голяма работа, а за гащичките не е добро за един мъж, тя е женска работа, но какво да правиш, пери га-

щичките па си обръщай главата настрана, политиката така го изисква. Нали ги знаеш какви са, ами ти току мигай па търпи и поздрави баща си да не забравиш. Търпение, друго няма, тия работи с търпение се оправят, а не с гюрултия. Покорна глава, нали знаеш, сабя я не сече.

Ваш доброжелател
Г а н ь о Б а л к а н с к и

V

Л ю б е з н и й в у й ч о Г а н ь о,

Аз искам да заведа тая година наша Рада на учение в странство, па да не станат разноски, моля ти се да подействуваш там пред големците да ме командироват за нещо, да изуча някои въпроси, или за някаква агитация: може, например, да изуча въпроса дали не може да се прокара нашия шаяк за белгийската войска, или да изуча в Швейцария етнографията на куцовласите, или нещо подобно. Те като искат могат да измислят деветдесет и девет командировки. Аз съм съгласен и с три наполеона дневни. Отговори ми колкото е възможно по-скоро.

Твой верен съмишленик и роднина
В а с и л

P. S. И ти няма да останеш без полза от тази командировка. Ако те питат за образованието ми, кажи им, че макар да нямам диплома, ама аз съм много чел и все едно че съм с висше образование.

Същий

* * *

На това писмо не можах да намеря отговор в Бай Ганьовия тефтер, но в плика намерих черновка от следующата телеграма:

Бърза. Жеравна.

В а с и л М а н г о в

Много си закъснял, Василе, други по-умен от тебе е вече командирован по тия работи.

Б а л к а н с к и

VI

Д о с т о у в а ж а е м и й ч и ч о Г а н ь о,

Человек предполага, а бог располага: всички планове, които кроихме за моето бъдеще, са разбити на пух и прах. Моята кариера е окончателно съсипана. Аз съм изгонен из училището и съм обречен на тригодишно робство в арестантските роти и причината на всичко туй е пустото българско правописание: в последно време излезе една нова мода, чуждите думи и имена да сме ги биле пишели, тъй както се биле уж изговаряли, напр. да не пишем м и н и с т р, а да пишем м и н и с т ъ р, да не пишем а н с а м б л, а да пишем а н с а м б ъ л, да не пишем Б о к л, а да сме пишели Б о к ъ л — защото това било уж по-свойствено на българският язик, като че ли свойството на нашият язик е да се приближава непременно към афганистанският. Ний се възпротивихме на нашите учени наставници и те ни обявиха за бунтовници. На връх рождество на Исуса Христа, спасителя на человечеството, под конно-жандармски конвой нас, пеши неволни туристи, подкараха по снежните друмове на майка България и ний крачим, крачим от етап на етап, спим по участъците, посрещат ни пристави, изпращат ни жандарми, а накъде ни водят и ний сами не знаем. Казват, че за възтържествуване на българското правописание намерили за полезно да ни възпитават по три годинки в арестантските роти. Кой знай! Може и туй чудо да стане. Докаран съм сега тука, във вашия град, и това писмо го пиша от арестантската стая. Ако обичате, елате да се видим и доведете някой доктор, защото не зная от път ли, от студ ли, тия дни почнах да плюя кръв.

Твой племянник С т о й к о

P. S. Чувал съм, чичо, че турците имали обичай за големите празници, като Коледа и Великден, да пускат на свобода под поръчителство християните арестанти да се видят с ближните си и да прекарат божиите празници. Вярно ли е това, чичо?

Същий

Любезний внуче Стойко,

Каквото си търсил чичовото, таквоз си и намерил. Кой ти е крив? Аз се чудя как не са ви дръпнали и по един бой отгоре. Разбира се. Ний тука на орехи ли играем или царство управяме. Каква е тази слободия? Какво ми дрънкаш ти мене за турците, че биле по-милостиви. Не са те милостиви, ами са ахмаци. Ако бяха умни нямаше да си дават другиму царството. Ако питаш, мен ми е драго биля, че най-сетне са ви пипнали както трябва. Плуй сега из участъците и казармите да ти дойде ума в главата, да помниш кога си вирил глава. Аз не можах от твоето писмо да разбера каква е била причината, пишиш ми за нам какъв си Бо̀къл — Мо̀къл, ама аз не ти вярвам, макар и да не разбирам от граматика. Кой знай каква пакост сте направили. Аз нямам време да ходя по участъците да се компрометирвам пред големците, че се срещам с бунтовници. Колко пъти съм те поучавал, че покорна глава сабя не я сече. Не си ме слушал — троши си сега главата. Каквото си търсил, чичовото, таквоз си и намерил.

Твой доброжелател:
Ганьо Балкански

ФЕЙЛЕТОНИ

ПО «ИЗБОРИТЕ» В СВИЩОВ

Свищов, Алеко Константинов,
Окръжният управител има заповед да се придържа строго в границите на закона.

Стоилов

Този беше отговорът, който получих на 9-ий септемврий т. г. от г. Стоилова на телеграмата ми, с която молих да се спрат явно беззаконните «морални влияния» на свищовските представители на властта. Окръжният управител с председателя на постоянната комисия и околийския началник няколко дни преди изборите бяха тръгнали от село на село из Свищовската околия и упражняваха «*моралното влияние*» по такъв начин: «Негово царско височество преди няколко дни, като мина край Свищов, поръча да изберете *тези* (консерваторите), недейте избира другите (Алеко Константинов, д-р Ванков и Никола Константинов), защото те ще изпъдят княза.»

В три четвърти от селата тези агитации на властта селяните посрещнаха с подигравка. Някои от тия подигравки са доста остроумни. Напр. в с. Саръяр, когато околийският началник казал, че «правителството *иска* *тези* (консерваторите)», събраните селяни му отговорили иронически:

— Е хубаво, господин началник, ако правителството толкоз ги *иска*, нека им пише по едно писмо да идат в София, па да се върши работата; защо ще ходим на избори?. . .

Няколко пъти бяха викани в Окръжното управление селските кметове и писари и върху тях се упражнило «*моралното влияние*».

В надвечерието на изборите, в събота, окръжният

управител с Атанаса Данков, един от «избраните», беше тръгнал от кафене на кафене, от кръчма на кръчма да «влияе». В едно турско кафене ги нагазват троица младежи, най-видни търговци, от които единият, като се обърнал към находящите се в кафенето турци, посочил към управителя и извикал: «И този е окръжен управител! Не го е срам, да ходи по кръчмите да заплашва мирните избиратели!» Тия трима младежи в същата вечер бяха нападнати от една пияна шайка, предвождана от полицията, и арестовани. През цялата нощ, срещу неделя, в Крайната махала, пред Гочовото кафене, е пирувала за сметка на «избирателите» една шайка от власи и цигани — надеждната опора на свищовските консерватори.

В събота вечерта беше вън от всяко съмнение, че 9/10 от избирателите на Свищовската околия бяха в полза на самостоятелните кандидати; на тяхна страна бяха без изключение цялата интелигенция, всичките търговци, цялата Долня махала, най-голямата в Свищов, и с изключение на три-четири, всичките села на Свищовската околия и освен това всичките турци.

Сутринта, в неделя, почнаха да се стичат избирателите към определеното място и мирно очакваха да се почнат изборите. По едно време откъм Крайната махала се зададе с музика начело една тълпа от пияни чудовища, с кървави от всенощно пиянство очи, предвождана от А. Данкова, Няголовци, Копоевци и подобни тям личности, лишени от граждански и политически права за позорни престъпления. Тази тълпа от неокачествими страшилища (един мой приятел с крайно зачудване ми каза: «Аз до днес не съм предполагал, че в нашия Свищов живеят такива страшни хора. . .») нахлу в двора, с викове, с грозни заплашвания и псувни нахълтаха в избирателната стая, окръжиха бюрото и почнаха да изблъскват през вратата и прозорците (два метра височина) избирателите, след като им разкъсваха неугодните тям бюлетини.

Почнаха се «изборите» и председателят на бюрото повика махлите и общините не по азбучен ред, както предписва законът, а покани само тия общини и тая махала, която предвождаше Данков. Между това в двора и на улицата се сгрупираха хиляди избиратели. Като видя това, пияната шайка изгуби кураж и почна да се пръска. За да се поддържи духът им, председателят на бюрото повиква въоръжена сила и вместо да накара да изхвърлят буйствуващите пияни скандалисти, ний видяхме, че няколко конни и пеши жандарми, предвождани от окръжния управител, околийския началник и двама полицейски пристави, хвърлиха се като бесни в избирателното място и с бой, с тласкание, с псуване, подпомогнати и от шайката, изблъскаха без никакъв повод най-видните граждани, а след тях пропъдиха всичките избиратели, които се събраха на митинг и осъдиха позорните насилия на властта. Всички протестиращи избиратели, преброени един по един в присъствието на прокурора, излязоха 4853 души. Упълномощени от тази маса народ, неколцина избиратели телеграфирали до негово царско височество и до г. Стоилова и ги молиха да заповядат на полицията да допусне избирателите да гласоподават, но както от Евксиноград, тъй и от София си направиха оглушки и не се получи никакъв отговор. В 12 ч 45 м избирателите отидоха да подадат протести на бюрото, но и там не ги пуснаха. Околийският началник своеволно избра между пет хиляди избиратели двама или трима и под конвой ги допусна да подадат протестите. За да упражнят правото си, тези пет хиляди избиратели трябваше да минат през труповете на окръжния управител, окол. началник, приставите и жандармите, а след това пък да имат работа с няколко солдати, на които им били раздадени по 20 патрона със заповед да стрелят на м е с о. А какво щеше да излезе от това? Щяха да останат няколко нещастни семейства; щяха да считат изборите за нестанали; щяха на другата неделя да домъкнат една рота войска и пак щяха да «изберат» угодните тям лица. Пусне ли се веднъж властта по пътя на насилието и беззаконията, с нея не е лесно да се бориш. Това го опитахме цели осем години, това продължаваме да го изпитваме и до днес. . .

В първото си писмо бях ви съобщил, госп. редакторе, че направихме две фотографически снимки: от митинга и от момента, когато избирателите бяха възпрепятствувани от полицията да подадат протестите на бюрото. Против нещастните фотографически негативи още в същия ден се устрои цяла потера, но и до днес полицията не може да ги открие и няма да ги открие; те са скрити добре. Тероризирането на населението се почна още на другия ден след изборите: почна властта да заплашва гражданите; околийският началник тръгна по селата да

насилва селяните да благодарят за свободните избори.

Ето в общи черти как се извършиха свищовските избори за народни представители. Ето как «победиха» консерваторите. Когато избирателите заявиха на окръжния управител, че той няма право да се меси в изборите; когато му напомняха окръжната телеграма за свободата на изборите, той с една презрителна усмивка отговаряше: «Вий имате телеграма, а пък аз имам писмо» — и се тупаше по джеба. . .

Ето какво означавала телеграмата: «Окр. управител има заповед да се придържа строго в границите на закона.» Ако това е строго придържание в границите на закона, какво ли ще бъде пък беззаконието? Ако това е моралното влияние, какво ли пък ще бъде неморалното влияние?

Един куриоз: като се видях, по желанието на някои приятели, с г. Стоилова в Свищов, той ме срещна много любезно и ми каза:

«Госп. К., ще ми бъде твърде приятно да се срещнем и в Народното събрание.» Като се върнах в София, виждам г. д-р Сава Иванчов, който също изпита моралното влияние в Радомир, съобщих му за срещата си с г. Стоилова и той ми каза: «А бе Стоилов и на мене каза същото. Като се видя около Радомир заграден с 200 души конници, мои избиратели, той се стресна и като ме видя, стисна ми ръката и ми каза: «О, г. Иванчов, драго ми е, че ви виждам и ще ми бъде приятно да се срещнем в Народното събрание.» Едва се обменихме с тия думи, обади се и трети приятел: «А бе, господа, че Стоилов и на мене каза същите думи.» Че като дигнахме един смях. . .

P. S Научавам се, че някои младежи в София устройват нов клуб и не могат още да решат как да го назоват: дали «Клуб Бяла Слатина», или «Клуб Морално влияние». При всичко, че отсега нататък с името «Бяла Слатина» ще се свързва възпоминание за една от най-позорните подигравки с избирателното право на българските граждани, но все пак, аз съм на мнение клубът на младежите да се нарече «Клуб Морално влияние».

То има и по-общ характер, по-дълбока смисъл и съдържа в себе си безконечно ядовит сарказъм.

Препоръчвам на моите приятели от Свищов, Видин, Лом, Търново, Кюстендил и др. да последват примера на софийските младежи.

Ето епоха, която ми дава неизчерпаем материал за «Бай Ганя».

София, 21 септември 1894 г.

До редакцията на в. «Знаме»

Господин редакторе,

Вчера, като минувах край Австро-маджарското дипломатическо агентство, намерих на тротоара един къс хартия, на която беше написано приложеното тука «Тържество на Велзевула», една игра на перото, която ми се показа доста оригинална и аз реших да я предам на гласност. Моля ви, г. редакторе, ако имате свободно място във вестника, напечатайте я наместо фейлетон.

г. София, 27 септемврий 1894 г.

С почитание:
Алеко Константинов

ТЪРЖЕСТВОТО НА ВЕЛЗЕВУЛА

(ФАНТАЗИЯ)

Великий Сатана! Още малко! Още малко помогни ми и. . . ха-ха-хааа! Финис либерта!

С «тримата байрактари» свърших! Драган беше светец! Влязох под кожата на Драгана, той почна да хули Петка; влязох под кожата на Петка и Петко провали Драгана; влязох под кожата на Стефана, той изрина Драгана да се скита немил-недраг по чужбина и Петка натика в дупката. Сетне насъсках приятелите на тия байрактари против Стефана и нему ритнаха такова текме, щото никога няма да се съвземе. С останалия пепелчук лесно ще се разправя. . . Сатана! Аз нямам, аз не мога да имам приятели, инак аз би изменил на теб, аз не би бил твой верен раб, аз би престанал да бъда Велзевул! Сега иде редът на Радославова! Той ни трябваше след 18 май, без

него не можеше да съставим министерство. Той чувствуваше тогава своята необходимост и капризничеше. Замазах му очите, погладих го, похвалих го — той клепна. Ду-у-рак! И той се мисли за държавен мъж! Ами Тончев? Ха-ха-ха-хаа! Сатана! И сега ли не си доволен? Нашите подли раби, человеците, казват, че не може с един куршум да се убият два заека! Два ли? Я да прочетем колко заека убих аз с един куршум: дадох преднина на цанковистите, но провалих техния шеф и лека-полека всях между тях убеждение, че уж Цанков е негоден инвалид, отживял своето време и. . . ха-ха-ха!. . . «Прогрес» и «Черно море» надпреварват се кой по-убедително да докаже, че наистина Цанков е изветрял старец, годен за архивата, а покрай него и един фитил за Каравелова. . . О, Златний телец! Какви чудеса не правиш! . . . Накарах русофилите с целувки, с банкети да изповядат, че те не могат да имат по-добър шеф от нашия Костаки. . . Сатана! Доволен ли си?. . . И туй го достигнах с една у ж ж е р т в а — да изхвърля Радославова, Тончева и Пешева. Чунким много са ми потрябвали! Нека идат по дяволите! Прибрах Величкова — хоп! — съединистите в джеба ми. . . И «Прогрес» помага. . . Ами цанковистите с Данева!. . . Кой? Данев ли? Нали го впримчихме в Народната. . . ха-ха-ха!. . . в Народната партия. . . Ха-ха-ха, хо-хо-хо!. . . Сатана! Доволен ли си? И никой, ама никой от тях не се усети!. . . Данев сега мълчи! Потайва се!. . . И с Цанкова се подиграх, и Бяла Слатина създадох, а той мълчиии! Потайва се!. . . Неговите приятели из провинцията се беснуват, а той мълчиии! Потайва се! И него ще вредим!. . . С Каравелова няма защо да хабя засега сили. «Съгласие» като бясно се е втурнало към Черната джамия, хвърлило се е върху него и сипе ли, сипе храбри удари върху главата му. . . ха-ха, ха-хааа! Сатана! Доволен ли си? От 1881 г. досега минуват тъкмо 13 години! 13! Забелязваш ли, Сатана! 13! Нашето число!. . . Ето ги сега либералите!. . . Ха-ха-хаа! Счепкаха се за косите, стреляха се, биха се, разориха се. . . но още малко, великий Сатана! Още мъничко и в една тъмна нощ ще се покачим с тебе на Черния връх и всред гръм и светкавица ще се изсмеем, ще се изкикотим, ще се изюдим над тия глупци!. . . Ще разперим огнени крила, ще се прегърнем и гърмовно ще покъртим нощната тишина с нашия адски вик: Финис либерта!. . . И екът от Балканите,

от Рила, от Родопите ще се отзове и ще се понесе и повтаря по долини и усои. . . ф и н и с л и б е р т а. . . б е р т а. . . е р т а. . . р т а. . . та. . . та. . . та. . . ха-ха-ха-ха-хааа!. . .

Сатана, доволен ли си?

Шш! Мълчание! Още малко! Още мъничко!. . . .

. . . .

Г о с п о д и н е р е д а к т о р е,

Вий вероятно не сте забелязали, че от другата страна на хартията, която намерих на тротоара до о н о в а дипломатическо агентство, беше написана и «Молитвата на Велзевула». Моля, напечатайте и нея вместо подлистник.

София, 5 октомврий 1894 г.

Алеко Константинов

МОЛИТВАТА НА ВЕЛЗЕВУЛА

(Тъмна нощ. На Орландовските гробища, зад гроба на Светослав Миларов, стои със светкавица в очите Велзевул. Сред гробната тишина раздава се неговото зловещо: ха-ха-хааа!. . . Няколко кукумявки акомпанират сатанинското злорадство. Велзевул очертава със своя жезъл един елипсис над празното място до гроба на Свет. Миларова, вглежда се в огненото сияние на този елипсис и покъртва страшната околност с демонско: ха-ха-ха-хаа! Очите му стрелят светкавици, зъбите му чаткат и пущат искри.)

Всемогущий Сатана! Ето, тука! Тука, великий Сатана, тука да го наместя! Ето и земята се е пукнала, тя е зинала, тя го иска, тя го жажде! Ето тука, виждаш този огнен елипсис! Тука ще разкопая, ще го натъпча вътре, ще го затъпча с гнила земя и. . . ха-ха-хаа! Ще свикам всички кукумявки и бухали да пеят, ще събера всички самодиви да играят, да играят, да и-гра-ят. . . ха-ха-хаа! Да затъпчат тази гнила земя, на камък да я обърнат! На камък! Да притиснат, да смажат, да смачкат туй тяло. . . Оо! Единият спомен за него прави да кипва цялата моя демонска натура, като че ли всички бесове на ада изпълват моите гърди и се силят всички ку-

пом да се изригнат през устата ми. . . Аз ще го видя, аз трябва да го видя под тая земя, до тоя гроб или. . . или, великий Сатана, ще се покърти моята безпределна вяра в твоето могущество!. . . Аах! Онзи, онзи, от когото трепнаха три милиона раби, тук излезе слаб! Слаб излезе тука!. . . Аз му внушавах, аз му шепнех непрестанно, наяве и насън: затрий го, затрий го! И той беше се поддал; аз бях почнал да си трия ръцете отстрана. . . но той излезе слаб!. . . Ето ги, тези четири гроба той имá кураж да изрови, но за петия. . . Петия! Сатанааа! Пе-ти-я! Защо не му внуши за него кураж? Там е всичкото! В него е пречката за нашето победно тържество!. . . Уу! Тръпки ме побиват! Космите на главата ми, космите на брадата ми на бодли се превръщат, Сатана!. . . Защо направи така, Учителю мой. Водителю мой, защо направи така! Защо лиши тези милиони червеи от тази сладка храна, н е г о в о т о тяло? Защо, защо, Демоне мой?

Ето вече нашите подли раби почнаха да се събуждат от летаргията, която ний им навяхме! Те почнаха да си спомнят за н е г о. Т о й се изплъзва из моите нокте!. . . Сатана! Внемли и услиш молитву мою! Чуеш ли, Сатана! Т о й се изплъзва от моите нокте!. . . От 1881 година, цели 13 години, 13! Аз, твой покорен раб, непрестанно денем-нощем, престорен то на ангел, то на раб, възприемах и прилагах твоите, Демоне мой, планове!. . . Внушавах вражди между нашите врагове, разделях, разбивах. . . Потоци кърви се проляха! Аз стоях настрана и внушавах, хипнотизирах ги със силата, дарена мен от тебе, всесилний Сатана, и им внушавах. . . Но т о й остана! Той е жив още, тамо, в Черната. . . аах. . . Малко! Много малко! Великий Сатана! Вземи Петка Каравелова от Черната джамия, натъпчи го в черната земя! Ето тука, при този гроб, в този огнен кръг!. . . И тогава. . . И тогава ще се покачим с тебе на моста в Будапеща, ще се прегърнем, ще разперим кърваво-огнени крила и сатанински-радостна гръмотевица ще развесели нашата братска маджарска земя! И ще грабна саблята на Абдул Керим паша, ще зафуча с нея из въздуха. . . Eljen!. . . Eljen!. . . Eljen. . . Ха-ха-ха-хааа!

(Велзевул изчезва от Орландовските гробища и стремглав лети към бесните вълни на Понтос Евксинос. Хвърля се всред вълните, морето закипява и неговият страшен шум акомпанира адския смях на Велзевула.)

РАЗНИ «ДРЕБОЛИИ»

«. . .в последните избори за народни представители администрацията не е вземала н и к а к в о участие.

За щастие обаче прогласените от Върховния Господар на страната принципи — свобода и законност — н а в с я к ъ д е строго се запазиха по изборите. . .»

(в. «Мир», бр. 7, стр. 1, кол. 2)

«Българската преса! Каква жалка ирония в тези две думи!. . .» — ще кажем и ний заедно с «Народния представител» от в. «Мир».

Наистина, като чете човек цитираните горе пасажи от в. «Мир» и като съпостави съдържанието им с това, което в действителност се извърши в някои места при изборите за народни представители, ще се съгласи, че «българската преса» е жалка ирония в тия две думи! Немá може друг някой, освен един безсъвестен шарлатанин, да каже, че «в последните избори за народни представители администрацията не е вземала н и к а к в о участие» и че «принципите — свобода и законност — н а в с я к ъ д е с т р о г о се з а п а з и х а п р и и з б о р и т е»? Немá оная жесточайша подигравка с избирателното право на българските граждани, която се извърши на 11 и 18 септемврий в Бяла Слатина, не ви говори, не ви тръби за едно варварско насилие над народната воля? Немá терорът, който е всявал и всява дивизионният командир Мечконев между видинските избиратели, та ги е накарал и от живота си да бактисат, не ви говори за една отчаяна тирания, при която ще бъде сатанинска подигравка да говорят за свободно проявление

на народната воля? Нема срамотната свищовска драма, разиграна на 11 септемврий с кутловския герой начело, не е един безбожен присмех над правото на избирателите?

Защо ни говорите за законност и свобода, навсякъде строго запазени при изборите? Кажете, ради бога, с ръка на сърце, при едни малко-много свободни избори можеха ли да се получат такива комически резултати: д-р Минчевич да се избере за народен представител от Видин, Матей Попович от Силистра, Манол Стефанов от Босилеград, Танас Данков от Свищов, Ганчо Гаврилов от Аккадънлар, Георги Даскалов от Кюстендил (ами Д. Тончев от Бяла Слатина?) и пр., и пр. Не е ли ясно като бял ден, че с «изборите» в тия места се гонеше съсипванието на каравелистите, омаломощаванието на цанковистите и изкуственото, насилствено съставяние едно консервативно болшинство? И защо това? За да се разсее недоверието, което среднеевропейската преса изявява към днешното правителство, за да се покаже на тая преса, че ръководящият консервативен елемент на днешния кабинет има яки «корени в народната маса! Това се гонеше, а какво се достигна?

Ожесточиха се цели окръзи и се разочароваха окончателно от днешното правителство, разсея се като дим обаянието от 18 май и пак настъпи онова тревожно-ожидателно състояние, в което се намираха българските граждани в последните месеци на Стамболовия режим. За да се удостои кабинетът със снизходителната усмивка на някой жидовски орган, трябваше да се тероризират избирателите на няколко български окръзи!. . . И за какъв бяс ни беше снизходителната усмивка на жидовската преса? Цели осем години тази преса ръкопляскаше на тиранина, който беше стъпил на врата на българския народ и не искаше да знае, че три милиона хора пъшкат под ноктете на сатрапа. И днес ръкопляска още на своята паднала марионетка!. . . Да, марионетка! Марионетка, на която жиците да дърпа среднеевропейската дипломатия — това трябва да изобразява българското правителство, за да му се усмихне жидовската преса, която не иска да знае, че тая марионетка подскача по гърба на тримилионен народ. И представете си, какво самоунижение, какво лакейско раболепство!

В един от миналите си броеве консерваторският в. «Мир» се обръща към среднеевропейската преса и я моли да благоволи да похвали днешните управници: «Нека не бърза тая преса със своите отзиви, нека почака малко и ще се увери, че и ний умеем да ѝ бъдем приятни» — такваз беше смисълта на уводната му статия. . . «Нека почака тая преса и ще се увери, че ний желаем да въведеме в страната едно модерно конституционно управление, съгласно с демократическия дух на българския народ. . .» Начевич и демократически дух! Демонически, а не демократически дух ще введе той в управлението на страната. «Като че ли кодификационната комисия или един държавен съвет ще им отнеме гаранцията на правата. . .» — подпуща той мълчешката, между редовете, в бр. 7 на в. «Мир».

Забележвате ли как лека-полека почнаха да изпъплят на повърхността консерваторите и наченаха като охлюви да си подават рогцата. Най-първо мълчешката си показаха едното рогче: заговориха за някакви комисии при всяко министерство или «гдето ще бъдат толкова комисии, нека бъде една кодификационна комисия». Показаха си това рогче и се поумълчаха, поумълчаха се и слухтят дали няма някой да ги цапне по мутричката. Видяха, че никой още сериозно не се обади, хайде и другото рогче: «Като че ли една кодификационна комисия или един държавен съвет ще им отнеме гаранцията на правата. . .» (Хайде-хайде!)

Ето тяхното модерно конституционно управление, в демократическия дух на българския народ! Види се, че след 1881 г. българският народ недостатъчно осезателно е дал на тия хора да разберат, че народът не иска да му натрапват чорбаджийски дембелханета. Види се, ще се окаже нужда за още един урок. . .

В. «Мир» твърди, че изборите за народни представители навсякъде са извършени при строго съблюдение на свободата и законността. А той е толкова прав, колкото би били прави ний, ако кажехме, че изборите навсякъде се извършиха с насилствена намеса на полицията; но ний това няма да го кажем, защото ще бъде една неистина. Във всеки случай, на Народното събрание ний гледаме като на един оплот срещу посегателствата на правителството и мислим, че то ще се застъпи за потъпканите права на българските избиратели в известни окръ-

зи. А то да остане на правителството — пази боже! Ти му казваш, че окръжни управители, че дивизионни командири тръгнали по градове и села да агитират (Да агитират — каква бледна дума! Дивизионният командир не агитира, а командува, приятелят — не се шегува. . .), да заплашват избирателите и да ги насилват да избират за депутати лица, които населението не познава или мрази, а правителството ти отговаря: «изборите са свободни». Ти му викаш, че полицията бие (Туй не е само фигурално изражение, ами самата печална истина. Бие не, ами като ти стовари на врата няколко юмрука, че ти изскачат искри от очите; па като те хване за яката, че ти изпокъса риза, дрехи. Колко такива случаи видяхме!) и разпръсва мирните избиратели, а правителството, като че на подигравка, ти казва: «Това не е полицейска намеса, това е само така, м о р а л н о в л и я н и е.»

А бе какво м о р а л н о те е патило, изпобиха орталъка, разпръснаха с камшици и шашки хиляди избиратели. «Тъй зер — отговаря правителственият «Мир», — ти си дертлия, затова тъй приказваш. . .»

«Българската преса!» — Каква жалка ирония в тия две думи!

София, 9 октомврий 1894 г.

ОСВИДЕТЕЛСТВУВАНИЕ ЗЪБИТЕ НА ПОСЕЩАЮЩИТЕ ЧЕРНАТА ДЖАМИЯ

Страшно съм разсеян! Откога съм се наканил да си купя четка за зъби и все забравям. Най-сетне излезе ми солена тази разсеяност. Вчера, г. редакторе, беше Петковден. Аз си взех позволителен билет от г. прокурора и се упътих към Черната джамия да посетя господина Петка Каравелов. С мене тръгнаха сума другари. Стигаме до портата на затвора и като снабдени с билети, мислехме, че ще си влезем свободно. Ама не е тъй. Спря ни един жандарм и почна да пита всекиго от нас при кого отиваме в Джамията. Ний му сочим билетите, той не иска ни да ги погледне. Попита първия:

— При кого отиваш?

Онзи, зевзек, отговори му:

— При Саръчизмели Мехмедаа.

— Слободно! — отговори архангелът и нашият другар, след като ни смигна иронически, упъти се към затвора. Ний всички знаехме, че той отива при г. Каравелов.

Жандармът попита втория от нас:

— При кого отиваш?

— При Моралното Влияние — отговори вторият. Архангелът го погледна малко подозрително, но все пак му каза:

— Слободно!

Третият, четвъртият. . . десетият, все му отговаряха с някои новомодни зевзеклици и той ги пропущаше свободно. Само аз се намерих между всичките един чистосърдечен и като ме попита:

— При кого отиваш? — аз току му изтърсих без гарнитура:

— При господин Петко Каравелов.

— Аа! При Каравелова? Хубаво — продума архангелът със заканителна интонация, — как ти е името?

— Еди-как си.
— Откъде си родом?
— От Дунавска Кутловица.
— Женен ли си?
— Не съм.
— Деца имаш ли?
— Едва ли.
— Химия учил ли си?
— Какво?! — попитах аз крайно зачуден.

Архангелът, без да ми отговори, завря си носа между листовете на едно тефтерче и като сричаше малограмотно туй, което бе там написано, сформира следующите въпроси:

— Знаеш ли състава и употреблението на ди-на-ми-та?
— Не, не зная.
— На ме-ли-нита?
— Не, не зная.
— На пи-ро-кси-ли-на?
— Не зная.
— На нитроглицерина?
— На нитроглицерина — не зная, не! Колкото за глицерина, няма какво да крия, грях не грях, употребявал съм го, божи работи!
— Аа! Употребявал си го! — измъмри жандаринът и записа нещо в тефтерчето. Сетне се обърна към един прилично облечен в цивилни дрехи господин, който стоеше настрана с едно красиво сандъче под мишца, и му направи знак с очи да се приближи.

Непознатият господин приближи до нас, сложи сандъчето на земята, отвори го и почна да вади отвътре разни клещи, щипци, пили, куки, четки, памук, пасти и прахове за зъби, дантин, каучук и други принадлежности на дантисткото изкуство. Жандаринът се обърна към мене и ми извика строго:

— Стой! Зъбите!

Аз го изгледах смаян. Наистина цял свят знае, че жандарите са един вид дантисти, но упражнението на тази професия посред бял ден, на улицата, и спрямо един смирен човек показа ми се малко чудно. Ами що ще същинският дантист? — питах се аз. Може би той да присъствува на операциите като експерт. Па най-сетне мен ли намериха за най-годен предмет за експертиза!

Бре, дявол да го вземе, какво да правя! Има хас жандаринът да ми разкърти зъбите, а дантистът да ги намести отново, да не се познава. А бе аз имам нужда от два зъба, но тук ли му е мястото най-сетне! Доде си мислех така, жандаринът ми извика още по-строго:

— Скоро зъбите!

Аз помислих, че той иска да му дам доброволно зъбите си, и му отговорих:

— Моите зъби не са изкуствени, господин жандарм, не мога лесно да ги извадя.

— Отвори си устата! — изкомандува той натъртено.

Аз твърде естествено помислих, че той иска да ми помогне да ги извадя по-лесно, и затова не побързах да си отворя устата. Същинският дантист тогава се наведе, взе нож и клещи и като ги доближи до лицето ми, попита ме безкрайно деликатно:

— Шелаете, косподин, да поќашит фаш зупи?

Аз разбрах, че имам работа с някой доброжелател на българския народ, и се поуспокоих малко, но все се стеснявах да се озъбя, да си покажа скритите недостатъци и затова му отговорих, че не съм въодушевен от извънредно желание да си показвам зъбите.

В същия миг жандаринът ме хвана със своите не дотам изящни пръсти за устните, разтвори ги, дантистът промъкна края на ножа между зъбите ми и аз. . . аз почнах да чета една молитва и целият ми безплоден живот мина през ума ми. . .

— Не пойте се, ас карантирам са фаш шивот! — издума доброжелателят и почна да разтваря устата ми с клещи и да изучава с усърдие, свойствено на нашите покровители, състоянието на моите зъби. Аз с най-голямо старание въздържах дишането си, защото бях похапнал пастърмица, па ме беше страх да дъхна пред благородния нос на дантиста, привикнал на такива нежни благоуханния, каквито разпространяват кварглите и лимбургското сирене. След като свърши и записа наблюденията си, дантистът прибра своите инструменти и се оттегли настрана. Аз почнах да критикувам този род статистика, но жандармът строго пресече моята охота с думите:

— Моля, моля! Я прочетете, това какво е? — И с тия думи подаде ми бр. 9 на в. «Мир» от 11 октомврий, в който на стр. 3, колона 2, във Вътрешния отдел, прочетох горе-долу следующето:

«Властта е длъжна да знае дору и з ъ б и т е на външните посетители (като че ли могат да бъдат в ъ т р е ш н и п о с е т и т е л и) на Черната джамия.»

— Извинете, господин жандарм — казах аз смирено, — до днешен ден не бях чувал за този закон. Моля ви, бъдете добри, недейте обажда, че ми липсват два зъба.

Вий, господин редакторе, знаете ли нещо за този закон?

София, 15 окт. 1894 г.

ОТВОРЕНО ПИСМО ДО ГОСПОДИН ВЕЛЧО ВЕЛЧЕВ

У в а ж а е м и й г. В е л ч е в,

При всичко, че сегиз-тогиз ме позакачвате във в. «Прогрес», но мен все пак ми е приятно да си побеседвам с вас. Доста разсмяхте моите приятели с антрефилето, в което подкачате моята адвокатска практика. Артък и на мойта адвокатска практика ако има човек да завижда — тогава трябва да се вземат сериозни мерки против завистта. Я попитайте, г. Велчев, кого наричаха «присяжен защитник на безплатните дела». Това антрефиле ми напомня една телеграма до в. «Мир», в която се казваше, че аз съм п р ъ с к а л п а р и между избирателите си. А з и п а р и са две субстанции, осъдени на вечна раздяла.

Вий пишѐте каквото ви диктува фалшивото положение, аз ще пиша каквото ми диктува съвестта, па сетне ще видим на коя страна ще бъде общественото мнение. Немá и след скандальозното касирване избора на г. К. Арсениева ще се намери съвестен человек в България — освен вашата печална група, — който да вярва, че още правда и законност ръководят действията на нещастното болшинство в VIII обикновено народно събрание! Например вий, господин Велчев, който от срам пред мустаките на г. Арсениева решихте се най-сетне в този случай да подадете глас в полза на справедливостта, кажете откровено, немá вий можете поне за една минута да оправдаете недостойното поведение на групата, към която вий продължавате да се числите? Чух, вий сте говорили, че ако Събранието бъде до такава степен несправедливо да касира избора на г. Арсениева, вий сте щели да отритнете скованото чрез раболепие болшинство. Ако е вярно — това не може освен да ви направи чест. Но поведението, което държи в. «Прогрес», говори

противното. Вас считат за един от редакторите на този вестник и ний виждаме, че «Прогрес», вместо да се постарае да се отклони от гибелния път — както искрено го съветват бившите ви приятели, — наопаки, старае се с всички сили да оправдае своето направление и като че се стреми да се слее с мрачния орган на мрачните духове. Печална метаморфоза! Где едновремешния «Прогрес»! Где този светъл, този доблестен орган на истинското обществено мнение! Вий се примирихте, следователно достигнахте туй, за което сте се борили. А за туй ли се борихте вий! Нема́ сериозно можете да поддържате, че живеете в държава, таквази, за каквато се бореше загиналият «Прогрес»! Едно от двете, господин Велчев: или вий, под вид на идеалите, с които красихте вашия вестник, всъщност сте се борили за това, до което днес сте се докопали, и почнахте да възпявате днешното си положение, или пък плюхте на вашите прежни идеали и под предлог на някакви си «висши съображения» (с които думи се подиграва мало и голямо) днес се прегръщате със своите противници. Кое от тия положения ще си изберете, господин Велчев?

Но може би ще речете заедно с Гоголевския капитан Копейкин, че ако не сега, то по-преди и вий «в некотором роде кровь проливали». Добре бе, гълъб, но това може да го каже и г. Стамболов. И той едно време действително «в некотором роде кровь проливал», но сетне «совсем в другом роде кровь проливал».

Тези мисли ми минаха през ума, като прочетох последния брой от в. «Прогрес» и го прочетох след заседанието на Народното събрание, когато се касира изборът на честния и доблестен момък г. Арсениев!

И на кого вий подадохте ръка, за да премахнете неудобния за сегашното ви положение Коста Арсениев? Не ви ли дохажда на ум, забравихте ли вече за Узунова, за Панова, за Тома Кърджиева? Забравихте ли 1881 година? Забравихте ли горнеоряховските, плевненските, кутловските касапници? Забравихте ли Светослава Миларова и другарите му? Вашите нови ортаци управляваха България, когато се извършваха всички тия събития; а пък в това време честният и вечният безсребърник Коста Арсениев е бил предмет на най-грозни гонения и преследвания, люшкан от София до Лом, от Лом до София, по пек и по мраз, затварян, изтезаван, съсипан материално и физически. Но Арсениев, който едва ли не от 15-годишна възраст води неизменно борба против един и същи враг, не падна духом, не се покри с тогата на «висшите съображения» и не стигна до туй мертебе да каже: «А бе, брате, омръзна ни̂ все в опозиция да бъдем», което изобличава една душевна и нравствена окапалост — а, наопаки, със същото постоянство и с удвоена енергия се залови за възстановлението на потъпканата законност и свобода. Г. Арсениев се яви като светилник в мрачната сфера на «висшите съображения», но злите духове полетяха из бездната и угасиха този светилник. И вий духахте заедно с тия духове!. . . Блазе ви!. . . И се чудите още защо не ви плетат венци! Господин Велчев, като приеха вас и г. Такева за пълноврастни народни представители, честно ли постъпиха вашите другари? А като касираха г. Арсениева, честно ли постъпиха? Помислете си и отговорете, ако обичате. Но да мислите колкото искате, едва ли можете измисли каквито и да било «висши» съображения; тези съображения не могат да бъдат освен най-«низше» качество и всичко ще се свежда към това, че вий сте «ангажирани». Е добре, господин Велчев, този ангажимент няма ли някакви граници? Нема́ ако утре ви поискат да възстановите грозната драгунска жандармерия чрез назначаванието офицери за околийски началници или техни помощници, за да се държи в страх и трепет и без това наплашеното нещастно население, вий ще се съгласите, защото сте «ангажирани»? Или ако ви заповядат да не смеете да кръкнете думица за осемгодишния режим, вий ще замълчите и ще се оправдавате с «ангажимента»? Или ако ви заплашат с «висши съображения» и ви запретят да си отворите устата в полза на г. г. Петка Каравелова и Драгана Цанкова, вий ще имате очи да се извинявате с това, че сме «ангажирани»? Позорен ангажимент!. . .

Хиляди мисли ме вълнуват в свръзка с касирането на г. Арсениева! Ний можем да очакваме сега от това странно болшинство всичко!. . .

Драгий Арсениев! На теб завиждат всички, които не са «ангажирани» и които не се ръководят от висши «съображения». Нека който ще да се търкаля по гладката плоскост, ти продължавай да се качваш по хълма на правдата и честността; сиян е хоризонтът, който ще ти се открие от върха на тоя хълм. Доблестните ломски из-

биратели ще подкрепят своя любимец Коста Арсениев.

Арсениев, помня, още в ученическите си години, в някое от съчиненията на Джон Стюарта Миля, прочетох цитирано едно изречение, което ми се вряза дълбоко в паметта. Може всичко от Стюарта Миля да съм забравил, но това изречение ще го помня до последния си час. То е: «По-добре да бъдеш недоволен човек, отколкото доволна свиня»...

София, 12 ноемврий 1894 г.

С прилично почитание:
Алеко Константинов

P. S. Бях написал вече това писъмце, като получих последния брой от в. «Прогрес». Много тежко впечатление ми оставиха дългите статии, в които се чува отчаян вик на човек, който иска да заглуши гласа на съвестта. Авторът обрушва страшна ярост върху г. Каравелова. Какво качество доблест е тази — да се бориш със свързан човек! Да признаваш, че г. Каравелов е невиновен, да продължаваш да го държиш в тъмницата и да му нанасяш отгоре удари, когато той не може да се брани — това е много по-осъдително от крадеца, който хваща невинния и вика: «Дръжте крадеца!» Подло и гнусно геройство е да глождиш нозете на скования Прометей...

ВИЙ ЗНАЕТЕ ЛИ ЩО ЗНАЧИ АМНИСТИЯ? — ПРОВИКНА СЕ УМНИЯТ СТОЕНЧО МИХАЙЛОВСКИЙ

И каква олимпийска поза изобразяваше умният Стоенчо Михайловски, като се провикна: «Вий знаете ли що значи амнистия?» Хвърли той като бомба този въпрос, скръсти ръце, като че се загърна в тогата си, навъси вежди и победоносно впери презрителен поглед към лявата половина на народните представители. «Хъ сега да ви видим!» — говореха тържествуващите физиономии от дясната половина, уверени в бездънната ерудиция на защитника на охранителните начала. Стоенчо продължава да изглажда разликата между себе си и Юпитера, фигурата му изобразява Статуята на презрението. Отвориха се отново гръмоносните уста и блъвнаха втора бомба: «А? Знаете ли що значи амнистия?» Якобинците мълчат. «Презрени якобинци!» — говори замръзналата поза на умния Стоенча.

— Амнистия значи...

Умният Стоенчо съзнава всичкото величие на своето положение. Той знае, че е хипнотизирал цялото събрание, превърнал го е в слух. Той знае, че всичко жажде да чуе пророческите му думи, и затова си играе с търпението на събранието. Той процежда думите си слог по слог:

— Амнистия значи о-про-ща-ва-ни-е!

Якобинците правят дълги физиономии. Еленският Юпитер ги изглежда така, като че иска да изплюе нещо горчиво.

— Амнистия значи опрощавание на политически престъпници, съдени и осъдени с присъди, влезли в законна сила.

— О-хо! — обажда се една група якобинци.

— Ха-ха-ха! — отзова се друга група. Людете на охранителните начала и техните сателити почват да се потят.

— . . Да! Непременно съдени и непременно осъдени с присъди, влезли в законна сила! — изгърмява натъртено умният Стоенчо.

— Ха-ха-ха! — едно дружно, непринудено, от сърце «ха-ха-ха» акомпанира гръмотевицата на умния Стоенча.

Охранителните сфери ги души кашлица. Носовете им клюмнали. Поетът-министър, унесен от гръмовержеца на върха на Олимп, не иска да знае за земните дефиниции. Амнистия! Че каква работа има той с някаква си глупава амнистия? Нека си трошат главите там долу, в полите на Витоша. Кой знае какви музи се мяркаха в този момент пред очите на симпатичния поет — той сияеше, занесен в надземни сфери.

— Това опрощаване — гърмеше умният Стоенчо — могат да заслужат само те-е-е-зи престъпници, които са ни дали доказателства, че са се покаяли, че се срамят, че се гнусят от своите минали дела.

— О-хо! Ха-ха, ха-ха! — акомпанират людете на разрушителните начала. Людете на охранителните начала бършат потта от челата си. Техните сателити са задавени от кашлица.

— Те-е-е-е-зи престъпници, които, така да речем, сами ударят клеймото на позора върху вси-и-ичкото свое минало!

— Я млъкни бе, маскара, не те ли е срам! — изпуща неволно един, види се, от най-разрушителните елементи.

— Вий за съединистите ли говорите? — обажда се един от по-малко разрушителните сфери.

Поетът-министър слиза от Олимп и почва да се вслушва какво се говори тук долу, на грешната земя. Сяйният му образ почва да бледнее. Божествената му усмивка се превръща в конвулсия.

— Аз разделям тия, за които се иска амнистия, на шест категории — гърми Юпитер, — от първрвата катего-о-рия са лицата, които са избягали, без да

ги гони някой, а просто защото не им се харесвала България. . .

— Недейте оскърбява съединистите! — иронизира един от средня ръка разрушител.

— От втората категория са разни фалити — бълва огън умният Стоенчо. — От трета категория са крадци. — И тук той нарежда имена.

— Това е гнусно, това е подло да се нападат отсъствующи лица, които нямат възможност да се защищават! — викат якобинците.

Умният Стоенчо се загръща в тогата си и стреля презрение.

— От четвъртата катего-о-рия са хората, които с комплоти, с бунтове, с убийства хвърлиха страната в огън и пламък. . .

— Защо оскърбявате министрите Величкова и Маджарова! — иронизират умерените разрушители.

Поетът-министър почва да избърсва потта от лицето си. Носовете на сателитите клюмнали до вратовръзките им.

— От петата и шестата катего-о-рии са хората, които о-о-още не са се покаяли и не са признали съществующия ред на работите. Хората от първите три категории могат да се завърнат, след като измолят от нас милост и се подвъргнат на някои полицейски мерки. За своите общи престъпления те ще си отговарят. Хората от последните три категории не заслужват нашето милосърдие! Те не са се покаяли, те са опасни, разрушителни елементи, на които кракът щом стъпи в Свищов или Лом, целият обществен строй ще отиде с краката нагоре.

— Ти лъжеш, ти клеветиш, безсрамнико! — негодуват якобинците. — Толкова ли е як твоят строй, щото при войска и полиция петдесет души емигранти да го обърнат с краката нагоре!

— Само една слаба ръка можеше

да изпусне да избягат от ръцете на правосъдието тези разрушителни елементи — ораторствува умният Стоенчо.

Събранието кипва. Цялата му лява половина едва се сдържа да не покрие с храчки симпатичния оратор. Вик, шум до небеса!

Умният Стоенчо не иска да знае за вълненията на якобинците, той кръстосва ръце по наполеоновски (Тфу! Може ли да се прави сравнение на благородната поза на нашия роялист с позата на корсиканския авантюрист!) и продължава:

— Не дай боже! Не дай боже да видят свобода, да дочакат амнистия тия разрушителни елементи! Ний ще бъдем тогава свидетели на такава анархия, на такива бунтове и кръвопролития, пред които ще бледнеят като невинна детска играчка всичките събития на миналия режим. . .

— Да живее защитникът на Стамболова! — обаждат се разрушителните сфери.

Умният Стоенчо изригва презрение и продължава:

— И тогава князът ще има право да повери властта на человек с железни ръце, с челични пръсти, с които да стисне гушата на българския народ — и Стоенчо стиска пръстите си, като че почва вече да души българския народ — и цялата интелигенция ще ръкопляска на Негово Царско Височество . . . .
. . . .

Умният Стоенчо свърши!

Недейте забравя, че умният Стоенчо е назначен член в комисията за изследване пакостите на миналия режим. . .

София, 10 декемврий 1894 год.

«ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА!»

Веселих се и аз заедно с другите, изпратих старата, посрещнах Новата година и, най-сетне, кажи-речи, къде съмване, прибрах се в келията си, с няколко лева в жилетката. Под тежестта на благопожеланията и на обилните възлияния, заспах моментално. Едва ли три часа съм спал, когато едно силно почукване на вратата ме събуди. Отворих си очите. Времето прекрасно, като че пролетна сутрин. На вратата пак: чук, чук, чук!

— Кой там? — попитах с не съвсем мелодичен глас.

Дръжката на вратата скръцна и една фигура в униформа подаде плахо главата си:

— Честита Нова година!

— Благодаря. Какво има?

— Нищо — отговаря благопожелателят и без церемонии влиза в стаята, пристъпва до леглото ми и подава една карта, върху която прочетох думите: «Честита Нова година. — От раздавача на простата кореспонденция едикой си.»

— Я ми подайте жилетката оттам — казах аз с достойнство, но свят ми се зави веднага.

Раздавачът хвана жилетката от долния край и всичкото ми богатство се изтърси на земята. Той се наведе и прибра монетите.

— Колко има там?

— Три лева и 25 стотинки.

— Вземи двата лева и другите остави на масата — казах аз важно, но сам си зная какво усилие ми струваше този тон.

— Сбогом. Със здраве.

Ами сега? Всичко на всичко остават ми един лев и 25 стотинки. Па като ще се проточат сега: «на препоръчаната кореспонденция», «на телеграмите», разни разсилни, коминари, дечурлига. Да не им дадеш бакшиш,

ще помислят, че си скъперник; да им кажеш, че нямаш пари — няма да те повярват: как е възможно такъв важен господин да няма пари. А пък трябва да се заварди и престижът. . . Noblesse oblige!. . . Боже мой, какво фалшиво възпитание! Какво жалко тщеславие. . .

— Чук, чук, чук!

— Кой е там? — питам аз с гласа на заварен престъпник.

— Аз съм, господине — обажда се някой зад вратата и влиза раздавачът на телеграмите, един прегънат от старини бедняк.

Бедняк! Чунким аз съм претрупан с богатства!

— Честита Нова година!

— Благодаря. Я виж там на масата има ли пари — казвам аз с глупаво престорен глас, като че не зная за печалния остатък от един лев и 25 стотинки.

— Има с а м о един лев и гологани.

Аха! С а м о! Значи, ще бъде недоволен от един лев.

— Е че кой ще става сега. Вземи лева, аз сетне, други път. . . — казах аз, сконфузен от дъртата лъжа. «Кой ще става сега!» Чунким като стана, че злато ще нарина. Фалшиво, глупаво, ама на́, иди изкоренявай следите на изкълченото възпитание.

Старикът излезе. Аз се предадох на философски размишления. Винаги, като остана без пари, аз се предавам на философски размишления и тогава най-много се усилва желанието ми да ощастливя България и ако е възможно, цялото човечество. . .

— Чук, чук, чук!

Ами сега? 25 стотинки! Аз се престорих на заспал и (срам не срам, ще ви се призная, нарочно ще ви се призная, за да накажа сам себе си за своята фалшивост) почнах да хъркам. . . Ребята! Да бяхте чули как аз хърках! Хърр. . . мърр. . . Че като ме загъделичка нещо по гърлото, че като се изкикотих, ама как! . . . Запуших аз устата си с възглавницата, ама късно беше вече. . .

— Чук, чук, чук! — и с чукането заедно скръцна вратата и няколко деца със сурвакници нахълтаха стаята ми. . . В този същи миг отварят се другите врата в слугата ми носи чай и «Честита Нова година!». . .

Аз к и п н а х! (Я съм кипнал, я кой знай, ама какво ще правиш. . . Noblesse oblige!. . .)

— Какво се врете тука бе!. . . Защо пущаш тия хлапета в стаята ми?

— Аз рекох чай. . .

— Чай! Какъв чай? Кой ти е поръчал чай? Нали знаеш, че спя още!

— Аз чух, че се изсмяхте, и помислих, че. . .

— Мислиш ти! Ти нищо не мислиш! Днес ли намери да ме сърдиш? Ами вий какво търсите тука — извиках аз на стреснатите дечурлига. — Хайде вън! Защо ме будите без време. . .

Без време! Часът беше единадесет. Слава богу! Тази тактика излезе сполучлива. Децата избягаха и слугата изчезна с извинения, че ме е събудил.

Да остана повече в стаята си беше немислимо, защото рискувах да се подвъргна на нови неловкости и да измислям нови фалшивости за. . . съхранение на престижа. . .

Облякох се, взех останалите 25 стотинки и право в кафенето. Не успях да седна, току един от служителите се наведе над ухото ми:

— Какво обичате да земете?

Чак сега я опръскахме! Кой ме караше да влизам в кафенето? Съвсем ми излезе из ума тая пуста Нова година.

— Благодаря, нищо не искам.

— Едно кафе, един чай, един ликьор — нарежда келнерът съблазнително.

— Не, благодаря.

Оттегли се служителят (О-хх! Слава богу!). . . и след една минута ми поднесе една паничка, вътре картичка с: «Честита Нова година. От келнерите на кафене «България». Благодарим! Аз почнах уж разсеяно да напипвам един след друг всичките си джебове, дано, рекох, се е завряло негде някое левче. . . Няма! Хеле, за мое щастие, зададе се една компания приятели, насядаха около моята маса и един от тях, новопроизведен майор, почна да черпи за производството. Нейсе! В гюрултията, с приятелите заедно изкачих се от кафенето, ама като излизах, струваше ми се, че някой върви след мене и иска да ме хване за палтото. Едва що излязохме на улицата, един пощальон ми подава писмо със закъсняла дата; види се, нарочно е забавено, за да ми се поднесе с «Честита Нова година». Казах на пощальона, че приемам поздра-

вления не на улицата, а дома си, и се отървах лесно и както виждате, с благовиден предлог...

Отворих писмото... Я ми кажете вий, обикновени смъртни, получавали ли сте някой път такива писма като следующето:

Многоуважаемий г-н А. Константинов,

Това скромно писмо е от уважающия и почитающия Ви Ваш любим бай Ганьо Сомов, върху плещите на когото въздигнахте, тъй талантливо, създадения от Вас герой Бай Ганьо Балкански, славата на когото, а заедно с неговата и Вашата, се прочу, прослави и прогърмя по всичките градове, паланки, колиби, мандри, воденици и въобще навсякъде. Между това, истинският, живият бай Ганьо Балкански сега-засега се намира в твърде окаяно материално състояние и се свива от сиромашия и немотия, тогава, когато се разправя и весело приказва за неговите нескончаеми дълги пътешествия заедно с препасаното на кръста си розово масло по Америка и из Европа и за още по-нескончаемите смехории, които той произвожда в разказите Ви. Авторите обичат героите си, особено пък, когато са те живи. Следователно, аз ще се надея, уважаемий г-н Константинов, въз основание на тази обич, че Вий няма да изпуснете случая срещу наступающите Рождествени празници да се смислите за живия Ваш бай Ганьо, чист православен християнин, и да го подарите с нещо, изпратено например с един пощенски бон, с което, след като си види масрафа за Колада, да може заедно с другите почитатели на създадения от Вас Бай Ганьо, да пие за славата и величието на автора му. Амин.

Прочее ще се надея на милосердието Ви. Адресът ми е: Ганьо Сомов, Казанлък.

9. XII. 94 г.
Казанлък

Ганьо Сомов

(Подписът «Ганьо Сомов» беше написан с едва разчленяеми йероглифи, а писмото написано чисто, с друга ръка.)

Прочетох това писмо и ми домъчня. Съжалих господина Сомова, но не бях в състояние да му помогна. Кое ли даскалче, кое ли чиновниче се е подиграло с него. Аз на негово място би хванал туй чиновниче или туй даскалче за ухото и би му казал: «А бе, кюлхане, защо се подиграваш с фукарията.»

Господин редакторе, честита Нова година!

София, 2. I. 1895 г.

Господин редакторе,

На мнение съм да се присъединим и ний към в. «Мир» и заедно да молим почитаемото правителство да вземе още по-сериозни мерки да обезпечи. . . свободата на допълнителните избори. Ако питате, то и без туй са взети доста енергически мерки, но кой знай дали са достатъчни. На някои места е обещано на селянете брашънце, ако не гласуват за опозицията, но това средство е твърде съмнително. Нали знаете колко са се изхитрили нашите селяне: изтъкат си платното, па ти ритнат кросното. Я попитайте хаджи Славчовия син какво пати миналия септемврий в Павликени: тамам събрал от ниви-ливади, натъпкал купи-хамбари, напълнил бъчви с вино и каци с тлъсто сирене, па опекъл фурна с хлябове, та като разтворил порти в чифлика, от вечер, та до зарана, викнал:

— Елате, братя селяне! Яжте и пийте до гуша, ала мен да изберете!

Че като руква порой-селяне, с кола, с все добитък, запретват ръце до лакът, отварят уста кат ла́ми, поядат хляба до троха, до дъно каци със сирене, изпиват вино до капка, а пък техний добитък изскубва сено до сламка. Гено Недялков с Габровски кършат ръце зад порти, кършат и не разбират какво е патмо патило тез пусти техни селяне. . . И какво, мислите, излиза? Селянете, като си направили кефа, па натъпкват и запас в колата си, потеглят с гайди към изборното място, напъхват хаджи Славчовите бюлетини гдето не трябва, бъркват в другия джоб, изваждат бюлетините на бай Гена и Габровски и ги спущат в урните. Сетил се хаджи Славчовият син, ама късно. Излязъл на портите и се провикнал:

— Ааах! Вашта мама да разплача! — и затворил портите.

Гайдата ручи още по-бясно, селянете се кикотят и вдигат на ръце бай Гена и Габровски. . . Пустата му българия!. . .

Та искам да ви кажа, господин редакторе, че нашите българи тъй лесно не се подкупват. Ако им дадеш нещо, те не ти отказват, йоо! — приберат си го, па пак си карат колата по своя път. Който се надява с подкуп или пък, пази боже, с голи обещания да спечели нашите хора, той много се лъже, той не познава хората. Нашите хора добре ги е разбрал онзи околийски началник, за когото се говореше тия дни. Ето един деятел в духа на времето! Що му трябва много-много! Дръпне му една литра ракия, яхне връх коня, отзаде му десетина конни жандарми, впуснат се в кариер; накървил той ония ми ти очи — страх да те побие!. . . Хвърчи като ураган из чаршията и гдето види събрани, като им скръцне със зъби, като им изреве само: «Брей, мислете си! Ако някой не е разплаквал дете в майка — аз ще разплача!». . . Ето едно енергично средство! Тука, както виждате, няма никакво физическо насилие, а само така, морално. Но не са всички тъй досетливи като този околийски началник. Напр. о н з и окръжен управител никак не можал да се досети как е възможно в Бяла Слатина да се избере всякой друг освен Драган Цанков, когато цялата околия е за Цанкова. И т о й наивно пита големеца:

— Какво да правя? Ако се ползувам само с жандармите, ще стане кръвопролитие!

Разбира се, че големецът ще му отговори:

— Не е моя работа.

— Ще трябва войска — заявява наивният управител.

— Не е моя работа — отговаря олимпийски големецът. — Драган Цанков не трябва да бъде избран.

Чак след тия думи наивният управител се сетил как трябва да действува и свикал всичките жандарми. . . Е че тъй, ами как? Трябва да се познае, че има власт! Каква е тази слабост? От 18 май насам съвсем сме се разга. . . (Чхи!. . . Настинал ли съм, кой знай) разгалили сме се. Трябва най-сетне почитаемото правителство да вземе някои мерки, за да обезпечи. . . свободата на изборите.

Тръгнал някой си Стефанаки Савов, един нехранимайка, по белослатинските села да агитира за някой си Драган Цанков. . . Е моля ти се, вземи, че търпи! Много хубаво е постъпило почитаемото правителство, като се е разпоредило да пипнат тоя синчага за яката и да го въдворят на местожителство. И взели да ми казват, че трябвало да се отмени законът за интернирванията! Сака ли ви се?. . . И туй ми хареса, гдето в някои околии с време се пречистват разни общински състави, разни писарчета. Но знаете ли, господин редакторе, все пак ме е страх. Вироглав е нашият народ. Ето, вземете за пример пътуването на г. Каравелова: ревизорът Тодоров в целия град Орхание можа да намери само един благовъзпитан човек, комуто да внуши какво изискват интересите на. . . отечеството. Ако да не беше господин Брънчев, кой щеше да разкъса Каравелова. Няма хора! Сиреч има хора, но не са възпитани в страхопочитание и не могат да се проникнат от високите задачи на почитаемото правителство. Е кажете, моля ви се, какво добро можете да очаквате от този народ, когато при всички молби и заплашвания на Тодорова от толкова население в г. Ловеч да изявят послушание само фаетонджиите от хана «Съединена България» и само те да подпишат телеграмата за разкъсванието на Каравелова!. . . Освен това страх ме е още от едно нещо: има хас да са се наплодили в последно време повечко такива аслани, какъвто е г. Величков! Има хас! Помните ли в Народното събрание? С пет думи разкъса на парчета всичките свищовски жандарми! Пази боже!. . . Не бойте се, господин редакторе! Не се отчайвайте! Като разкъсат жандармерията, те ще се срещнат лице с лице с българската арррмия!

Смирррно! Рота-а п'ли!. . .

Ех, мале мила! Като врабци ще се пръсне народът. . . Вий, господин редакторе, виждали ли сте как фуква да бяга тълпата след залпа на войската? Не сте ли виждали! Аа, много е интересно, да се пукаш от смях!. . .

Не е туй шега, брате! Арррмия!

Разбира се! Защо харчим за тая пущина трийсет милиона.

. . . .

Да живей България!

София, 19 януарий 1895 г.

УГАСЕТЕ СВЕЩИТЕ!

«Ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може чрез угасвание свещите или взимание списъците да направи изборът да не се състои. В случай на несполука считам вас за отговорен.»

Как ви се вижда, господин редакторе, това средство е изгасвание на свещите, а? Не е лошо в някой случай. Представете си, че до вас седи например (коя ли да турим?), например Soeur Clèmence. Дявол да го вземе! Че то устни — устни ли са? — Корали! Че то зъбки — зъбки ли са? — Маргарит! Ами цветът на тая нежна кожица? Ами трапчинките от двете страни на устата! Ами очите, очите!. . . Хубаво, ама светлината пречи. И представете си, в такъв момент явява се един Стоилов и командува: «Угасете свещите!». . . (Полека. . . лампата!). . . Ами ако някой запали веднага свещите?

Ами ако някой път свещите са направени от член 91 и 93 от Избирателния закон? Остави се!

Или представете си, господин редакторе, че г. Стоилов се намира между своите предани партизани в Белослатинската околия в деня на изборите (ама без артилерия; с артилерия и баба знай!) и се намери в същия ден там омразният за белослатинчене, врачане и раховчане Драган Цанков и в самия разгар на изборите (ама да е тъмно, ако е светло, не се фаща!) някой извика: «Угасете свещите!». . Как вий мислите — кой от двамата ще усети нужда от перачка?

Досещате ли се, че не всякой път туй изгасявание на свещите е келепир! Па и Избирателният закон не се шегува, ами казва, че който отнеме, строши или открадне някоя избирателна кутия, докле находящите се в нея бюлетини не са проверени, наказва се със затвор от 2—5 години и с глоба от 2000—5000 лева; съ-

щото наказание се налага и на ония, които с вик, заплашвания или бой разгонят избирателите и станат причина да не може да се извърши изборът. А пък ако е чиновник, наказанието е двойно. Дръж се!

Можете ли сега горе-долу да си представите положението на окръжния управител, комуто е дадена цитираната в началото заповед?

«Ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей...» Как ще се види, че Цанковата кандидатура преодолява? Трябва да ревизираш бюлетините в ръцете на избирателите, трябва да разкъсаш неблагонадеждните бюлетини и да им раздадеш благонадеждни или ако не искат — трябва да изгониш избирателите. Но да направиш това, значи да извършиш цял ред престъпления. Ако пък пропуснеш този момент, трябва да чакаш преброяването и тогава, «като се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може, чрез угасвание свещите...» Наши приятели! Ами че може тези наши приятели да не са приятели и на окръжния управител! Я си представете като каква порода ще бъдат тия приятели, които са в състояние да се втурнат като бесни зверове към бюрото, да угасят свещите и с вик, с бой да разграбят, да разтрошат, да разкъсат списъци, урни, бюлетини! И може ли всякой да има работа с такива приятели? Защо да не допуснем честност, добросъвестност у един окръжен управител? — Ще допуснем ний, ами заповедта? Тази заповед свършва със скромните думици: «В случай на несполука считам вас за отговорен.»

Какво значат тия думи? Какво значи в случай на несполука? Mon Dieu, mon Dieu! В случай че не извършиш безчет гнусни престъпления, в случай че не прогониш избирателите, в случай че не им разкъсаш бюлетините, в случай че не събереш една банда отчаяни мерзавци и не им дадеш carte blanche да извършат безнаказано най-безчеловечните насилия, в случай че и тези разбойници чрез изгасвание свещите, чрез взимание списъците, чрез трошение на урни, чрез трошение на глави не успеят да погазят, да потъпчат, да размачкат святата народна воля, то... считам вас за отговорен! Сиреч аз ще те изхвърля като парцал на улицата, да се скиташ немил-недраг... А че ти

и заслужил нещо на туй пусто отечество, а че ти, твоята сжена, твоите рожби остават без... без хляб...

Полека... лампата!

И таз добра! Аз уж почнах да пиша весел фейлетон, па то какво излезе.

Благодарение на това, че тук прекъснах писанието, взех в ръка в. «Мир» от 26 януарий 1895 г., брой 53-ий, почнах да чета уводната статия и... се изсмях с глас. Ето какво прочетох:

«*Когато една партия* (например консервативната) *се намира на едно място в меншество* (я на едно място, я из цяла България), *тя е наклонна да си послужи с всичките възможни средства, за да попречи на успеха на болшинството. Случат ли се избори, нейната програма е отнапред определена и няма нужда да се разисква* (какво ще се разисква, когато артилерията е готова зинала). *Тая програма се състои в следующето:* 1) *да се спечелят избирателите чрез разни простени и непростени маневри* (например да се свикат такива от други избирателни околии, както в Търново); 2) *да се препятствува на болшинството да гласоподава чрез заплашвания* (с пехота, кавалерия, па може и с артилерия, с една дума, чрез «морално влияние», както в Бяла Слатина); 3) *ако тия средства не сполучат, да се развали изборът насила* (или с други думи: «Ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може чрез угасвание на свещите или взимание списъците да направи изборът да не се състои); 4) *ако и това не се сполучи, да се направят протести, за да се сполучи в Събранието касирането му.* (Както сега в Разград.)»

Ето кое се нарича самопризнание!

г. София, 28 януарий 1895 г.

Един от Клуба
на моралното влияние

P. S. Господин редакторе, вий видяхте какво значи **самопризнание**, сега да ви кажа какво значи характеристика: аз държа бас, че вий не знаете какъв номер носи указът, с който се назначи днешният президент-министър. Не знаете, нали? Видяхте ли! Указът, с който се назначи днешният президент-министър, носи № 13, зловещото демонско число 13!

Ето това е характеристично!

Господин редакторе,

Новата епоха, която преживяваме, поражда нужда за нови законодателни реформи. Действуващият или по-добре недействуващият у нас Избирателен закон се оказа съвсем несъстоятелен и затова от самото му издаване и до днес не се е приспособявал. Въодушевен от патриотическото желание да поднеса и аз своята лепта на общия жертвеник, като се взрях внимателно в самата действителност, додох до убеждение, че сега-засега у нас може да има приложение само такъв избирателен закон, какъвто е приложеният при настоящето. Моля дайте му гласност.

гр. София, 11 февруари 1895 год.

Един от Клуба на моралното влияние.

ИЗБИРАТЕЛЕН ЗАКОН

I. Общи наредби

Чл. 1. Народните представители както за Обикновеното, тъй и за Великото народно събрание се избират по реда, указан в настоящия закон.

Чл. 2. Всяка административна околия съставя една избирателна единица и изборът става около централната кръчма; за улеснение на избирателните околии с население повече от 40 000 души жителите могат да не дохождат на избора. Бюрото ще се грижи да пусне вместо тях бюлетини.

Чл. 3. Когато мястото на някой представител стане вакантно поради насилствена смърт, изчезване или неблагонадеждност, министърът на вътрешните дела назначава допълнителен избор, който трябва да се извърши през такъв месец, когато има най-много виелици, за да не се тревожат далечните избиратели.

Чл. 4. Изборът не се повтаря и трае само един ден; но ако би в този ден да се избере по недоразумение някой порядочен човек, може чрез изгасвание на свещите или взимание списъците изборът да се счете за нестанал и да се повтори следующия неделен ден.

Чл. 5. Три дена преди избора, както и в самия ден на избора, почва се морално влияние върху избирателите и арестуванието на разсъждающите. Ако избирателите са заети с отбиванис на пътна повинност, полицията се грижи да пусне вместо тях бюлетините в урните.

II. Избиратели

Чл. 6. Избиратели са тия български граждани, които не се плашат от отоманския наказателен закон и се ползуват със силни мускули и разнородно оръжие.

Чл. 7. Военните на действителна служба могат да вземат най-живо участие в избора. Бомбардирванието на градовете се допуща само в случая, когато и с угасванието на свещите не се достигне целта.

Чл. 8. Не могат да бъдат избиратели:

1. Лишени без съд от свобода.
2. Лицата, които без разрешение от правителството напишат свои бюлетини.
3. Разсъждающите.
4. Телесно слабите и
5. Бедните.

Забележка. Всичките съдилища се задължават да осъждат веднага лицата, които полицията, по споразумение с министъра на вътрешните дела, им укаже няколко дни преди избора.

III. Избираеми

Чл. 9. Избираеми за народни представители са всички български граждани, които се ползуват с доверие на правителството и имат участие в някое държавно или общинско предприятие. Избираемостта на рогатия добитък подлежи на оспорвание.

Чл. 10. Не могат да бъдат избрани за представители:

1. Лицата, които според чл. 8 от настоящия закон нямат право да бъдат избиратели, освен осъдените за злодеяние.

2. Лицата, които нямат условие с правителството за разни доставки на държавата или нямат предприятия по държавни работи.

3. Военните лица, които се намират в запас или са разстреляни.

4. Разсъждающите.

5. Бедните.

Чл. 11. Всеки избран за народен представител може да не бъде касиран, ако даде формална клетва, че ще мълчи през всичкото време на сесиите.

IV. Бюро и избиране

Чл. 12. Щом се подпише указът за свикване избирателите, министърът на вътрешните дела почва да разтурва неблагонадеждните общински съвети и да оказва върху избирателите морално влияние чрез окръжните управления.

Чл. 13. Председателят и членовете на бюрото се избират по жребие, тялото — от председателя на окръжния съд.

Чл. 14. Председателят на окр. съд под страх на отчисление не тегли жребие, преди да отбележи някои знакове върху бюлетините.

Чл. 15. Постоянната комисия своевременно разделя приготвените предварително в канцелариите бюлетини на толкова части, колкото секции има в бюрото. Моментът, когато тези бюлетини трябва да бъдат пуснати в урните, остава на вътрешното убеждение на бюрото.

Чл. 16. Гласуването се почнува в 8 часа заранта, а за пиенето по кръчмите полицията взема мерки от предидущия ден. Всякой от избраните от полицията избиратели може да пие за сметка на безотчетните до безпамятство.

Чл. 17. В определения за произвеждание на изборите ден и час съставеното по известния начин бюро се явява на определеното място и председателят дава на полицията сигнал да почне настъплението.

Чл. 18. На вратата на зданието се изпречват събраните от кръчмите избиратели и с помощта на разнородно оръжие възпрепятствуват да доближи някой до урните.

Чл. 19. Гласуването става по следующия начин: един от членовете на бюрото привиква избирателите един по един. Повиканият избирател, ако е благонадежден, връчва бюлетина си, сгънат о четири, на председателствующия на секцията, който, като го скрепи с подписа си, спуща го в избирателната кутия; ако ли е неблагонадежден, бюлетинът му се скъсва, а самия избирател го изхвърлят навън, през прозореца или по стълбата, с главата надолу. Осмъртяванието не е задължително. Ако всички избиратели се окажат неблагонадеждни, почва се последователното действие на пехотата, кавалерията и артилерията.

Чл. 20. Гласоподаванието е явно и бюлетините се пущат със снопове. Един избирател може да гласува под разни имена, догдето се умори. Пазачите на вратата имат право да прегледват предварително всяка бюлетина.

Чл. 21. Със съгласието на полицията може да гласува и този, който не е записан в избирателния списък.

Чл. 22. Срещу името на всеки избирател, който не е гласувал, членът на бюрото отбелязва, че е гласувал, и пуща в урната приготвени бюлетини.

Чл. 23. Лицата, които не са записани в избирателните списъци и са пили за сметка на полицията през цялата нощ, нахълтват в тъмни зори в изборното място и заграждат урните.

Чл. 24. Зданието, гдето става изборът, и съседните с него здания се натъпкват с въоръжена сила. Артилерията може да се разположи и по-надалеч.

Чл. 25. Запретено е на благонадеждните да отиват на изборите без оръжие или каквото и да било оръдие (тояги, бастони и пр.).

Чл. 26. Председателят на бюрото бди и внимава: щом се покажат невъоръжени избиратели, дава сигнал на полицията и войската да стреля. Надлежните административни и военни власти са длъжни да го слушат.

Чл. 27. Властта може да арестува всичките избиратели, ако има достатъчно помещения в града.

Чл. 28. Избирателните събрания не могат да се занимават освен с избирание на лицата, които са посочени от министъра на вътрешните дела — в противен случай свещите се изгасяват и почват да действуват лицата, указани в чл. 24 от настоящия закон.

Чл. 29. Щом се свърши гласоподаването, председателят на бюрото, без да чете бюлетините, обявява за избрани посочените предварително лица и принуждава въоръжените избиратели да подпишат благодарствена телеграма за дадената свобода на изборите. Телеграмите се подават от името на всичките избиратели в околията.

Б е л е ж к а. Бюлетините, освен действителните. се пазят в окръжната постоянна комисия до проверяването на избора.

Чл. 30. Ако във време на гласуването не успеят да арестуват всички разсъждающи, арестуването може да се продължи и след гласуването. Рязането на уши се предоставя на околийските началници, а за стреляние върху жените изпращат се най-храбрите офицери.

Чл. 31. Правилността на изборите може да оспорва само министърът на вътрешните дела.

Чл. 32. Народните представители получават, докле трае сесията, по 20 лева дневни, а нощни им се дават според заслугите и степента на муканието.

Чл. 33. Начинът за изгасявание на свещите и за упражнение на моралното влияние се определя от министъра на вътрешните дела, който дава на подведомствените си административни органи подробни инструкции по телеграфа. Лентите на подобни телеграми веднага се унищожават.

V. Н а к а з а н и я

Чл. 34. Всеки административен, съдебен или други какъвто и да бил държавен или общински служител, който се откаже да изпълни обязаностите, които му се налагат по настоящия закон, наказва се с лишение от служба и опозоряване чрез печата.

Чл. 35. Председателят и членовете на бюрото, които съзнателно допускат някой избирател да гласува свободно, лишават се от доверието на властта.

Чл. 36. Председателят и членовете на бюрото, както и проверителите, които се откажат да подпишат продиктувания тям дневник за абсолютна свобода на изборите, изваждат се от служба.

Чл. 37. Ония, които са назначени за изброявание на гласовете, ако не скрият или променят неблагонадеждните бюлетини; ако не притурят достатъчно количество

благонадеждни и ако не прочитат умишлено само имената на поръчаните кандидати — подвъргат се на екзекуция чрез изгасвание на свещите.

Чл. 38. Ония от въоръжените избиратели, които окръжават урните, ако на поканата от бюрото не се хвърлят върху невъоръжените и не ги разгонят с помощта на оръжието си — изгубват правото да искат служби и предприятия от държавата.

Чл. 39. Ония, които влязат в избирателното място с оръжие, ако са влезли със съгласието на полицията, нареждат се около бюрото; ако са влезли без съгласието на полицията, наказват се със затвор от 1—3 месеца и с глоба от 100—300 лева, а по желанието на министъра на вътрешните дела могат да бъдат предадени на съд и за бунт против държавата.

Чл. 40. Ония, които окръжават бюрото, ако не употребят заплашвание, насилие, бой и убивание, за да накарат неблагонадеждните избиратели да се въздържат от гласоподавание, наказват се със залп от войската.

Чл. 41. Предвиденото в горните два членове наказание се налага и върху лицата, които са дали средство или по какъв и да е начин са способствували да се извърши един неблагонадежден избор.

Чл. 42. Ония, които чрез лъжовни известия или други подобни средства не измамят избирателите и не заблудят обществото, опозоряват се чрез правителствените печатни органи.

Чл. 43. Който без знанието на председателя на бюрото се въздържи от разстрелванието на избирателите, зачислява се в списъка на предателите.

Чл. 44. Който след изгасявание на свещите се въздържи от разтрошаванието на урните и разкъсвание на бюлетините — губи правото на служба или предприятие от държавата.

Същото наказание се налага и на ония, които с вик, заплашвание, бой и стреляние не успеят да развалят неблагонадеждния избор.

Чл. 45. Който умишлено пише точно и вярно преброителните листове или дневника за избора, или пък не прибави или измени нещо в тях, ако така е заповядано — губи доверието на властта и написванието на дневника се възлага другиму.

Чл. 46. Когато виновните в делата, показани в чл. 43 от настоящия закон, са държавни или общински чиновници, наказанието се усилва.

Чл. 47. Непредвидените по настоящия закон престъпни деяния, извършени в избирателното място, не се наказват.

Чл. 48. Делата за престъпления по изборите се възбуждат направо от министъра на вътрешните дела.

Чл. 49. Изложените в настоящия закон престъпления, освен по ал. II на чл. 39, не се съдят в общите съдилища.

VI. Отменение

Чл. 50. Избирателният закон от 8 януарий 1890 год., заедно с измененията и допълненията му, се отменява.

«ПОЛИЦИЯТА ОЩЕ ОТСЕГА ВЗЕМА МЕРКИ. . .»

Отдавна не бях ви писал, господине редакторе. но сега бързам да споделя впечатленията си, произведени от няколко думи, които прочетох в един български вестник. Ето какво прочетох:

«Мнозина, без разлика на политически убеждения, се надеят, че занапред столичната полиция ще се уреди. Предполага се, че г. Груев още отсега ще вземе нужните мерки, за да се. . .»

Хайде да видим кой ще отгадае какви са тия приятни надежди, които софийските граждани, без разлика на политически убеждения, възлагат на новия управляющ делата на градоначалството. Като е без разлика на политически убеждения, трябва да се предположи, че и вашите гърди, господине редакторе, са препълнени с тия сладки надежди, за постиганието на които г. Груев о щ е о т с е г а ще вземе нужните мерки. От една страна, вярвам във вашата съобразителност, но, от друга — не зная защо ми се чини, че три дни и три нощи да правите догадки, пак няма да налучите посоката, към която ще бъдат устремени още отсега бащинските грижи на столичната полиция. Според както са написани горните редове, работата изглеждва много сериозна. За да се вдъхнат на гражданите надежди, че артък сега вече полицията ще се уреди (има си хас да се уреди!), трябва да се допусне, че има да станат големи реформи; а пък да се каже, че това го очакват всички, без разлика на политически убеждения, предполага се, че се вземат мерки за някои безспорно благодетелни реформи. Хич недейте си дава труд, господине редакторе, да мислите, защото няма да се усетите и аз не искам повече да ви мъча. Ето каква е работата:

«Предполага се, че г-н Груев о щ е о т с е г а ще вземе нужните мерки, за да се прекратят из столицата честите скандали, д а с е н а с т а н я т н а р а б о т а

многото просеци-чужденци, които от няколко време насам са надошли...» Вий ходихте ли на гарата да ги посрещнете, да им кажете «добре дошли»!? Повечето от тия скъпи гости са поданици на негово апостолическо величество Франц Йосиф, император австрийский и крал маджарский. Аз не мога да разбера каква е тази фатална случайност, че с идването на тези гости почнали да се увеличават скандалите. Па и друга случайност — гостите ни идат тъкмо тогава, когато нашият президент-министър е във Виена. Не изглежда ли това малко неделикатно? Ний правиме визита на Виена чрез президент-министър, а Виена ни връща визита чрез просеци! Хубава работа! Благодарим за вниманието! Не вярвам да са ги пратили да третират въпроса за акциза, па кой знай! Но не е там въпросът. Важното е, че полицията се е загрижила още отсега да взема мерки да ги настанява на работа. Не трябва ли и ний да вземем мерки да облекчим трудовете на полицията, като ѝ спомогнем в тая патриотическа грижа ако не с друго, поне с някои добри съвети? В последно време почитаемото Министерство на общите сгради е назначило доста чужденци по изучванието на «мрежата»; дали не ще се намерят и за новите гости някои местица? Нека полицията направи справка. Ако дип няма вакантни длъжности, можем да поизпъдим отсам-оттатък по някое инженерче от българите и да настаним поданиците на негово величество. Какво ще се прави, таквоз време дошло! Някои от тия гости са артисти. Може и вашия слух, господин редакторе, да са услаждавали те със своите чудесни шарманки, а? За тях е сега малко трудно да се намерят подходящи места. Това е по-скоро работа на господина министъра на народното просвещение. Една консерватория ли да се основе, кой знай! Па да назначим тези артисти за професори! Аз вярвам, че те ще се съгласят.

Вам, господин редакторе, направиха ли визита тия гости? Не? — Не може да бъде. Вероятно вий сте отсъствували от дома си или пък сте били дълбоко увлечени в работа. Те не са оставили ни една малко-много прилична къща без посещение. Но видите ли каква е работата? Тези чужденци имат една скромна привичка: да влизат в домовете, без да ги чуе някой и (чудни обичаи!) вместо да си оставят картите или да си запишат имената, те вземат по някой предмет за възпоминание... Оригинали!

Види се, като туристи, правят си колекции от тия предмети... Страшни оригинали!

Българският вестник, като нарича тези гости просеци-чужденци, вий да не помислите, че са я слепи, я хроми. Боже съхрани! Здрави са като бикове, вратовете им червени като английски бифтеци. Стомасите им работят като огнени мелници, а пък за пиение — остави се! Напълни им софийското езеро с бира, за три дена ще го пресушат! Макар и просяк — три лева надали му стигат на ден за ядене и пиене, ама хайде да речем, три лева. Вестникът казва, че са надошли много просеци-чужденци. Е колко много? От триста души повече не са я! Триста души по три лева — деветстотин лева на ден, за година горе-долу триста хиляди лева. Голяма работа! В София има 50 000 жители, всички като работят по тричетири дена в годината, ще изкарат храната и питието на новопристигналите поданици на негово апостолическо величество Франц Йосиф, император австрийский и крал маджарский...

София, 20 март 1895 г.

«МАЛКО СРАВНЕНИЕ»

(В. «СВОБОДА», БР. 1623)

Драгий Бисмарк,

Онзи ден ти телеграфирах да те поздравя с 80-годишнината, но с една кратка телеграма мога ли аз да изразя чувствата, които вълнуват душата ми, като гледам тази жестока разлика между германския народ и българския в отдаване почести на своите велики патриоти. Ти и само ти си в състояние да проникнеш в душата ми и да видиш тая бездна от страдания, които разкъсват гърдите ми. Аз сещам едно сродство между нашите души. Не току-тъй съм бил винаги твой почитател и адмиратор и съм следил с внимание и възторг живота и делата ти. Не току-тъй цяла Европа ме наричаше българский Бисмарк. Разликата е тази, че твоя милост беше железен канцлер, а аз железен регент и президент-министър. Кое е по-високо положение, оставям на теб да се произнесеш, моята скромност ми налага мълчание; но имай предвид, че ти си вече 80-годишен, е пък аз имам само половината от твоите години. Ти си един от редките исторически деятели, които са имали щастието да доживеят да видят осъществено и закрепено делото, на което са били посветили живота си. Колко са такива деятели? — Аз и ти! Други има ли? Наполеон малко прилича на нас, но той хептен я оцапа накрая. Теб те славят за туй, защото си бил с желязна ръка, но като бъде работата за желязна ръка, кажи си правичката, бай Бисмарк, можеш ли в туй отношение да се сравниш с мене? Хайде да прочетем колко души си обесил ти, колко аз. Колко души си разорил ти, колко — аз. Колко души си изтезавал ти, колко — аз. Колко жени си изнасиловал ти, колко — аз. Колко пари си награбил ти, колко — аз. . . Ти с мене ли ще се сравняваш бе? А бе че аз съм в състояние баща си с кремък да одера, ти какво ме мислиш? Но българският народ — народ ли е! Теб те слави сега цяла Германия — блазе ти; а пък аз съм се

затворил вкъщи, не мога да си покажа носа на улицата. И защо, питам те? Че аз, санким, по-малко ли съм заслужил от тебе? Германската царствующа фамилия дължи на тебе само част от императорския си титул, а не своята корона. А какво става у нас? То е отвратително. Челякът, който имаше в ръцете си съдбините на българския народ в един най-критически момент, който имаше възможност да даде българската корона на този или на онзи княз и който можеше да не я даде на настоящия ни господар, този челяк вместо награда и почести, по-големи от тия, които сега ти прави Германия, е изложен на преследования, като най-опасен злодей и последен престъпник! Каква разлика между третирането на германския и българския патриот! Ето вече XIX век изтича, кога ще успеят тия хора да ми отдадат заслужените почести — не разбирам! Сега друг е въпросът, ако провидението е предназначило тебе, драгий Бисмарк, да бъдеш единствен великан на настоящия век, а пък аз да въплощавам величието на XX век — това е друг въпрос и аз — между нас да остане — нямам всъщност нищо против това. . .

Федералният съвет на германската държава, като те е поздравил в най-горещи изражения, счел е за гордост да ти изкаже, че продължава и ще продължава да следва означения от тебе път. У нас правителството, ако и да признава, че създаденият от мене режим е спасителният и че ще следва моя път, вместо да ме възхвалява, вместо да ме боготвори — рядко пропуща ден да ми не нанесе някоя тежка обида, като че ли аз съм направил най-голямото зло за своето отечество. . . Аз и зло! Де-де!. . . Впрочем, нека се утешаваме, бай Бисмарк, таквази е участта на всички праведници!. . .

Боже милосердний! Три дена, само три дена ми дай властта в ръцете, ако не направя дарррмадан цяла България, да не съм Стамболов.

Приими, драгий Бисмарк, сърдечните поздравления на твоя почитател и адмиратор

Стамболов

Бай Стефане,

Получих ти писмото. Най-учтиво благодаря за приятелските благопожелания. Поздрави Свирча. Панайот как е? Държи ли му още кръстът? Мен ме хептен не бива.

Твой Бисмарк

OCUPATIUNEA BULGARIEI DE LA ARMATA NOASTRA

Да ме ритне турчин с кован ботуш — нейсе-не, ами то циганин със съдран цървул! . . .

Господин редакторе,

Един приятел, пристигнал от Румъния, успял да сѣ снабди с някои секретни документи по окупацията на България от румънските войски. Мисля, че ще изпълним един патриотически дълг към българския народ, ако дадем гласност на тия във висша степен важни и сериозни документи. Нашата участ, както ще се убедите от нижеследующето, е вече решена: Finis Bulgariae! . . . Нека всякой българин бяга, гдето му видят очите.

Ето документите в български превод:

МОБИЛИЗАЦИЯТА НА ОКУПАЦИОННИЯ КОРПУС

Конфиденциална телеграма до Главното интендантско управление. Разпоредихме се да се запрети изнасянието на пуйки и пуйчи пера из границите на Велика Румъния, защото перата са нужни за екипирването на един корпус храбри к у р к а н и, предназначен да окупира и въведе европейски ред в дивата България. Съберете по реквизиционен начин петстотин кола сено и слама и вържете на всякой войник на десния крак по едно снопче сено и на левия — снопче слама, за да могат да разпознават кой е десният и кой е левият им крак, защото — за срам на римското ни произхождение — нашите храбри к у р к а н и, а също и д о р о б а н ц и т е и до ден днешен не могат да усвояват тази премъдрост. Аз не мога да разбера защо нашите храбри войници изглеждат винаги като разпасани; погрижете се бе, джанъм, да им купите по-солидни пояси, за да не им падат гащите. Срамота! Колкото за мамалига — недейте се грижи, защото в България има много папушой, особено ако почнем окупирването от Видин и надолу към Рахово. Днес дадох заповед на всичките военни капелмейстери да съчиняват нови маршове за предстоящите ни победи. «Л е л я к у с к у р т е й к а в е р д и» ще се изхвърли вече из репертоара, защото почва да остарява и не е достатъчно войнствена песен. Тодорйка е назначен за капелмейстер на първия окупационен полк.

ДИСПОЗИЦИЯТА

Окупационните действия не ще могат да се начнат по-рано от замръзванието на Дунава. Наистина, ний имаме силна флота, но Дунавът е тесен, па българите са диви, па и круповските топове не се шегуват, та. . . по-добре флотата ни да се прибере към Кюстенджа. Видинската крепост ще я оставим настрана. Дявол ги знае тези диваци: току-виж, че изпъкнал пак някой Узунов и иди търси после где е бил град Калафат. Видин сам ще се предаде от страх, па и освен това в целия окръг едва ли има един чист българин, всички са румъни. Благоразумието и тактиката ни диктува и с Русчук да не се шегуваме много-много: как се е случила тази проклета Левенттабия тамам срещу нашето Гюргево. . . Затова се установихме на следующата диспозиция: двайсет батальона к у р к а н и, украсени с внушающи ужас пуйчи пера, ще преминат Дунава по леда, срещу Рахово. Разбира се, че ще се вземат всевъзможни мерки, да не би да се издават нашите власи накрая. . . Една част от тая армия ще остане в Рахово, да краде царевица и кокошки; другата част ще се отправи към Плевен, да заеме редута Гривица. Туй, второто движение, ще се държи в найстрога тайна, да не би да дойде до ушите на Осман паша. Припомнете си, че когато попитали Осман паша: «Истина ли е, че румъните превзели Плевен?» — той отговорил: «Когато вратата е отворена, всяка свиня може да си пъхне

зурлата. . .» Третята част от окупационния корпус ще се отправи по ломското шосе за София. Всичките ханчета по това шосе се съдържат от власи-цинцари и нашата несъкрушима армия ще марширува с развети знамена, като по бреговете на славната Дъмбовица. За да се избегне всяко сражение пред София (Al dracului bulgari! Кой знае какво може да се случи. . .), ще се пратят в авангард стотина девици с къси фусти. Дивите българи ще се заплеснат в девиците, а в това време нашата храбра армия ще се вмъкне през Курубаглар в София — и туйто! Всичкото това движение е толкова съобразно с военната наука, щото Генералният щаб не е нито мислил за друга евентуална диспозиция: например, какво трябва да се прави, ако диваците, вместо да се заплеснат във fetele noastre cele frumoase, вземат, че ги разместят из подобаващите заведения, и сами се укрепят в грандиозните естествени позиции, които окръжават омразната им столица. . . (Lasa, frate, nu spune!). Но надяваме се, че това няма да се случи: кои ли чужденци не са омайвани от нашите хубавици, та и тези диваци да не се прехласнат. . .

От София остава само да протегнем ръка на нашите братя румъни в Македония. Султанът не се сеща даже отгде ще дойде ударът.

Вторият окупационен корпус ще настъпи през Добруджа. От Арабтабия хоп — в Силистра; от Силистра хоп — в Шумен; от Кюстенджа хоп — във Варна и свършено! Русите не можаха да превземат с бой тия места, но те с нас ли ще се сравняват?

Останалата част от България, разбира се, ще се предаде сама. Нам ще благоприятствува най-главно страхът, който сме вселили в сърцата на българите. Като им поменеш само к у р к а н или д о р о б а н ц, космите им настръхват. Наплашили се! Ce spui, frate, armata noastra!. . . То една паника, един страх юдейски ще обземе тия диваци, че всичко ще хвърлят, па ще бягат. Отсега чуваме, готвили се да се изселват от страх в Маджарско.

Напред, прочее! Вий, храбри генерали Стоянеско, Стойческо, Драганеско, Богданеско, Пенческо, вий, преки потомци на славните римски пълководци, поведете непобедимата армада към слава и величие; на върховете на вашите сабли виси бъдущата велика Втора римска империя. Напред! Света Мамалига да ви е на помощ! Съ траяска цара румуняска!

Господин редакторе, че тя каква ще стане тая работа! Не е ли време да офейкаме? Окупацията наближава. Ако одобрявате моето намерение, аз бих ви препоръчал да преместим редакцията в Сабатка или в Будапеща. А?

София, 24 юний 1895 г.

ДРЕБНИ РАБОТИ

Драгий читателю, да не би някак си да помислиш, че нашите обществени и политически работи не вървят наред! Пази боже! Почитаемото правителство в неусипните си грижи за народното благоденствие не само че се е постарало да удовлетвори насъщните нужди на страната, но е отишло по-нататък: ползува се от избитъка на материалното ни благосъстояние, за да развие у нас вкусове и потребности от по-висши порядък. То се знай! А какви могат да бъдат по-възвишени потребности от естетическите; а где могат естетическите ни вкусове да се развиват по-добре, отколкото в сферата на изящните изкуства; а какви по-изящни изкуства от художествата; а пак има ли по-тънко, по-благородно художество от живописа и скулптурата? И — можете ли да си представите? — почитаемото Министерство на народното просвещение в симпатичното си стремление да стигне — а ако се окаже случай, и да задмине даже — Европа, оставя настрана всичките изкуства и се е заловило за най-благородното: в България се отваря Художествена академия. . . Ехе-хей, Българийо! Чакай мари, какво си се разтичала?. . . Ама имаш право: поезията ти отишла, че се не видяла, цял свят шашардиса; науката — във Висшето училище колкото щеш наука. Сега какво ни оставаше друго освен Художествена академия, а след това, като направим и един Хореграфически институт, да ни снабдява с достатъчно количество балерини — ще си накривим шапките, па нека ни излезе Европа насреща.

Ама да не мислите, че идеята за основаването на Художествена академия е само така — идея? Съвсем не. Работата е вече опечена. Е, че какво искате повече, когато най-главното е нагласено: «Професорите на академията ще получават по 7200 лева годишно.» Туй е главната цел; а средствата за достигването на тази свещена цел са изложени в следующото скромно предложение: «Академията ще изкарва художници.» Че защо да ги не изкарва най-сетне? Самоковските и тревненските художници са подготвили почвата, останалото ще допълни геният на нашите професори. Остава сега да се определи каква ще бъде заплатата на директора на академията. Впрочем, с този въпрос няма да се бърза; нека, като наближи да напуща министерския пост сегашният министър на народното просвещение, тогаз ще се определи заплатата. . . Има хас да сте забравили, че живописството е една от многобройните специалности на г. Величкова!. . . Не си ли припомняте неговата възхитителна картина «Мойта хазяйка във Флоренция» (или нещо подобно). Помните ли какъв божествен огън гори в камината на «Мойта хазяйка»? Този огън е тъй живо схванат, че прилича на пелте от дюли. Мурафет — не е друго!. . .

Но да оставим настрана бъдущия въпрос за бъдущия директор, а да кажем две думи за мерките, които се вземат за подготовление на художници-професори. И то не че нямаме готови професори — малко ли са художници в България, — ами да има и запас, за всеки случай. Може след година-две да стане нужда за някой клон на академията я в Драгалевци, я в Дивотино, я в Praзноглавци. Всъщност останало е вакантно място само за един професор, който трябва да замине за Европа да се поусъвършенствува. (Ако е останало нещо за усъвършенствуване. . .) Дава се, значи, една стипендия, а пък охотници — милиард, сиреч троица. Назначава се конкурс. Затварят троицата конкуренти в една от стаите на Висшето училище, като им задават три теми: за три дена да нарисуват картина от гипсов модел, композиция на даден мотив от Вазова и трети някакъв етюд. Тия три теми не би могли конкурентите да изпълнят, ако би работили едновременно и с ръце, и с крака, но нейсе. Сгушени тримата в трите кьошета на стаята, пухтят над платната си. Повидимому, всякой се е надявал на своите сили и способности, но на двамата от конкурентите все повечко се е свивало сърцето пред неизвестността, когато третият щастливец, устремен на крилата на леката фантазия, с ясни очи и с божествена усмивка, с небрежен размах е трупал краските върху многотърпящото платно. Che cosa?. . .

А ето каква била работата: третият щастливец бил

предопределен от с ъ д б а т а за стипендиант; а пък конкурсът бил само за «уж божем». . :

Но как да стане тая работа? — Твърде просто: свършва се конкурсът, разотиват си конкурентите, заключва се стаята. А когато дядо господ заспал, връща се щастливецът с държащия ключовете жури-художник и. . . и на другия ден работата на щастливеца получила съвсем друг изглед. Ама ще речете отгде се знае това. Проста случайност: когато дядо господ спял, като че за пакост разсилните на училището не спали и. . . и повече, нищо. В града само тия слухове циркулират.

Както виждате, читателю, съвсем художествено начало се туря в основата на българската Художествена академия.

И ще се наплодят художници из нашата благословена татковина, и ще почнат да пренасят върху платното картините на съвременния живот. А сюжети! Господи боже мой, колко мили сюжети ни дава сегашният живот. . . Искаш да нарисуваш например просяк. Богат материал: изправи се при входа на Софийския градски съвет и избирай колкото ти е угодно; от сутрин до вечер непрекъсната верига най-разнородни просяци, с упоително живописни дрипели, се качат със смътни надежди и слизат със сълзи и въздишки по стълбите на обанкрутения градски съвет. Хвани кисцата с трептяща от художествен огън ръка, опри проницателен поглед в ония изпити от глад и неволя мъртвобледи лица, с хлътнали очи, със сплъчкани коси, вгледай се в поетическия безпорядък на разноцветните дрипи, от които е сглобена тяхната малко трудна за живопис одежда, почни да комбинираш краските и размахай четката върху платното. . . Ти можеш да препълниш целия дворец с такива божествени картини. Или искаш да рисуваш идилически пейзажи: иди в Ючбунар — материал неизчерпаем. Зимните пейзажи там не отстъпват на летните: лете гледаш зелени плесенясали езера, населени с вечно пеещи жабешки легиони, виждаш сиромашията в пълната голота; а зиме езерата се покриват със зюмруден кристал и голотата се покрива с парцали. Или те блазнят картините на нашето величие: вземи нашите дворци, столичния ли искаш, край тих бял Дунав ли искаш — иди в Русе, край море ли искаш — във Варна, между скалисти хълмове ли искаш — иди в Пловдив, иди около Калофер, из Чамкория, из Кюстендилско. . . няма край. Рисувай, дявол да го вземе! Рисувай князе, рисувай божеци, рисувай бирници, рисувай адвокати — наляво и надясно богати възхитителни сюжети.

София, 23 септемврий 1895 г.

СЕЯТЕЛИ НА РАБСКИ ЧУВСТВА

В брой 155-ий на в. «Мир» от 30 септемврий четем следующето антрефиле: «С удоволствие се научаваме, че г-н директор-режисьорът на Народния театър «Сълза и смях» е говорил с г-на военния министър по въпроса за запрещението на военните да посещават Беседата и този въпрос е почти уравнен. Военните ще могат пак с удоволствие да присъствуват само на представленията на трупата «Сълза и смях». Г-н военният министър, като е имал предвид духовната полза, която оказва драматическият театър на цялото ни общество, и като съзнавал, че запрещението на военните да посещават представленията на трупата може зле да се отрази на материалните и социалните интереси на едва възникающия наш народен театър, обеща, че ще направи едно изключение само за Народния театър «Сълза и смях», който няма още свое специално помещение. Ние с особено удоволствие ставаме отзив на този радостен слух. Г-н военният министър и в този случай показа своя патриотизъм, като се обеща да направи всичко зависяще от него, за да насърчи това възраждающе се у нас дело. Дълбоко сме убедени, че любителите на Народния ни театър, който е непричастен в този инцидент, членовете на трупата и самите военни ще благодарят на г-на военния министър за това негово решение, към които благодарности и ние горещо се присъединяваме.»

Прочиташ това антрефиле и просто не знаеш — да се чудиш ли на неизмеримата му глупост, или да се възмущаваш от рабските чувства, с които е то преситено! Как? — Предлагат на столичното общество и на господа военните с радост и ликувания да благодарят на г. военния министър — защо? Защото бил съблагоизволил да разреши на военните да посещават само представленията на трупата «Сълза и смях», като имал предвид духовната полза, която оказвал драматическият театър. Бил разрешил! Ами че ний ще попитаме: кой е дал право на военния министър да се разпорежда с частния живот на военните и да им предписва или запрещава посещението на тези или онези обществени и частни заведения? Офицерите не са бебета на министъра, та да следи той за всяка стъпка в техния живот. Ами че утре може да му скимне да запрети на военните да си купуват захар и ориз от магазина на Георги Паница или да им запрети да посещават градината «Дълбок зимник», защото името на съдържателя е К. Панов. . . И бившият военен министър г. Савов се опита да отдели офицерите от влиянието на обществото и беше им запретил да посещават кафенетата и ресторанките, но твърде скоро съзна бездънната глупост и престъпната дързост на своето разпореждание и побърза да го отмени. Разрешил бил на военните да посещават само «Сълза и смях», значи, ще им запрещава да посещават Операта? Е, тогава где ще заповяда да удовлетворяват военните своите потребности за музика, где ще развиват слуха си, где ще облагородяват чувствата си? В шантаните ли? Или при кючеците?

«Г-н военният министър и в този случай показа своя патриотизъм.» Где е тук патриотизмът бе, рабска душа? Туй ли, че военният министър със своето капризно разпореждание иска да отврати военните от естествените им наклонности и вкусове и да ги накара зор-зоринá да посещават «Сълза и смях» и да не смеят да слушат Операта. Чунким много пъти имаме случай да се насладим с добра музика и пение, ами да пропуснем и този случай с оперната трупа, па да си слушаме «Зелен листец». . . И туй било патриотизъм! Благодарим. Или може да е за това патриотическо, защото посещението на офицерите ще прибави няколко лева в джебовете на актьорите. Е, за това ли ний трябва да ликуваме и да благодарим на г-на военния министър? Мерзко раболепие!. . . Но не е виноват военният министър, виновати са рабските натури, които ближат праха на нозете му.

Народният театър няма да се повдигне чрез любоугодничество пред силните, а чрез труда и дарбите на актьорите. Никакви предписания не могат да вдъхнат любов към драматическия театър. Ако българите късат от залъка си, за да жертвуват 50 000 лева за столичния театър, актьорите са законно и морално задължени с труд и лю-

бов към призванието си да оправдаят тая жертва, а не да се изтягат цели шест месеца под предлог, че изучават драмата на Франсоа Копе «За короната», и чак след три месеца да се сетят, че трябвало костюми за тази драма. Толкоз засега. . .

Ето ви и друг образец:

В брой 3 на в. «Прогрес» от 30 септемврий срещаме в подлистника «Едно мирно тържество» следующия пасаж:

«Начева се четението на рескрипта от Негово Царско Височество, който изразява високата си благодарност поету за неговите трудове. В най-ласкателни и горещи слова Той му честити празника и същевременно го награждава със звезда и кръст II степен за гражданска заслуга. . . Какъв голям и скъп подарък за един поет. . . Сънувал ли е Вазов за такава щедра и висока милост, за такъв отличителен знак! Не, не е сънувал и не е можел да сънува. . . Радвай се, поете, радвай се и ти, благородна майко негова, че си родила на България такова чедо. . .»

Какво е туй? Ради бога, кажете ми, какво е туй? Аз пак ще попитам: бездънна глупост ли е туй, или мерзко раболепие на една нещастна рабска душа? Груба подигравка ли е туй с ордените, или е кръвно оскърбление на поета Вазова? «Сънувал ли е Вазов за такава щедра и висока милост! Не, не е сънувал и не е можел да сънува. . . Радвай се, поете, радвай се и ти, благородна майко негова. . .» Като четеш тия редове, ще помислиш, че се е събрал всемирен конгрес от поети и писатели и е провъзгласил г. Вазова за величайши поет на всичките векове. Па даже и това величайше щастие не би оправдало рабския дух на такъв телешки възторг, защото един велик поет не само че може да сънува, но и ясно да съзнава своето значение. «Какъв голям и скъп подарък за един поет. . .» За кое приказваш ти, жалък драскач? За звездата II степен ли? Туй ли е скъпият подарък з а е д и н п о е т? Нели е срам, нели е грях, господа, да пишат подобни гадости в един вестник, който носи хубавото име «Прогрес»? Вазов сам си е звезда, звезда литературна и никакви звезди, с истински или фалшиви брилянти, не могат да отличат неговите заслуги, като се вземе във внимание, че някакъв си Георги Живков, като има всичките първостепенни ордени, носи и ордена I степен з а х р а б р о с т. . .

Жал ни е, че сме принудени да кажем горчива дума

за един добродушен човек, но това е наш дълг. Ако подобно излияние бе казано в частен разговор, кой щеше да му задиря, но това се пише в един вестник, който се пръска по градове и села и дава духовна храна на неукрепналите в самосъзнание грамотни хорица, едва що избавени от рабското иго.

Печално явление!

г. София, 1 октомврий 1895 г.

МИШ-МАШ

(ЕКОНОМИЧЕСКА СТУДИЯ)

Като вземеш тъй да се повзреш, па се позамислиш, излиза, че хайле практичен народ сме ний, българите. Истина! Вземете, да речем, например — газените тенекета и проследете каква рол играят те в обществения и частния живот на нашата татковина. Да се слисаш просто. Не бил, кай, практичен българинът. Кой, българинът ли?. . . Но да оставим настрана въодушевените възклицания, те нищо не доказват, а ето фактите:

Каква нищожна рол играе у нас газът, с който Батум ни снабдява, в сравнение с тенекетата, в които ни изпращат този газ. Газа за какво го употребяваме? За осветление; за някои мотори; за подпалване сегиз-тогиз някоя осигурена къща или сеното на комшията, или архивите на някое учреждение и най-сетне, за обливание и подпалване някои упорити немирници, които по никой начин не искат да се признаят, че са например предатели. И туйто! А пък тенекетата!! Не зная отгде да почна. . . Един ден покойният Александър Батенберг, придружен от двамина адютанти — той не обичаше толкова глупавите салтанати, — отишел на разходка към Коньовица. Изкачват се нависочко, към позициите. Слънцето било на захождане. Обръща се князът с лице към София и какво да види? Накрай столицата изникнал един фантастически вълшебен дворец, с ослепителен блясък, като че пурпурните лучи на заходящето слънце са се отражавали в някой колосален брилянт. Гледа Батенберг, гледат адютантите — никой не може да разбере какво е туй чудо. Па сядат на конете си и, марш-марш, право към дивния дворец. Па то какво било — лучите на слънцето се отразили в една сиромашка къщица, обкована с нови газени тенекета, върху които личели назад-напред буквите на «Batoum». Дрънпали му един смях и отминали. Цивилизиранието на София погълна този вълшебен палат, който красеше улицата наред със славните в блажените времена надписи «Стърчикрак» и «Кабинет на безгрижните». Дворецът изчезна, но газените тенекета не само че не изчезнаха, но постепенно тяхното приложение и употребление в частния ни и обществен живот си пробиха такъв път, щото България рискува да се превърне цяла в газено тенеке. Тръгнете сега из София и наблюдавайте внимателно. Колко стрехи ще срещнете вий покрити с газени тенекета, особено ако благоволите да се поразходите към Ючбунар. Колко стени са украсени със славния надпис «Батум». И до болезненост славолюбивият гений би се счел доволен, ако името му лъщеше върху толкова сгради. Върху къщи, върху курници, върху кочини — навред Батум, Батум, Батум. . . По прозорците вместо трошливите стъкла българинът заковал лист от газено тенеке. От вода се връщат моми, момци и в ръце им вместо пръстена стомна — газено тенеке, прикрепено с дървена дръжка. Селянка разнася сутрина мляко по къщите в тенеке и ако се вгледаш в него, ще прочетеш някои остатки от буквите на «Батум». Тенекеджията лампи евтини продава; вгледай се внимателно в лампата, все ще намериш в някое кьоше поне една буквица, поне една частица от този пусти «Batoum». Бакалинът продава дървено масло в също газено тенеке. Кафеджията топли вода в газено тенеке. Готвачката си мие съдовете в газено тенеке. Богатите дечица си имат игралца, а бедните — газени тенекета. Като ги задумкат, кръсти се, па бягай. Но не само бедните деца; аз имах и един съсед а р и с т о к р а т, та неговите дечица, като загърмят някой път с тенекетата, докарваха ме да проумея като как може човек да полудее. Впрочем този аристократ имаше една особеност: той никак не можеше, горкият, да направи разлика между звуковете на тъпана и цигулката.

Па не само малките деца. По някой път доста брадати дечица си докарват наслаждение с газените тенекета. Например: чаршията пуста, няма купувачи за цяр, седят занаятчиите, прозяват се; току-виж, от някоя завряна уличка изпъкне някое гладно пазарско псе; върви то, бедното, и души за някои изхвърлени остатъци. Ето, помамва го някой калфа, хвърля му трошици. Кучето, отпърво недоверчиво, лека-полека почва да се ласти около коварния благодетел, който вече смига на

съседния калфа. Тоя взема някое продупчено вече, изедено от ръжда тенеке, връзва го с една връв, а другия край на връвта превързва лукаво о задния крак на помаменото псе. Туй свършено, стоварва се една тояга върху гърба на кучето. Вдига се вик, олелия, дюдюкане; псето търси спасение в бягството, вързаното тенеке се стреми да го надпревари, удря се с грям по камъните, подскача, с нов оглушителен трясък се блъска около стените, преплита се в краката на доведеното до ужас псе и в туй време, хванати за кореми, еснафлиите се прехласват от смях, от удоволствие.

С казаното съвсем не се изчерпват приложенията на газеното тенеке в частния живот, но нека минем постепенно към ролята на тенекето в нашия обществен живот. Става сватба и ако се случи чашата на червената ракия да бъде със строшено дъно, нека му мисли невестата! Като я хванат за ръчицата, па й отварят портата, че като заблъскат онова ми ти газено тенеке, вдън земя да потънеш! Или пипнат някой мъж, че му се дояло друга манджа. Ех, мале мила, пусти газени тенекета, гърмят, трещят, да ги вземе дяволът, току да се разтвори земята, па да те гълта.

Но всичко това е нищо, ако се сравни с ролята на газените тенекета по нашите избори. Ето где се е проявила гениалната изобретателност на българина. Пази боже! Вземеш, че се помамиш и мислиш, че си добил доверието на населението в някоя околия. Дадеш си кандидатурата, българинът мълчи; черпиш ги — българинът пие, тупа те по гърба, смига отзаде ти и мълчи; раздадеш бюлетини — българинът взема и мълчи, па си туря своя бюлетинка в урната. Прекратят избора, преброят бюлетините и чак тогава виждаш, че си останал на пясъка. Че остави това, само туй да е — нищо, ами като ти задумкат десетина газени тенекета, че като почнат да ги търкалят по калдъръмите — да хвръкнеш — няма крила, да се провалиш вдън земя — няма пропаст, да бягаш — грям от тенекета цепи орталъка. Ами току да ти не дава господ. И съм си мислил някой път: българина го ядат разни ябанджийски псета, защото той не се ползува спрямо тях със своето гениално изобретение, с вездесъщето газено тенеке. Вържи го на ябанджията, па да издюдюка цяла България с един глас, та като прескочи границата,

тенекето тъй да се тресне о пограничния камък, щото цял Балкан да загърми.

София, 22 октомврий 1895 г.

Щастливец

P. S. Добре кайш, за чудене е, че газените тенекета не са употребени досега в Народното събрание за възражаване на опозицията. Не е голяма работа: десет бабаити и десет газени тенекета са в състояние не да заглушат, ами и да оглушат противниците.

Кметът ни свика на извънредно заседание, което той откри горе-долу със следующата реч:

— Господа съветници! Най-сетне провидението изля своята благодат и върху нас: нашият градец през идущата седмица се удостоява с величайшата чест да бъде посетен от залога на нашето щастие и величие. . . (Господин Динамитов, не кашляйте толкова силно, че ме смущавате). . . от техни царски височества и от чадото на България, княз Търновский. . . (Ах, боже мой, не кашляйте, моля ви се.) Нам, господа съветници, предстои да се поставим на висотата на положението си и да оправдаем доверието на нашите съграждани, като се постараем да надминем съседните нам градове с една великолепна среща. Аз имам една хубава идея за подобна среща и като я подлагам на вашето просветено внимание, вярвам, че ще я приемете с акламация. Преди всичко, господа съветници, трябва нашият град да поднесе на престолонаследника една скъпоценна кукла. . . (Кой там? Антре!)

Прекъснатият оратор устреми гневен поглед към вратата, от която се появи плахо и нерешително главният учител на основните ни училища. Кметът удари сърдито звънеца и извика на разсилния:

— Нали казах да не пущаш никого бе, дивак!

— Аз, господин кмет, по нужда. . . аз. . .

— Какво аз-аз, вън! А вий какво искате? — обърна се той към главния учител.

— Аз ще бъда принуден да затворя училищата. Всичките стрехи протичат, стъкла няма по прозорците, чинове няма достатъчно, също и черни дъски, а пък учебни пособия. . .

— Стига, стига — извика гневно и нетърпеливо кметът, — нямам време да се занимавам с вашите глупости, ний сме заети сега с малко по-важни работи. Оставете ни.

— Аз изпълних своя дълг. Сбогом.

— Много ти здраве — каза иронически кметът и като се обърна към нас, продължи прекъснатата си реч: — . . .И тъй, преди всичко ще трябва да се купи една скъпоценна кукла. А най-главното е да се нареди една богата закуска. Ще изберем една комисия да иде в Букурещ и да накупи закуски и телешко месо, па да докара оттам един готвач, другото е лесно. Аз предлагам за комисията троица: Филипчо, Танаско и Гаврилчо. Съгласни ли сте, господа?

— Съгласни сме — извикахме всички едногласно. Само онуй диване, Динамитов, взе си шапката и тоягата, плю и си излезе. Диване!

В същия ден тръгна комисията. Ти ги знаеш какви са стоки. Отишли, брате мой, в Букурещ — дигнали целия град на главата си; туй цигулари, туй шантани — дармадан! Уж по петдесет лева дневни, па те по триста изхарчиха, да ги вземе дяволът! Блазе им!. . . Нейсе, след пет дена дотътриха един готвач и едни кола закуски: хайвери ли не щеш, пастети ли не щеш, салами, бордо, сиренета, ананаси, шампанско — сума боклуци. Купували, синковците, нали не е от джеба им. Подир това взехме, че издигнахме една арка, ама каква арка! Калѐ, майка му стара! Наготвихме се и чакаме. Ний си чистим фраковете, женорята си шият рокли, бързаме. Еле дочакахме. За посрещанието, какво ще ти разправям: ти знаеш как стават тия работи: войска, ура, топове, фракове, жандарми, дамите напред и прочее. . . Късо да речем — двайсет хиляди лева туй за туй! Поднесохме тържествено куклата. Останаха доволни, харесаха я и от благодарност подариха двесте лева за сиромасите.

Свърши се тази патърдия и ний чакаме да слязат от парахода да закусят. По едно време, гледаме, параходът почна да се отделя от скелята. Хубава работа, ами закуската? Иде управителят и ни съобщава, че т е не искат да закусват, защото щели да ходят на лов надолу край Дунава, та там щели да хапнат. И таз добра, ами сега?. . . Че като си вземаме пътя ний, градският съвет сиреч, па управителят, па началникът, па повикаме и няколко приятели, че като отидохме у Филипчови — у него бяха закуските, — че като им теглихме един зъб, па

ядене, па тъпкане, па плюскане. Остави се! Три дена не можах да дойда на себе си! Па освен това ядохме, какво ядохме, па то, брате, изяда ли се толкова нещо, ами нá на тебе, нá и на мене, па си разделихме закуските и вината, натоварихме слугите си и хайде всякой у дома. И сега да идеш у дома, ще намериш от тези закуски. Туй се казва гуляй!...

Софи́я, 25 октомврий 1895 г.

СТРАСТ

(БЕЗДЕЛИЦА С ПРЕТЕНЦИИ НА ХУДОЖЕСТВЕНОСТ)

Че аз съм щастливец, това го знае цяла България, но туй, което никой не знае, то е, че днес нямах четиридесет и пет стотинки да си купя тютюн. Това обстоятелство никак не ми попречи обаче да съхраня своето царствено величие. Аз все пак гледах на света и хората тъй, като че милион Ротшилдовци и Вандербилтовци мога да ги натъпча в джеба на жилетката си; а пък нашите богаташи не представляваха пред моите очи нещо повече от пепелта на снощната ми последна цигара. Това е всичко хубаво, ама тютюн все пак няма, да го вземе дяволът! Глупава страст!

Вървя из улицата и погледът ми разсеяно се мята от фигура на фигура и всяка фигура още повече укрепява съзнанието ми, че аз съм щастливец. Ето например онзи предприемач: кой може да се отнесе към него с уважение? На кой господ не се е кланял той само и само да не бракуват неговите батакчийски доставки? И защо му са пустите пари, дето ги печели, когато живее като говедо? Ето онзи висши чиновник: какви подлости не е извършил той, за да достигне до чина, който всеки знае, че недостойно занимава. Ето и един министър насреща ми: за него ако не друго, знае се поне, че е бил герой на една мерзка драма, а освен това знае се, че той е заплашвал някои гарги с военно положение. А за мене светът не само че не знае подобни гадости, но и всъщност ги няма у мен, па и не ги е имало и, уверен съм, няма и да ги има. Ето кое съзнание ме кара да се взирам с почтение само в кръга на бедността, като мисля, че доволството и богатството са заклеймени ако не с позор, то поне с малко подлост. И аз гледам на богатството почти с презрение. Това не е завист, съвсем не. И как можеш да завиждаш на това, което ти докарва отвращение, понеже знаеш, че не е плод на честен труд или щастлив случай, а рента на

унижението и лакейството. Ето онзи приятел: на вид има всички качества, за да бъде почтена и уважавана личност; но като зная какви са били подбудителните мотиви на неговата деятелност в онова акционерно дружество, аз не мога вече да го уважавам. Ето и княза насреща ми: аз и него ако го поздравя, поздравявам го с такова изражение, като кога искам да кажа на някого «Качá аларъм бен сенѝ!» Ама ще речете защо? — Твърде естествено. Аз мога да попитам н я к о г о:

— Я ми кажи, голубчик, ти къде беше и какво прави например на 5 август 1894 г. между 11 и 12 часа преди пладне, а?

А виж, на мен такъв въпрос никой не може да зададе и няма защо. . .

Ето по коя причина, като не може нищо да смути моето душевно спокойствие, аз съзнавам преимуществото си пред другите и се смятам за цар, майка му мечка. Добре, ама тютюн няма, да го вземе дяволът! Па ми се пуши, страшно ми се пуши. Глупава страст! И аз почвам да философствувам: в този същия момент, когато аз седя с перо в ръка в моята полутемна келийка, колко ли дечица простират ръце към майките си и искат корица хлебец, колко ли коварно излъгани моми са изхвърлени на произвола на съдбата и със съкрушение правят избор между гладната смърт и позора; колко ли се давят, колко ли поройт залива, колко ли зверове разкъсват, колко ли пожари поглъщат; и като сравнявам с тези нещастници моето положение, аз отново давам подкрепа на убеждението си, че съм щ а с т л и в е ц, и се успокоявам. Успокоя се и натопя перото в мастилницата с намерение да почна да пиша. Но лъхва ветрец през отворения прозорец и навява от пепелницата до носа ми миризмата на угасената и смачкана снощи цигара. . . Не мога, не мога да пиша! Чудна привичка! Грабвам шапката и хайде на улицата. Учрежденията изригват вече тълпи чиновници. Пладне. Обменявам се с поздравления. Сегиз-тогиз чувам отзаде ми да шушнат: «Ето, този е щастливецът!» «Тъй ли? Защо не ми каза по-рано да го видя.» Аз се смея под мустак и в блажено упоение въртя безгрижно бастона си. Хубаво, ама сега-засега щастливецът няма пари за една цигара тютюн. Добре, че в гостинницата е даден овреме един аванс, та поне яденето е обезпечено. Обядвам, обсипан с услуги и любезности. Прекрасно, ами тютюн?

И още след обяд! До мен седят двама приятели, но те, като за проклетия, не пушат. Блазе им! Те излязоха, а аз останах и си поръчах кафе. Ами сега? Как ще сръбна аз първата глътка кафе, като няма да си напълня устата с тютюнев дим? Еле щастие: връща се със сияйно лице бързешката един от двамата току-що излезли приятели и захлестено ми прошепва:

— Скоро, скоро, ако искаш да видиш нещо интересно, излез веднага на улицата.

Грабвам си шапката, зарязах кафето и навън. Сърцето ми подсказа какво ще бъде туй «интересно нещо». Наистина! До кьошето на «Славянската беседа» беше изправена тя. . . Ботеро!. . . Хубаво бе, приятелю, ама да имаше сега и една папироска. Но това си го мисля, не го казвам.

— А бе аз мисля, че имам да ти давам пет лева. Нá ти сега два, а другите довечера. — Това ми го каза един друг приятел, който идеше отсреща и трябваше да ме хване за ръката, защото аз бях се втренчил. . . Усещате се в кого?

Взех аз тези два лева и да ме видеше някой в този момент, ще ме счете за обладател на два милиона. Купих си тютюн, отидох в келията си, разрязах една нова книга, запуших. . . Създателю, благодаря ти! Има ли по-щастлив човек от мене?. . . Добре, че не съм народен учител в софийските основни училища: на тях и за сол пари не дават!. . .

София, 25 октомврий 1895 г.

ЩО ЗНАЧИ: «НАРОДЪТ ЛИКУВА»

«Радостната вест като мълния пролетя по всичките, дори и най-затънтените краища на България. Цялата столица беше на крак. Всичко честно и интелигентно бързаше да стане начело на неизчислимата маса ликующ народ. Целият град е окичен със знамена. А вечерта! О, вечерта беше вълшебна. Градската градина представляваше една фантастическа феерия, обляна, буквално обляна със светлините на хиляди фенери, и всред този блясък шествуваше с музика начело цветът на столичната интелигенция със запалени факли. На лицата на всички се четеше безкрайна радост и жажда да коленичат в подножието на Трона и в блажено упоение да лицезрат Светинята, залога на нашето щастие и благоденствие. . . Френетически ура, изходящи от хиляди въодушевени гърла, цепеха въздуха. . .»

Ето как пише обикновено рабското перо, а пък ето всъщност голата истина:

Столицата представлява една окончателно обанкрутена община. Няма човек, няма буквално ни един човек, който да твърди противното. Отчаяната бедност на София (на която всякой жител е обременен с по 500 лева неизплатим общински дълг) е стигнала дотам, щото в последно време общината не е в състояние да купува по няколко тенекета газ за осветление на улиците. Общината не е в състояние да изплати за отчуждените места на бедняците, които с години наред, от сутрин до вечер, обсаждат напусто коридорите на съвета. Общината не е в състояние да си построи необходимите основни училища. Не е в състояние да плаща на учителите си, които са се слисали и положително рискуват да заспиват гладни. Не е в състояние да плаща на всичките си служащи. И освен че не е в състояние да предприеме нищо за улучшение на града, но без ежегодната помощ на правител-

ството не би била в състояние ни един ден да функционира. Сега столицата нощно време е мрачна, само тук-там, съвсем нарядко, мига по някой полусляп фенер.

А пък снощи имаше илюминация! На гол корем пищов. . . Вчера по обед загърмяха внезапно топове. Между събраната да слуша музиката група, при неделната смяна на дворцовия караул, се пръсна с шепнение слухът, че сме се сдобили с ново княжче, което вече нарекли Кирил княз Преславски, херцог Саксонски.

— Да му мислят Хардалци — каза с лека въздишка едни господин, който беше се припекъл на слънце и мижеше от зарите, облегнат при кьошето на градинската ограда. Съседите му се изсмяха.

— Татко бе, защо са го нарекли Кирил, защо не Симеон? — питаше едно момченце.

— За това, гълъбче, защото, ако го наречеха Симеон, щяхме да го смесваме със Симеона Преславски, варненския дядо владика.

По-нататък, в друга група се зачу весел разговор. Един провинциал, по всяка вероятност народен представител, казваше на своите събеседници:

— Артък сега преславците трябва да се отсрамят за тази чест, ако не друго, поне Преславския балкан да му харижат.

Един декориран, с интелигентна физиономия, заминува край една съседна група и с приятелско подмигване казва с невисок глас съвсем непонятните за мене думи:

— Бекасите се наплодили.

Аз, като не съм ловчия, не обърнах внимание на този разговор.

Ето с какъв род ликующи возгласи се посрещаше радостната вест. Стъмни се. По прозорците на правителствените учреждения се запалиха свещи. Около Градската градина накачиха мъгливи фенери с мизерни свещици и ги запалиха. Ето, туй е то столичната илюминация. Каква подигравка с думата! Туй е то хасъл — бай Ганьо прави илюминация. Около Градския съвет тръбите на военната музика запращяха едно молдованско хоро. В дисонанс с тръбите раздаде се един печален рев — това беше френетическото ура. Няколко градски метачи и привлечените от музиката гамени разпределиха помежду си жалките остатъци от факли — последното може би

движимо имущество на столичната община — и водими от музиката, предшествувана от дечурлига, тръгнаха към Александровската площад. . .

Никаква разлика! Никаква, брате мой, разлика от мрачната епоха. Същите факли, същите гамени, същите разгърдени, със заканителен поглед, неизвестно откъде изпъкнали тъмни личности и, за допълнение на сходството, същият Барон Георги с неизменна важност предвожда ликующия н а р о д. Същото топур-лопур на конните жандарми и поразително същото леденеюще хладнокръвие на публиката, следяща с печална усмивка от тротоарите мизерното шествие на факлоносците. Но да не бъдем несправедливи, има и разлика: пред овациентите едно време вървяха Илия Сакаров и Дико Йовев, а Петко Горбанов подсмърчаше отстрана завистливо, скрит в сянката, на тротоарите. Колелото се позавъртя и сега — Петко Горбанов сияе пред н а р о д а, а Сакаров и Йовев се гушат из кьошетата. А столичното население с еднакво отвращение гледа гнусните комедии и на едните, и на другите.

И чуваш думи измежду публиката.

— Не ги е грях от бога — казва една стара жена, — из улиците очите ще си извадим от мрачина, нямат за газ пари, а тук взели свещи да ми палят.

— На общинските учители за хляб пари не дават, а за техните рабски факелцуги намират средства.

— Докторе, в Париж тъй ли празнуват 14 юлий?

— Господа, господа! Свещите гасят! Ха-ха-ха!

— Тук не е Бяла Слатина — обажда се една група весели студенти, — там гасят свещите, за да могат да ги палят тука.

Ликува народът, както виждате. . .

А в това време върху верандата на Градския съвет военната музика будеше нощта с един стар, стар, много стар турски марш. . . И звуковете на този марш ме пренасяха в епохата, когато Фазлѣ паша под звуковете на музиката пиеше, окръжен с раболепните чорбаджии, мастиката си и се наслаждаваше от висящите трупове на избесените нещастници. . .

Махнете се от мене, проклети спомени! Сега ли ми дойдохте на ума, когато радостната вест лети по всичките, дори и най-затънтените краища на България; когато цялата столица е на крак и всичко честно и интелигентно

бърза да стане начело на неизчислимата маса ликующ народ. Когато целият град е окичен със знамена и нощта е тъй вълшебна; когато Градската градина представлява една фантастическа феерия, обляна, буквално обляна със светлината на хиляди фенери и всред този блясък шествува с музика начело цветът на столичната интелигенция със запалени факли. Когато на челата на всички се чете безкрайна радост и жажда да коленичат в подножието на трона и в блажено упоение да лицезрат Светинята, залога за нашето щастие и благоденствие. Когато френетически ура, изходящи от хиляди въодушевени гърла, цепят въздуха. . .

София, 6 ноември 1895 г.

ДЕПУТАТ С ПОБЪРКАНИ МЕСТОИМЕНИЯ

. . .! С побъркани местоимения!?

— Да, да, приятелю, с побъркани местоимения! Има и такъв екземпляр за украшение на Народното събрание. Страшен комик! Едва успее да си отвори устата, а представители и публика изгасват от смях. Ти си меланхоличен и ти се чудя, че пренебрегваш развлеченията, които може да ти достави събранието. Па ако търсиш развлечения съгласно с душевното си настроение — има и такива. Вземи например Маркиди Милитараки. Той е трагик. И какъв трагик! Звездите на Роси и Салвини, знаменитите трагици, са вече на захождание; ето човека, който с достойнство би могъл да ги замести. Как съдбата си играе с хората! Как някой път случайни обстоятелства могат да отклонят човека от истинското му призвание и да разбият блестящата му кариера. Аз съм уверен, че ако Маркиди би стъпил веднъж на театралната естрада, той нямаше да слезе вече от нея и ний щяхме да се гордеем с един гений актьор. И днес, вместо да го гледаме да губи силите си на трибуната, щяхме да четем в европейските вестници блестящи отзиви за неговите игри на лондонските, парижките и петербургските сцени. Ти не можеш да си въобразиш какъв е той актьор! И да не мислиш, че той покъртва нашите души с някои действително трагически декламации. Не бе, братко! Той е в състояние да те разплаче с най-обикновени фрази. Какво може да бъде по-банално от думите: «кисело зеле със свинско месо». Е, уверявам те, че той, като си облещи очите, като си вдигне ръцете към небето и извика «кисело», мравки ще запъплят по гърба ти; като удари с ръцете си по масата и изреве като разярен лев думата «зеле», ще бликнат сълзи от очите ти; а като дойде до думата «свинско», ти тъй горко ще се разплачеш, щото, преди да чуеш последната дума «месо», разсилните ще те изритат из

стълбите надолу. Да направиш такъв човек министър, значи да заровиш приживе един гений. Ами припомняш ли си, когато той обвиняваше четворица братя разбойници! Обикновени харамии, брате мой, ама като загърмя оня ми ти гръмотевичен глас, пристори ми се, че виждам върху скамейката на подсъдимите Каткова, Победоносцева, княза Мещерски и Каулбарса. Еле, като си стисна юмруците, като се намръщи, че като изтърси едно: Р-р. . . р. . . рруски подошви!» — аз замръзнах на мястото си; туй «р-р-р» като че с трион режеше сърцето ми. Остави се, страшен артист. Треска ги разтрисаше, като му чуеха името всички онези, които подаваха махзари до великия везир да окупира България. А виж, днес не ги е страх, куражлии, да ги вземе дяволът! Стискат му ръката, приемат с благодарност и смирение благоволителните му усмивки. . .

Хубава работа! Уж за комика ми беше приказката, па аз накъде я задълбах. Ето сега, изгубих си веселото настроение с този пусти трагик; кой дявол ми го докара на калема. Впрочем, депутатът с побърканите местоимения е до такава степен комичен, щото е доста да си спомниш за него, за да се развеселиш. Той е комичен даже и тогава, когато е във висша степен разярен. Онзи ден например, когато младият социалист каза от трибуната: «В Бяла Слатина изгасиха свещите; ний тук ще ги запалим, за да блеснат мръсните дела на правителството» — Побърканото Местоимение до такава степен се разлюти, щото четворица съседи трябваше да го хванат за ръцете и едва-едва го задържаха на мястото му.

— Не мога, не мога — викаше той, — дайте ми веднъж да го ударя, пуснете ме, моля ви се, само веднъж да го стоваря по главата; какво е туй събрание, к о я т о може да търпи един челяк, к о е т о говори такива думи. Пуснете ме един юмрук да му изтърся; как смее той да говори тъй за господа министрите, к о я т о той не е достоен да погледне, а камо ли да плещи думи, к о е т о са докачителни. Никой няма право да критикува почитаемото правителство, к о я т о е гордост за България. Долу-у-у!

Ний умряхме от смях, изпокапахме, изгаснахме. . .

А бе аз не се шегувам, сериозно ти казвам, че страшни комедии стават в туй събрание; ти лошо правиш, че не го посещаваш. Да е да се плаща нещо за вход, разби-

рам да не идваш; ами то без пари бе, брате, бадева. Седиш си на топло и се кикотиш. Еле пък като хванат да се пикират с кръстосан огън, да ти е драго да слушаш. Десният фланг пусне една бомба:

— Вий сте сонаджии!

Левият фланг мълчи-мълчи, че като изтърси едно:

— А пък вий сте предатели!

Десният фланг.

— Шарлатани!

Левият:

— Махзари до великия везир, а?

Десният:

— Убийци!

Левият:

— Раболепни лакеи, симпатични!. . .

Да умреш от смях. Страшно увеселително заведение. Мен много ми хареса. Идвай бе, приятелю; уверявам те, ще останеш доволен. Има и госпожи. . .

София, 17 ноемврий 1895 г.

И СЕГА БИЯТ, БРАТЕ МОЙ

Седях в стаята си, захласнат в разрешението на един чрезвичайно жизнен за мен въпрос: през разпраното отверстие в джеба на жилетката ми промъкнал се, кой знае кога, един малък кръгъл предмет и се залостил чак в края на дрехата; към претърсването на тези забравени кьошета на тоалета си аз прибягвам при същите обстоятелства, при които евреите разгръщат старите си тефтери; трябваше да се уверя дали скритият в прореза предмет е някое копче от панталони, или е някаква монета. Разочарование или радост. Предметът се движи с помощта на пръстите ми под материята, достига отверстието, пръстът ми усеща вече металическа студенина, различава вече нарезите по периферията — 50 стотинки! — хващам ги с два пръста и. . . Чук-чук-чук!

— Влез!

И влиза плахо в стаята ми една бледна, бедна фигура, с извънредно изтъркано облекло, с отдавна неменявана горня риза — кой знай имаше ли той долня риза, — с черно парцалче вместо вратовръзка, със запусната коса и с очи като че едва изсушени от отчаян плач. В първата секунда аз го взех за някой изпаднал без работа нещастник, дошел да поиска милостиня.

— Bonjour, monsieur — каза ми той с разтреперан глас, в който звучеше безкрайно трагическа нотка. И като му отговорих също с «bonjour», в очите му блесна нещо като радост.

— Вий разбирате френски, господине, да? Боже мой, колко ми е драго, че ще разберете туй, което искам да ви разкажа с ваше позволение. Ах, колко ми е студено. Ще ми позволите ли да седна, господине?

В крайно недоумение посочих му стол и почнах внимателно да го гледам.

— Позволете ми да запуша. Моля извинение. —

И като извади едно смачкано пакетче със сдребнен тютюн, той почна с трепетни пръсти да свива цигара. Запуши и ми разказа следующата ужасна история:

— Аз съм редактор на един пловдивски вестник за евреите. Аз съм евреин, господине. Отговорен редактор на вестника е друг, не съм аз. Богатите евреи не ме обичат, преследват ме и може би затуй и властите не ме гледат с добро око. От няколко дни насам аз дойдох в София. Прокурорът в Пловдив е повдигнал преследование углавно срещу нашия вестник, но аз, както ви казах, не съм отговорник, господине. И не зная защо, разпоредили се мен да преследват. Един ден, около 11 1/2 часа преди пладне, до хотел «Македония» ме спира един полицейски стражар, съпровождан от едно лице, за нещастие, евреин, и ми казва да се явя в участъка в името на закона, по заповед на пристава. Явих се в участъка около два часа следобед и когато попитах защо съм викан, приставът се отнесе тъй грубо с мен, щото не можах да се сдържа и му забележих, че той няма право да се обръща по този начин. Но не успях да договоря думите си и няколко жестоки удари се посипаха по главата ми. Аз съм слаб, господине, както ме виждате, бедността е отнела силите ми, но ако имах в ръцете си револвер, без съмнение щях да се браня до последня крайност. Но аз съм без оръжие, и за оръжие трябват средства, господине, нали? Аз бях слисан от ударите и се втурнах стремително към вратата на една стая, в която мислех, че има чиновници. Уви! Стаята беше празна и за да не падна в примката, дръпнах се веднага назад, но четири железни ръце с такава яростна сила ме тласнаха навътре, щото аз полетях и се свалих по очите си. Тутакси върху мен се стовариха няколко колене и костите ми захрустяха под тежестта им. Насилих се да надам отчаян вик, вик за спасение, но в този момент около шията ми увиха една дълга кърпа и като я стегнаха до задуха, натъпкаха свободните ѝ краища в устата ми и в полусъзнание сетих страшни удари по тялото си. Туй е много жестоко, господине, нали? Аз съм написал едно заявление до префекта, дали ще ми помогне? Подадох жалба и до княза и казват ми, че в хотела, гдето бях се спрял, дохождал господин Петраки. . .

— Аврадалиев?

— Да, той трябва да е, един пълен господин, с черни дебели мустаци, и разпитвал нещо за мене, но нищо истинско не можал да узнае. Той трябва да е пратен от двореца. Нали той в двореца служи, господине?

— Да, но това не е негова работа. Вий трябваше да се обърнете към прокурора, той е образован и хуманен човек и уверен съм, че ще ви защити, ако всичко туй, което ми разказвате, е истина. За какво е даден под съд вашият вестник?

— Първо, защото осъдихме поведението на пазарджишката полиция по претърсването еврейските домове вследствие лъжливия слух за някакво изгубено християнско дете, и, второ, за статии против руския цар и руското правителство. . .

— Против руския цар и руското правителство!

(Напред говореха в полза на русите — биеха ги, сега говорят против русите — пак ги бият.)

— Да, господине, не забравяйте, че аз съм евреин. Могат ли да ме преследват, като няма тук руски представител?

— Германският агент като заместник може да поиска вашето преследване, а ако вий бъркате на политиката на правителството, то може да ви прати и зад граница, ако вий не сте български поданик.

— Аз съм турски поданик — произнесе с дълбока въздишка бедният нещастник и след няколко минути напусна стаята ми с извинение и благодарност, че съм се отнесъл със съчувствие към нещастието му.

Какъв беше този человек — дали такъв, за какъвто ми се препоръча, или не, — аз не зная, но ако е истина туй, което той ми разказа, чудя се какво да мисля за България. Господи боже мой, неужели няма да се даде край на тия проклети варварски жестокости.

Господин Стоилов, във вашите участъци бият, известно ли ви е това?

Господин Гешев, говорят, че и днес бият в участъците, вярно ли е това?

Господин Вазов, кажете на вашите приятели да запретят биението из участъците. Стига, боже мой.

Господин Михайловски, помогнете и вий, сега сте на власт.

Господа депутати, кажете на министрите да изхвърлят всичката варварска сволоч, която бие из участъците.

Спомнете си за участта на Стамболова и неговите другари!

Г. София, 18 ноември 1895 г.

МАКЕДОНСКИЯТ МИТИНГ

Студентите обявиха митинг по македонските работи. Правителството чрез официозния си орган се постара да ги кандардиса да не правят митинг. «То не че е лошо нещо бе, момчета, ами таквозинака. . . хич сега ли му намерихте време, тамам сме си добре.» Но студентите — млади сърца, жива кръв — слушат ли ти те мирни приказки. Не послушаха. И стана митинг. Хем митинг не, ами митинчага! Аз ще кажа, че имаше четири хиляди души, па вий и да притурите още една-две хиляди, няма да сторите голяма грешка. Дядовата Славейкова площад — пълна. Сбрали се тихо, мирно и чакат да се открие митингът. Както и трябваше да стане — студентите са инициаторите, — един студент откри митинга и като заяви, че задачата на събранието не е партизанска, а общенародна, предложи на желающите свободно да си изкажат мнението относително поведението, което трябва да държи българският народ и правителството му (ама не правителството «Му», а правителството на народа) по македонския въпрос, при сложившите се напоследък обстоятелства. И ето изправи се на трибуната един млад човек със скромна, но енергична и умна физиономия. Този човек с достойнство и с право стъпи на тази трибуна; той сега стъпи, за да подкрепи с думи идеята, която по-рано я беше подкрепил с меч в ръка, пред зиящите уста на смъртта, като презре облагите, свързани с военния мундир в мирно време. Но какво съм взел да го описвам, достатъчно е да кажа, че това бе г. Бозуков, известният герой на македонското въстание. Стъпи той на трибуната и с една трогателна скромност заяви, че понеже не бил оратор, то ще си прочете от него самия написаната реч. А всъщност той не само че не чете нищо от книга, ами се оказа един пламенен оратор, способен да наелектризира с логичността на доводите и с искреността на убежденията си

цялата маса народ, който с шумни одобрения и бурни ръкопляскания пресичаше неудържимо неговите пълни с безкрайна тъга думи, с които рисуваше положението на нашия брат македонец. Той свърши речта си с извънредно сдържано за темперамента му заключение: «Да се помоли правителството чрез Народното събрание да се възползува от сложившите се на Изток обстоятелства, да вземе мерки за подобрение участта на македонците. А какви мерки — това е работа на правителството.»

След него възлезе на трибуната народният представител г. Такев, млад, образован човек, едва-що стъпил на общественото и политическото поприще, несвързан тясно ни с една от политическите партии, действующ самостоятелно с такт и завидни ораторски способности. Приписват му наполеоновски сънища, но лош е този солдатин, който не мечтае да бъде генерал. . . Както и да е, стъпването на г. Такева на трибуната в никой случай не можеше да придаде партизански колорит на митинга и да измени неговия характер. А че такова намерение не е имал и самият оратор, това ясно се вижда от речта, която той държа. Той, като описа положението на Македония, заяви, че ний никога няма да улучшим положението на нашите братя отвъд Рила с прокламираната от правителството пасивна политика на султанското благоволение и че българското правителство трябва или да поведе една активна политика чрез посредството на великите сили, или ако по някакви негови висши съображения не иска да направи това, тогава нека сложи мандата си и воденето на държавните ни работи да се възложи на други лица.

Има ли в тия думи нещо такова, което да излиза вън от рамките на целта, за която бе свикан митингът? Има ли тук нещо престъпно или осъдително? Няма. А при всичко това ето какво стана на Славейковата площад. Още като се качеше на трибуната г. Такев, срещнат с ръкопляскание от студентите и всичката почти публика, към него се втури една фигура, която не може да внуши освен отвращение, за да го свали от трибуната; но възмутената публика от ръка на ръка го изхвърли от своята среда и ораторът почна своята реч. За да се отличи, види се, пред своето началство, с произвеждането на смущение сред мирната публика се нае подначалникът на канцеларията на Народното събрание Керифейски. (В.

«Мир» нарича негова милост «някой си Керифейски». Не е ли туй във висша степен безсъвестно? Или ви е срам да признаете, че смутители на мирния митинг бяха хората, които правителството храни и покровителствува? Мигар не знаете г. Керифейски, ако не по друго, то поне по неговото дръзко и нахално опитване да извади насила народния представител г. Габровски от залата на Народното събрание?) Но и вторият смутител биде изхвърлен като парцал веднага. Тези предизвиквания на правителствени хора възмутиха публиката, но порядъкът не се наруши и ораторът продължаваше своята реч. Но ето явява се трети смутител, Байчев. (За него в. «Мир» умълчава, не казва «някой си». Господа консерваторите познават своя Байчев отдавна, още от 1881 година.) Той почва да кряска, за да предизвика скандал. Обръщат вниманието на един полицейски стражар върху скандалиста, но стражарят си прави оглушки и се обръща на друга страна. В този момент до стобора на Славейковата къща Байчев гръмва с револвер. Стражарят се обръща и хваща за рамото един бедняк македонец с думите:

— Защо гърмиш, дай револвера.

Но публиката, разбира се, не позволи да се разиграй докрай тази комедия и указа за същинския виновник Байчева, който, престорен веднага на пострадавши, прегънат надве, с една ръка стискаше корема си, а с другата не съвсем изкусно тъпчеше револвера към вътрешната страна на ръкава и шепнеше на стражаря:

— Дръж ме под мишницата.

След това в момента, когато се четеше резолюцията, откъм кафене «Езеро» се появиха около двадесет конни жандарми, които завиха към зданието на пощата. Майке, каква ли ще бъде тази работа! Па то си имало причината. За да може кавалерийската атака да се засили и да внуши ужас, трябвало мегдан. И наистина, като хала се спуснаха въоръжените конни жандарми срещу мирната публика; но ефектът им излезе хасъл китайски — никой не се уплаши от тяхната тупурдия и те се спряха и заградиха само улицата към двореца. Резолюцията се прочете, митингът се закри и хората тръгнаха мирно да си разотиват. Е добре — защо бяха тогава тези предизвикателства от страна на полицията? Защо допусна под нейно прикритие няколко пияни негодници да псуват наляво и надясно и с това предизвикаха публиката да им натупа гърбовете. Защо градоначалникът предизвика със своите груби разпореждания ироническите аплодисменти на публиката и триста епитети върху челото си? Защо се посипаха толкова удари от камшици върху гърбовете на хората, които си разотиваха, и ако бяха се позапрели, то само от любопитство към комедията, която се разиграваше около телефонната станция?

Един куриоз ми обяснява донякъде работата. Някой си полицейски във време на скандала пошепнал на един чиновник, като предполагал, че е от нашите, следующето: «А бе какво да правиш, нашите много кекаво пипат, закъсняха много, туй трябваше да стане, преди да успеят да прочетат резолюцията, ама на́. . .» Разбрахме ли се сега? Ами защо ли аджеба около целия дворец имаше цеп, па и кавалерия тръгна из улиците?

София, 21 ноемврий 1895 г.

КАНДИСАХМЕ!

Е да, кандисахме вече. Ами защо мълчахте до днес бе, братя? Какво ви струваше по-рано да ни откриете тази велика истина, та да се избягнат толкова ужаси, които изтърпя народът. И защо бяхте тъй жестоки към нас, та не ни осветлихте навреме, ами ни оставихте в невежество да се обявим едва ли не против величайшето начинание, което, според вашето прекрасно обяснение, ще принесе такъв щастлив преврат в социалния ни строй. Сега, да, сега се убедихме вече безвъзвратно, че неизчислими злини е претърпяла нашата татковина само за това, защото не сме имали. . . рисувално училище! Бедните арменци! Как не се намери един милосърден човек да им телеграфира да отворят тутакси едно рисувално училище, ами ги оставиха да принесат толкова хиляди жертви на грубите нрави! Невежество! Отвори в Мала Азия едно рисувално училище и работата свършена! Кюрдите ще хвърлят поврага сабли и маждраци, ще рукнат в училището, ще грабнат кисците и палитрите и ще се прехласнат във фантастическата сфера на изящните форми и веднага една младенческа нежност ще замени кръвожадната свирепост, гения и благородство ще осени лицата им. И туйто! Нямаше тогава да се наруши спокойствието на султана, нямаше да се тревожат европейските ескадри, бедният Кючук Саид паша не щеше да бяга в английското посолство. Ама на́, съдба и, главно, невежество! Цял свят се е раздвижил, телеграми фучат по всички краища и зловещо възвестяват за нови и нови жертви на свирепостта; а пък всичко туй в един миг може да изчезне, стига да се намери някой доброжелател да подсети султана да прати в Армения няколко художници. Па само туй да е ползата от рисувално училище — хич да я няма. Ами грамадната полза, която може да принесе за повдиганието и развитието на индустрията и търговията? Ех, че ахмак излезе таз Аржентинска република! Бе хей, диванета, отворете едно рисувално училище и си накривете шапките. Ама пусто невежество! И Беринг взе, че фалира. Простак! Да беше взел един живописец в контората си, нямаше да му се случи тази беда, нали така? Но, види се, не са знаяли, горките. Нямало кой да ги подсети. Че ето и ний например отгде щяхме да знаем, ако не бяха ни казали, че единственото средство да стигнем Франция се заключавало в отварянието на едно рисувално училище в София. Сега, да, сега знаем вече, че ако в София имаше рисувална школа, в Търново нямаше да се бият по изборите селяни с граждани. Нямаше да запишем на страниците на новата ни история кървавите събития в Русе, Плевен, Кутловица, Садина, Бяла Слатина, Лом. Промишлеността и търговията щяха да си цъъфтят и нямаше да имаме нужда от Лендер банк. Храмовете ни пълни с икони, домовете ни — с изящни картини и с ликовете на нашите доблестни прадеди — какво по-хубаво от това? Па като напълним и фабриките с художници, да видиш ти индустрия. Засега най-необходимо е приложението на живописа към табашката индустрия. Габровските и ловчанските табаци нека побързат да поверят своите корита в ръцете на живописци. Но най ми хареса, като каза сипкавият оратор, че ний, българите, трябва да се тупаме по гърдите с гордост, че занапред секретарите на мировите съдии ще бъдат художници. И тъй е аслъ! Догдето страните в процеса и адвокатите говорят, секретарят ще им рисува портретите и ще им ги раздава след прочитанието на резолюциите срещу определена такса. Ето един източник за приходния бюджет. Това малко ли е полза? Сетне, добре си каза човекът, че законът за рисувалното училище имал един кусурец: забравено било да се предвиди и пение. Тамам! Предвиди ли се веднъж и пение — здравие му кажи тогаз. Хем академия, хем консерватория — с един масраф. Че като ще грабне тогаз четките в ръце оня ми ти български народ, па като ще викне да запее. . . Ииинх-хаа!

ХЕРОСТРАТ II

Една мека, една хубава топлина има в залата на Народното събрание, па заседанията се случили тамам следобед — нахранил си се, разпуснал си се, обтегнеш се на стола си, подпреш глава и зяпаш разсеяно по ложите; а д о л у бръмчат нещо, четат списъка на депутатите, четат протоколи, дрънчи сегиз-тогиз звънецът и пак бръмчене, бръмчене безкрай; а меката топлина все повече и повече те обнема, разнежва те, натежават клепките, клима главата, ти дремеш. . . носът почва да свири едва уловими pianissimo, като кавал в гората, като вятър в камината, като пáрата в гаснеющия самовар. . . Топличко, хубавичко!

Унесъл си се в щастливия мир на сънищата. Но някоя гръмотевична орация, някой рязък звук се косне до слуховия нерв и те снеме в действителността; а понеже слухът се събужда по-рано от зрението, то ти можеш да чуеш звукове, преди да си дадеш сметка какво се върши в действителния мир. И ето, чувам отпърво неясно бръмчене, сетне схващам членоразделни звукове, сетне по-ясно и ето съвсем ясно различавам думи:

— . . .з а б и б л и о т е к и, о т к о л к о т о з а н е з н а м к а к в и с и п е р а ч н и ц и и з а н я к а к в и с и к о н ю ш н и!. . .

Особено силно рязна ухото ми думата к о н ю ш н и; но тъй като ораторът не усили повече гласа си, аз, без да успея да отворя очи, пак се прехласнах в своята дрямка. Тази случайна дума к о н ю ш н и се асоциира с други представления, възприети, види се, под впечатлението на същата дума в действителния мир и ето че пред сънното ми въображение възникна цяла картина:

Аз стоя на кьошето до Министерството на народното просвещение и гледам с ужас към главния вход на Славянската беседа. Върху каменните стъпала бяха наложени напреки дъски и по тях вкарваха в големия салон цял ескадрон коне, под победоносно тържествующата команда на един въздебеличък офицер.

— Неужели?! — извиках аз със стиснато сърце, вцепенен пред тази варварска картина.

— Да, свършено е вече. Изпълни се грозното заканване! — изохка зад мене една русокоса жена, облечена в траурни дрехи.

Аз изтръпнах.

— Ти ли си, майко Славия? — извиках аз и припаднах на гърдите ѝ.

— Аз съм, чедо мое. Успокой се. Изпълнява се пред нашите очи едно грозно отдавнашно заканване: «А з щ е р а з р у ш а т о в а с л а в я н с к о г н е з д о и щ е г о п р е в ъ р н а в к о н ю ш н я.» Отдавна се е дирил случай да се унищожи това свято, това благороднейше учреждение, което е трън в очите на. . . не само на тевтоните. И намериха най-сетне предлог — печален, смешен предлог, както знаеш, дете мое, но. . . тъй се вършат делата в сферите, които ръководи принципът «не разсъждавай». Не се лъжи да мислиш, че причината на жестокото отмъщение се крие в това, че о н о г о в а не го допуснаха да присъствува на семейното забавление, което бе устроено само за членовете на Беседата; или в това, че д р у г и я не го поставиха на по-почетно място на трапезата от еди-кого си. Не, съвсем не; причината, чедо мое, е много п о-д ъ л б о к а и много по-отдавнашна, отколкото могат да мислят и самите враждующи. Но. . . още малко и върху нашия небосклон ще блесне слънцето на правдата и ще се провали мерзката подземна сила с всичките ѝ адски козни. . . Виж го!

Аз погледнах пак към Славянската беседа. . . Боже, що е това? Това не е Беседата!

— Това е Ефеският храм — обади се с тайнствен глас майка Славия.

— А онзи страшен, звероподобен човек?

— Това е Херострат, който туря огън под величествения храм, за да остави името си в историята.

Едно демоническо ха-ха-ха разцепи въздуха и напълни вселената. Аз трепнах и. . . събудих се. Отворих очи и като се видях в ложите на Народното събрание, останах смаян и ме досмеша. . . Чуден сън!

София, 5 декемврий 1895 г.

И ТОЙ АКО НЕ Е СИМПАТИЧЕН, АРТЪК. . .

За господин Сесѐ ми е думата. И кое, мислите, е причината на туй неотразимо влечение към неговата личност? — Искреността му. Да. Искреността и, главното, твърдостта на убежденията му. Каквото мисли — това и говори, а каквото говори — това и върши. Па важното е и качеството на убежденията. И арнаутинът има убеждения, ама защо ми са? Господин Сесѐ е напредничав, хубаво да го запомните. Основата на неговите принципи е положена върху законите на еволюцията, които той свежда към две начала: не му е времето и сега му е времето. Той е фанатик на тия начала и е готов да ги поддържа с главата си. (Впрочем, ако обстоятелствата поставят пред еволюцията едно «р», господин Сесѐ оставя главата си мирна и почва да поддържа убежденията с краката си.) И колко е отзивчива неговата душа на еволюцията. Не по ден, не по час, а по секунди той еволюира. Обърне се на една страна, огледа се наоколо и шепне тайнствено над ухото ти: там е злото; моментално ще се наведе над друго ухо и в сладостно любовно упоение, с полузакрити от блаженство очи, въздиша: «там е спасението.» Да го разцалуваш до погибел! Особено да го видиш, да го чуеш в свещената ограда (която носеше едно време надпис «Съединението прави силата», а сега се готви нов надпис: «Млъкнете бе, момчета!), да го чуеш в тази ограда, като почне да лее своите чувства към «Оногова, който е залогът на нашето щастие и благоденствие, Оногова, когото целият български народ счита за свой спасител, Оногова, когото ний трябва да боготворим, Оногова, когото. . .» Иди го гони! Рукнали ония ми ти сърдечни излияния — какъв ти Ниагарски водопад! Потоп, да го вземе дяволът! Като дигнал ония благочестиви очи към небесата, като се заудрял по

гърдите — триста дервиши за пара. . . И не ще никакво съмнение, главният и изключителният мотив на неговите действия е благото на народа. Инак не може и да бъде аслѐ. Благото на народа и на. . . арестантите. То, ако питаш, няма ни един българин, който да не се грижи за благото на милия, но важното е кой как разбира туй благо. Ето где е въпросът.

А кой ще се осмели да каже, че г-н Сесѐ не е вникнал в сърцето на народа, особено след като чухме неговата трогателна реч на 13 декемврий. (И тук ли се изпречва туй проклето число. . .) Кой ще се осмели да оспорва неговото разбиране на истинските народни нужди и желания? Никой. Сега не е ли ясно за всинца ни като бял ден в какво именно се заключава щастието и величието на нашия народ? Разбира се, че е ясно, след като господин Сесѐ тържествено го прогласи: «Щастието и величието на България се заключава в построяванието на грандиозни перачници, конюшни и дворци!» Кратко и ясно, като с ибришим отрязано. Дворци и друго нищо!

— То е срамно, господа, да жалите парите за дворци. . .

Право си казва човекът. Хич по-срамно от туй нещо може ли да бъде, да се жалят парите за дворци! Па остави дворците, ами да се жалят парите за перачници? Моля ви се, за перачници! Когато за някакви си училищни библиотеки се отпущат цели 40 хиляди лева, какво бива най-сетне да се отпусне нищожната сума 50 000 лева за една перачница, в която ще си пере дрехите Онзи, който. . . и тъй нататък. . .

— Нека цяла България покрием с дворци, господа!. . .

Е, като е рекъл да я покрием с дворци, да я покрием най-сетне, какво санким — лошо ли е? И аз, ако питате, не зная защо, ама пò ми харесва в дворец да живея, отколкото в полусрутена колиба. Не вярвам и селяните да се откажат. Нали господин Сесѐ има добрината да вземе върху себе си грижата за постройка на дворци — ний ще кажем сполай ти и ще чакаме.

— България по този път ще достигне идеала на Белами. . .

И ще го достигне, хич няма да се мае. Па и защо да го не достигне, когато всички мерки са взети: художестве-

ната академия е, кажи-речи, готова. Ще плъзнат из България домораслите гении архитекти, начело с бай Ганя, в ролята на божествения Санцио, и работата наред. А туй, дето го рекли «брашняният чувал» — здраве му кажи. . .

И след това идете да дрънкате, че господин Сесè не бил симпатичен; че и той ако не е симпатичен, артък. . .

София, 18 декем. 1895 г.

ДОБРЕ СМЕ СИ С ТУРЦИТЕ — ГЛЕДАЙТЕ СИ КЕФА!

Да не помислите някак си, че султанското благоволение е изчерпано. Тамам! Хич може ли то да се изчерпи, додето българинът се въодушевлява от тия хрисими чувства, които тъй трогателно ги рисува умният вестник «Мир». За гърците — разбирам; за тях може да се изчерпи бащинското благоволение на негово величество, защото те се осмеляват да разсъждават и даже явно да симпатизират на движението на своите братия в Крит и отиват дотам — моля ви се! — да казват, че «т о я п ъ т Е л а д а н я м а л а д а с т о и с ъ с с г ъ р н а т и р ъ ц е, н а п р о т и в, ц е л и я т г р ъ ц к и н а р о д щ я л д а с к о ч и к а т о е д и н ч о в е к, з а д а п о м о г н е н а б р а т и я т а с и. . .» Последните думи с многоточието барабар са напечатани в «Мир». Това многоточие се отнася и към някои наши луди-млади, през ума на които минува възмутителната идея да помагат на своите угнетени братия. Угнетени? Кой е угнетен, българите? Има си хас! — «П р е д и в с и ч к о б ъ л г а р и т е о т к н я ж е с т в о т о с а б л а г о д а р н и о т в а с а л с т в о т о, в к о е т о Б е р л и н г и т у р и с р е щ у н. в. с у л т а н а.» Че не е ли тъй, санким? Благодарни не, ами да е кабил да се сюнетишат, па и по една чалма отгоре. Туй — капитулации, туй — Санстефанска България, бошлаф. Само ш а р л а т а н и т е могат да се въодушевяват от подобни престъпни мисли. Българите са благодарни от васалството и «н е м и с л я т з а н е г о в о т о п р о м е н е н и е». Че хич за мислене работа ли е бе, брате? По-добро от васално положение — здраве. Добре сме си ний с турците — гледайте си кефа. «О т д р у г а с т р а н а, с ъ щ и т е ч у в с т в а с е п р о я в я в а т и в н а ш и т е б р а т и я в ъ в в и л а е т и т е, *както и в техните представители вън от империята.* Колко милаим каза-

но! И тъй казано, щото неволно ще се възгордееш. Народ, въодушевен от чувствата, с които ни венчае «Мир», не може да не спечели уважението на целия образован свят. Ний сме благоразумен и хрисим народ, у нас «сепаратическите чувства не са се никога проявявали в такава сила, в каквато те са съществували и съществуват у гърците...» Ваше величество! Гърците са бунтовници, а ний видиш ли колко сме кротки? «В нашите братия във вилаетите, както и в техните представители вън от империята... не се забелязва никакво интензивно чувство на отцепване от империята, напротив, те не престават да засвидетелстват своите чувства на вярност и преданост към султана»..........

....

Но не! Тука вече и сарказмите ще бъдат кощунство. Подчеркнатите думи, взети из уводната статия на в. «Мир» от 16 декемврий, са до такава степен възмутителни и тъй оскърбяват най-светите чувства на българския народ, щото могат да излязат само от перото на хора, нравствено окапали в сферата на лакейското раболепие, хора, които са в състояние с престъпно кикотение да поемнат от турчин и от шваба трийсет сребърника в замяна на всички идеали на българина... Туй за сведение на тия единици, които още могат да се мамят, че лакеите са в състояние да направят каквото и да било в полза на българщината.

София, 19 декемврий 1895 г.

АМИ МЕН ЗАЩО ЗАКАЧАШ БЕ, ТОДОРЕ?

Що ти трябваше, наистина, да ме закачаш? В писмото до г. Каравелова, печатано в бр. 194 на в. «Мир», срещам следующия пасаж: «Колкото пък до въпроса им защо след свършването на отпуска ми, когато и войната се беше вече привършила, не съм нарамил пушката от Виена и да дойда да парадирам из България, а съм предпочел да отида да се уча в Париж, ще отговоря тогаз, когато ми кажат какво са направили (еди-кои си и) Алеко Константинов и пр. за пропъждането на неприятеля, когато той беше стигнал пред вратите на къщите им в столицата.»

Добре. Нали питаш — да ти кажа: аз извърших добросъвестно всички работи, които ми се възложиха, и с това изпълних своя граждански дълг — нищо повече. Служих в опълчението под командата на поручик Петрунов и винаги акуратно се явявах на военни упражнения. Изпълнявах охранителна служба по постовете; вардил съм например нощно време арестантите в Черната джамия, при началството на «разводящия» г. Михаил Сарафов, бивши министър. Имам чудесни възпоминания от тия моменти на чисто патриотическо увлечение. Аз бях тогава член на окръжния съд, но това никак не ми пречеше да конвоирам арестанти в Апелацията и да стоя на стража по всичките правила на изкуството. По заповед от Военното министерство бях командирован като помощник на заведующия военно-аптечната част и мога да ти се похваля, Тодоре, че с фармакопеята в ръка аз сам съм приготвил и експедирал почти три четвърти от лекарствата, които се разпращаха из импровизираните болници и на бойното поле. Но само на тебе мога да се похваля, а не и на софийските граждани, защото те всички работиха, всички помагаха на общото дело според силите си; а някои помагаха даже вън от силите си: да

беше видял например покойния дядо Антон Цанкова, осемдесетгодишен старец, как акуратно по няколко пъти на ден кръстосваше пътя между болницата при артилерийските казарми и аптеката при старото юнкерско училище, претоварен с лекарства и превързочни средства, ти би потънал от срам, Тодоре. Да беше видял например уважаемото семейство на г. Бурмова: майката от сутрина до вечер навива бинтове и нищи корпия, като подканя други двадесет дами на неуморима работа, а дъщерите от тъмни зори до тъмни нощи промиват и превързват раните и облекчават страданията на бедните солдати. А в това същото време ти какво си правил, Тодоре? В това същото време ти си хвърчал с трена към Париж, да се учиш! Набутал си му времето за наука. Когато всичко младо, всичко честно е напущало училищните скамейки и с ентусиазъм летеше към България, само ти, ти един си бягал от България към Париж. . . да се учиш! Ха-ха-ха. . . Комедия! И ти имаш още кураж да се подиграваш със студентите, които се устремиха на помощ на отечеството си, като казваш, че си предпочел т о г а в а да идеш да се учиш, «отколкото да нарамиш пушка и да дойдеш да парадираш из България». Не за паради, а за бойното поле додоха тези млади синове; но не дойде ред до тях. И слава богу! Те изпълниха своя дълг към отечеството си.

Ти цитираш две телеграми и мислиш, че с тях се оправдаваш пред обществото. Напротив, именно тия телеграми те вкарват с двата крака в капана. Твоят отпуск се е свършил на 10 ноемврий 1885 г., когато войната не «беше се вече привършила», както ти казваш, а беше в най-големия си разгар: нашите войски бяха около Цариброд и, разбира се, не можеше да се предвиди кога и какъв ще бъде краят на войната. И ти, вместо да се върнеш в България след свършването на отпуска си и да помогнеш с нещичко — офейкал си като страхопъзльо в Париж, защото си се научил, че русенското опълчение заминува за Лом. . . ой-вей-вей! бум-бум!. . . И. . . «предпочетох да се уча в Париж». Жидовска сметка! Бетер от жидовската: защото между защитниците на Видин имаше доста евреи и на тях нали казваха тогава, е била държана реч: «О вий, славни потомци на Макавеите!». . .

Падна Пирот. Обявиха примирие, но всичко беше

още в тревожно състояние и войските стояха на позициите си. Почнаха студове-мразове. Ти беше на топло в Париж, а бедните солдати мръзнеха на пиротските позиции. Трябваше да им се занесат топли дрехи. И ето аз, твоят покорен слуга, отивам при г. А. Каблешкова, който заведваше склада, и сам си предложих услугите да конвоирам един обоз с шинели; нарамвам пушката и като потеглих при настъпванието на една студена нощ от София, цели четири дена «парадирах» подир колата, додето стигнахме в Пирот.

Нека свърша своя предизвикан отговор с една картина: като сдадох шинелите в Пирот, взех си пътя и отидох към позициите на центъра, в този същия момент, когато в лагера стана тревогата, като запукаха в случайно запалената барака натрупаните там патрони. Тогаз видях как двама кореспонденти — единият от тях беше г. Пиотровски — бягаха като пърлени котки към лагера на резервата. Тогава също видях как бягаха на противоположния хълм няколко сръбски солдати, които бяха слезли в долчината за вода. В лагера намерих сума приятели офицери, които ме гощаваха и разведоха ме навсякъде, за да ми дадат какво-годе понятие за лагерния живот. Увлечен от новата за мен обстановка, аз почнах да се възхищавам.

— Блазе ви — казах на офицерите, — живеете си тука като на дача.

— Е добре, като ти харесва толкова, остани при нас — отговориха те любезно.

И аз останах да нощувам в една землянка, покрита с шума. Легнахме, завихме се с шинели. Спим. Че през нощта като почна, брате мой, една виелица; туй шума, туй храсти — всичко размята като перушина и ний останахме под откритото небе, всред бушуващата виелица, която живи ни зарови със сняг и, кажи-речи, само носовете ни стърчаха навън. Че като вдигнаха офицерите един смях:

— Ее, прилича ли на дача? — питаха ме те весело, като издухваха снега от лицата си и надуваха, един след друг, една бутилка с коняк. . .

Ама пак ще кажа, че весели времена бяха тогава.

А пък ти, Тодоре, взел си да бягаш за Париж. И питаш още какво сме правили ний тука. Ето, виждаш

какво сме правили. Не сме стояли със сгърнати ръце. Не сме бягали като тебе!. . .

Що ти трябваше, наистина, да ме закачаш. Добре си бяхме приятели. А сега изглежда като че се скарваме. И кой е виноват? Ти. Питаш ме публично — публично ти отговарям. Ний не сме улични хора, да се шегуваме с такива въпроси. . .

Гр. София, 8 януарий 1895 г.

Твой приятел:
Алеко Константинов

ТОРЖЕСТВУЮЩАЯ БОЛГАРИЯ

(ПИСЬМО ИВАНА АЛЕКСАНДРОВИЧА ХЛЕСТАКОВА. К ЕГО ВОЗЛЮБЛЕННОЙ)

Дорогая Машенька,

Спешу уведомить тебя о незабвенном моем пребывании среди болгар. Я до такой степени ошеломлен приемом этих милых людей, что не знаю с чего начать. Торжества сменяются торжествами, угощения следуют за угощениями, а шампанское, дорогая Машенька, рекою льется. Ах, если бы ты знала, милочка моя, как я сожалею, что ты не со мною. Я должен признаться, что Болгария не такая уж дикая страна, как мы с тобою предполагали. Газеты наболтали, что будто бы палочники по улицам расхаживают — ничего подобного я не встретил. Меня поместили у какого-то сановника; человек он в сущности ужасно глупый, но любезный до неимоверности. В распоряжении моем целый роскошно обставленный этаж. Хозяин, вероятно, богатый человек и при том весьма недурно объясняется по русски. Учился он где-то в России и, потому ли или же в мою честь, угощает меня исключительно русскими кушаньями. Я чувствую себя вполне как дома. Можешь себе представить — меня блинами угощали, да еще какими! И икра, и сметана, и семга, и анчоусы — прелесть.

А князь какой у них, Машенька! Я удивляюсь, как это болгары не могли до сих пор оценить его достоинства. Да это премилый человек; это я тебе говорю находка для славянства, другого такого и найти нельзя, ей богу. Как долго мы заблуждались насчет этого принца. Впрочем тут «братушки» виноваты, они нас ввели в заблуждении. Узурпатор! Какой он узурпатор? Если бы ты знала, как он нас любезно встретил во дворце своем, как чаем угощал. Душа человек! Болгары даже недостойны его, ну что же, великодушие Государя Императора неиссякаемо, он простил им и в знак своего благо-

воления утвердил властвовать над ними этого прелестнейшего князя. И народ, понятно, ликует. . . Обряд миропомазания прошел великолепно. Досадно только, что нянька маленького принца явилась в церковь как ворона в черном платье; это вероятно иезуиты проклятые устроили. Я заметил городскому голове: «Отчего — говорю — не сошили этой бабе белое платье.» Он ужасно сконфузился.

Я могу теперь похвастаться, что изучил всю Болгарию. Между замечательными личностями, кроме принца, обращает на себе внимание некий господин Горбанов. Воплощенная добродетель! А вино какое у него, Машенька — что твое Воронцовское! Удивительно, чо такой умный человек не был до сих пор ни разу министром. Впрочем, болгары, как видно, завистливый и злой народ. они как будто хотят съесть один другого. По всей вероятности и Стамболов был хороший человек, но его из зависти оклеветали и погиб бедный. . . Конечно, он был немножко энергичный, это правда, но поди-ка ты управляй этими бунтовщиками; не по головке же их гладить, понятно!

Рядом с Горбановым надо упомянуть о господине Централове. Его и Поповым зовут, так что не знаю в сущности, как его настоящая фамилия. Он состоит директором Клуба народной партии. В этом клубе в нашем распоряжении дали три комнаты. Нас много собралось корреспондентов: тут и Манилов, и Ноздрев, и Собакевич, и Репетилов. (Странно что Коробочки нет!) И, главное, все такого мнения, что Европа осталась с носом. . . Мы здесь строчим свои корреспонденции в неизменном присутствии господина Централова, который ни на секунду нас не оставляет и не допускает к нам никого. Это, вероятно, чтобы нам не мешали. Человек от весьма любезный; одно только мне не нравится, что чересчур уж нахально заглядывает в наши письма. Обычай, что ли у них такой — черт, его знает. Он называт себя писателем и поднес даже свои сочинения. Я не знаю что делать с этими «сочинениями». Возьму да и выброшу их.

Упомяну още о Раче Петрове, военном министре. Говорили, будто этот господин недолюбливал русских и это потому говорили, что он когда-то расстрелял десяток офицеров в Рущуке. Какое заблуждение! Помилуйте, да это отчаяннейший руссофил. Он говорит по русски, учился в России, живет роскошно — что же они еще от него хотят, не понимаю. Они и о господине Начевиче тоже что-то нехорошее печатали в своих газетах, однако же оказывается, что он добрейшая душа, веселый такой, откровенный, расцеловать бы его, ей богу. Он впрочем, не угостил нас, скотина этакой; вероятно немножко скупой. А немцев ненавидит — страсть!

Городской голова Моллов — это настоящий москвич: борода окладистая, рожа мужицкая, богат как Крез и угощает не хуже генерал-губернатора. Не можеш себе представить, Машенька, какой он добрый человек. Речь зашла как-то о Цанкове (помнишь, старика, болгарского патриота?), я и говорю Моллову: «Устройте — говорю — какой нибудь Государственный совет или что нибудь в этом роде и поместите туда этого старика, что бы он не умирал с голоду». — «Хорошо — говорит, — можно, только, признаться, он немножко виноват; но. . . ничего.» Представь себе, какая доброта, а! Он даже к эмигрантам снисходительно относится.

Упомяну еще об одном и кончу: это молодой патриот Трайкович, пользующийся теперь громкой славой: его портрет в натуральной величине вывешен на главных улицах.

Кстати, я был и в их Парламенте, который почему-то здесь называют Народным собранием. Попал как раз при рассмотрении нового закона о печати. Дело вот в чем: депутат Папанча, человек строгой нравствености, чтобы поднять периодическую печать, внес предложение в силу которого ответственным редактором может быть только лицо, имеющее аттестат. Прекраснейший закон, неправда ли, Машенька? И представь себе, нашлись недовольные и вот они в Собрании болтали, галдели, кричали и в конце концов их разбил в пух и прах талантливый оратор Абрашев, после пламенной речи которого и дебаты прекратились. Это болгарский Поль де Кассаняк. Дай бог Болгарии побольше таких замечательных людей. Впрочем, на что этим болгарам парламент: окружили бы своего милого князя и зажили бы себе припеваючи, неправда ли?

Я здесь как сыр в масле. Вечно бы тут жил, лишь бы и ты со мною была, пупочка моя дорогая. Какая это счастливая страна, Болгария! Здесь как будто вечная ма-

сляница. Повсюду флаги развеваются, зелень роскошная, музыки гремят, по ночам иллюминации, ракеты, фейерверки, народ ликует, нас везде угощают, вино чудесное, шампанское. . . одним словом, рай! Видно, умный народ. А вот сербы — дураки: представь себе, они теперь вздумали ограничивать власть своего короля. О-граничивать, понимаеш?. . . Вот идиоты!. . .

Целую тебя, дорогая милочка. До свиданья!

Твой Ванька

Адресс мой: в Клуб народной партии, для Ивана Александровича Хлестакова, корреспондента почти всех газет.

P. S. А самое-то главное я забыл: поздравь, ангел мой — я награжден славным орденом.

P. P. S. Представь себе, Машенька, оказалось, что принц Фердинанд чистокровный славянин, чуть ли не болгарского происхождения.

С подлинным верно: Башибозук

«СМЕРТЬ ОППОЗИЦИИ»

(ВТОРОЕ ПИСЬМО ИВАНА АЛЕКСАНДРОВИЧА ХЛЕСТАКОВА К ЕГО ВОЗЛЮБЛЕННОЙ)

Машурочка моя дорогая,

Одно из двух: или я дурак, или все болгары чудаки. Вот поди-ка, пойми этих людей! Сам черт не разберет, что здесь творится. Давно ли это было — двух недель кажется не прошло с первого моего письма к тебе, и вот, теперь уже вес вверх дном пошло. О ликовании всенародном и речи быть не может. Музыки умолкли, фейерверки сгорели и только печально развевающиеся около опустевшего городского сада забытые флаги напоминают о былых торжествах.

Но этого мало. «Братушки» взяли да и вышвырнули с Министерства иностранных дел господина Начевича, столь популярного народного любимца и только из милости дали ему управлять Министерством земледелия и торговли. Народный оратор, известный руссофил г. Марков остался на бобах. Весь народ жаждал с нетерпеньем видеть его министром юстиции и, представь себе, — вместо этого замечательного государственного человека, ведшего за собой всю столицу при торжественных овациях и который громовым голосом произнес сердечные слова: «Русский цар на земля-та най-великий, над всички-те первий, русски-те су наши братья, наша плоть и наша кровь», — этот самый друг России теперь оставлен в забвении и на пост министра юстиции назначен г. Тодоров, человек с воинственными наклонностями, известный своею храбростью (рыжий с баками — помнишь, Машенька, в болгарской депутации был?).

На днях в правительственном органе «Мир» появилась очень сильная и умная статья, под заглавием: «Смерть оппозиции»; эту статью, вероятно, написал господин Централов, бесспорно самый талантливый журналист на Балканском полуострове. Такой статьи не мог на-

писать даже наш князь Мещерский. В ней с поразительной ясностью автор доказывал, что ныне благополучно управляющая народная партия своими дипломатическими успехами достигла идеалы всех партии страны и этим, конечно, отняла оружие из рук оппозиции. Читал я эту статью раз, читал два раза и не мог достаточно насладиться неотразимостью логических ее аргументов. Читал я, и все яснее, яснее белого дня, становилась передо мною неминуемая гибель несчастной оппозиции. Смерть — да и только!. . .

И, представь себе — через два дня произошли выборы в депутаты. . .. .

. . . .

Впрочем, расскажу тебе все по порядку. Клуб народной партии выставил кандидатуру г. Анастазьева. (Ты о нем слыхала что-нибудь, Машенька? Нет? И я тоже ничего не слыхал, но по всей вероятности он должно быть ученый юрист, потому-что был когда-то главным нотариусом болгарской столицы). Кто мог допустить, что и оппозиция, разбитая вдребезги, осмелится выставить своего кандидата. Однако же в прошлую субботу по всем улицам Софии были расклеени тысячи «возваний к избирателям», которыми рекомандовался в депутаты Драган Цанков, считавшийся политически умершим лицом. Кроме воззваний были расставлены повсюду разноцветные ленты с именем и портретом старика. Читал я эти «воззвания» (это противное слово немножко бунтом пахнет, неправда ли, милочка?) и посмеивался, знай, потихоньку. Куда ему, Цанкову — думаю себе — с Анастазьевым тягаться! И это поле окончательной гибели разбитой оппозиции!. . .

И вот, наступает воскресенье, день выборов. Правительственные агитаторы. . . (Знаешь что такое «агитатор», Машенька? — Это нечто среднее между бунтовщиком и проповедником. У нас в России это не полагается). . . Так вот эти люди понавозили целыми поездами деревенских мужиков и раздали им, конечно, казенные бюллетени с именем Анастазьева. . . Тут дело не обошлось без курьеза. Агитаторы приказали мужикам кричать на всякие их речи «верно!» И вот перед толпой является некий Дроньгасов, ярый консерватор, и начинает свою речь следующими словами: «Меня, господа, обвиняют в

том, что я воровал лошадей. . .» А мужики как закричат: «Верно!» А в публике хохот — бери шапку да и вон. Как бы то ни было, выборы прошли спокойно, без скандала. И что же ты думаешь? — В конце выбора, при проверке оказалось, что выбран. . . Драган Цанков!

Благодарю — не ожидал! Вот неблагодарный народ!. . . И это бы еще ничего, а вот вечером как грянула музыка, да собрались все жители Софии и всей массой отправились поздравить своего избранника и давай кричать: «да живет дед Цанков», «да здравствуют либералы», «долой консерваторов» (это о правительственных) и «ура» кричали и чего там еще не было. . . Удивительный народ! Затем отправились с музыкой к Каравелову и вот опять «да живет Каравелов, либералы, ура» и прочая. Тут о финансах что-то говорили, затем пошли к Радославову, затем еще к каким-то либералам, пока полиция их не разогнала.

Сам черт не разберет, что здесь творится и, действительно, или я дурак, или все болгары чудаки. . . Сербы, вероятно, умнее. Вот я к ним поеду.

Кстати, скажу тебе два слова о родословной Его Царского Высочества принца Фердинанда. Тебе показалось странным его славяноболгарское происхождение. Ничего странного тут нет. Читай: не подлежит сомнению, что Ольга, жена Игоря, настоящая болгарка: от Ольги родился Святослав Игорьевич, от Святослава Игорьевича родился Владимир, от Владимира — Ярослав Мудрый; дочь Ярослава Мудрого — Анна Ярославлевна, вышла замуж за Генриха I Французского; потомок Генриха I — Людовик IX Святой; а кому не известно, что принцесса Климентина, мать принца Фердинанда, происходить от Людовика Святого? Вот тебе и доказательство, что князь Фердинанд болгарского происхождения. Но это только с одной стороны. Со стороны же отца по каким-то генеалогическим исследованиям оказалось, что саксонские герцоги славянского происхождения. Яснее этого ничего быть не может и надеюсь, что ты теперь вполне убеждена.

Не соскучилась ли ты по мне, Машурочка моя? Целую тебя тысячу раз. До скорого свиданья с твоим Ванькой.

P. S. Цыпочка моя, до сведенья моего дошло, что

какой-то полуграмотный дурень, подделываясь к почерку моему, повадился к тебе писать, называя тебе «дорогой Машенькой» и подписываясь «Ванькой». Одно из этих писем попало на страницы независимой газеты «Прогресс». Надеюсь, что по варварскому языку этих писем ты догадалась, что они не мною написаны, вероятно какой нибудь российский армянин их пишет. Остерегайся подделок, голубенок мой.

С подлинным верно: Башибозук

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ БОЛГАРИИ

(ТРЕТЬЕ ПИСЬМО ИВАНА АЛЕКСАНДРОВИЧА ХЛЕСТАКОВА К ЕГО ВОЗЛЮБЛЕННОЙ)

Сердечко мое дорогое,

Если память мне не изменяет, я еще в первом письме намекнул, что могу похвастаться полным знанием положения дел в Болгарии. В этом же письме я сообщу тебе кое какие сведения для ознакомления с этой интересной страной. В фельетоне «Петербургского листка», перепечатанном и в «Новороссийском телеграфе» я нашел поразительно верные заметки об умственной и художественной жизни Болгарии, но в нем все таки есть некоторые неточности, исправление которых считаю своим долгом. Например, говоря о литераторах, фельетонист почему-то воздержался упомянуть о самом популярном из них, печальная судьба которого заслуживает внимания русского общества. Это господин Семков, автор известного трактата по популярной астрономии «Воздушна природа», написаном невыразимо-увлекательным языком. По своим ученым трудам (о других его сочинениях я пока очень мало знаю), он напоминает Камиля Фламариона; по судьбе же его можно поставить наряду с Гюи де Мопассаном, или вот с нашим Гаршиным — все трое закончили умопомешательством. Впрочем, такова была судьба многих великих умов. Благодаря богу, нам с тобою, Манична, не угрожает подобный конец, — ну ее к чорту эту гениальность!. . .

Вторая ошибка заключается в имени венценосного поэта господина Вазова, который в фельетоне назван Вофовым. Нехорошо ведь коверкать имена, это обидно, Машенька. Как же так не знать Вазова, автора известного романа «Жив е той, жив е, там на Балкана!» Ведь этот роман, говорят, переведен уже на всех языках. Я тоже собираюсь на днях прочесть.

Первый и единственный художник, сказано в фе-

льетоне, это господин Величков. Вот тут я тоже сомневаюсь: кажется, в Самокове и в Тревне подвизаются несколько его соперников. Не видевши их творений, не могу судить насколько наш Верещагин может с ними сравниваться. Они, кажется, больше подходят к божественному Рафаелю Санцио. Величков вместе с тем и поэт, и беллетрист, и драматург, и министр народного просвещения. Его комедия «Вичензо и Анжелина» напоминает «Ромео и Джульетту» Шекспира, только как-то посмешнее выходит. . .

Говоря об университете, почтенный фельетонист совершенно справедливо замечает, что лучший професор и сердечный любимец всех студентов — это г. Шишманов. Тут, кажется, никакой ошибки нет.

Основатель болгарского театра никто иной, как г. Рудольф Канелли. В фельетоне сказано Конелли — это ошибка. До него не было никакого театра, а пришел он и сейчас театр появился. Он основал товарищество артистов под названием «Смех до слез».

Самая же крупная ошибка заключается в следующем: в фельетоне сказано, что лучшая из болгарских газет это «Мир», выходящая ежедневно в 50 тысяч экземпляров. Это неправда: во первых, потому что «Мир» выходит не в 50, а в 100 тысяч экземпляров ежедневно; во вторых, потому, что не «Мир», а «Реформа» всем народом болгарским считается самою сериозною газетой, как по литературному достоинству, так и по ее несокрушимому влиянию на ход мировых политических событий.

Этим я оканчиваю свои критические заметки по поводу вышеупомянутого фельетона.

С своей же стороны я сообщу тебе некоторые весьма интересные сведения по разным вопросам. По народному эпосу болгар, например, я могу дать тебе очень точные понятия: в их старых народных песнях больше всех выдвигаются Крали Марко, Бай Ганьо и Ремлинген-герой. Некоторые шутники умудряются смешивать последнего народного героя с господином Ремлингеном, русским, бывшим министром Болгарии, точно также как они находят какую-то связь между византийским названием своей пятифранковой монеты — к а н т а к у з е н и именем нашего князя Кантакузина.

Что сказать тебе о быте болгар? Они живут точно как и мы: домá (кеща) такие же, одежды не отличаются

от наших, кушания почти те же самые, только водка у них не в употреблении; вместо водки, они пьют известный напиток, называемый п а с т а р м а или р а к и я, напоминающий русскую сивуху. Не нравится мне способ разговора у болгар: начнут говорить да как замахают руками, как закричат, подумаешь что ссорятся. При том у них чинопочитанья никакого нет. Вот, например, несколько дней тому назад какой-то Калинкин наговорил мне такую массу дерзостей, что сам Трайкович удивился. Да ну их. . .

После этих сведений, душенька, ты с спокойной совестью можешь сказать, что вполне ознакомилась с Болгарией.

Целую твою лилейную шейку. До свиданья.

Твой В а н я

P. S. Вообрази себе, Машенька, оказывается, что в Македонии никаких болгар нет, там только сербы живут.

P. P. S. Это, кажется, последнее письмо. Теперь я полечу к тебе и припаду к твоим ножкам. Н о ж к а по болгарски — к р а к а т а. Грубо, неправда ли?

С подлинным верно: Б а ш и б о з у к

СПИСЪК НА БЪЛГАРСКИТЕ ГЕНИИ

В. «Мир» в бр. 296 беше си задал похвалната научна задача да състави един списък на идиотите в България. Резултатите на научните му издирвания са блестящи: оказва се, че пръв идиот в нашата татковина е Алеко Константинов, втори след него е Петко Славейков. Понеже мълчанието било знак на съгласие и никой не възрази нищо против списъка на в. «Мир», то очевидно е, че този списък от днес и занапред си остава свята истина. В. «Знаме» от своя страна се нагърбва с една по-отрадна задача: да състави списък на българските гении, като ще се постарае да докаже нагледно в що състои тяхната гениалност.

Ний сме убедени, че ако зададем въпрос: кой е първият гений в България — целият народ, без колебание, ще извика: Иван Вазов!

И тъй си е, аслъ.

Забележете, че народът съди по печатаните му произведения, когато всъщност — удивителна скромност! — именно в непечатаните му творения най-ярко блести геният на доблестния народен поет.

Впрочем, нека делата сами говорят. Ето едно дело, в което геният е блеснал с всичката си ослепителност:

№ 123 по описа на углав. дела.

№ 1. 1029 по архива.

ДЕЛО
НА БЕРКОВСКИЙ ОКРЪЖЕН СЪД

За тъжбата на Еленко Антанасов от с. Костенци, против Михал Първанов от гр. Берковица, на когото едно от кучетата изяло на горказаний в пчелина 19 малки ярета и ягнета.

Начнато. . . ден 1880 г.
Свършено април 7 ден 1880 г.
На 7 полулистове.

Препис

Заседание на Берковский окр. съд

На 2 април 1880 година Берковский окр. съд, в следующий състав: председател Ив. Вазов, правит. членове Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове Гоца Първанов, Герасим Истатиев, Ценко Петров. Иленко Атанасов от с. Костенци са представи пред съда и заяви, че на 1 април 1880 год. едно куче на Михал Първанов из гр. Берковица на пчелина му изяло 19 ярета и ягнета малки.

Съд определи изборний член Герасим Истатиев да прегледа загубата на Еленка Антанасов, за което да даде рапор, а делото са назначава за разглеждане на 7 априлия 1880 год.

(П. П.) Председател Вазов, правителствени членове: Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове: (п. п.) Гоцо Първанов и секретар Т. Арсениев.

Препис

Свидетелство

Даваме настоящето свидетелство от сащото с. Костенци доло подписана и така показоваме че на Михал кучето правило тоя пакос и та го видял Гмитар Иованов и друго коги ги давило и така одил Неделко Марков ягнищата че удавени комшиата цветко тошкин казува че и нему изело 1: яре и това куче го изело така казват тие човеци троицá друго момче казува че понапрет изело едно изимелче името исаиса тончов на еленко антасов удавени 7: яр 8: ягнища и 4: живи ама неще да ги баде свите прават 19: брави.

1880 г. Ме. априлиа 3: ден
кмет Мато нешков с. в. петар праванов.

Заседание на Берковский окр. съд

На 7 априлия 1880 година Берковский окр. съд в следующий състав председател Ив. Вазов, правителствени членове Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове Гоцо Първанов и Рангел Кузманов, разглежда тъжбата на Еленко Атанасов от с. Костенци против Михал Първанов из гр. Берковица, на когото кучето му изяло 19 ярета и агнета.

В това заседание при присъствието на тъжителя, тъжимий Михал Първанов каза: аз не знаем дали моето куче е изяло агнетата и яретата на Еленко Атанасов, но понеже Еленко казва, че моето куче му е изяло яретата и агнетата, то и аз му давам доверие на думите, но на това аз не съм виноват, понеже кучето стои на пчелина ми, а пчелинджията ми Георги Слатинченин не е ми заявил, че кучето ми е правило такива пакости и следователно като е знаял, че кучето правило такива пакости и не е го убил или връзал, то е негова вина и затова кучето сега аз склонявам да ся убие, но възнаграждението за изядените агнета и ярета да плати пчелинджията ми.

Командирований член Герасим Истатиев каза: според изпитът, който направих от околните овчари и от пчелинджията на Михал Първанов, узнах, че действително кучето на Михал Първанов, което стои на пчелина му е изяло на Еленко Атанасов 7 ярета и 8 агнета и 4 останали още живи, но ще умрат и те, понеже кучето ги е давило, и самичкий пчелинджия каза, че това куче и по-предишний ден изяло една овца.

Тъжителят каза: аз имам даже и свидетелство от селото ми, че действително кучето на Михал Първанов ми е загубило 19 агнета и ярета. Като се прочете свидетелството излиза, че действително кучето от пчелина на Михал Първанов действително е изяло на Еленко Атанасов от с. Костенци 9 ярета, 7 агнета и 4 живи, но ще умрат, понеже били ухапани, а освен това, че и по-преди това куче изяло 1 яре и едно измелче (на 9 месеци овца).

(П. П.) Председател Вазов, правителствени членове Ю. Шишков и И. Стоянов, изборни членове (неподписали) и секретар Т. Арсениев.

Резолюция
На Берковский окъжен съд

На 7 април 1880 година.

Присъствували: председател И. Вазов, действителни членове Ю. Шишков и Ив. Стоянов, изборни членове Г. Първанов, Г. Естатиев и Р. Кузманов.

Съдът постанови:

Кучето на Михал Първанов да се убие съгласно с духа на 170 член от Отоманский наказателен закон[1] и овчарят Георги Чилинджията от с. Слатина да плати възнаграждение на Еленко Атанасов 180 гроша.

(П. П.) Председател И. Вазов, действителни членове Ю. Шишков и И. Стоянов, временни членове (неподписали).

Пресъда № 123
На Берковский окръжен съд.

В името на негова светлост българский княз
Александър I

Берковский окръжен съд, в откритото си съд. заседание на 7 априлий 1880 год., в следующий състав: председател Ив. Вазов, правит. членове Ю. Шишков и И. Стоянов; изборни членове Гоца Първанов и Рангел Кузманов, разглежда тъжбата на Еленко Атанасов от с. Костенци, против Михал Първанов из гр. Берковица, на когото кучето му изяло 19 ярета и агнета.

При решението на това дело Съдът като взе в съображение:

1. Че Михал Първанов признава, че е негово кучето, но го дал на пчелинджията Георги Слатенченина да го пази;

2. Че Георги Слатенченина е бил дължен да пази кучето, като е вече оставено на неговий надзор;

---

[1] Чл. 170. Когато законно се докаже, че някой предумишлено е убил человек, осъжда се по закона на смърт.

3. Че командирований член Герасим Истатиев обясни, че според изпита, който направил на мястото, уверява действително, че това куче е изяло и ухапало на Еленко Антанасов 19 ярета и ягнета;

4. Че пчелинджията Георги Слатенченин, като знаял, че и по-преди това куче изяло на Исаия Тончев едно изимелче (овца на 9 месеца) е бил длъжен или да го върже, или да извести на Михала Първанов, та той да си го пази:

На основание 811 ст. от Временните съд. правила.

Пресъди

Кучето на Михал Първанов да ся убие съгласно с духът на 170 — от Отомански наказателен законник и овчарят Георги пчелинджията от с. Слатина да плати възнаграждение на Еленко Атанасов 180 гроша.

Тая пресъда е неокончателна и се прочете в окончателна форма на 12 априлия 1880 година, от който ден се почва двенеделний срок за обтъжването пред Софийский съд съгласно 885 и 863 т. от Врем. съд. правила.

(П. П.) Председател Вазов, действителни членове Ю. Шишков и И. Стоянов, временни членове (неподписали).

Бележки от издателя:

Жално е, че това гениално творение умълчава някои подробности, например: как е била връчена призовката на кучето, защо не са разпитани в качество на свидетели потърпевшите ярета, които са останали живи — може би щеше да се установи, че кучето не е действувало предумишлено, сиреч с предварително изработен план, а под влияние на раздражение и в такъв случай нямаше да се накаже съгласно с духа на чл. 170, а щеше да бъде осъдено на петнайсетгодишен затвор в окови, с лишение от граждански и политически права, от право да заема държавни и обществени служби и да носи знакове на отличия. Най-сетне, може да се е намирало в състояние на невменяемост. Впрочем, и кучето е виновато: защо не е подало апелационна жалба против присъдата на г. Ивана Вазова? Но пък не се вижда и да е четена на кучето присъдата в окончателна форма. Има доста поводи да се

иска чрез Касационния съд възобновяването на това углавно дело. Роднините и ближните на кучето трябва да вземат мерки, може би ще успеят да реабилитират тъй жестоко потъпканата му от г. Вазова чест.

Изпълнението на смъртната присъда е било, види се, много трогателно. Сам г. Вазов го описва в стихотворението си «Пребитото псе», от което извличаме следующите стихове:

И аз мечтател бледен,
присъствовах тогаз[1]
на тоя вик победен[2],
на тоя стон последен.
И паднах в мисли аз. . .
. . . .

Мълчат! И само псето,
дух[3] тъмен и злочест,
квичеше в кръв облето
и своя към небето
изпращаше протест[4].

То викаше: о, спрете,
о, чакайте сега!
Над мене се смилете[5],
да мра ме оставете
със моята тъга.

Меса ми са раздрани;
за мене черна смърт
тук скоро ще настане;
но мойте нови рани
ужасно ме горът.

Ох, страшно е да гина
в струите, що гърмът!

---

[1] При екзекуцията на кучето.
[2] Победният вик на правосъдието.
[3] Да не се смесва с духа на чл. 170.
[4] По-добре би сторило кучето да изпрати протеста си в Апелативния съд.
[5] Поне в този момент не се ли е усетил г. Вазов, че е трябвало да постанови ходатайство за помилване.

Трепера, тъна, стина,
ох, дайте да почина
на сухо на брегът.[1]

Какво ви съм сторило?
За пъг ви виждам пръв![2]
В що вас съм увредило,
та леете в беснило
невинната ми кръв?
. . . .

Иван Аспазиевич Дормидолский
издател

[1] Чудна работа Те, вместо да обесят, взели да давят кучето в реката. Това не е законно.

[2] От това се вижда, че подсъдимото куче не е присъствувало в съдебното заседание, инак то щеше да види г. Вазова на председателското място.

ЕДИН БЕЛГИЙСКИ МИНИСТЪР

Многоуважаемий господин редакторе,

Ако счетете, че не ще бъде злоупотребление с гостоприемството на уважаемий ви в. «Знаме» поместването на приложений тук превод, имайте добрината да го напечатате като подлистник. Дългите нощи на дълбоката есен в нашата глуха провинция ни карат, макар и по неволя, да търсим разтуха в запрашените томове на нашата бедна библиотека. Стремлението на почитаемото правителство да направи от нашето отечество една втора Белгия е възбудило у мене до такава степен силно желание да се запозная с тази страна, щото, от някое време насам, аз с жажда поглъщам всичко, което ме запознава с Белгия. И смея да ви уверя, господин редакторе, че трудът ми не пропада даром. Аз открих едно във висша степен оригинално предписание, писано в края на миналото столетие от известния белгийски министър Труве Бенуа до супрефекта на град Perdoppe. Думата ми е за знаменития картоиграч Бенуа, който в младините си, както е известно от белгийската история, беше си съставил значително състояние, чрез картоиграение, с недотам чистата помощ на известната куртизанка Стазон Пияде, същата онази Пияде, която според историята е била причина за умственото разстройство на Жорж Мано (Georges Maneaux), но не картоиграча Жорж Мано, а другия Мано, законоведеца. За Труве Бенуа историята говори само това, че той, страстно увлечен от азартни игри в карти, е отслабнал умствено до такава степен, щото не е бил в състояние да изкаже някоя мисъл или да напише нещо, освен с езика и термините на картоиграчите. Бурните политически събития издигнаха този белгиец до министерски пост. Във време на една криза за

белгийския кабинет президент-министърът се обръща един ден към Бенуа с въпрос:

— Я ми кажи, Бенуа, ако те направя министър, можеш ли да спечелиш предстоящите избори, наемаш ли се да обезсилиш опозицията?

— Аз ли? Аз ще ги натъпча всичките с о л о, с двата крака, няма да им дам ни една в з я т к а да вземат — отговаря Бенуа със светнали очи, като че въпросът се е касаел не до избори, а до една партия преферанс.

— Браво, Бенуа — извиква въторжено президентът и го потупва по гърба. — Такива хора ни трябват сега. Но кажи ми, Бенуа, на какви средства разчиташ ти, като говориш с такава увереност? Кажи ми, по какъв начин смяташ да съсипеш опозицията?

— Всичко зависи от умението да си приготвиш с н о п ч е т а и да ги ш и б н е ш в к о л о д а т а.

— Какво? Какво?! — пита президентът, готов да прихне от смях, като слуша своеобразната терминология на разпаления Бенуа.

— Как к а к в о? Приготви с н о п ч е т а с бюлетини, па ш и б а й в урната. Ще накарам Пияде... Ах, пардон, ще накараме разна наемна сволоч да извърши тая работа.

— Ах, Бенуа, какви некрасиви думи изговаряш — казва шокираният президент, с престорено недоволство. — Може ли един бъдущ министър да говори така?

— Н и-и-щ о, н и щ о, н и щ о — успокоява го Бенуа и продължава да развива своя план на избирателната борба: — Като наблъскам урните с г о л е м и я ш л а г е р...

— Какво?!

— С наши бюлетини, искам да кажа. Сетне, като ги т а с у в а ш, ш и б н и и от м а л к и я, па, колкото за очи, дай и на х а м с и и т е по нещо...

— Боже мой, Бенуа, на какъв език говориш ти?

— Как на какъв език? Думата ми е, че трябва от кумова срама да се оставят и няколко опозиционни бюлетини в к о л о д а т а. Не може инак, ще дигат гюрултия п а р т н ь о р и т е.

— Кои?

— Опозицията. Сетне ще си имаме в д р у г а т а с т а я готови с н о п ч е т а в запас, та като дойде време да г у с т и р а м е бюлетините, ако бъдат малко, можем да отидем на п а р о л, а в краен случай ще ш и б н е м и едно м а з о...

— Говори човешки, драгий Бенуа, аз преставам да те разбирам.

— Искам да кажа, че бюлетини можеш да наблъскаш колкото обичаш, особено ако бъде а д ь о т а б л о, защото при ш м е н - д е - ф е р...

— Ще оставиш ли най-сетне този жаргон...

— Пардон. Но аз мисля, че вий ме разбирате, господин президенте: думата ми е, че там, гдето ще има само една урна, не може да правиш шмекерии, освен ако духнеш свещта...

— Но недей забравя, Бенуа, че всичките партии са се опълчили против нас.

— Н и-и-щ о, н и щ о, н и щ о! Б е з у п л а ш ѐ н и е! Щом излязат трите т у з а, ще им ш и б н а по езин к о з и р.

— Разбрах те, Бенуа; това добре, ами ако излезе четвъртият, т у з К а р о!

— Ще го ц а к н а, а ако не стигнат к о з и р и, щ е р а з в а л я и г р а т а.

— Доста, драгий Бенуа, аз се убедих вече, че ти си усвоил основателно изкуството на конституционното управление. Поздравлявам те с министерски пост!...

— A propos, Бенуа, ти в кой университет получи учената си титла? — попита случайно президентът.

— Аз ли? Аз, да... аз свърших курса на науките в колегията на Koprіstice, а всъщност моята специалност дължа на столичната академия.

* * *

Ето по какъв начин Труве Бенуа е станал министър. Аз счетох за нужно да ви цитирам горния пасаж из историята на Белгия, за да полаская патриотическото чувство на вашите читатели, които ще видят твърде ясно, че в много отношения нашата България е надминала своята съперница Белгия: както щете, господин редак-

торе, но ще се съгласите с мене, че подобен министър, като Труве Бенуа, у нас е невъзможен.

И тъй, да живее България!

Бяла Слатина, 2 ноемврий 1896 г.

С почитание Беньо Найденов

P. S. Употребените тука термини представляват жаргона на Брюкселската академия.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ИЗБИРАТЕЛНОТО ПРАВО

(КОМЕНТАРИИ НА ЧЛ. 128, 131, 133, 134 И 135 ОТ НАКАЗАТЕЛНИЯ ЗАКОН)

Член 128. Който със сила или заплашвание възпрепятствува на някой избирател да упражни свободно своето избирателно право, при каквито и да е избори, назначени по разпореждание на властта, или пък с викове и други противозаконни средства разтури бюрото, или разгони някои от членовете му, наказва се с тъмничен затвор до една година, ако същевременно не е извършил престъпление, за което в закона е предвидено по-тежко наказание.

Съдържанието на цитирания член, макар и да е твърде ясно от само себе си, но за да се отстрани всяка възможност за изопачено тълкувание, не е излишно да разясним с няколко думи същинското му значение: под думата сила се разумява не статическа, потенциална сила, а сила разживена и проявена в известно действие; също тъй под думата заплашване трябва да разбираме застрашаване, заканване, изразено в действие, в думи или в символически знакове. Така щото, ако изборните места бъдат опасани с войска или с жандармерия, с насочени напред щикове — това не значи, че спрямо избирателите се упражнява сила или заплашвание, ако войската или жандармерията си стои тихо и мирно. На българския избирател не остава, освен да се заюсне и да прескочи над главите на войската или пък храбро да се наниже на щиковете и като премине на другата страна, да отиде свободно да упражни своето избирателно право. Ограждането на изборните места с щикове има за цел да даде възможност на българина да прояви своята храброст; а пък на цял свят е известно какво чудо храброст

в състояние да развие балканският юнак, за да запази народния суверенитет. Последните десет години от политическия ни живот са най-ослепително доказателство.

Член 131. Който, при каквито и да е избори, назначени по разпореждание на властта, подкупи някого от избирателите с пари, дарове или други имотни облаги, било да упражни или не своето избирателно право, или пък да го не упражни по определен начин, наказва се с тъмничен затвор до една година или с глоба до петстотин лева.

Със същото наказание се наказва и подкупеният избирател.

И този член е също тъй ясен, както и предидущият. Запретява се да се влияе на избирателите с подкуп, било с пари, с дарове или други имотни облаги, а инак агитацията е съвсем свободна, стига само да се ограничава с едно морално влияние. Нищо противозаконно няма например в следующия начин на агитиране:

Господин Старший: Недобори нели имате?

Селяните-избиратели: Дал господ, господин Старший.

— Пътя нали не сте го направили?

— Е па не могохме.

— Знаете ли какво ще рече екзекуция?

— Слушали сме, да пази бог. . .

— Как вий мислите, ако си стисна така ръката, мога ли да разкъртя някому зъбите!

— Можеш, оти да не можеш, като го писува законо.

— След това, кажете: симпатизирате ли ми?

— Кое кайш?

— Обичате ли ме?

— Тебе ли?. . . Иска ли питане. . . Обичаме те. . .

— Е, като ме обичате, сещате ли се кого трябва да изберете?

— Ете, както кажеш твоя милост.

— Санким, ако не се сещате, аз мога да ви дам да разберете. . .

Този начин на агитиране, понеже не е съпрежен с подкуп или с обещание на материални облаги, то носи названието агитация чрез морално влияние. Това е едно средство, с което можем да се гордеем, защото е изникнало на наша национална почва. Белгия, струва ми се, е останала малко назад в това отношение. Наистина, и там влияят, но не до такава степен морално.

Член 133. Който, при каквито и да е избори, назначени по разпореждание на властта, унищожи, скрие, добави (умножи), промени или преправи избирателните бюлетини, или пък по друг измамлив начин преиначи същността на изборния глас или осуети или преиначи резултата на станалия избор, наказва се с тъмничен затвор до две години.

Бъде ли това извършено от оногова, комуто е възложено да ръководи изборите, то наказанието е строг тъмничен затвор до пет години.

Този член, както виждате, не се нуждае от коментарии, неговата целесъобразност се хвърля в очи. Очевидно е, че законодателят е искал да се избегне нуждата от унищожавание, скривание, добавяние, промяна или преправка на бюлетините. Това отнема много време, изисква особена опитност и е съпрежено с неприятности. А за да се избегне всичката тази сложна процедура, не остава, освен да се напълнят урните предварително с бюлетини и тогава няма да има нужда да се унищожават, скриват, добавят, променяват бюлетините и не ще бъде възможно да се осуети или преиначи резултатът на станалия избор, каквито бюлетини и да попаднат в урните. Разбира се, че за да се избягнат погрешките, трябва за всеки случай да се вложат в урните повече бюлетини от числото на избирателите.

Чл. 134. Който, при каквито и да е избори влиза с оръжие или държи оръдие за нанисание побой, наказва се с тъмничен затвор до шест месеца.

Редакцията на този член е малко неясна и може да даде повод за неправилно тълкувание, затова нека се постараем да разясним същинския ѝ смисъл: преди всичко, в този член бие в очи думата влиза. Който

влиза с оръжие, се наказва, значи — argumentum a contrario, — който излиза из вътрешните стаи, зад бюрото, не подлежи на наказание, макар и да е въоръжен, даже с топове. И това е твърде естествено: законодателят се стреми да запази неприкосновеността на свещените урни. Както в древните римски храмове весталките са пазили неугасимия свещен огън, по същия начин днес пазят у нас урните. За пазители се избират обикновено хора с ангелски души, невинни и непорочни. На тия съвременни весталки законът запретява само «да държат оръдия за нанисание побой», сиреч да ги държат постоянно в ръцете си, и затова те, горките, са принудени да носят оръдията си из джебовете и под дрехите си. Това е жестоко за невинните весталки, но. . . dura lex, sed lex!

Както видяхме, законът наказва оногова, който влиза с оръжие в избирателното събрание, следователно оня, който не влиза вътре, а стои пред вратата на изборното място — може да си избере една добра позиция и да разстреля цялото човечество. Впрочем това е толкова ясно, щото не се нуждае от никакви разяснения.

Член 135. Който гласува или пък се яви да гласува под чуждо име при избори, назначени по разпореждание на властта, наказва се с тъмничен затвор от един до шест месеци.

Наказанието, предвидено в този член, не се налага на избирателите от католическо вероизповедание, когато те гласуват по няколко пъти, под разни имена, понеже законът наказва само ония, които гласуват под чуждо име, а на католиците, както е известно, при миропомазанието им дават по няколко свои имена. Тъй например, един Август-Каролина-Непомук-Себастиян може да гласува като Август, сетне като Каролина и тъй нататък, и той не подлежи на наказание, понеже не гласува под чужди, а под свои имена.

«Със същото наказание се наказва и онзи, който гласува няколко пъти в една и съща избирателна околия. . .»

Коментариите към първата алинея на чл. 135 се отнасят и към настоящата.

«Или пък, от като е гласувал в една околия, явява се и гласува в друга околия.»

От редакцията на тази последня алинея се вижда, че на наказание подлежи оня, който се яви и гласува в разни околии, а, следователно, който гласува в няколко околии, без да се яви — не подлежи на наказание. От друга страна, трябва да забележим, че това наказание може да постигне само птиците небесни, понеже само те са в състояние да се явят в един и същи ден в няколко околии, а за един човек ще бъде доста уморително да гласува преди пладне например в Босиловград, и да се яви след пладне да гласува в Аккадънлар. Найсетне и самите фаетонджии едва ли ще се съгласят да си морят толкова конете. Тъй щото от тази страна общественият ред е гарантиран.

Като принасям своята скромна лепта на общия жертвеник, предвид на предстоящите избори, моля почитаемата редакция на в. «Знаме» да ми направи чест, като напечата в подлистник горните коментарии.

10-ий ноемврий 1896 г.

С почитание Въса Пъцова,
родом от Белгия

ДО МОЯТА СЪОТЕЧЕСТВЕНИЦА Г-ЖИЦА ВЪСА ПЪЦОВА

Уважаема госпожице,

Четох вашите коментарии върху «Престъпленията
по избирателното право» и извинете ме, но ще забеле-
жа, че този научен труд не е само плод на вашите дълбо-
комислени разсъждения: страниците на белгийската ис-
тория не са останали чужди на вашето внимание. Какво?
Не е ли истина? Има си хас да кажете, че не е истина.
Ами с какво да си обясня, госпожице, онова сходство,
онова поразително сходство между вашите пророчески
коментарии и мемоарите на Труве Бенуа (Les Memoires
de Trouvé Naqeaux Benois), прочутия белгийски минис-
тър. Още в първия том на тези мемоари, на стр. 17, сре-
щам едно писмо от Бенуа по адрес: «A ma chére Stazon
Pyadais». В това писмо Труве Нако Бенуа съобщава на
знаменитата белгийска Ментенон резултата на извърше-
ните под негово ръководство избори. Е, право да ви кажа,
госпожице, като чете човек това писмо и вземе, че го
сравни с вашите драгоценни коментарии, не може да не
признае, че тука има плагиат; а тъй като Труве Бенуа
е живял и писал своите коментарии в края на миналото
столетие, а вие, госпожице, за щастие сте наша съвре-
менница — то не може да има никакво съмнение, че ви-
новник в плагиата е не Труве Бенуа, а вие, вие, уважаема
госпожице. Впрочем четете и сравнявайте. Ето писмото:

Ти ми обеща, chère Stazonette, че ще престанеш
да ме наричаш «моя надутичък и глупавичък Труве»,
ако изляза победител в изборите, помниш ли? Е добре,
мила Стазонет, аз тържествувам днес победа. По всички-
те линии все деветки, sapristi! Все шлагери!
Но да не мислиш, че аз лично държах банка-
та, боже съхрани! Подставих на мое място разна
сволоч. И не е прилично, и не е. . . как да ти кажа. . .

не е безопасно, знайш ли, да се явиш сам около зе-
лената маса. Партньори много, да ги вземе
дявол, ще те задушат, saperlipopette! Да са живи прияте-
лите Drant Gazon и Querri Feys — те раздаваха карти-
те, но всъщност играта я приготви Maurpheaux.
Ето един достоен мъж. Той е всъщност човек с лакейска
душа, но, драга Стазонет, има ли щастие вън от лакейст-
вото!. . . И въобрази си, Стазонет, при всичката помощ на
моите лакеи, при всичко, че Maurpheaux беше приготвил
колодата, аз се опитах на две места да давам
картите и — чудна работа! — на едното място
получих бак! И трябва да знайш, че аз за всеки случай
бях шибнал малкия в колодата предвари-
телно, но противникът ми имаше богата серия:
густирам картите — излезе ми осморка,
па той, да го вземе мътната, като измъкна една девят-
ка — съсипа ме! Но това нищо не значи, Стазонет, нищо
не значи! Без уплашение! Аз печеля сто и петдесет ту-
ра, а всички други играчи, купом взети, печелят само
петнайсет, а това е пълнейша победа, миньон. Нека
партньорите крякат, че аз съм понтирал
с готови снопчета, нека викат, че съм мошеник и
шарлатанин, нека си дерат гърлата — сега-засега аз съм
богат, драга Стазонет, а това е най-драгоценното за нас,
за мен и за теб — а оголените партньори нека гиб-
нат, малко искам за тях да зная. Кой им е крив, като не
знаят да играят. Аз винаги ще яздя тия ахмаци: те се
боят да рискуват при най-добра серия. Е, че аз прост
ли съм, да не се ползувам от тяхното овчедушие. Аз ли
съм виноват, че са си разделили капитала на малки
купчинки, когато, задружени около един по-реши-
телен и опитен партньор, те би могли с една миза да
ми разбият банката в прах и пепел. Глупави бел-
гийци!

Стазонет, след всичко това ще продължаваш ли
още да ме наричаш «моя надутичък и глупавичък
Труве», а?

Твой Труве

Е, добре, уважаема госпожице, мигар и след цити-
рането на това писмо ще имате смелостта да твърдите, че
аз не съм открил източника, от който вий сте черпали ва-

шите инак драгоценни коментарии? Но не са само мемоарите на Беноа, от които вий сте извличали градиво за научното си творение. Друг един учен ви е предупредил в това отношение. Вий избягвате да го цитирате, но аз ще ви го припомня: вий сте се ползували от капиталното съчинение по държавното право от Stamis-Boulaus, което се е печатало в Брюксел в течение на 8 години. Този учен аз го сматрям за ваш учител, госпожице, защото вий нищо ново и нищо повече от него не сте казали във вашите коментарии. Благодарното потомство, както знаете, съхрани ръцете на тоя велик учен, съхрани тия ръце, които са начъртали незабравимите страници по държавното право; но аз се надявам, госпожице, че при всичкото ви достойнство, вашата скромност ще ви въздържи от желанието да претендирате също такава чест. Впрочем вие сте още млада, госпожице, вий едва сега встъпвате самостоятелно на ученото поприще и — кой знай — може би ще си заслужите още по-славен паметник. Дерзайте напред!

Бяла Слатина, 17 ноемврий 1896 г.

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА

I

Драгий Бедрос,

Като че гледам сега пред себе си твоите овлажени, меланхолични очи, впити с устрем срещу моите, като че чувам твоя сдавен от напън на неизразимо блаженство глас, който пита: «Чете ли го, а? То е просто. . . просто. . . прелест.» Наистина, Бедрос, и аз съм на мнение, че всяка дума в превода на тронната реч на белгийския крал съдържа такава трогателна откровеност и правда, каквато никой път не се е изричала от висотата на трона. Не можеш да не дойдеш до умиление от онова прямодушие, което диша от тия безценни редове. Я чети, моля ти се:

Господа народни представители,

Крайно ми е неприятно, че се намирам между полицейски натрапеници, и искрено се възмущавам и ме е срам да ви гледам.

Кои събития предизвикаха необходимостта за един апел към народа? Преминуването на сина ми в лютеранство ли? О, коварни лицемери! Мигар вие не знаете, че «Белгия сигурно ще бъде запазена за нашия католически дом. Принцът не ще ли остане в своето сърце, вечно, при всякакви времена и обстоятелства, верен син на онази църква, в която неговите бащи са се молили и от която той е получил първото си благословение? Това е една преходяща фаза и когато тронът ни се консолидира и пусне необходимите корени в народа, тогава кой ще може в Белгия да възпрепятствува на принца да се повърне пак в праотческата си вяра?» Станалите за този апел избори доказаха, че белгийското правителство не е направило никакви успехи в своето политическо възпита-

ние, а само грубостите на предшествующия режим се замениха с изтънчени подлости и коварства. Насилията, при които се извършиха с повсеместен терор върху избирателите, даде им значение на една гнусна подигравка с народната воля, като се потъпкаха свободните учреждения, с които би трябвало да се наслаждава страната ни.

Националното събрание, което замествате, беше повикано да работи в най-благоприятни времена и само едно правителство от дребнаво-амбициозни безхарактерности и от изгладнели в чужбина тахтаби можа да омаскари това събрание, като изпусна из ръце чудесния момент на единодушното увлечение на белгийския народ и вместо да сгрупира естествено, чрез законност и свобода, добрите сили на страната, усвои демоническата идея да възкресява изкуствено окапалата и презряна йезуитска партия, а такова рекрутирване не можеше да стане освен насилствено и не можеше да сгрупира освен онуй, което е безхарактерно или пък жадно за нажива на обществена сметка.

Вам предлежи сега и не ви остава друго, господа полицейски избранници, освен да посветите своите грижи да извлечете всичката възможна полза за себе си чрез създавание на благоприятни за това условия. Една третя от вас са предприемачи, другите — общински и окръжни натрапеници, останалите, с малки изключения, са настанени около безусловните фондове. Идеалът, който гонихте десет години, е постигнат.

С нищо по-добре не би могло да се докаже, че сте заслужили благоволението на европейските сили, както с уверението, че ще крепите властта и ще спасявате страната със средствата на миналия режим, и като докажете, че на Запад белгийците са най-годният за експлоатация народ.

Вий сте в състояние с радост и гордост да виждате едно доказателство на благоволението, с което се ползува отечеството ни даже и в сърдечния прием, който намерих в Испания. Вий нямахте патриотическата доблест да изкажете поне за лице недоволство, когато върху главата, която трябва да я краси белгийската корона, се наложи мавританската чалма. Вий сте забравили целокупна Белгия, а някои от вас бяха готови да възкресят владичеството на Източна Фландрия! И вий сте белгийци, избраници на белгийския народ!. . .

Едно трогателно свидетелство за особените чувства на любов и благоволение към нас беше поканата, която Ми се направи от Техни Императорски Величества Французкий Император и Императрица, да участвувам в празненствата на Тяхното Свещено Короноване. Тази висока чест укрепява още повече ония скъпи и ненарушими връзки, които съединяват Франция и Белгия. Но Моето правителство с коварната си двулична политика успя да охлади вече тия добри отношения.

Господа представители,

Като се убедих в печалната истина, че вий сте натрапеници на едно непопулярно вече правителство, аз не мога да гледам на вас като изразители на народната воля и като ви разпущам, без да считам, че сте се конституирали в законно Национално събрание, заповядвам ви да съобщите на вашите съграждани, че скоро, под ръководството на едно неутрално правителство, народът ще бъде повикан да изкаже истински своята воля. . . .
. . . .

Драгий Бедрос,

Аз почвам да се убедявам, че един Държавен Глава може действително да спечели обичта на своя народ. Ти как мислиш? Чакам отговор.

Твой Николай

София, 7 декемврий 1896 г.

P. S. Бедрос, я ми кажи, какво мнение би си съставил ти за управлението на една страна, в която е възможна следующата дребна случка. Снощи, около шест часа вечерта, на двадесет крачки от двореца, срещу Военното министерство, един отчаян рев покърти нощната тъмнина. Четворица жандарми влачеха един нещастник към IV полицейски участък. Той викаше: «Ла́сса, ла́сса, до̀мнуле. . . че врей де мине? Оо, аа. . . Ласса. . . Ли-

на! Ли-нааа!» Коя беше тази Лина, към която взиваваше напразно за помощ нещастникът — жена ли негова, майка ли, кой знай!

— Где го влачите бре? — попита един фаетонджия.

— На майната ти го влачим. Теб какво ти става? — изръмжа с глас на дивите кюрди един старший жандарм. . .

Нощната тъмнина покри останалото. . .

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА

II

Драгий Бедрос,

Помниш ли Екима Степанича? Той кога се нарежеше като казак и се люшкаше от дувар на дувар, имаше обичай да си гужда сини очила. «Защо си турил очила, Еким Степанич?» «За да не ме познаят, че съм пиян» — изфъфлеше той, без да съзнава, че не очила, ами и намордник да си тури при неговите отчаяни зигзаги, ще го познаят и слепите, че се е насвяткал. Та и твоя милост сега мислиш, че съм те нарекъл Бедрос само и само, за да открия твоето произхождение. Ако обичаш, аз съм съгласен да те наричам Pierre, но с това, уверявам те, ти няма да станеш белгиец. Па и много ти е притрябвало да ставаш белгиец. Не виждаш ли на каква маскара ги направиха тези нещастни белгийци, та ги накараха, бедните, сутрин-вечер да се молят на бога да им дава търпение да пренасят лаянията — както се изразява един президент-министър, — лаянията на шарлатаните.

Твоето писъмце не ми се видя извънредно гениално, при всичко, че е родено в щаба на литературните сили. Ти, както виждам, предпочиташ писма à la миш-маш. Добре, тогава нека да си пишем à la миш-маш.

Чете ли декларацията на българския президент-министър, с която той отне знамената на всичките партии? Досещай се от цитатите и съди за политическия образ на декларатора: «Защото, да поведеш народа, трябва да го застрастиш. За черни очи няма да тръгне нито един селянин, а кога му кажеш моето знаме е помирение с Русия — ще тръгне.» С тая декларация, както виждаш, се изтръгва знамето из ръцете на Драгана Цанкова. «Не съм бил министър в кабинета на Стамболова, за да пазя свободата на българските граждани. . . Защото въпросът

не беше за правдини и свобода на българския народ, не беше за агитации и възвания с шарени бои, а въпросът беше: ще ли може да се запази съществуването на България или не. За да се запази България, аз влязох в компромис със Стамболова.» Бедрос, разгърни който щеш брой на в. «Свобода» от десет години насам, и виж не е ли пяла тя същата песен. Значи, на знамето, върху което е написано «помирение с Русия», е начъртано също и «запазване съществуването на България от хищничеството на Русия». По-нататък следва: «. . .Сутрин и вечер, като си правя молитвата, моля се на бога да ми дава търпение и достатъчно нравствена висота.» Всякой се моли да му дадат онова, което му липсва. С тази християнска декларация министърът отнема знамето на Висариона Висарионовича. «В този дух ще вървим и занапред. . . и ще гледаме на целта, а тази цел не е друго освен благото на България и осъществението на народното желание.» И социалистите, както знаеш, не искат нещо повече. И тъй, знамето на министър-президента в едно и също време поглъща в себе си политическите програми и на Драгана Цанкова, и на Стефана Стамболова, и на Висариона Висарионовича, и на социалистите. А знамето на «сопаджиите» се грабна още на 17 ноемврий. Този акт се извърши много тържествено. . . Остави се, Бедрос, щях да си изпатя: като рукна тълпата да бяга, аз се видях в един миг останал самичък в една тясна уличка; тръгнах напред — напреки изфуча конната жандармерия с голи шашки, тръгнах назад — като изпъкнаха, брате мой, работниците от пернишката мина с едни дълги сопи, че като обсипаха улиците с град от камъни — къде да се дяна? Еле един човечец ми отвори портата си, та се закрих. И не ме е яд друго, ами между шайката видях и един дърт, брадат чифутин, да те е гнус да го гледаш, ама с голи ръце какво да правиш!. . . Караууул! Грабнаха знамето на Радославова. . . Жандар!

* * *

Бедрос, гледай брей, чисти си космите, защото може да си изпатиш един ден. В Славянската беседа прокурорът иска главите на трима души, защото не им бил чист косъмът. Нова теория на доказателства, както виждаш. Ти искаш да знаеш, Бедрос, какво става с процеса по убийството на Стамболова, а пък аз, право да ти кажа, намирам, че не е твърде тактично да настрояваш общественото мнение и чрез това косвено да влияеш на съда с преждевременни мнения. Но човек с моя темперамент е в състояние да схваща комизма и в най-трагическите моменти. Ти знаеш ли, драгий Бедрос, прокурорът след цяла година предварително следствие, след цяла седмица съдебно дирение, след разпита на стотина свидетели, до какво заключение дойде? А? Прокурорът дойде до заключение, че «Наум Тюфекчиев не е ангел.» Аз не зная дали защитата ще бъде в състояние да възрази нещо против това заключение, но уверявам те, Бедрос, че откритието на прокурора произведе силно впечатление. Цялата публика устреми очи в плещите на Тюфекчиева и действително върху тия плещи не се развяваха ангелски крила, нито пък цял той изглеждаше да е безплътен дух, жител на небесата. Честна дума!. . .

Засега стига.

София, 17 декемврий 1896 г.

Твой Николай

P. S. А бе джанъм, Бедрос, какво сте се задрънали с този пусти Висарион Висарионович, оставете го по дяволите, срамота. . .

ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА!

Я ще бъде честита, я кой знай. . . От рождение и до гроба ний все туй чуваме: «Честита Нова година», па то от «честитост» отишло, че се не видяло. . . Мигар на 1 януарий 1887 година Олимпий Панов и Узунов не са получили стотини благопожелания с туй пусто: «Честита Нова година», а не се изтекоха ни два месеца и тези незабравими борци загинаха от братски куршуми, всред най-варварски изтезания, и, обратно, самите палачи, върху главите на които са се изсипали тайно проклятията на стотини хиляди българи — те си проживяха честито цяла верига години, окръжени от почестите и ласкателствата на безхарактерната рабска паплач. . . Иди му разбери!

Мигар Стамболов на 1 януарий 1894 година не е получил хиляди честитявания и насърчения да следва храбро борбата със северната мечка, а пък северната мечка, стъпила върху една пета част от земното кълбо, хич не мига даже и не щене да знае, че някаква си бълха пълзяла под опашката ѝ. Мечката едва-едва си помръдна опашката и бълхата отиде, та се не видя.

Мигар същият Стамболов на 1 януари 1895 година не е получил множество поблажки с «Честита Нова година», а пък то баш посред годината такива добрини се посипаха върху главата му, от каквито нека бог да пази цялото человечество.

Мигар почитаемото правителство начело на народната партия, към която се числи всичко «честно, благородно и интелигентно», няма да получи утре, на 1 януарий 1897 година, хиляди честитявания и подкрепи за борба с калната опозиция, към която се числи всичко «безчестно, подло и невежествено». Да, ще получи. И току-виж, че дивият български народ не оценил някое истинско благодеяние, каквото например търговския договор с Австрия — моля ви се, с Австрия! С тази майка-благодетелница на нашата татковина, що денем-нощем сълзи рони и богу се моли да ни сподоби със Санстефанска България и е всеки час готова да ни поднесе Македония на тавичка, както поднесе златната сабя на нашия благодетел Абдул Керим паша — току-виж, казвам, че нашият народ не оценил великото економическо значение на двойната победа, и току ще чуем един ден, че почитаемото правителство осъмнало с някое малко главоболие в краката. . . Тъй върви светът, какво ще му направиш!

Па и не може бе, джанъм, на всички да се угоди. Когато за «Свобода» всичко беше светло, за «Прогрес» всичко беше мрачно; завъртя се, разбираш ли, колелото и гледай ги сега: за «Свобода» всичко е мрачно, за «Прогрес» всичко е светло. Колело!. . .

Но не мислете, че това става само от изменението на обстоятелствата. Обстоятелствата никак не повлияха на някои твърди характери. Вземете за пример господина Йордан Йонова: изпотрепал се е, горкият, да се бори за благоденствието на милото ни отечество; гдето седне, гдето стане, все една и съща мисъл го мъчи — как да облагодетелствува своята татковина, как да въцари мир и правда на земята. Ама на́, разбира ли ти българинът от честност и безкористие! Може ли той да оцени своите достойни синове. Впрочем този благороден труженик е все пак достатъчно оценен, защото и днешното болшинство се гордее с него, както се е гордяло и болшинството на миналия режим. Ето такива са личностите, на които ако пожелаеш «Честита Нова година», можеш да бъдеш уверен, че думите ти няма да отидат на вятър. . .

Но ако се взрем още по-внимателно, ще дойдем до заключение, че в цяла България най-честити са. . . княжеските коне! Всякой ще се съгласи, че най-хубавата част на българската столица съставляват тъй наречените нови квартали; в сърцето на тия квартали се е простряла една разкошна градина, окръжена от едната страна с двореца на господина Стоилова, президент-министъра на Българското княжество, от другата страна с двореца на господина Начовича, любимеца на българския народ. Всред тази огромна градина се издига гордо. . . не българският университет, не-е!. . . издига се гордо. . . дворецът на княжеските коне — Манежът. На югозапад от

тази колосална ограда, под задницата на новия президентски дворец, се е сгушило, обезформено от тази нова постройка, подареното място, върху което ще се строи първият български университет. И първият български университет, заедно с паметника на Васил Левски и с паметника на загиналите за освобождението ни доктори, ще окръжават като лакейска свита двореца на княжеските коне... ха-ха, ха-ха!... Колко си честито, мило мое отечество, колко си честито!... И при всичко това, аз, неблагодарният твой син, мисля и ще продължавам да мисля, че българските студенти, че храмът на българската наука заслужават предпочтение пред храма на княжеските коне, макар те да са от най-благородната маджарска порода...

Криво ли мисля аз, кажете ми откровено!...

Драги мои читатели, честита ви Нова година!

София, 31 декемврий 1896 г.

P. S. Господин редакторе, този подлистник излезе доста веселичък и е не само демократически, ами, ако искате да знаете, и малко социалдемократча пада, но не се безпокойте, защото нашите социалисти ни познават много добре и са убедени, че ний с г. Каравелова сме от буржоазията, от класата на тежките капиталисти... Кое кайш?!.

Честита Нова година!

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

I

Нашият помощник на регистратора е страшен комик! Изпокапваме от смях, когато почне да бомбардира несправедливата съдба.

— Е, дявол да го вземе — вика той, в позата на Гамбета, — каква е тази управия, не можах да я разбера. И как ще я разбереш бе, брате; ами че, моля ви се, вземете например кокона Поликсени: преди трийсет години с фаетон се разхождаше и днес, моля ви се, пак с фаетон се разхожда; а пък аз трийсет години се трепя и не фаетон — кой ти търси фаетон! — ами една лира, разбираш ли, една турска лира петимен съм да се намира за всеки случай в средната преградка на кесията ми, и ето на́ — до ден днешен, брате мой, все петимен си оставам. Не че не са минали през ръката ми пари — минали са; ама думата ми е, че тамам когато ти потрябват, бръкнеш — няма!... Иде ти по някой път да кипнеш. Е, туй справедливо ли е сега, кажете? И с какво, моля ви се, е заслужила кокона Поликсени, а? Да си пълниш и празниш стомаха — туй заслуга ли е, кажете ми? Аз поне, кое чиновник, кое агитацийки, кое туй-онуй, все, знайш, горе-долу ползица за народа. Ами тя?.. И на́, вземи, че бръкни, когато щеш в кесията ѝ — злато с шепа, моля ти се. Късмет ли да го наречеш, какво да го наречеш — не знайш! Па вземи и децата ѝ: по-голямото, не го ли знаете, едно голобрадо таквоз, нищо и никакво хлапе, взеха, че му натрапиха една булка, разбираш ли, и — кой знай — то ли излезе късметлия, тя ли му донесе щастие, гледаш ги, живеят бейски.

Па да речеш, че аз съм от ония ветрогони, които бълнуват за някаква си правда и разни там, разбираш ли, дивотии — хайде де, а пък аз не съм от тях. Да речеш, че се стеснявам, че се гуша из кьошетата, не, не ми са дотам меки очите, и при всичко това, моля ти се, виж ме

на кой хал съм! И аз уж се увирам около големците:
Нова година било, имен ден било, все, знайш, кое визи-
ти, кое сливовица, кое картички, това-онова, па все гле-
даш, че другите ме надпреварват; а аз все зад метлата.
Чудна работа! Гледаш — дрехите ми дрехи, ръкавици
чисти, шапка, то се знай, чепици, разбираш ли, връзка
кое и прочее — всичко на мястото си и на́, все не мога да
си пробия път!. . . Ето например доктор Сперандо, как-
во да кажеш, да го вземе мътната, върви му като на
бясно таквозинака. . . И отгде-накъде, моля ти се? Нито
е някой, ум кой знай какъв, нито е някой, да кайш,
левент, с мустачури, разбираш ли, с брада някакъв
ей такваз — една оскубана сврака с цилиндър и туйто!
Па виж как той влиза при господина министъра и
как аз влизам: слугата ще се спусне, разбираш ли,
ще го съблече, ще му изтърси едно «заповядайте», с
една дума: почитание! А мен не ще и да ме знае, гледа
ме като добиче и остави, че не ми поемва палтото, ами се
и подсмива отгоре. Иде ми, знайш, да го цапардосам,
па какво ще да става. . . Като вляза при господина ми-
нистъра, и аз уж се старая да се докарам: «Вий имахте
честта, господин министре, да ме назначите за помощник-
регистратора — и тъй нататък, — а той ме гледа през
мустак и се усмихва, като че ли дете със сурвакница
стои отпреде му. Добър челяк инак, ама не знае да си це-
ни хората. А от мене по-предан човек надали може да се
намери. Вярвай бога, никой път не съм бил опозиция.
На́, питай когото щеш. И на господина Стамболова съм
подавал палтото и сега пак го подавам на нашия минис-
тър. Аз имам добро сърце аслъ̀, хич не съм горделив.
Колкото за строг — строг съм: писарите и разсилните ги
мачкам като фелдфебел. И при всичко това, разбираш ли,
все не могат да ме оценят, както трябва. Па да не мис-
лиш, че аз кой знай какви чудеса гоня, да не мислиш, че
искам да ставам я началник, я подначалник. Съвсем не.
Зорът ми е да изтикам регистратора. Бре анонимни за-
писки ли не щеш, бре доноси ли не щеш, бре заплашва-
ния ли не щеш — нищо не помогна. Еле по едно време,
като чух, че тръгнал да си вади очите в Македония, от-
лекна ми. Той потегли вечерта, аз през нощта като сед-
нах, че като го нацапах в едно писмо до господина
министъра, направих го на сол: подправих си, разбираш
ли, почерка, шибнах писмото в един плик и хайде в ку-

тията. . . И то не помогна. И прошение подадох, и ревах като говедо, и разни там «стара майка, болна жена, дребни дечица» — всичко на вятър. . .

Дрънкат ми някои диванета, че можеш, кай, да напреднеш, ама трябва да бъдеш, кай, подлец. Бошлаф! Подлец ли!? Архиподлец ти ставам аз тебе, брайно, ама де оня късмет! Не ми върви, чорт да го вземе. Види се работата, и подлец да бъдеш, не е лесен занаят, все трябва да имаш някоя дарбица: кураж ли да го наречеш, характер ли да го наречеш, или просто трябва да имаш зализана физиономийка. И аз не съм, да кайш, някой грозен челяк, само че този пусти нос отде се е взел — той ми яде главата, както разбирам аз: не че е кой знай какъв нос; малко ли има хора с бамбашка носове, ама де-де — на другите минава, а моят нос като че им вади очите. Па и на регистратора носът чунким е стока; да не е брадата му — пет пари не давам за него. . . И виж ти сега справедливост: на неговата маса има електрически звънец, на мойта маса няма. Защо, моля ти се! Туй човещина ли е? Защо ме мъчат тъй, какво бива санким и на мойта маса един звънец да курдисат, голяма работа ли е? Някой път, знайш, до полуда ми дохажда: като видя регистратора, че хем си пуши папироската, хем натиска звънеца, сякаш че по сърцето ме натиска, иде ми, знайш, да взема едни ножици да изфъкам всичките жици. . . всичките до една! Страшно ме е яд!. . . Па като се ядосам веднъж, че като се залостя в някой тунел, па дай една бира, дай още една, дай още една; че като се насвяткам, че като почна да ги режа за бяс: туй регистратор, туй архивар, туй подначалник — вдън земя! Добре, че не им обаждат. . .

Ама и на господин министъра госпожата си няма хас, джанъм; уж ми обеща, че ще рече да ми турят един звънец, па туй за туй. И аз диване, току й мъкна в петък кошницата от пазар; а пред изборите взех, че пъхнах и три снопа бюлетини в кошницата. Аз ги писах със собствената си ръка. Триста бюлетини! Туй не е шега. . . И пак нищо, и пак нямам звънец. Управия до коляно! Аслъ̀ калпав народ сме ний, интелигенцията. Ашколсун на кокона Поликсени. . .

София, 15 ян. 1897 г.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

II

— Наливай, наливай! Още... още...

— Ще прелее.

— Нищо, нека прелей, наливай! Искам да дигна пълна чаша, да я пресуша до дъно, нека се разлее виното по всичките жили на моето тяло, нека се стопли това тяло, което се сгърчваше и вкоченяваше, ето вече третя година под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия. Наливай!... Стига... Благодаря. Вземи и ти чашата си. Е хайде, наздраве. Ура, да живее амнистията!... Ох, сладко винце! Сега усещам всичката му прелест, сега, когато смъкнаха от плещите ми адския товар... И така, нашите приятели теглиха черта на миналото. Браво! Значи, всичко от миналото е предадено вече на забвение. Браво! Значи, отсега нататък и да се разкрие вече грозната драма на Орландовските гробища... (я виж в съседната стая няма ли някой да подслушва)... значи, и да се разгатне енигмата на зеленото сукно с металическото копче, и пламъкът на петрола в нощната тъмнина, и ужасният смрад, и цвъртението... и закритият фаетон в Драгоманското дефиле, и всичко, и всичко... У-у! Косите ми настръхват... Но, баста! Всичко е заличено вече с амнистията. Да живее, трижди да живее амнистията... Значи, сега и да се разкрие оргията в IV участък през 1888 година — пак нищо, всичко е предадено на забвение и нашите четири девици ще преклонят глава пред повелението на закона и... ще затаят своята жажда за възмездие, ха-ха-ха!... О, нашият приятел не е прост, знае той много добре, че животът е колело, че могат да настанат времена за истинско разчистване на сметките... Молодец!

Значи, отсега нататък потайностите на Четвъртия участък, на Петия участък могат да служат само на бабавачките да плашат плачливите деца. Браво! Но... дявол да го вземе, все още не може без това н о. Още едно нещо трябва да стане: трябва да се съберат и унищожат всичките документи на Парламентарната анкетна комисия... Впрочем и туй не е достатъчно... Печатаните документи съставляват само една малка част от действително съществуващите документи (за унищожените от нашите приятели не говоря) и от тия документи има преписи и бележки у няколко лица... Аах!... За три дена само да се възстанови онази славна епоха, аз би им изтръгнал из дробовете тези демонски бележки, но... кой знай!

Най-сетне, сега-засега ний сме спокойни, ний сме спасени. Още веднаж: да живее амнистията! Нека му мислят ония, които ги тътриха по участъците, които гниха из подземелията без съд, без присъда, които спяха на голи дъски, пред очите на които дене-нощем стърчеше щикът на войника и сабята на жандарма, които бяха тласкани да се скитат из разни краища на България, които бяха измъчени, изтезавани, разорени, опропастени. Нека му мислят ония, на които половината от живота мина в непрекъснати преследвания и унижения...

Е добре, драги борци — бих извикал аз на ветрогонците, — за какво беше вашата борба? Какво спечелихте вие? — Вятър! Законност и свобода, ха-ха-ха... Глупци! Я ми кажи ти, ей човече, ти, който немил-недраг се скиташ цели десет години и бленуваш недостижимото, ти, когото ний тъпчехме из участъците, когото за удоволствие осъдихме на смърт и пак за удоволствие оправдахме, и отново пак осъдихме, защото тъй изискваше нашият интерес, защото намирахме, че ти можеш да послужиш като средство чрез тебе да сплашим, да всеем ужас и трепет, кажи ми ти, недоял-недоспал, нещастнико, ти какво спечели със своята упорита борба, а? Я проследи в какъв ужас изминаха твоите цветущи години. Какво разбра ти от живота? Остана честен, ще кажеш, и плаваш из облаците в съзнание на своята честност!... Глупец, счупена пара не струва твоята гладна честност. Спечеленият с упорен честен труд хляб, ще кажеш ти, е по-сладък от амврозий. Какво заблуждение! Не, нещастнико, хлябът си е хляб, а богатата трапеза е наслаждение, твоята станчка е мрачна килия, а разкошният дом е наслаждение, твоите идеи са вятър, а моето злато е наслаждение. Разбра ли? Е добре, още веднаж те питам, какво спечели

ти в своята упорита борба? Ти мечтаеше за свобода и правда, а аз тънех в блажено упоение от неограничена с никакви закони и с никаква морал власт; ти почна да роптаеш против тая власт — аз те натиках в участъка и когато по милост ти хвърлях една кора хляб, аз на блестяща трапеза, окръжен с жени и песни, вкушавах неведомо за теб наслаждение; когато ми омръзна да чувам твоите въздишки в тъмницата, аз дадох знак да те осъдят на смърт — и те осъдиха на смърт, но и това вече беше ми дотегнало и аз дадох знак да отменят твоята смъртна присъда и моите послушни раби я отмениха. Ти жаждеше моето падание, ти го очакваше като второ пришествие и живееше с вяра, че моментът на моето падание е момент за тържеството на твоите мечти. Е, добре, аз паднах — где е твоето тържество, нещастнико?. . . Аз паднах, но пак съм изправен на краката си. Аз живях, ти страда. Аз пак живея, ти пак страдаеш. . . Впрочем кой те знай. Кой спечели? Ти запази идеите си, аз запазих златото си. Кой спечели, кажи ми, о, честний тружденико. . . Ха-ха, ха-ха!. . . Да имам един гръмовен глас, та да изрека това и да се изсмея, да се изкикотя над всички тия глупци. . .

— Налей още една чаша. Наливай, наливай! Още. . . още. . .

— Ще прелее.

— Нищо, нека прелей, наливай! Искам да дигна пълна чаша, да я пресуша до дъно, нека се разлее виното по всичките жили на моето тяло, нека се стопли това тяло, което се сгърчваше и вкоченяваше ето вече трета година под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия. Наливай!. . . Стига, благодаря. Вземи и ти чашата си. Е, хайде, наздраве. Ура, да живее амнистията!. . . Тази амнистия призна, че всичките наши дела са вършени за спасението, за славата и за величието на България. . . Ха-ха, ха-ха. . .

София, 18 януари 1897 г.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

III

Ето, тамам сега му е времето, ама нá, кураж липсва! Сега да има някой да освободи Македония, догдето е нашата партия на власт, че аз да те науча тебе какво се вика келепир. Ех, да ти пипна аз тебе солунската митница и не ми трябва много: само две години, две годинки само да ме оставят управител или оценител на митницата, па ела хортувай ти сетне с мене. . . Задръстено е с евреи в Солун: петдесет ли, шейсет ли хиляди са, кой ги знае, ама все търговци хора: има и да доиш, и да остане — не са като нашата, софийската голотия. . .Солунската митница! Калифорния, да я вземе мътната! И иди, че не бъди патриот, иди после това, че не съчувствувай на македонците. . .

(Я тури две-три дървета в печката. Стига.)

Нямаше си хас, джанъм, този Биконсфилд, дето ни разпокъса. Дип добра си беше Санстефанска България, защо му трябваше да я цепи. Иди сега, че мигай на празни ясли, иди, че чакай да се усети някой да освободи Македония. . . Па и Русия си няма хас бе, джанъм: ръг с българите, ръг с гърците, ръг със сърбите, е че туй политика ли е, моля ти се, а? Ако ще държи с нас, с нас да държи, да каже две и две — четири. Какво ѝ струва найсетне да прати пак два-три корпуса: хем някоя пара ще капне, хем Македония свободна. Като се е заловила за една работа, нека я довърши докрай. Нека ни дотъкми Санстефанската, па да видиш ти благодарност тогава. За Цариград сетне ще му мислим, полек-полек. . .

(Тури още две-три дървета в печката. Хъ така.)

Виж каква е работата: да беше сега изчерпано султанското благоволение, разбирам — щяхме, знайш, да дигнем някоя гюрултийка из Македония, революцийка кое, туй-онуй и може би ще излезе нещо за пред кума. Ама не му е времето, моментът не е благоприятен — там

е работата! Усещаш ли се? И тъй го върти, и инак го върти, не чини. Ама ще речеш — защо? Защо ли? — Защото виждаш ясно, че не е изчерпано султанското благоволение... Електрически муш ли искаш — електрически муш ти дава, имтияз ли искаш — имтияз ти дава, меджидие ли искаш — меджидие ти дава, е повече какво искаме! Белята ли си искаме? И брилянти ни подари човекът, и цигарета, и пръстени, и фесчета, и какви дяволи не щеш! Е, артък, и туй ако не е благоволение...

(Стига, недей туря вече дърва. Разгорещих се.)

Чувай какво ще ти кажа аз тебе: покорна глава сабя я не сече, разбра ли ме? Ний трябва докрай да покажем на султана, че сме кротка вяра, че не еме като ония бунтовници, разбираш ли, като гърчулята. Какво ще рече това, моля ти се, да отидат вътре в Народното си събрание да викат: «Да живее съединението с Крит.» Хич не им ли стига толкова умът да помислят, че султанът може да се разкахъри, може да му домъчнее на човека, ами! Представи си, моля ти се, тамам се е разположил човекът в харема си — човек е най-сетне — и току-виж, че му пристигат хабери: в Крит бунт, гръцката флота тръгнала, кралят начело на съединението, принц Георги начело на флотата; в Скопие размирици, в Цариград вълнения, Млада Туркия, реформи... Кача́ алърсън!

(Недей туря вече дърва бе, брате. Изпотих се.)

Каквото щеш кажи, ама ний сме по-почтени хора, гръцкия: хич приема ли ти той тебе да влезе в Народното събрание и да извика: «Да живее Македония!»... Па и струва ли ти той кабул да доведе войската къде Пирин планина, като принц Георгя. Тамам си го намерил! И сега време за вълнение ли е бе, джанъм? Чунким малко главоболие има Негово императорско величество султанът, та и ние да го тревожим. Малко ли добрини сме видели от него най-сетне! Па и колко още има да видим... Знайш ли какво ще ти кажа аз тебе? Баш сега му е времето да си мълчим, да си кротуваме. Па султанът не е простак: той вижда кои са кротки, кои са палави, и хелбетя ще се отсрами с нещичко. Да гледаме само да не го ядосваме...

(Хайде нейсе, тури още две-три дървета в печката.)

Ама хубава е, пустата му Македония! Имат право македонците, дето милеят толкова за нея. Еле тази солунска митница — на сърцето ми е израснала, ваджията! Ех, че келепир, майка му мечка!... Да ще султанът да ни даде Македония, че да ти се изтърся аз тебе в Солун, ама догдето е нашата партия на власт, че да ти се курдисам аз тебе на митницата... Тука ли си, сама ли си!... Че да ги пипна аз ония ми ти търговци, две годинки да им обирам каймака — стига ми! Па сетне оттегли се на Охридското езеро, дигни си една вила, па си накриви калпака... Ето, туй се казва патриотизъм. Всичко друго е вятър!... Туй комитети, туй дружества, организация, пропаганда — всичко е бошлаф! Добре прави почитаемото правителство, че ги презира тези нехранимайковци. Разбира се!...

Еех, да ще султанът да освободи Македония!. .

. . . .

София, февруари 1897 год.

Сбогом, Найчо!

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ

IV

— С този си инат ти още мно-ого патки ще пасеш. . .

— За какъв инат приказваш бе, чичо?

— Как за какъв инат бе, синко. Ами че не се ли сещаш, не се ли виждаш на кой хал си стигнал. На теб ли остана света да оправяш бре, чедо. Защо не се свестиш и ти един ден, па да издухаш този вятър от главата си, па да тръгнеш и ти наред с хората. Я погледай твоите връстници: всички на работа са наредени, и парици си спастриха, и къщици си издигнаха, а пък ти!. . . Я се виж на какво си заприличал: с трън да потътриш, няма какво да заденеш. За малък ли се мислиш, не виждаш ли, че си обрасъл с брадище. Времето не чака, синко: кога пари ще печелиш, та и ти кол да забиеш, и ти къща да завъртиш. Политика къща не храни. . .

— Че и цигулар къща не храни, чичо, ама без цигулари не може. . .

— Ти все с твоите зевзеклици — затуй си толкова прокопсал. . . Аз гледам да го направя човек. . .

— Направи ме, чичо, направи ме човек по-скоро. . .

— Слушай, ти не се шегувай, не се подигравай с мене, аз ти говоря сериозно. Чувай брей, момче, свести се, догде е време, защото ще се каеш сетне, ама ще бъде късно вече. Ти за какво се мислиш, за много умен ли се мислиш, санким, та си взел хората да оправяш. Чунким си оправил себе си, та. . .

— Е добре, научи ме какво да правя.

— Как какво да правиш! Прави каквото правят хората: свий си опашката, па си налягай парцалите. . . Какво се кикотиш, не е ли тъй?

— . . .Ха-ха-ха. . . Ами ако нямам опашка бе, чичо. . . хо-хо-хо. . .

— Смей се ти, смей се, ще дойде време да плачеш.

— Я дойде, я кой знай. . .

— Ти чувай какво ти казвам аз, запомни го хубаво, па сетне пак ще приказваме. С гюрултия гърло се не пълни. Защо и ти да не влезеш в болшинството като другите?

— Е че как да вляза бе, чичо, като не ме приемат. . .

— Подигравай се ти още. . . Не те приемат зер, не те приемат, защото си прощръклял, защото си башибозук. . . (Смей се ти колкото обичаш.) Я покротувай една-две годинки, та виж няма ли да те приемат. Защо се обаждаш, защо не си мълчиш; теб какво ти влиза в работата, че този бил подлец, па оня бил крадец, па Бяла Слатина туй, па 17 ноември онуй, па султанско благоволение нам-що-си, па търговски договор нам-какво-си. . Твоя работа ли е това? Криво-право, мълчи си. Преструвай се, че нищо не виждаш, и кога да е, хората ще те оценят, ще видят, че си кротко момче, че си челяк за работа, ами как! Па спечелиш ли веднаж доверието — накриви си калпака: няма да усетиш даже как ще ти тръгне работата наред. Па да видиш тогава чест, да видиш почести. . . Сега, да се изискваше за това някакъв труд, или някакъв кой знай какъв ум — хайде де; а пък то нищо бре, чедо, нищичко не се изисква: стига ти само да си посвиеш опашчицата и да гледаш на всичко през пръсти. Ама ще речеш: безобразия се вършат; нека се вършат, теб какво ти е? Мъ-ъ-лчи си, па си гледай кефа. Защото и да дрънкаш — все едно, няма да оправиш света. Не е ли тъй?. . . Е защо тогава да дразниш и да се смразяваш със силните хора? Аз се чудя как ти досега не си разбрал тази философия! Ти видял ли си досега някого да прокопса с опозиция, а? И как не ти омръзна бре, синко, тази пуста борба, тази пуста критика. Като си помисля що труд, що чудо си изхабил. . . и за какво! За вятър. . .

PANEM ET CIRCENSES*

(ХЛЯБ И ЗРЕЛИЩА)

Уви, престанаха фишеците! А пък ние, жителите на българската столица, как бяхме се свикнали с тях през оная седмица на тържества. И каква нужда има да лишават столицата от нейната празнична премяна. Оставете триколорните диреци, оставете арките, оставете и флаговете — нека се развяват, нека на тия флагове зелената боя, емблема на надеждата, ни вселява успокоение и ни приспива върху скута на султанското благоволение. Пускайте фишеци, нека техният устрем мами нашите погледи към небесата, нека техният пукот буди съзнанието за нашето величие и зрелост. . .

Стига вече рабско подражание на Белгия. . . Па и не остана вече какво да подражаваме: всичко белгийско е присадено на българска почва. Време е сега да вземем друг, по-велик образец. А какво може да бъде по-величествено и по-привлекателно от Римската империя, особено през първите векове на християнството. И ако се взрем внимателно в пътя, по който сме я подкарали, с радост ще забележим, че май-май не сме далеч от Римската империя. Криво да стоим — право да хортуваме: какво ни дели сега-засега от римляните? Ама ще речете, патриции нямаме. Кое кайш? Патриции ли? Я прочетете някой «Известия от двореца» — ще ви се завие свят от титли, три пъти ще ви се пресече в гърлото, догдето прочетете едно име. Я накарайте някого от Дивотинска околия да ви изговори: «Заведующий еди-коя си част в полка на Нейно-Царско Височество-Принцеса-Клементина-Сакс-Кобург-Готска, Августейшата-Майка-на-Негово-Царско-Височество-Господаря, от генералний щаб подполковник Бонапартов. Например, санким де. На гладно сърце можеш ли го изговори! И кажете после това, че не

* Горчиви думи, казани от Ювенала на разгалените римляни, които не са искали на Форума нищо освен хляб и безплатни зрелища.

сме прогресивна нация. Малко ли промени станаха в обществения ни живот: вчерашний Лало Пуюв днес се именува Любомир Дендонов, вчерашната Нъка Фъкюва днес се подписва — ако е грамотна — Надежда Факлинска. . . Думата ми е, че патриции не липсват у нас.

За да изравним разликата между нас и римляните, не остава освен да увеличим числото на празниците и на тържествата. А за това не се изисква кой знай какъв труд. Засега мисля, че е достатъчно от 360 дена в годината да определим 180 дена за тържества. Тъкмо половината. Ний сега имаме 52 неделни дни и 36 царски и нецарски празници; като прибавим най-малко още 30 дена за срещи и изпращания, набират се, кажи-речи, 120 празника в годината. Остава следователно да измислим само още 60 тържества и ето ти тебе Римската империя. Не вярвам, че една комисия от благонадеждни хора ще срещне затруднение, ако ѝ възложат да измисли по пет нови празници на месец. Ний като васално княжество можем да усвоим наготово някои официални празници на Отоманската империя, например: тезоименния ден на негово императорско величество султан Абдул Хамид, възшествието на ниже благополучно царствующия падишах върху престола на халифите, сетне можем да празнуваме байрама; също така нищо не ни пречи да празнуваме рождените дни на всичките царе на земното кълбо, за да покажем, че ний сме прогресирующа нация. Нека ни хвалят в «Revue d'Orient». . .

Загубата не е кой знай какво чудо. Да вземем за пример столицата: в София има 60 000 жители; ако всякой едно на друго изработва на ден по 3 лева, за 60 дена прибавени празници, всякой ще се лиши само от 180 лева в годината, или всичко София ще изгуби само 11 000 000 лева. А цялото градско население в нашето мило отечество ще се лиши от 180 000 000 лева в годината. Голяма работа! Разхвърляй ги между селското население и свършено!. . Мигар за хатъра на някакъв си презрян метал ще вземем сега да се отказваме от тържествата. Яма йок! За друго за какво има да му мислим: флаговете си ги имаме готови, нека се развяват цяла година; дирециите ще ги оставим да стърчат. Само за фишеци ще трябват пари. Но за това нека му мислят австрийците; има да ги скубем сега с по 14% мито, ще им одерем кожите с търговския договор. Колкото пари смъкнем от гърба на немците, всичките

за фишеци ще ги харчим. През ден, през ден илюминации и огнестрои, през ден, през друг паради ще правим; Зоологическата градина може лесно да се превърне в арена за всеобщи тържества, в нея ще се помести цялото столично население. Народното събрание в едно от нощните си заседания може да изкалъпи на́две-натри едно допълнение към наказателния закон: който оскърби някой член от народната партия, осъжда се на разтерзание от дивите зверове. Това наказание да се извършва публично в Зоологическата градина: осъдения ще го хвърлят в клетката на лъвовете, пред очите на тържествуващето столично население и в това време ще свирят музики и ще пукат фишеци.

Търговският договор с Австрия отваря братски границите на България за австро-маджарските търговци и фабриканти; те ще могат сега без никакви предварителни разрешения и формалности да напълнят цялото ни отечество; тъй щото нашите търговци могат отсега нататък да си почиват и да участвуват само в тържествата. Братята маджари ще си имат грижата да въртят вместо тях търговия и да развиват индустрия. Най-сетне стига им толкова на нашите търговци и занаятчии, нека си поотпочинат. . .

Като се наредят тържествата, на комисиите остава да се погрижат за храната на тържествующия народ и тогава вече никой дявол не ще може да намери разлика между България и Римската империя. . .

И за храната е лесно: Рим е раздавал хляб на 300 000 гладници, какво струва на българския народ в името на прогреса и народното величие да поддържа 50 000 гладници в София. Останалите 10 000 души, надяваме се, ще имат поне за хляб пари. Ето ти тебе и разрешение на всички социални и икономически въпроси: един княз и две комисии! Едната ще раздава хляб, другата ще устройва тържества. Нека му мислят австрийците. . . Кой им е крив! Да са мислили, когато са подписвали търговския договор, ха-ха, ха-ха. . .

Ний сме си добре, ний сме доволни: имаме си конституция, с турците сме приятели — какво ни трябва повече! Упоени от щастие, ние като римските тълпи ще викаме по градските мегдани само:

«Panem et circenses!»...

София, 26 февруарий 1897 г.

СКРОМНА ЛЕПТА НА ОБЩИЯ ЖЕРТВЕНИК

Господин редакторе,

Известно ви е, вярвам, че почитаемото ни правителство е назначило една комисия от сведущи — инак не може и да бъде — лица, която ще се занимае с въпроса като как трябва да бъде представена нашата татковина на предстоящето Всемирно изложение в Париж. Съгласете се, че това е една прекрасна идея. Добре, но задачата е трудна и едва ли ще бъде по силите само на една комисия; затова аз мисля, господин редакторе, че е пряка длъжност на всякой патриот (впрочем у нас кой ли не е патриот!) да се притече на помощ на комисията, за да може нашето отечество да се представи в Париж истински, във всичкото си величие.

Не ще съмнение, че французите, както и другите цивилизовани народи, ще любопитствуват да им изложим пред очите нещо таквози, което у тях го няма, нещо самобитно наше, нещо чисто българско. А у нас оригинални работи — колкото обичаш. Ето да вземем например да им представим изборите в Бяла Слатина. Какво ще кажете? По-българско от това — здраве! Но ще трябва още отсега да ни отстъпят в изложението едно по-широко място за цирк, за да може да се представи цялата картина: как се явяват чомагашите от Враца три деня преди изборите, как навождат ужас и трепет на избирателите; как се явяват селяните; как се разфучава околийският началник; как войската коленичи около изборното място и пълни пушките; как изгърмяват чомагашите, как се спущат заедно с полицията върху слисаните селяни; началото на паниката, как се крият избирателите в миши дупки и най-сетне, като апотеоз (разбира се, при достатъчно количество бенгалски огън), тържественото обявяване на избраника. Такава картина ще смае всичките

европейци. Може би само кюрдите ще се подсмиват под мустак и ще си шептят: «Голям маслаат! Ами ний да им представим как колим арменците!» Но мнението на едни свирепи диваци няма за нас никакво значение. Ако на комисията сега-засега не е удобно, по известни съображения, да помести в програмата българските избори, тогава можем да се препоръчаме с изборите в Кутловица. И тук, и там героите са все от една пасмина, все патриоти. (Умолява се почитаемата комисия, като чете тези скромни бележки, да вярва, че авторът им е далеч от всякакво партизанство.)

Като тип на народен избраник достатъчно е, аз мисля, да изложим само биографията на най-пресния крайдунавски депутат.

Към отдела «Вътрешното управление на Княжество България» трябва да се изложат в разкошни джамлъци всички видове торбички с пясък, волски жили, газови лампички, солена риба, камшици, сопи и останалите патриотически средства, които спомагат за спокойното управление на страната, и да се приготвят брошурки на френски език, в които да се разяснява ролята на всеки от тези предмети. Може даже да се построи някое подземно отделение на полицейски участък, в което отделение да прилагат нагледно в действие всичките поменати артикули. Това може да се нарече «секретно отделение» и в него ще се пущат зрители с известна плата. Хайле пара ще капне.

За образец на «българско правосъдие» вярвам и вий ще се съгласите, че най-типично е да се възпроизведе пред посетителите на Всемирното изложение процесът по убийството на Белчева, с всичките му подробности. Един албом с портретите на свидетелите не ще бъде без значение за психиатрията.

Като пример от законодателна деятелност може да се възпроизведе заседанието в Народното събрание, когато се вотираше търговският договор с Австро-Унгария. Тук са необходими две сцени: една в коридорите, гдето се чуват гласове: «Ний митническа война ще обявим на тази. . . Австрия», «Да бе, братенце, разбирам те, имаш право, твоите думи като мехлем ни падат, ама на́, тъй дошло сега, какво да правим — ще вземе да си даде оставката, ами подире! — Остави се. . .!!» Другата сцена ще представлява самата зала на заседанието и тук

от същите лица се чуват гласове: «Този договор е един патриотически акт, едно истинско благодеяние за народната индустрия, да го приемем с акламация. Урра.» (Може да се прибави и Папанчевият закон за печата. Ако обичате санким.)

За да дадем истинско понятие на Европа за домашния бит на българите, едва ли ще трябва много разноски и труд: ще се построи в изложението една селска къща, изградена с плет, измазана с таквозинака. . .; в стаята една рогозка, натежала от прах, три счупени паници, две нащърбени гърнета, един гювеч със засъхнали околовръз остатъци, на стената три наниза чушки и три сплити чесън; през стаята окачена люлка с вечно плачущ младенец и една вечно димяща камина с вечно дремеща до нея котка. От стаята по три стъпала се слиза в зимника, а в зимника: едно каче с кисело зеле, една делва с туршия, едно гърне със сирене и туйто. Тури в стаята двама «paysans du Danube», с гледжосани от времето кожуси и некъпани, откогато са се приобщили чрез светото кръщение към православната църква; накарай ги да запушат своите благовонни чубучки, па затвори вратата да не би някак си да се намали драгоценният патриотически аромат, който изпущат изчислените мобили и провизии, и сетне нека засвирят «Шуми Марица» и нашите делегати да почнат да канят посетителите на Всемирното изложение да влязат и се запознаят с прелестите на «une maison bulgare, s'il vous plait». . . Впрочем ще трябва да се построи наблизо и една спасителна станция със значителен запас от амонячен спирт за баялдисалите от аромата на «maison bulgare». Па не е зле да има в запас и прах против насекоми. . . Случва се, че дотрябва понякога. . . Що се отнася до архитектурата, подобна една «maison bulgare» е още, тъй да се каже, цвете, защото ний можем да се похвалим пред европейците, че днес за днес населението в Раховската околия живее в такива подземни троглодитски жилища, каквито науката не е могла да открие и в най-тъмните предисторически времена.

Не зная как ще реши комисията да представи на Всемирното изложение учебното дело в България, но аз мисля, че ще бъдем типично представени, ако можем да дадем по някой начин понятие на европейците за трикласното училище и пансион в Искрец. Има хас да не сте го виждали! Ако не сте го виждали, хич недейте чака да

ви го опише някой. Перо не го хваща. Трябва членовете на комисията непременно да идат в Искрец и да се запознаят с оригинала, подобен на който едва ли има по цялото земно кълбо. Добре ще да е и сам господин министърът на народното просвещение да го посети. Па още по-хубаво ще бъде, ако и техни царски височества се наканят да идат. То се знай; нека се запознават с отечеството. Па не е и мъчна работа: от София до Своге — с железницата, от Своге наляво има-няма един час до Искрецкия манастир. Училището и пансионът са в този манастир. (Па внимавайте брей, когато се качите из стълбата нагоре, да не би свинята, която лежи под стълбата, да си почеше гърба в средния дирек, че отивате на гюрултия с целия пансион заедно. . . Пазете се.)

Сега да видим българската литература как да я представим. Ама и то не е някоя мъчна работа; ще вземем статистиката на Народната библиотека: кой автор най-много се чете? — Гребенаров най-много се чете. Наблъскай един сандък с Гребенаровите творения и хайде в Париж. Добре ще бъде и самия автор да го представим на Всемирното изложение. Ако ще бъде, да бъде. Но трябва хубаво да се внимава, да не би някак си да се забрави някое от съчиненията му. За европейските литератори ще бъде особено интересно да се запознаят с едно от попредишните произведения на господина Гребенарова, което носи, ако паметта не ни изменява, следующето трогателно заглавие: «Относително економическа и жалостна Македония. За убитите консули. И съвети как се прави баклава и рахат-локум.» Журналистиката можем да я представим в два типа. Вестници, издавани от горещи патриоти-идеалисти като: «Bulgarische Handelszeitung» и «La Bulgarie», и вестници с религиозно-нравствено съдържание: към този тип принадлежат всичките други български вестници.

Колкото за изящните изкуства, сега вече не ни е страх, няма да се засрамим; беше!. . . Рисувалното училище какви ли художници е наплодило! При всичко това, не ще бъде лошо да се снемат за мостра копии от някои художествени образи, пръснати сам-там из нашето отечество. Ето например аз препоръчвам на почитаемата комисия да забиколи къде манастиря «Свети Крал», над с. Горна баня, в Люлин планина, и да разгледа образите на църквата. Особено внимание обръща изображението

«Избиение на 40 хиляди отроци». Някои безбожници са на мнение, че майките на избитите отроци в тази картина са облечени в най-модни дамски костюми, даже и формите им биле закръглени с турнюри; а пък самите изклани младенци приличали на пасти с крем. Но кой обръща внимание на безбожниците; те даже казват, че картината насред потона, която изобразява св. дух, приличала на металически ибрик. . . Бошлаф! (Нека не се забравя, че ний само скромно препоръчваме, а комисията, разбира се, е свободна да направи своя избор. Твърде е възможно да даде предпочтение на картината, която изобразява един достоен мъж с конска глава. Тази картина украсява, ако не се лъжем, църквата на Кремиковския манастир. Легендата говори, че този мъж, по причина на извънредната си красота, бил преследван от агарянците и господ, за да го спаси, сподобил го с конска глава. Кой знай истина ли е, не е ли?) Добре кайш, щяхме да изпуснем скулптурата. Сакън да не се пропусне творението на господина Шатца «Бюстът на Иван Вазов по случай на 25-годишния му юбилей». Гениалното в този бюст е това, че той в България може да минава за бюст на г. Вазова, в Германия — за бюст на Каприви, в Италия — за бюст на крал Умберто, а в антропологическите музеи на Мантегаца и Ломброзо — за бюст на прочутия разбойник Риналдо Риналдини. Просто не ти се вярва, че скулптурата е стигнала до такова развитие!. . .

Виж, с музиката ще срещнем малко затруднение. Но няма какво да се прави, ще въртим, ще сучим и най на края изборът ни трябва да падне върху музикантите, които услаждат слуха и веселят сърцето на коренните софиянци. Опасно е само да не се повдигне спор в европейската преса относително народността на тези музиканти; ще почнат да ни укоряват, че ний се гордеем с циганите. А пък да пратим някой просяк с гъдулка, не чини, концертните зали във Всемирното изложение ще бъдат големи и гъдулката надали ще може да произведе фурор. Трудно положение, да го вземе мътната, но няма какво — все трябва да се намери един изход.

Но безспорно е, че най-голямо затруднение ще срещне комисията в отдела «Българско кулинарно изкуство». Българска кухня — ето един въпрос! That is the question! — би казал Шекспир. Нека, колкото за опит, да направим тука един списък на българските «манджи»,

ама хасъл българските, а не изкованите и крадените. Почвам: попара, лютеница, зелник, тиквеник. . . Създателю всеблагий, помогни ми! Не, не, сериозно, има ли още нещо! Готвачи и готвачки, филолози и събирачи на народни умотворения, спасете честта на България!. . .

Българийо, майко моя, в какъв ли гиздав мундир ще те представят на Парижкото всемирно изложение и дали там ще може да те познае твоето чедо, о, моя простичка, и бедничка, и хитричка, и умничка, и набожна, и безбожна, и измъчена, и наплашена, но и храбра Българийо. . .

. . . .

София, [illegible] априлий 1897 г.

БЕЛЕЖКИ

Предлаганият двутомник се основава на четиритомното издание на Алековите събрани съчинения от 1980—1981 г. За разлика от четиритомното издание, където бе представено във възможната изчерпателност цялостното дело на писателя (не само широко известните му творби, но и неговите литературни опити, стихотворни преводи, статии, речи, писма, автобиографични материали, както и материали, свързани с неговата обществена или служебна дейност), тук са включени само най-значителните му произведения — онези, които са издържали близо едновековната проверка на времето, които продължават и в наши дни да се четат с интерес.

Първият том съдържа най-популярната и любима на всички поколения читатели творба «Бай Ганьо» и забележителните Алекови фейлетони, публикувани от 1894 до 1897 г. във вестниците «Знаме» и «Млада България». За разлика от четиритомното издание, а и от почти всички досегашни издания, тук се отделя авторовото издание на «Бай Ганьо» като самостоятелна книга (1895 г.) от останалите творби с образа на Бай Ганьо, публикувани приживе на писателя или оставени в ръкопис. Може би някои от тези творби Алеко би включил при евентуално второ издание на книгата, но тъй като не знаем кои именно и в какъв ред, предпочетохме да ги обособим в самостоятелен раздел, като ги подредихме според хронологията на тяхното създаване. Хронологично са подредени и Алековите фейлетони. Тази подредба в случая се оказва най-подходяща, тъй като те представляват своеобразен художествен летопис на епохата.

Вторият том се открива с другата знаменита Алекова творба, издадена в отделна книга приживе на писателя — «До Чикаго и назад» (1894 г.). След това са поместени в хронологичен ред останалите негови пътеписи, няколкото разказа и литературните му статии. Тук е включена и недовършената комедия «На свободна почва». Представени са също най-интересните страници от неговите писма, а като приложение — някои материали във връзка с обществената му дейност, които хвърлят допълнителна светлина върху личността и делото на писателя.

Изданието е снабдено с необходимия литературноисторически и реално-исторически коментар. Без пояснения за епохата, събитията и личностите, за които се говори, Алековите произведения днес едва ли биха могли да бъдат пълноценно възприети от съвременния читател. Ето защо, въпреки че се стремихме към пределна краткост на обяснителните бележки, в редица случаи бе наложително да се посочат повече или по-подробни сведения. И ако все пак посочените сведения се окажат недостатъчни, читателят с по-специални интереси към Алековото творчество би могъл да си послужи с по-богатия коментар към четиритомното издание от 1980—1981 г., за което стана дума.

БАЙ ГАНЬО
(с. 17)

В «Моята изповед» — анкетата, направена от Иван Шишманов през лятото на 1894 г., когато «Бай Ганьо» вече се печата в сп. «Мисъл», — на въпроса «Кой е бил най-хубавият момент в живота?» — Алеко Константинов отговаря: «Пътуването ми в Америка и когато ми хрумна идеята за «Бай Ганя». За първи път тази идея е оповестена в «До Чикаго и назад», 1894 г.: «Нека да тръгнем веднъж ний с Бай Ганя по Европа, па запя щем една песенчица и за аристократите... Създателю всеблагий! Има ли нещо по-печално и смешно от българската гражданска и военна аристокрация?»

Според Боян Пенев (Как възниква образът на бай Ганя. Юбилеен сборник на ученолюбивата дружинка «Искра» в гр. Казанлък по случай 50-годишния ѝ живот и културно-просветна дейност, 1923, с. 160) «отделният, конкретният образ на Бай Ганя изпъква в съзнанието на Алека най-напред като контраст на европейската цивилизация». В своите «Спомени и бележки» (Съчинения на Алеко Константинов, с. XLV) Пенчо Славейков прави аналогична характеристика на ранния Бай Ганьо и на първоначалния замисъл на неговия автор: «В «Бай Ганьо тръгна по Европа» писателят безгрижно и весело — комахай не с ясно определен възглед — ни разказва анекдоти из похожденията на Бай Ганя, в които той изпъква пред нас като безочлив егоист и простак-хитрец.»

След падането на режима на Стамболов и краха на илюзиите за демократично преустройство на политическия живот в България след изборите за VIII обикновено народно събрание през септември 1894 г., които поставят «Алека рязко, лице с лице с живия Бай Ганьо», неговият герой претърпява ново развитие и възсъздаване:

«Колко далеч назад оставя той своя предишен любимец, Бай Ганя! Него вече твърде малко интересува простака, вънонен в гюлово масло. Пред нас изпъкват вече по-културни типове, продукти не от рабското минало, а чеда на новата епоха, от чиято мътна пяна те са се родили за омерзение на себе си и на нас». (Пак там, с. LIV.)

От «Бай Ганьо се върна от Европа» следващите очерци са «произведения, в които се оглежда отвратителния образ на цяла епоха от нашия обществен живот» (П. Славейков), а в смеха на автора им започват да звучат все по-горчиви и трагични интонации.

Първата среща на Алеко Константинов с ранните прототипове на своя герой е в павилиона на Айвазиян, който поглежда под вежди «будалите» посетители и където е седнал по турски «върху сандък, постлан с килим, някой си българин Ганьо Сомов, с антерия, с широк червен пояс и безконечни сини шалвари...» Ганьо Сомов е от Казанлък и там е известен под името «бай Ганьо». Той бил помощник и пазач при клона на цариградската търговска къща Ymsen C° в Казанлък, чиито представители закупували розово масло. Проследявайки генезиса на героя, в цитираната по-горе статия, Боян Пенев пише: «Казах, че като отделен образ, смътно очертан, Бай Ганьо се явява в «До Чикаго и назад». Основните негови качества, подробно дадени отсетне в книгата, тук се проявяват не само от Ганя Сомов, но и от друго едно лице — «софийския гражданин» Айвазиян, касиер на българския павилион (Юб. сборник «Искра», с. 164).

Найчо Цанов, близък приятел и родственик на писателя, в своя «Спомен за Алека» (сп. «Мисъл», г. XVII, 1907, кн. 3, с. 171) твърди, че още докато пишел книгата, Алеко Константинов е споделил с него намерението си да изобрази и един герой на своето време, чието име било синоним на безчестие и подлост: «Искам същевременно да увековеча едно име в България — името на Ганьо Чолаков. Това бе името на оня стамболовски прокурор, който отиде да обвинява в предателство своя благодетел, покойния търновски митрополит Климент. И наистина Ганьо Чолаков е увековечен.»

В писмо от 23 март 1894 г. Алеко Константинов уведомява Найчо Цанов: «В следующата книжка на «Мисъл» се почва едно ново мое произведение.» Първият очерк за Бай Ганьо се появява в сп. «Мисъл», г. IV, кн. 1, м. април 1894 г., а неговото продължение следва веднага в кн. 2, м. май.

Очерците са посрещнати с възторг от читателите. Това личи и от вълнението, с което Алеко Константинов споделя щастието си от успеха на «Бай Ганьо» в писмото си до Стоян Хаджианастасов Бешков от 14 май 1894 г.: «Щях да ти пиша по-рано, но слисаха ме бе, братле, с този «Бай Ганю»... Дай боже всекиму таквози ща-

стие каквото изпитвам аз от една година насам. Избаловали, голубчик, совсем избаловали меня. Вот уж и в Гоголи произвели. . . Едно от учените докторчета около «Български преглед» се е напънало още от сега да критикува «Бай Ганя». Тежко му! Колкото едно куче може с лаяние да затъмни луната, толкова и моят злобен критик ще ми попречи на успеха. Укорява ме докторчето, че от краен реализъм дохождам до гнусотия. . . Ами че възможно ли е да се представи «Бай Ганьо» без гнусотийка? Тя е такава съществена черта в неговия тип, щото без нея губи се физиономията. . . Аз мисля, че повече полза ще принеса на народа, ако го накарам да съзнае бездънната гнусотия на нашите славни триъгълни нужници, в които трябва да ходиш на кокили, отколкото да напиша цели томове «за малкия ер в Дивдядовска околия», които никой не чете.»

Алеко Константинов е толкова увлечен от работата си над «Бай Ганьо», че пренебрегва адвокатските си задължения и предупреждава за това Найчо Цанов: «Догдето има такива божествени занятия като съчиняванието на «Бай Ганьо» и пр., да зема аз да ти се занимавам с изпълнения на решения!. . . Аз се отказах вече окончателно да водя дела в мировите съдилища и в Окръжния съд, освен углавни. . .» (Писмо до Найчо Цанов, София, 2 май 1894 г.) «Бай Ганьо» се печата в сп. «Мисъл» в продължение на една година (април 1894—март 1895). Очерците са в два дяла: «Бай Ганьо тръгна по Европа» (кн. 1, 2, 3—4) и «Бай Ганьо се върна от Европа» (кн. 5), без подзаглавия. Пак там, г. V, кн. 1, март 1895 г., е отпечатан «Бай Ганьо прави избори». Веднага след това се подготвя изданието на книгата. В писмо до Найчо Цанов от 9 март 1895 г. Ал. Константинов го уведомява: «Аз продадох за 1500 лева златни моя «Бай Ганьо» на един книжар за едно издание, което ще се появи в първите числа на м. априлий». Книгата излиза под заглавие «Бай Ганьо, невероятни разкази за един съвременен българин», пише Алеко Константинов, издава книжарницата на Пенчо В. Спасов в София, 1895. В нея е включен и очеркът «Бай Ганьо журналист», непубликуван преди това.

I. БАЙ ГАНЬО ТРЪГНА ПО ЕВРОПА (с. 19) — «Мисъл», г. IV, кн. 1, април 1894, с. 13.

Агарянски (от агарянин) — мохамеданин, турчин, неверник.

. . . наметна си той една белгийска мантия. . . — Белгийската конституция е притча во язицех по това време, тя е синоним на либерализъм и демокрация, на държавно устройство по европейски образец. Авторът има предвид влиянието, което оказала белгийската конституция при създаването на Търновската конституция. Проектът на Органичния устав е изработен от комисия начело с руския правовед С. И. Лукиянов и след това преработен в Петербург от друга комисия, в която влиза известният професор по държавно право Градовски. В сравнение с първоначалния проект петербургският проектоустав е много по-либерален. От своя страна Учредителното събрание в Търново (10. II. 1879—16. V. 1879) внася нови съществени промени в различните постановления, преименува Органичния устав в «Конституция на българското княжество» и ѝ придава напълно демократичен за времето характер. Редица членове в конституцията са заимствувани от белгийската, сръбската и румънската конституция. (Румънската конституция също така е основана на белгийската.)

Драган Цанков, депутат в Учредителното народно събрание, един от водачите на либералната партия, по случай 25-годишния юбилей на Търновската конституция пише: «. . . народните представители се разделиха на разгащени и опнати, които по-после фанаха да наричат първите либерали, а вторите — консерватори. Те се различаваха по туй, че разгащените искаха конституция за целия народ, а опнатите искаха такава само за държавния глава и за няколко негови сателити. . . Както и да е, разгащените като по-многочислени от опнатите надвиха и съставиха българската конституция, като наметнаха на руския проект ямурлукът на белгийската конституция, от която за щастие моята библиотека притежаваше тогава един екземпляр на френцузки език» (сп. «Гражданин», г. I, 1904, кн. 5—6, с. 364).

Марко Балабанов, депутат в Учредителното събрание, министър на външните работи в първия български кабинет, консерватор, преминал през 1881 г. към либералната партия, който вмъква два нови члена в конституцията, против «титлите за благородство и други отличия», се аргументира по тоя начин: «Ако искаме от Балканския полуостров да създадем втора Белгия, не трябва да се допускат лъскави мундири. . . Не трябва нито да се дават, нито да се получават ордени, защото от тях се поражда неравенство между гражданите» (цит. по Ст. Баламезов. «Търновската конституция», С., 1919, с. 34).

I. 1. БАЙ ГАНЬО ПЪТУВА (с. 19) — «Мисъл», г. IV, кн. 1, април 1894, с. 13—17.

Хе-геш-фе-ке-те-хе-гис ∾ уй-ведек — имена на градове в Унгария.

Образ (диал.) — буза, лице.

Айнц, цвай! Гут моргин (непр. нем.) — едно, две, добро утро.

Крайцер — австрийска дребна монета с кръстче.

Шенбрун — дворец на австрийските императори.

Янлъш си (тур.) — грешка имаш, сбъркал си.

I. 2. БАЙ ГАНЬО В ОПЕРАТА (с. 23) — «Мисъл», г. IV, кн. 1, април 1894, стр. 17—19.

Puppenfee — Куклената фея.

Санким (тур.) — дето ще рече, сиреч.

I. 3. БАЙ ГАНЬО В БАНЯТА (с. 25) — «Мисъл», г. IV, кн. 1, април 1894, с. 19—22.

Чакайте ∾ обади се Стойчо: ∾ Хайде, разказвай... — Разказите на Алеко Константинов се водят в приятелска среда, където един разказва, а другите слушат. Това е не само композиционен похват, но и едно указание за ролята на приятелската компания «Весела България», откъдето авторът на «Бай Ганьо» е черпел до известна степен жизнен материал за своето произведение, извън впечатленията от неговите пътувания из България и чужбина. (Вж. проф. Б. Боев. «Весела България». Алеко като другар. Алеко Константинов. Единствен брой, издава Съюзът на българските писатели. С., 1927.)

Бях се вдълбочил ∾ по който конституцията, може хепидже да се покътне ∾ и пак да си бъде непокътната — Първият удар срещу Търновската конституция е нанесен от държавния преврат през 1881 г. и от режима на пълномощията. Княз Батенберг имал намерение да остави на Народното събрание само правото да гласува бюджета на държавата. В края на 1892 г. правителството на Стамболов решило да прокара през Народното събрание реакционен закон за изменение на конституцията. Законът предвиждал изменения на редица членове от конституцията, които уреждали въпросите за титлата на княз Фердинанд, вероизповеданието на престолонаследника, броя на народните представители, продължителността на мандата на Народното събрание и др.

Хепидже (тур.) — доста, много

Че фромоза еш домнета (рум.) — Колко си красива.

Щий румунещи (рум.) — Знаеш ли румънски?

Текме (тур.) — ритник.

...сливнишкия герой, балканския гений! ... ∾ Гиди чифути с чифути! — С една двупосочна ирония авторът пародира подстрекателските хвалебствия на австрийския печат, който ласкае «националното ни самолюбие», за да противопостави «сливнишкия герой» на другите славяни. Презрителните прозвища «чифути», «жидовски фигури» визират двуличието на чиновническа Австрия.

I. 4. БАЙ ГАНЬО В ДРЕЗДЕН (с. 29) — «Мисъл», г. IV, кн. 1, април, 1894, с. 22—27.

Саван — покров, бяло платно, с което покриват мъртвец.

Хич олмаса (тур.) — най-малко поне, все ще да е.

Дискос (църк. от гр.) — поднос, метално блюдо, в което държат нафората при богослужение.

Зарарсъз (тур.) — бива си я, засукана.

Сурат (тур.) — образ, лице.

Берекят версин (тур.) — да наспори бог.

I. 5. БАЙ ГАНЬО НА ИЗЛОЖЕНИЕТО В ПРАГА (с. 34) — «Мисъл», г. IV, кн. 1, април, 1894, с. 28—39, и кн. 2, май, с. 128—129.

На 15 май 1891 г. в Прага е открито земско индустриално изложение, което съвпада със стогодишнината от първото Пражко изложение, станало в чест на коронясването на крал Леополд II за чешки крал. Това изложение, в което не участвуват немците, е демонстрация на самостоятелното стопанско и културно строителство в Чехия, на националния подем и осъзнаване на славянската взаимност.

На 17 юли 1891 г. група българи заминават за Прага със специален влак. С тях пътува Алеко Константинов и някои от членовете на «Весела България». В. «Свобода», бр. 577 от 18 юлий 1891 г., съобщава: «Специалния трен за Прага замина вчера точно в 7 часа следобед, както по-рано бе обявено. Той беше съставен от един фургон и 7 вагона от I и II клас, от новопристигналите вагони. Великолепната машина № 1 «Тунджа» повлече веселите пътници посред френетически урра! Перона на станцията беше препълнен с отбрана публика от двата пола; яйце, дето е казано, да хвърлиш, нямаше къде да падне... И 7-тях вагона бяха препълнени с пътници...»

...ще слисаме Европа с нашия прогрес ∾ се изхлузване и нашият патриотически ентусиазъм. — Българските вестници призовават сънародниците си — посетители на Пражкото изложение — да бъдат «хора-патриоти», да разнасят «напредъка на отечеството», да не се поддават на прославянски «инсинуации».

Ами Сливница? — На сливнишките позиции става най-голямото и решаващо сражение през Сръбско-българската война, 1885, завършило с успех за българската войска.

Натрак брача (сърбохърв.) — Назад, братя (намек за бягството на сръбските войски).

Хай да ви земе ашъма... (тур.) — да ви вземат мътните.

Смъдиха (от смъдя) — правя, струвам, върша нещо.

Нафиле (тур.) — напразно, залудо.

Иваницовият син — Алеко Константинов. Неговият баща Иваница Хаджиконстантинов бил заможен търговец от виден чорбаджийски род.

Галон — английска мярка за течности или зърнени храни, равняваща се на 4,546 литра или килограма.

Hde domov mûj — Де е моят роден край. Всъщност «Де й родът ми» е българска преработка на Kde domov mûj. В 1861 г. Теодосий Икономов (1836—1871), който се учи в Прага, побългарява популярната чешка песен «Kde domov mûj» (от комедията на И. К. Тил «Fidlovačka»), така че да може да се пее и на български. Всичко казано в оригинала за Чехия и чехите в преработката е отнесено за България и българската земя. Така преработена, тая песен се разпространява много у нас.

. . . нашите туристи бяха задигнали със себе си и кърмачетата ∾ вместо триколор — бяло, зелено и червено, у нас лъщяха на слънцето множество двуколори — бяло и жълто. Проф. Б. Боев, един от членовете на «Весела България», пише следното за наблюденията на Алеко във влака («Весела България». Алеко като друг. гар. — в. «Алеко Константинов». Единствен брой, издава Съюзът на българските писатели, София, 1927);

«Тренът беше пропуснат направо чак до Прага, и ние, екскурзиантите, станахме едно цяло семейство. Пътуваше и фамилията на един тогава вече богат търговец, родом от един прибалкански град от Дунавската равнина. Той нямаше никакво образование, обладаваше обаче природен ум и представляваше тип от старата генерация еснаф — човек с голям стремеж да се държи на нивото на новия интелигент. Вследствие на това той изпадаше често в леко комично положение, което даваше повод на Алека да си прави удоволствието да наблюдава отблизо тая своеобразна балканска природа: малко грубичка, малко лукавичка, малко добродушничка и т. н. Затова Алеко цял ден се въртеше около неговото отделение във вагона, което беше обърнато в «детска» поради това, че госпожата имаше малко бебе, което трябваше да се «пресушава» и с пеленките да се украсява цялото открито купе. (к. н.). Тоя добродушен българин даде не малка може би част от духовния материал за обрисуване на престорено наивния Бай Ганя, разбира се, не с потурите и дисагите, когото той намерил в Чикаго, а с европейските дрехи и късите ботуши.»

. . . нашият водител, господин Василаки∾господин Петко — Васил Д. Стоянов и Петко Горбанов. В. «Свобода» в бр. 581 от 24 юли 1891 г. дава следната информация за посрещането в Прага: «Според сведения, които имаме, българският специален трен с посетителите на Пражкото изложение е бил посрещнат най-любезно от братята чехи в Прага. Представителите на пражкия градски съвет, комитетът на изложението, университетските корпорации с едно голямо число от депутации са се намирали на гарата, когато е пристигнал трена. Държани са приветствени речи и от двете страни; от чехска страна от д-р Фраинда, от г. г. Крижека и Яна; от българска — от директора на българската народна библиотека В. Д. Стоянова и от софийския адвокатин г. Горбанова. . . Всичко е било в границите на международното приличие, без «политически инсинуации» както е било при други посещения в Прага.» «Нека се не сърдят господата от чехския вестник «Народни листи», че и нашите посетители не се поведоха на техните агитаторски кола. Нас българите Салисбури (Солсбъри — първи лорд министър на Англия) нарича културен елемент, който ще разреши възточния въпроси като такива ние не можем да ставаме отзив на политиканските наивности на «Народни листи». Знаем ний какви са биле и какви са господата от «Народни листи». Чиста политическа безхарактерност. . . Ние българите сме хора от Сливница и знаем да дадем урок от международно приличие даже и на господата от «Народни листи», както това го показаха и нашите посетители на пражкото изложение. . . Ако братята чехи търсят празднословия и високоумия, те нека се обърнат към брачата сърби. . .»

(Цитираме този текст, тъй като между другото той обяснява някои реплики и бележки в «Бай Ганьо на изложението в Прага».

Иван Хус — Ян Хус (1371—1415), чешки национален герой, бележит мислител, идеолог на чешката реформация. Пламенен патриот и борец, той излиза в защита на чешкия народ, език и култура и призовава към борба с немското влияние в Чехия. На Констанцкия събор Ян Хус отказал да се отрече от своите възгледи и бил изгорен жив като «неразкаял се еретик». Неговата смърт предизвиква широко обществено движение сред чешкия народ и слага началото на хуситските войни.

Hazdar (чеш.) — да живее.

Не приличаше туй на нашите: «цялата интелигенция цепеше въздуха с френетически «ура», «днес целият народ ликува». . . — Цитатът е взет от в. «Свобода», където по случай раждането на престолонаследника Борис (18 януари 1894 г.) се появяват най-верноподанически писания за «всенародното ликуване».

Дебаркадер (фр.) — Платформа при железопътна станция.

Bratři Bulhař! . . . Veliký slovansky . . . Cyrilla a Methodia! — Братя българи!. . . Великият славянски. . . Кирил и Методий.

Bratři, my isme přišli poučiti seu velikého Českého Nàroda — Братя, ние дойдохме да се поучим от великия чешки народ.

Prosim vàs, pane, je ten pan také Bulhar? Račte se podivat čo ten dêlá! Jak je on černý! Vlasatý jako nějaký dikař. Ha-ha-ha-ha! — Моля ви се, господине, и оня ли господин е българин? Вижте какво прави той! Какъв е черен! Космат като някой дивак. Ха-ха-ха-ха!

. . . прозореца, през който били хвърлени в пропастта ческите патриоти — католическата реакция и преследването на протестантите в Чехия се засилили особено много при Фердинанд II, в чиито владения влизала и Чехия. Тогава чешките дворяни, повечето от които били хусисти-протестанти, отказали да признаят Фердинанд II за свой крал: на 23 май 1618 г. делегацията на дворяните изхвърлила в пропастта от прозореца на замъка Храдчани наместниците на чуждия крал. Йезуитите били изгонени. Това послужило като сигнал за въстание, започва първият период на Тридесетгодишната война.

Národny Divadlo — Народен театър.

Плайваз — молив.

Co pan mluvi (чеш.) — Какво казва господинът.

Бошлаф (тур.) — празни приказки.

I. 6. БАЙ ГАНЬО У ИРЕЧЕКА (с. 47) — «Мисъл», г. IV, кн. 2, май, 1894, с. 129—136.

. . . у Иречека — Иречек Константин Йосиф (1854—1918), чешки историк, професор в пражкия и виенския университет. Работил специално върху историята на балканските славяни. Неговата «История на България» (на чешки и немски език, 1876 г.) е първото цялостно научно изложение на българската история от древността до 1875 г. От 1879 до 1884 г. живее в България и заема следните постове: главен секретар на Министерството на просвещата, министър на просветата и председател на учебния съвет. Същевременно развива плодотворна дейност по организиране на учебното дело, създаване на библиотеки и музеи и запазване на старините. На българската история, политически борби и социално устройство той посветил книгите: «История на българите» (1876), «Пътувания из България» (1888), «Княжество България» (1891), «Български дневник» (1930—1932).

Те разбират знака му за утвърдителен. . . — нашият отрицателен знак с кимане на глава за европейците има обратно значение.

Трегер (нем.) — носач.

Емишерии (тур.) — сънародници, съграждани, нашенци.

Помниш ли статията във вестник «Славянин»? Ей, че бяха те нацапали!. . . — Бай Ганьо напомня за статиите с хули и нападки срещу Иречек в либаралния вестник «Славянин», излизал в Русе през 80-те години под редакторството на Т. Х. Станчев. За да си отплати, Иречек съчинява в обичайния вестникарски стил дописка против себе си с най-невероятни измислици и клевети, подписва я с псевдонима «Незнанов» и я изпраща на «Славянин». Вестникът веднага я отпечатва. В «Български дневник» (превод от чешкия ръкопис), т. II, 1932, с. 483, Иречек е записал: «Голям шум направих с нечуваната мистификация в русчушкия «Славянин», като отплата за статиите на еврейчето Ронжѐ и др. . . . В «Славянска беседа» вечерта чехи и българи половин час не могли да дойдат на себе си от хомеровски смях. . . Старият Цанков сияеше как съм се отплатил на Станчева. . . Каравелов го обхвана ужас от моралната нищета на българските публицисти. Станчев наистина не е друго освен литературен циганин, вехтошар (chiffonier) и неговият вестник е цял кош за непотребни книжа.

Макар и осмян, в. «Славянин» обаче не спира ругателствата си до самото отпътуване на Иречек от България.

Зор заман (тур.) — тежко време, крайна нужда.

Джанъм (тур.) — обръщение към близък човек при покана, молба и пр.

— А бе, бай Иречек, я ми кажи твоя милост леберал ли си, консерватор ли си? — Либералната партия изразява интересите на селяните и градската дребна и средна буржоазия. Тя се стреми към конституционно-демократична форма на управление — да ограничава властта на едрата буржоазия, да постави суверенната власт в ръцете на народа и да подчини княза на парламента. В хода на вътрешнополитическите борби либералната партия се разделя на две. Партията на Драган Цанков (умерени либерали) става изразителка на замогващата се средна буржоазия, а партията на Петко Каравелов (крайни либерали) остава представителка на дребните селски и градски собственици. От либералната партия по-късно се отделят крилото на Стефан Стамболов (народно-либералната партия) и групата на Васил Радославов.

Консервативната партия изразява интересите на едрата търговско-лихварска буржоазия след Освобождението. Нейни лидери са Григор Начевич, Константин Стоилов, Димитър Греков и др. При приемането на Търновската конституция консерваторите се стремят да наложат реакционно-монархическо управление. Те настояват за създаване на две камари, за ограничено избирателно право при имуществен и образователен ценз. Техният «Рапорт върху основните начала на конституцията» цели заличаването на членовете от конституцията, които имат либерално-демократично съ-

държание. Консервативната партия взема на няколко пъти властта, но още преди Съединението на Източна Румелия с Княжество България слиза от сцената.

I. 7. БАЙ ГАНЬО НА ГОСТИ (с. 54) — «Мисъл», г. IV, кн. 2, май 1894, с. 136—152.

Nàrodny Kavarna (чеш.) — Народно кафене.

Този пусти грях — скъперничеството... — В «Моята изповед», вписана в един албум от «Признания» (Album de confidences) на проф. Ив. Д. Шишманов (място и дата на изповедта — с. Владая, 20 юни 1894 г.), на въпроса «Кой порок мразите най-много?» — Алеко отговаря: «Скъперничеството» («Български преглед», год. IV, 1897, кн. 3, с. 106).

Асланов е пò майстор — за Асланов вж. «Бай Ганьо в Русия».

Чарк — колело на механизъм, задвижван от водна сила.

Враници — ладийки.

Ашколсун кьопоолар! (тур.) — Браво, кучи синове.

Гулден — стара австрийска монета (=на 2,10 златни лева).

Ентомологически (от ентомология) — наука за насекомите.

Vis à vis (фр.) — насреща, един срещу друг.

Wo ist diese für gross Arbeit (непр. нем.) — Къде е онова за голяма работа.

Prosim (чеш.) — Моля.

Co, pan? (чеш.) — Какво обича господинът?

Was ist das? (нем.) — Какво е това?

Барабар (тур.) — заедно, редом.

Чунким (тур.) — нима, като че ли

Сакън (тур.) — пази се, внимавай.

Бад (нем.) — баня.

Карлсбад (Карлови Вари) — курортен град с топли минерални бани в Чехия.

Ами, че ако Бай Ганю не обича музиката, кой други ще я обича? — За циганите музиканти вж. «Бай Ганю прави избори». В своите спомени — «Алеко Константинов в семейна и роднинска среда», София, 1939 г. — Екатерина проф. Ем. Иванова съобщава: «Вуйчо Ангеле — обръщаше се той (Алеко) към най-големия си вуйчо, весел и оригинален, — я да пратим за циганите да ни посвирят.» — И циганите пристигаха тържествено. Разбира се, че не е само музиката, която караше Алеко да желае да слуша тези прочути «артисти», но смехът и комедиите, които съпровождаха «еластичните» арии под ловките им пръсти. Фалшивите тонове, изопачените мелодии караха всички да се превиват от смях до сълзи...

Склонен към комичното, Алеко забелязваше «най-пикантните» части в изпълнението и ги подражаваше после.»

Снагата ти е топола~изгори на меня джигеря — в «Мисъл» песента е турска:

Истамболдан гелир поста,
полдур, Ганке ле, ени доста.
(От Цариград иде поща,
налей, Ганке ле, на новия си приятел).

Сус бе, ченгене! (тур.) — млъкни бе, циганино.

Гел, кефим, гел! (тур.) — ела, удоволствие, ела!

Мохабет (тур.) — приятен разговор, веселба.

Prodana nevěsta — «Продадена невеста», опера от чешкия композитор Берджих Сметана.

Pizzicato — отсечено свирене.

Ваджии (тур.) — пусти, опустели.

Pan hra «Slaninku» maminko! (чеш.) — Мамичко, господинът свири «Сланинка»!

Grandissimo (ит.) — велики.

Esimio (ит.) — прочут, превъзходен.

Divin (ит.) — божествен.

Верди — в «Моята изповед» на въпроса, кой е любимият му композитор, Алеко Константинов отговаря: «Верди» (сп. «Български преглед», г. IV, 1897, кн. 3, с. 107).

Форшлаги (нем.) — музикални окраски към основните тонове със спомагателни мелодични фигури.

I. 8. БАЙ ГАНЬО В ШВЕЙЦАРИЯ (с. 70) — «Мисъл», г. IV, кн. 3—4, юни, юли, 1894, с. 238—243.

Префа (фр.) — съкратено от преферанс — игра на карти.

Trenta una (ит.) — тридесет и едно — игра на карти.

Шеш-беш (тур.) — шест и пет, при игра на табла.

Джехари ек (тур.) — четири и едно.

Дю беш (тур.) — две по пет.

Дубара (тур.) — две и две.

Une chope (фр.) — голяма чаша за бира, халба.

Дьорт-джехар (тур.) — четири и четири.

Студиозуси (лат.) — студенти.

Есанс де роз (фр.) — розово масло.

Терше, тереше (тур.) — поради лошата реколта през 1893 г. у нас и в Турция започват да фалшифицират розовото масло. Смесват го с джераниум — растително масло (тереше).

Сюрии (тур.) — множество, стада.

Отуз-бир (тур.) — тридесет и едно, игра на карти.

Йок (тур.) — не.

Мати-маскара — за срам и посмешище.

Дойен (фр. непр.) — декан.

Послужен списък — списък на прослужените години и заеманите служби.

Кел (тур.) — струпеи; прен. шег. — глава. Кипна ми келът — обзе ме гняв, ядосах се.

Юн каве е апорт газет булгар (фр. непр.) — едно кафе и донеси български вестници.

I. 9. БАЙ ГАНЬО В РУСИЯ (с. 74) — «Мисъл», г. IV, кн. 3—4, юни и юли 1894, с. 243—252.

В началото на август 1891 г. пловдивският вестник «Балканска зора» съобщава, че в деня на изборите за окръжни съвети били бити от двама цигани прокурорът на окръжния съд А. Митров и следователят Петров. За «Балканска зора» биенето на един прокурор е опасен прецедент и вестникът е възмутен, че циганите побойници били известни, но полицията не взела никакви мерки.

Стамболовисткият вестник «Пловдив» и официозът «Свобода» са разгневени от тази бележка и от своя страна обвиняват прокурора и следователя, че използувайки служебното си положение, направили опит да провалят листата за окръжни съвети и съдебни заседатели, одобрена от Централното либерално бюро. Циганите наистина ги били, защото се обидили, като ги чули да наричат изборите «цигански». Колкото до полицията, за нея не могло да се каже нищо лошо, тъй като «във всички случаи е стояла на висотата на положението си».

След това «Пловдив» и «Свобода» се заемат сериозно с разобличаването на прокурора Митров. В «Свобода» в брой 607 от 27 август 1891 г. препечатва дописката «По един опасен прецедент» на Д. Попов, публикувана във в. «Пловдив»:

«A propos. Тук му е мястото да попитаме кой е този Митров и как така в една година сполучи да стане прокурор при първостепенний Окръжен съд без да е помирисъл прагът на някой юридически факултет, нито да има каква годе практика. . . » Три дена след това пак в «Свобода» се появява нова дописка «Още нещичко за Митрова» от М. Налаб, в която е описано цялото му житие-битие.

Не успяхме да установим досега кой е М. Налаб и дали написаното от него се отнася действително за прокурора Митров или се приписва на него. Този «невероятен разказ» на М. Налаб обаче придобива особено значение, когато се съпостави с очерка на Алеко Константинов «Бай Ганьо в Русия».

В това издание даваме пълния текст на дописката на М. Налаб, отпечатана в «Свобода» на 30 август 1891 г., тъй като съдържа важни данни за общия прототип на героите в очерка «Бай Ганьо в Русия».

«Още нещичко за Митрова

(Авторът поема отговорността върху си)

Господине редакторе!

Напоследък нашите вестници много заговориха за сбиването на пловдивските цигани и тамкашния прокурор А. Митров и съдебен следовател Петров. Подигва се даже въпроса да се определи що са за хора и самите пострадали?

Г-н Д. Попов в тоя случай се яви да разправи подробно чрез печата как е станало самото произшествие, кои са неговите причини и най-после задава питанието: «Кой е този Митров?» и пр. Но види се сведенията на г. Попова за Митров са твърде оскъдни и затова питанието му остава съвършено недостатъчно разяснено.

Ние, като познаваме твърде добре А. Митрова и неговите дела и като имаме предвид важния пост, който той занимава — блюстител на законите, прокурор в първостепенно съдилище, а и м е н н о в Пловдив, ползуваме се от случая да допълним горəказаните сведения на г-н Попова. . .

Антон Митров е родом от Прилеп, бил е няколко време ученик в Софийската гимназия, още в началото на нейното отваряне, и после отишел в Москва и там постъпил в духовната семинария.

Ние няма да говорим за московските похождения на Митрова, нито за неговите машинации пред Аксакова, Каткова, Мораневича и др., нито пък ще обясняваме подвигите му да осквернява и разплаква някои семейства, които са имали нещастието да се запознаят с него и да го направят предмет на своето ласкаво и чистосърдечно доверчиво гостоприемство към «братушките». Не ще споменуваме и за учителствуването му в Щип. Ние ще се ограничим с една епоха по-близка до нас. . .

През 1885 год. Митров отиде в Петербург, гдето се записа студент по правото в тамкашния университет, но скоро стана ясно, че той стана студент не за да учи нещо, но за да има студентческия си мундир като «открит лист», за да трие всякакви високи и ниски прагове на руската столица. И наистина не се мина много време и наш Митров като «южний славянин» стана стипендиант на Славянския комитет. Това беше тъкмо през есента на 85 г., когато се развалиха отношенията между България и Русия. Митров се възползува от новия вятър и стана още и храненик на азиатския департамент в качества на «македонски сърбин». Като «старосърбианец» Митров ходеше и в сръбското консулато, а пък като верен турски поданик той ходеше при турския консул. Чрез него искаше пари от баща си в Прилеп, който беше се отказал от своето скъпо чедо и не

искаше да му праща счупена пара. Митров не изпусна случая да закачи и тогавашния кандидат за българския престол княз Мингрели, от когото на няколко пъти е вземал по 50 рубли.

Той беше приятел с нашите емигранти, участвуваше в техните събрания у Комарова и другаде, псувал българските регенти и доставял лъжливи новини на в. «Свет», отгдето вероятно също е падало по нещо за нашия герой; а пред българските студенти в Петербург, които тогава по политиката бяха се разделили на две, Митров не беше лишен от способността да се дели и той на две, при все че науката казва, че индивидиуума бил неделима единица. Под вид на разни панахиди за Александър II той тури ръка и на касата на българското студентческо дружество в Петербург и повече не се видя ни една пара в тая каса.

Митров не закъсня да се запознае и с разни гърци, които той ласкаво наричаше «патриоти» (Митров говори гръцки) и те горките го хранеха и му даваха сегиз-тогиз и пари; той се сприятели също и с разни полицейски пристави, със заподозрени студенти и студентки и всички намираха в Митрова човек, който споделя техните идеи, с когото могат да си разменят 2—3 сърдечни думи. . .

При всичко че тогава се подпираше с патерица, нашия герой взе да позавързва и любовни романи, взе да хвърля примки и към някои от учащите се тогава в Петербург българки. Той успя да влезе и в едно семейство, гдето минаваше за свой човек, там взе да яде и пие и да играе ролята на вежлив кавалер.

Така прекара Митров първите две годинки, без да похване книга и без да се яви в университета. След това той дохожда в София и като «патриот» искал стипендия от Министерството на просвещението, но намерил се един негов познат, който пошепнал с кого имат работа и Митров ударил на други спекулации и най-после Митров тръгнал пак за Петербург с брата си и едно нямо момче, за което обещал, че ще го върне в скоро време от Петербург здраво и читаво, само да му пращат по 100 лева всеки месец за издържание на това момче. Пътьом, във Вилном, Митров преживял няколко време, без да плаща в гостилницата, и най-после оставил залог двете момчета, а сам заминал уж да търси пари. След него едно по едно изчезнали и момчетата. В Петербург Митров предал нямото на отеческите грижи на О. Йоана Кронщадский, който и го хранял, а нашия герой получавал 100-тях левчета всеки месец от братът на нямото и пр. и пр.

По този начин Митров живял още няколко време в Петербург и все, разбира се, без да ходи в университета. Но най-после се оплел в един роман, тъй щото го принудили да се ожени; и действително бракосъчетанието по законен ред се извърши в едно село близо до Петербург.

Сватбата била тайна за българите и знаял само един съотечественик на героя А. Б. От тоя момент нашия герой вече търсел случай да избяга от Русия. И наистина един ден той се озовава в Цариград, гдето бил назначен главен учител на българското училище във Фенер. Тук нашия герой се среща със своята стара годеница г-ца Сап и се почнали приготовленията за сватба, за което било съобщено архимандриту Кусеву в Петербург. Бедния архимандрит побързал да съобщи радостната новина на А. Б., но колко си опулил очите, когато тоя последния му съобщил, че Митров е вече женен в Петербург и има даже дете. Кусев се убедил в печалната истина и телеграфирал в Цариград да спрат сватбата. Но той не си изгубил безочливостта и няколко пъти е изтеглювал след това от екзархията по някоя сумица като е заплашвал, че ако му не дадат пари, той ще се потурчи! Действително някое време Митров се водил с разни турци и други съмнителни лица из най-тъмните цариградски кюшета.

Но най-после той турил и на това точка и се домъква гол и бос в Пловдив, гдето се запознава най-напред с учениците, влязъл им под кожата като социалист и човек с либерални идеи и те, бедните, го прибрали в къщята си, хранили го и го обличали, догдето най-сетне той се запознал с някои влиятелни лица и ето ти го един ден на прокурорската трибуна в Пловдив!. . .

Това е то портрета на Митров.

Чървим се да признаваме публично, че в нашето съдебно ведомство има такъв деморализиран до костите и вечно шарлатанствующ човек, но какво да правим, когато това е «голата» истина. Нека да се възползува от нея който трябва и да избави правосъдието от този «вълк в овча кожа». Ние от своя страна можем винаги да докажем всичко гореизложено. Нека заповяда г. Митров, ние сме готови!. . .

София, 28 август 1891 год.

М. Налаб»

Ну-у, не притворяйся, чорт! (рус.) — Не се преструвай, дяволе!

А-а, так значит, вы болгары? ∾ *Вместе, значит* (рус.) — А, значи, сте българи? Много ми е приятно да се запознаем! В Петербург ли отивате? И аз там. Значи, заедно.

Йоан Кронщадский — Сергиев Йоан Илич, протойерей, който се ползувал с широка популярност сред простолюдието за благотворителността към болните. Свещеник в Кронщадския Андреевски събор. Написал много беседи, проповеди, поучения и слова. През 1882 г. основава в Кронщад «Дом за трудолюбие».

Дешовка (от рус. «дешевый») — евтин.

Хал (тур.) — положението, състоянието, в което някой се намира.

Славянското общество — Славянското благотворително общество е учредено за борба с римско-йезуитската пропаганда, за подпомагане на славяните и преди всичко на православните славяни. Начело на благотворителния комитет застава М. П. Погодин. В началото вниманието на Обществото е насочено преди всичко към българите — към изучаване на техния народен бит, училища, църковен въпрос, особено във връзка с разкола на Патриаршията и българската църква. Славянското общество издържа много български младежи в руските учебни заведения преди и след Освобождението.

Ванька, поставь, голубчик, самовар! ∾ . . . и сахару нет (рус.) — Ванка, сложи, гълъбче, самовара! — Защо ви е самовар, като няма ни чай, ни захар.

. . . подлец∾подлая тварь! (рус.) — Ти си шпионин, а не аз, ти си шпионин, кучи сине! Ще те убия, подла гадино!

Трус паршивый (рус.) — келав страхливец.

Как вам не совестно∾. . . мерзкими делами! (рус.) — Как не ви е съвестно, млади човече, вие сте ученик, а се занимавате с такива отвратителни неща!

Бесса-та-бесса — албанска клетва (вяра за вяра).

Дондуков-Корсаков — Александър Михайлович, княз (1820—1893), участвувал в Руско-турската война (1877—1878) и след Освобождението на България назначен за върховен императорски комисар. Възглавява гражданската и военна власт в България, съдействува при разработката на проекта за органически устав, създава органи на централно и местно управление и поставя основите на българската войска.

Е, защо спря бе, Василе, продължавай! ∾ Марк Аврелий! изпей нещо бе, гълъбче! Или ти, Калина-Малина. . . — Александър Малинов, от 1902 г. шеф на демократическата партия, в своите спомени (вж. Гърчев, Ив. Как Алеко Константинов написа «Бай Ганю» — в. «Днес», г. I, бр. 46 от 28 март 1936 г., с. 1—5) дава сведения за състава на «Весела България», за характера на срещите и разговорите там и разкрива имената на някои от участниците: «. . . В онова далечно време, за което искам да говоря, неколцина адвокати, съдии и други интелигентни хора, бяхме основали едно, да се каже, дружество, което кръстихме дружество «Весела България». За негов председател, както обикновено се казва, единодушно избрахме нашия любимец — веселчагата и хубавеца Алеко Константинов. «Весела България» не беше, как да кажа, някаква организация, условията за членуването в която да определяше някакъв устав. В нея можеше да влезе всеки, който искаше като Алеко да се радва на живота, да обича България и да работи за нея. . . «Весела България» беше една аполитична организация в тоя смисъл, че докато нейният председател Алеко беше демократ и един от най-големите почитатели на големия наш държавник Петко Каравелов, в нея членуваха и заемаха едни от първите места, да кажем, като радославистът Сава Иванчев, и като цанковистът Петър Абрашев. Първият по-късно бе един от подпредседателите на нашия парламент, а вторият зае една от катедрите на Юридическия факултет на нашия университет. Все в тая организация се числеше навремето си и либералът Мартин Тодоров, заел по-късно поста кмет на столицата. Нека кажа, че в тая организация беше и Георги Иванич Калинков, впоследствие също кмет на столицата и наш пълномощен министър в Букурещ. . .

Така в разказите на Алеко за Бай Ганя ще срещнете, примерно, името Савичката. Това беше Сава Иванчев, на друго място ще прочетете името на Герванич, това беше Георги Иванич Калинков, на трето място пък ще прочетете, че той разговаря с някой си Петрушка, това беше Петър Абрашев, другаде някъде из някоя страница ще срещнете името Филаретич. Това беше пък русинът Филаретов, тогавашен началник, чини ми се, на пенсионния фонд и един от най-големите любимци на Алеко. Ако пък набарате на някоя страница да се говори за Калина-Малина, то знайте, че това е вашият събеседник Малинов. . . »

Като споменава в каква обстановка са ставали срещите на приятелите от «Весела България», Ал. Малинов продължава:

«Тук понякога му разправяхме нещо из живота на свои близки, което той смяташе да може да бъде характерна черта на неговия Бай Ганя, фейлетоните и разказите за когото само тогава обмисляше. Той вадеше от джеба си някое парче книга, откъсната може би от някои негови съдебни бележки — нали божем той беше адвокат, — а може би и от някое любовно писмо и бързаше върху него да запише показал му се интересен и характерен за нашите нрави разказ.

С това, що ви разправям, не искам, разумява се, да кажа, че чудните разкази на Алеко Константинов са били вдъхновени от председателствуваната от него «Весела България» или от нейните няколко членове. Да ги напише го вдъхновяваха други. Това беше неговият талант, неговата наблюдателност и самият Бай Ганьо, когото той срещаше особено по онуй време на всяка крачка и всъде като депутат, като търговец, като журналист.»

Професор Бончо Боев в цитирания преди това спомен (вж. «Бай Ганьо в банята») също така споменава някои имена на участ-

ници във «Весела България»: «. . . Около шестнайсет души съставляваха «Весела България», доколкото си спомням. От тях петима заедно с Алеко са покойници: Алеко, другарят му Голованов, малорус от тулчанските некрасовци, проф. Еман. Иванов и Мих. Матев, негови съграждани, Георги Иванич (Калин) и Мартин Тодоров. Другите, сега още живи, са днес: трима бивши министри, четирима големи юристи, един директор и пишещия тия редове.»

II. БАЙ ГАНЬО СЕ ВЪРНА ОТ ЕВРОПА (с. 84) — «Мисъл», г. IV, кн. 5, септември 1894, с. 419—432.

«Бай Ганьо като тип, представител на живата действителност, се обяснява за самия писател заедно с процеса на възсъздаването му, на неговото писание. И от един повече нечистоплътен анекдотичен херой, напокон Бай Ганьо се изпречва пред нас във всичкото величие на обществен мазник» (П. Славейков. Алеко Константинов. Спомени и бележки, с. XLV).

Капитан, не крути, пожалуста, параход (рус. непр.) — капитане, не клати, моля ти се, парахода (при бурно море, когато пътниците мислят, че капитанът е виновен, задето се люлее параходът).

Урвичците не бяха ли там!. . . — «1 юли 1889 г. . . . Продължаваме пътя си към Кокаляне и привечер пред нас се открива действително омайната картина на Искърското буйно лъкатушене между високите канари и във висинето насреща ни между една привлекателна гора кокалянския Урвишки манастир, към който се стремим, водими от картата си. Забравихме вече хубостите на Панчарево. . . Той веднага пренесе във въображението и мечтите си на нашия Урвич всички английски туристи. За начало на това реши да създаде Урвич-клуб както има и алпийски клубове. . . Импровизира и урвишки химн» (Никола Тантилов, в. «Вечерна поща», г. VIII, бр. 2058, 18 май 1907 г.). Ив. Ловрич във «Възпоменания» («Славянска беседа». Юб. сборник, София, 1931, с. 58) пише: «. . . нашият специален марш бе «Хей Урвич, Урвич, Урвич, Урвич родина моя» (според арията на руския казачок «Хей Тула, Тула, Тула, Тула родина моя»).

Дядо Хаджи — х. Боньо Петров, баща на писателя Георги х. Бонев. Неговият чифлик «Врана» по-късно бил заграбен от Фердинанд.

Бачка — игра на карти.

Артък веке — прекали вече.

Панах — известно кафене в центъра на София.

Зере (зер) — защото.

Пратер — прочут парк във Виена.

Ваше царско височество, сакън да не му приемете оставката. . . — Става дума за оставката на Ст. Стамболов.

В началото на 1894 г. положението на Стамболовото правителство станало неудържимо и поради външни причини. Фактически създаденият в края на 1887 г. противоруски блок на западните държави започнал да се разпада.

В новосъздадената международна обстановка Фердинанд направил, без знанието на Стамболов, постъпки за помирение с Русия (при условие, че бъде признат за законен княз на България). Научавайки това, Стамболов подал оставката на кабинета, убеден, че тя няма да бъде приета. Фердинанд обаче приел оставката и натоварил К. Стоилов да образува нов кабинет.

По нареждане на Стамболов неговите съпартизани от името на «хиляди най-видни граждани» изпращат до княза резолюции и телеграми с молба да не приема неговата оставка. Изпращани били и депутации с подобни искания. Такава депутация води и Бай Ганьо. В. «Свободно слово» в бр. 97 от 18 май 1894 г. съобщава: «Стамболов телеграфирал вчера до всички окръжни управители и до всички кметове, че си дал оставката от министерството, и им заповядал да телеграфират всички на княза, че не трябва да приеме тази оставка и че бил длъжен да задържи сегашния кабинет на власт.»

Задунайская губерния — Отвъддунавска губерния. Русофобите и особено стамболовистите обвинявали Русия, че иска да превърне България в руска административна област.

Хелбетя (тур.) — то се знае, разбира се.

. . . на ботуш миришеш. . . — из политическия речник на стамболовистите: те наричат русофилите «руски ботуш», «руски подошви», «рубладжии» и т. н.

«Свобода» — орган на Стамболовата народно-либерална партия с редактор Димитър Петков.

«Свободно слово» — вестник на опозиционната коалиция («легалната опозиция») начело с Гр. Начович, К. Стоилов и др.

«Долу Стамболов ∾ долу блудникът, долу тиранинът — възгласи на ентусиазираните маси от граждани начело със студентите от Висшето училище и Софийската социалдемократическа организация, които разпръснали митинга на стамболовистите на 18 май 1894 г. В своята притурка от 19 май 1894 г. в. «Свободно слово» помества следната информация («Фиаското на Стамболова в София»): «Вчера часът между 4 и 5 една сбирщина от метачи, пожарникари, преоблечени жандари, шпиони. . . под предводителството на кмета Благоева, Драмова и Стойкова са тръгнали от Ючбунар и дойдоха на Александровската площад с цел да правят митинг и демонстрация, да акламират Стамболова и да искат от княза да го държи за министър. Щом узна това, огромната маса гражда-

ни, които се разхождаха в градината, и студентите от висшето училище се притекоха тъй също на площада и захванаха да викат оглушително «долу Стамболов, долу тиранинът, долу развратникът» и пр. Стамболовите слуги, ожесточени и отчаяни от това, научени все на насилия, започнаха да гърмят върху гражданите и раниха няколко души, от които един, смъртоносно ударен от револвера на самия кмет, издъхна на място. Като видяха това, гражданите дотолкова се възмутиха и разяриха, щото да не беше войската, която се появи да възстанови порядъка, то Стамболовите хора щяха да бъдат разкъсани на парчета.»

«Известия от двореца. . . д-р К. Стоил. . . » — На 19 май 1894 излиза указ № 4 на двореца, в който се обявява новото правителство. То било съставено от бивши членове на разпадналата се консервативна партия, на съединистката партия в Южна България и на либералната партия на В. Радославов. Начело на правителството застава д-р Константин Стоилов.

Хаир сюйле (тур.) — кажи нещо добро.

Стамболов ефенди боклатмъш! — Господин Стамболов я оплескал.

Уйдурма (тур.) — нещо скроено, нагласено.

Каздърма бени (тур.) — не ме ядосвай.

Папищашки — католишки, витиевати, усукани.

Северният враг — в речника на стамболовистите — Русия.

O, tempora, o mores! (лат.) — О, времена, о, нрави! (с тия думи Цицерон порицава нравите на съвременниците в една от речите си против Катилина).

Timeo danaos et dona ferentes (лат.) — Боя се от данайците (гърците) дори когато идват с дарове (стих от «Енеида» на Вергилий).

Калигула — римски император, чието име е синоним на жестокост и безумие.

Тамерлан — жесток монголски завоевател.

Геена (евр.-гр.) — пъкъл, преизподня.

Vox populi, vox dei (лат.) — глас народен, глас божи.

Горнята резолюция се прие от 11 000 най-видни граждани. . . ∾ махни хилядите. . . ∾ Аз нали ходих със стражар да ги събирам. — Митингите, депутациите, телеграмите и резолюциите, с които привържениците на Стамболов упражняват натиск да не бъде сменен правителственият кабинет, всъщност започват още в началото на април 1894 г. Обикновено те били организирани от окръжните управители, околийските началници и кметовете, които заставяли държавните чиновници, стражарите, разсилните, толумбаджиите (пожарникарите), коруджиите (горските и полски пазачи) да изпращат резолюции и телеграми от името на «хиляди» граждани. Опозиционният печат непрекъснато ги опровергава и обединената опозиция организира контрамитинги и също така разпраща резолюции.

Ефендилер (тур.) — господа.

Големите капии — става дума за двореца.

Потайностите на Стамболова — рубрика във в. «Свободно слово» след 18 май 1894 г., където се изнасят престъпленията (убийства, насилия, грабежи) при Стамболовото управление, както и «секретните» и «конфиденциални» нареждания на Стамболов до неговите окръжни и околийски началници.

Анархия — в. «Свобода» упреква правителството, че е развързало ръцете на разните социалисти и анархисти и в страната царели хаос и анархия.

III. БАЙ ГАНЬО ПРАВИ ИЗБОРИ (с. 98) — «Мисъл», г. V, кн. 1, март 1895, с. 36—54.

Четири месеца след падането на Стамболов, на 11 септември 1894 г., се провеждат изборите за VIII обикновено народно събрание. Алеко Константинов е кандидат на опозицията в родния си град. Партизаните на К. Стоилов, който от 3 юни 1894 г. е шеф на набързо създадената правителствена «народна партия» (в нея се събират бивши консерватори, лъжесъединисти, бивши привърженици на народно-либералната партия, професионални кариеристи), използуват изпитани от предишните режими средства за изборна борба — терор и фалшификации. Опиянението от «свободата» е вече изчезнало и демократът Алеко Константинов трябва да се раздели със своите илюзии: «Изборите за VIII обикновено народно събрание неочаквано поставиха Алека рязко, лице с лице, с живия Бай Ганя. От тая лична борба на автора с героя Алеко излезе надвит. И хвала на този безочлив герой — той надви физически (с помощта на джандармските шашки) оногова, който твърде скоро възтържествува нравствено над своя победител» (П. Славейков. Алеко Константинов. Спомени и бележки, с. XLVIII).

Фактите около свищовските избори са изяснени от Ал. Константинов в «писмото» (дописка без подпис) в «Знаме», 20. IX. 1894 г., и във фейлетона «По изборите в Свищов», «Знаме», 26. IX. 1894 г., който завършва с фразата: «Ето епоха, която ми дава неизчерпаем материал за «Бай Ганя». По техните текстове може да се проследи пътят, по който писателят стига до «Бай Ганьо прави избори» (завършен на 23 февруари 1895 г.).

Д-р Цветан Радославов — роден в Свищов (1863—1931). Завършил философия в Лайпциг. Преподавател по психология в

Софийския университет. Автор на популярната песен «Горда Стара планина» (1885 г.). В сборника «На Алеко» ЮТС — Свищов, с. 9, помества статията «Черти от характера на Алеко Константинов».

Куйрук (тур.) — опашка.

Кандисам (тур.) — скланям, съгласявам се.

«Да живей великият патриот!», «Долу гнусният тиранин!», «На бесилката Климента!», «Да живей Климент!» — Два лозунга на партизанската тълпа, свързващи в един възел две съдби на две силни личности. Едната от тях е некоронованият властелин на България Стефан Стамболов («великият патриот», «гнусният тиранин»), другата — митрополит Климент (писателят Васил Друмев).

В продължение на седем години Стамболов следи всяка стъпка на «мръсния чернокапец». Докладите и донесенията на полицейския му апарат се изпращат лично до него. Лично той определя какви мерки да се приложат към непокорния търновски митрополит (вж. Доклад на парламентарната анкетна комисия. София, 1895, с. 304, 306, 326, 328). Този митрополит създава на княза и на Стамболов трудности с неприятен за тях политически отзвук. Още в 1888 г. той отказва да спомене името на новоизбрания княз в молитвословията си, през 1889 г. отказва да го посрещне със свещенослужителите си в Търново. На 14 февруари, тъкмо на рождения ден на Фердинанд, вместо да упомене в словото си името му с благопожелания, той упреква него и «ония, които се наричат «патриоти», че «правят предателство, за което те заслужават народния гняв и народът не трябва да ги остави ненаказани». Тогава Стамболов нарежда на своите съпартизани да нахлуят в митрополията, да изземат кореспонденцията на Климент и да я изпратят лично до него, да го обявят за «низвергнат» и да го поставят под стража в Петропавловския манастир, а на търновския съд — да го осъди на смърт по чл. 66 от отоманския закон «за подстрекателство към бунт». Търновският прокурор отказва да изпълни заповедта и неговото място заема Ганьо Чолаков, възпитаник и ученик на митрополит Климент, когото той е издържал със свои средства да завърши юридически факултет в Русия.

Шифрованите депеши на Стамболов валят една след друга: «народа. . . трябва телеграфически да поиска от екзарха и правителството да се даде Климент под съд и накаже за развратния му и бунтовнически живот. . .» Но «народът», изглежда, не е изпълнил заповедта, както трябва, защото в телеграма «Окръжному управителю» Стамболов заплашва: «Правя виговор на вас и подведомствените вам органи, които са конвоирали Климента при съдението му, загдето са давали на публиката да му целува ръце и не са си изпълнили обязаността.»

Процесът на митрополита създава все по-големи трудности и Стамболов е принуден да го изпрати по-далеч от Търново, в Гложенския манастир, като «карането на Климента да стане нощно време и да стане тайно за избягване на някои демонстрации. . .» (депеша от Евксиноград).

След падането на Стамболов започва обратното шествие на митрополит Климент от Гложенския манастир към Ловеч, Търново, София, под овациите на същата тълпа, която вече не вика «**На бесилката Климента!**», а «**Да живей Климент!**»

Двубоят Стефан Стамболов — митрополит Климент се следи с вълнение от цялата страна. Алеко Константинов е потресен от моралното падение на възпитаника и ученика на търновския митрополит, който се превръща в обвинител и инквизитор на своя учител и благодетел. И той иска да увековечи в «Бай Ганьо» името Ганьо Чолаков.

Фаисчилък (тур.) — лихварство.

Никола Търновлията, Лулчо Докторов, Иваница Граматиков — представителите на опозицията са Алеко Константинов, д-р Ванков и Никола Константинов (вж. «По «изборите» в Свищов»).

Чева — няма, да не би.

Окръжната телеграма — официална телеграма на министър-председателя и изпълняващ длъжността министър на вътрешните работи д-р К. Стоилов до окръжните управители да се придържат строго в границите на закона при изпълнение на избирателните права.

Хеле Граматиков! Той горкият не е виждал още наши избори∾. . . па да извика само «Дръжте го!» — «Тази тълпа от неокачествими страшилища (един мой приятел с крайно зачудване ми каза: «Аз до днес не съм предполагал, че в нашия Свищов живеят такива страшни хора. . . »), вж. «По «изборите» в Свищов».

А ний с управителя кис-кис! ∾. . . демек онова писмо за свободата на изборите. . . — «На протеста на избирателите окръжният управител отговаря, че имал тайни инструкции тъй да действува. («Недей се учудва на тази негова наивна откровеност: той асла си е глупавичък»), дописка в «Знаме», бр. 9 от 20 септември 1894 г.

Мардалък (тур.) — отпадък, нещо за изхвърляне.

Муска (тур.) — сгъната книжка с молитви и заклинания.

Юч-кьошелии (тур.) — триъгълни.

Хъ бакалъм! (тур.) — ха да видим!

Катили (тур.) — престъпници.

Афионлия (тур.) — замаян от афион (опиум).

Чевре (тур.) — бродирана по кранщата кърпа.

Чалънъз бе, ченгенелер! (тур.) — свирете бе, цигани!

Артък (тур.) — вече, най-после.

Чомага (тур.) — сопа, тояга.

Бестиален (лат.) — зверски.

. . . от седем години днес се явявам на избор ∾ *Такива самопризнания се чуваха отвред.* — От 1886 г. пръв регент и фактически диктатор в България е Стефан Стамболов. По негово нареждане до изборните бюра се допускат само тия избиратели, които ще гласуват за правителството.

Не ме лязъм даяк еме (тур.) — що ми трябва да ям бой.

Тръпки побиха Граматикова. Мина му през ума 1876 година. Възкръснаха пред него башибозушките орди; името на Фазлъ паша се спря на устните му. — По време на Априлското въстание Алеко Константинов е ученик в габровската гимназия. Неговият съученик Никола Начов в «Спомен за Алеко Константинов», сп. «Листопад», г. VIII, кн. 5, 1927 г., пише: «. . . учителите ни бидоха арестувани и после закарани в Търново, на 11 май (празник «Св. Кирил и Методий») пристигна внезапно в Габрово Фъзлъ паша и войските му веднага окупираха цялата гимназия. Училищните настоятели ни настаниха по частни къщи и после с голям риск, страх и мъки едвам можахме да се разотидем по домовете си през това страшно време.»

Дивата орда от пияни изверги нахлу в двора на училището ∾ *Полицията почна своята роля. . .* — «То не бяха избори вчера; то беше едно бясно върлуване на една нарочно упоена тълпа от изверги, каквито никой път не са излизали с таквази разбойническа дързост, даже и в Стамболово време. . . околийският началник и няколко конни и пеши жандарми, които като бесни се хвърлиха в изборното място, заграбиха по-видните граждани и селяни и сетне пропъдиха всичките избиратели, като оставиха на мястото на изборите само върлуващата тълпа скандалисти» (цит. дописка).

В ушите му звънтяха думите на бай Ганя. . . ∾ *Аз в Белгия съм бил. . .* — на петото заседание на Нар. събрание м-р-председателят К. Стоилов в речта си по отговора на тронното слово заявил: «Защото, за мен, в нашата вътрешна политика и в нашата външна политика всякога е блещял пред очи примерът на Белгия. Аз съм считал, че България на Балканския п-в в своята вътрешна политика трябва да подражава Белгия като напредничава страна. Трябва да се подражава Белгия и във външната политика» (Дневници на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, 24 октомври 1894 г., кн. 1, С., 1895, с. 54—55).

След изборите в Свищов Алеко Константинов се завръща в София, покрусен от бруталността, с която новите властници потъпкват свободата и законността. Разсеяло се е «като дим обаянието от 18 май». За неговото състояние тогава си спомня година след убийството му Найчо Цанов в своето отворено писмо до К. Величков: «На 18-й септември през нощта аз се качих на парахода да се върна във Видин. Когато парахода се отдели от скелето и аз тръгнах да вляза в първий клас, в тъмния коридор се срещнах с едно лице, в което скоро познах личността на покойния Алеко Константинов. Той се връщаше от Свищов след поражението, което претърпя в изборите, тия избори, които вие имахте куража да защитите в народното събание; аз идех из Рахово с подробните сведения за позора в Бяла Слатина. Срещи, както виждате, много трогателни. Като разменихме няколко думи и впечатления помежду си, помня много хубаво, че Алеко се приближи до мене и взе една поза, каквато той обикновено земаше, когато имаше да изкаже някоя съвсем задушевна мисъл, и произнесе следните думи:

— Найчо бе, братко, ти могъл ли си да предполагаш на 18 май, че ще срещнем така скоро толкова разочарования?!

И досега тия думи звучат в ушите ми. Аз виждам и сега благия поглед на Алека; аз си припомнювам, че на очите му се показаха две сълзи. Той си отиваше за София през Лом. До тоя град ние постоянно говорехме за работите в България и можете да си представите колко тъжни мисли са разменени помежду ни на предказаната нощ» (в. «Народен лист», бр. 12, 19 април 1898 г.).

IV. БАЙ ГАНЬО ЖУРНАЛИСТ (с. 117)

Far niente (ит.) — безделие, леност.

Слеченки (чеш.) — госпожици.

Пак ли обърна с Матушката ∾ *Сега му е времето. Ще докараме руски вестници, водка. . .* ∾ *фабрика за квас. . .* — Бай Ганьо не е сигурен дали «сега му е времето». Народняшкото правителство не желае да избързва с възстановяването на отношенията между Русия и България. Така би признало, че водената дотогава външна политика е изцяло погрешна, от друга страна, би подсилило политическото влияние на русофилските групировки на Петко Каравелов и Драган Цанков.

Не си ли чул френците какво правят сега — Подписаното през 1891 г. руско-френско съглашение било затвърдено с новия договор от 1893 г. Развиват се руско-френските икономически отношения.

Да основем една банка! — В Русе през 1895 г. се основава «Българска търговска банка» с капиталите на Гешовци, Буровци, Губиделниковци, Ябълански и Тодор Тодоровци.

Башка (тур.) — отделно, настрана.

Ербап (тур.) — способен, годен.

За Русия «ще пущаме по едно нашата освободителка, братския руски народ». . . — намек за двуличната политика на правителството по отношение на Русия.

Тройствен съюз — Тройният съюз, коалиция на Германия, Австро-Унгария и Италия, е обявен още през 1882 г. Договорът за съюза на трите държави се подновява от 1887 до 1902 г. четири пъти. Той предвиждал и запазването на статуквото на Балканите.

Като кажа така ф. . . ф. . . фаталния, сякаш че ффащам някого за гушата — епитет от речника на Стамболовата преса: «Този фатален човек Каравелов, от когото произлязоха всичките нещастия за отечеството и пред къщата на когото стана убийството на Белчова, защо мърси с нечистите си крака още България?!» (в. «Свобода», бр. 482, 16 март 1891 г.). Същият вестник по-късно и за митрополит Климент: «фаталния чернокапец». Колкото до П. Каравелов, той месеци след падането на Стамболов е под строг затворнически режим в Черната джамия.

В праха на Августейшите Ви нозе ∾ Ваше Царско Височество народът ликува коленопреклонно. . . — Новоизпечените журналисти от «народната» партия не могат лесно да се освободят от традицията. Протоколният текст на обръщение към княза е узаконен вече от стамболовистите:

«Ваше Царско Височество. . . честит се считам да поднеса пред стъпките на Господаря най-верноподаническите чувства и преданост, които жителите на столицата питаят към своя Господар. Кмет: Д. Петков» (в. «Свобода», бр. 590, 5 август 1891 г.).

«Като Ви поздравявам с Новата година, най-покорно моля Вашето Височайше благоволение да ми позволите да поднеса пред стъпките Ви моите верноподанически благопожелания. . . Тези мои благопожелания и уверения ги слагам пред Престола на Ваше Царско Височество като залог за верност и преданост.

Живей, княже, за щастието на народа! Ваш верен и покорен поданик.

Председател на народното събрание: Славков.»

Отговорът на височеството: «Твърде съм чувствителен от верноподаническите ви думи.»

Вер селям (тур.) — много ѝ здраве.

Fin de siècle (фр.) — края на века (т. е. на XIX век).

Tempora mutantur (лат.) — времената се менят.

Сарѣ—Чизмели Мехмедаа — отговорните редактори са лицата, които лежат в затвора, когато вестникът получи присъда. Отговорните редактори обикновено са подставени лица, фиктивни имена. В случая Сарѣ—Чизмели Мехмедаа означава: Мехмед ага с жълтите чизми.

«България за нас» — По времето на Стамболов в България се основават «патриотични дружинки» и комитети «България за себе си». Тук Алеко Константинов променя наименованието в «България за нас».

ОТДЕЛНИ ТВОРБИ С ОБРАЗА НА БАЙ ГАНЬО

Както се вижда от авторската дата под текста, Алеко Константинов е завършил работата си над книгата «Бай Ганьо» на 17 март 1895 г. Образът на Бай Ганьо обаче е продължил да живее в неговото съзнание и след тази дата. Двадесетина дена по-късно писателят създава и публикува като подлистник във в. «Знаме» нова творба «Бай Ганьо в двореца» (с дата под текста «София, 5 априлий 1895 г.). В началото на май той написва за юбилейния сборник на сухиндолското читалище «Трезвеност» своето разказче «Дружество «Въздържание», където освен Бай Ганьо срещаме и други познати герои от неговото обкръжение: Танас Дочоолу и Данко Харсъзина (разказчето е публикувано през следващата година с дата под текста «София, 12 май 1895 г.»). На 15 юли във в. «Знаме» се появява нова творба — «Бай Ганьо в депутацията» (с дата София, 1 юлий 1895 г.). В началото на ноември отново във в. «Знаме» Алеко публикува «Бай Ганьо и опозиция — ама де-де!» (с дата София, 30 октомврий 1895 г.). Той продължава да създава творби с образа на Бай Ганьо и през следващата година. Известно е например, че в началото на април 1896 г. на една вечеринка в «Славянска беседа» прочел фейлетона си «Нравствените принципи на Бай Ганя», останал за съжаление непубликуван (ръкописа Алеко изпратил на своя приятел Найчо Цанов в писмото си от 12 април 1896 г., но и до този момент той не е намерен). След убийството на писателя между неговите книжа бил намерен още един фейлетон — «Из кореспонденцията на Бай Ганьо Балкански» (публикуван посмъртно във в. «Знаме», бр. 15—16 от 18 и 21 юни 1897 г.).

Някои от тези творби са тясно свързани с книгата «Бай Ганьо» и може да се разглеждат като своеобразно нейно продължение (например първото писмо от «Из кореспонденцията на Бай Ганьо Балкански»). Ние обаче не знаем дали те щяха да бъдат включени в нея при евентуално второ издание. Фактът, че Алеко не е поместил в първото издание «Писмо от Бай Ганя до Константина Величкова», публикувано още на 29 окт. 1894 г. във в. «Знаме», ни навежда на мисълта, че не всяка творба с образа на Бай Ганьо би намерила място в книгата «Бай Ганьо». Както справедливо забелязва Пенчо

Славейков, в последните творби, появили се след публикуването на книгата, се съдържат съществени различия: в тях «анекдотичният маниер на писане е оставен настрана и изстъпват наяве домогванията на писателя по-дълбоко да проникне в душата на своя херой, да му даде по-ясно осветление» (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, с. XLV). Пак според Пенчо Славейков, когато Алеко видял в цялост отпечатано своето произведение (т. е. като отделна книга), той осъзнал неговите художествени слабости и скроил плана за неговото коренно преработване, но не му било съдено да го изпълни; в паметта на някои от другарите му останал неясен спомен за тоя план, а в ръкописите на писателя — незначителни откъслеци и бележки, «които не дават никакво определено понятие за целостта на тоя план» (пак там, с. XLV—XLVI).

Съобразявайки се с всичко това, първият редактор на Алековите съчинения Пенчо Славейков е напечатал «Бай Ганьо» според отделното издание на книгата от 1895 г., а останалите творби, в които се среща образът на Бай Ганьо, е отнесъл към фейлетоните или очерките и разказите («Писмо от Бай Ганя до Константина Величкова», «Бай Ганьо в двореца», «Бай Ганьо в депутацията», «Бай Ганьо и опозиция — ама де-де!», «Из кореспонденцията на Бай Ганьо Балкански» — към фейлетоните, а «Дружество «Въздържание» — към раздела «Очерки и разкази»). «Бай Ганьо» продължава да се печата точно в този вид и обем, в който е издаден от автора като отделна книга и по-късно: във второто издание на П. В. Спасов от 1917 г., в изданието от «Походна войнишка библиотека» от същата година, в следващото издание на П. В. Спасов от 1919 г. За пръв път творбите с образа на Бай Ганьо са присъединени към «Бай Ганьо» от Б. Цонев във второто издание на Алековите съчинения от 1921—1922 г. (но не всички — разказчето «Дружество «Въздържание» е отнесено към раздела «Очерки»). Идеята на Б. Цонев не била веднага възприета. В третото издание на Алековите съчинения под редакцията на Николай Фол от 1927 г. «Бай Ганьо» отново е възпроизведен според авторовото издание от 1895 г., а отделните творби с образа на Бай Ганьо са отнесени към раздела «Фейлетони и разкази». Други редактори обаче започват да присъединяват творбите с образа на Бай Ганьо или част от тях към текста на «Бай Ганьо», без да правят каквото и да било разграничение (например в изданията на Т. Ф. Чипев от 1929 г., на Министерството на нар. просвета от 1930 г., на «Казанлъшка долина» от 1936 г. са прибавени «Бай Ганьо в двореца», «Бай Ганьо в депутацията» и «Бай Ганьо и опозиция — ама де-де!»). Понякога освен посочените творби се добавят «Писмо от Бай Ганя до Константина Величкова» и «Из кореспонденцията на Бай Ганя Балкански»

(в изданията на Л. Стоянов от 1937 г., В. Каратеодоров от 1939 г. и др.), а пък Г. Цанев отнася към текста на «Бай Ганьо» и разказчето «Дружество «Въздържание» с променено заглавие «Бай Ганьо основава въздържателно дружество» (в отделното издание на книгата от 1936 г.). Постепенно този подход печели привърженици и въпросните шест творби се присъединяват без каквито и да било уговорки като отделни глави към текста на «Бай Ганьо», като понякога дори се включват в Алековата номерация (например в изданията под редакцията на Г. Константинов от 1943, 1944 и 1946 г.).

Подобно механично присъединяване на творбите, свързани с името на Бай Ганьо, към текста на «Бай Ганьо» е неоправдано. Но, от друга страна, неправилно би било тези творби да се отнесат към фейлетоните или разказите, защото са тясно свързани с книгата (не само чрез образа на главния герой!). Ето защо в настоящото издание сметнахме за уместно да ги обособим в самостоятелен раздел.

ПИСМО ОТ БАЙ ГАНЯ ДО КОНСТАНТИНА ВЕЛИЧКОВА (с. 128) — «Знаме», бр. 20, 29 октомври 1894 г. Под писмото: София, 28 октомврий 1894 г. Подпис: Твой Ганьо Балкански.

Бай Величков! — Константин Величков Петков (1855—1907). Роден в гр. Пазарджик. Писател и обществен деятел. През Априлското въстание е арестуван и прекарва около четири месеца в турските затвори. След събитията около детронирането на Батенберг и контрапреврата от 9 август 1886 г. е в доброволна емиграция — протест срещу режима на Стамболов. Заради неговото «самоволно изгнание», което продължава 8 години, бил обвиняван в бягство (такъв смисъл имат ироничните подмятания във фейлетона на Ал. Константинов). От Италия в 1889 г. отива в Цариград и работи 3 години в Екзархията. Бил е и на остров Халки (1893), където живее между рибарите, работи усилено, рисува картини. «Никога не съм се намирал така нищий, както сега и почти нямам отде да очаквам нищо» — пише той от Халки до М. Маджаров. А в писмо до Д. Юруков: «Боря се с двама неприятели: болестта и мизерията.»

Бобчев — Стефан Бобчев (1853—1940). Виден деятел на народната партия, директор на правосъдието в Източна Румелия, министър на народното просвещение и професор по история на българското право в Софийския университет. Известен славянофил от старата школа. Алеко Константинов сътрудничи в сп. «Българска сбирка», редактирано от С. С. Бобчев и М. Маджаров.

Маджаров — Михаил Маджаров (1854—1954). Роден в Копривщица. Един от водачите на съединистката партия, член на

Поястоянния комитет и директор на финансите в Източна Румелия. Бил е много пъти министър и дълго време дипломат.

. . . току се изтърси наготово на най-топлото място — завърнал се в България, К. Величков е избран за народен представител и почти веднага става министър в кабинета на К. Стоилов.

. . . да те похваля за онзиденшната ти реч ∾ Хич толкова хиляди избиратели да не земат да разкъсат двайсет души жандарми. . . ∾ Колко къщи сирачета. . . — В речта си в Народното събрание на 24 октомври 1894 г., отговаряйки на нападките на опозицията за беззаконията и насилията по време на изборите в Свищов, К. Величков казал: «За честта на свищовчани, за честта на свищовските избиратели, желателно е да не излезе истина това, което се казва, да не им се хвърли такова петно, че са били 5000 души и че 20 души стражари са ги спрели да не могат да упражнят избирателното си право. По-добре е било доблестно да се разправят със стражарите» (Дневници на VIII обикновено народно събрание, I редовна сесия, кн. I, София, 1895, стр. 76).

Страхливци! — в. «Знаме», бр. 20 от 29 октомври 1894 г., в отговор на речта на К. Величков е отпечатана следната телеграма на свищовските избиратели: «Вярвайки, че силата на законите стои по-горе от онази на мускулите, ние предпочетохме на 11 септември да се поставим под защита на законите, отколкото да се възползуваме от юмручното право. Но като виждаме, че последнето се препоръчва от светата ограда на Народното събрание, то благодарим, че ясно разбирате значението на думите свобода и законност.»

Пак в «Знаме», бр. 21 от 31 октомври 1894 г., е отпечатана уводна статия по повод на същата реч: «Българските граждани имат право да очакват по-хуманни чувства от «симпатичний» министър на общите сгради. Свищовските избиратели имат право да очакват по-друга защита за потъпканите техни права.»

Немуевремисти — вж. бележката в «Бай Ганьо и опозиция — ама де-де!»

. . . законче да се попръскват обществените сгради с гюлово масло — в кабинета на К. Стоилов К. Величков е министър на обществените сгради и съобщенията.

БАЙ ГАНЬО В ДВОРЕЦА (с. 131), «Знаме», г. I, бр. 61, 6 април 1895 г. с дата: София, 5 априлий 1895 год.

Тахтаба (тур.) — дървеница.

Ръка целувахте ли пак? — Поканените на прием при «господаря» (Фердинанд) обикновено му целували ръка. Алеко Константинов неведнъж се възмущава от това унижение на хората.

В една информация на «Знаме» (г. I, 1894, бр. 91) за българската депутация в Русия четем следното: «. . . Депутацията останала поразена, че Николай II не позволявал да му целуват ръка. Това съставлява такова различие с порядките, съществуващи при нашия двореп, че направило на депутацията най-живо впечатление. . . »

Че като се урнахме, брате мой, надолу. . . — В спомените си «Алеко Константинов в семейна и роднинска среда», София, 1939 г., с. 20 («Прием и бал в двореца»), Екатерина проф. Ем. Иванова разказва за особения интерес на Ал. Константинов към случки и приключения при дворцови приеми. Той я разпитва «малко иронически» и сам ѝ разправя някои истории: «Когато се качваш из стълбата [на двореца], ще видиш наредени от двете страни лакеите. Върви смело нагоре. Те ще ти се покланят ниско, но ти не мърдай. Да не направиш като, храни боже, мадам N.N., която, докато се качи горе, коджа зор видяла, като се покланяла и тя на всеки един от лакеите.»

След бала Алеко идва със сестра си Веселина да чуе някои «пресни новини из висшия кръг».

Докопах хайверя — Ама такова. . . имаше ли да се яде черхайвер с лъжица? — интересуваше се Алеко.

— О, много беше, но пък блъсканица ужасна! Вуйчо ти [проф. Ем. Иванов, тогава главен инспектор в Министерството на народното просвещение] тъкмо искаше да го опита, когато някой силно го бутна за ръката, че си поряза устната. Това го разсърди, искаше да се оттегли, но в това време хвърчеше един келнер с чаши, пълни с шампанско, пресрещнаха се и всичко се изплиска върху моята рокля.

— О, какъв грабеж беше то във време на котилиона! — продължих аз. — Моят вежлив французин отначало се стесняваше, но като разбра, види се, че у нас тъй му е обичаят, тичаше и той да грабне каквото можеше, щом се появиха подаръците. Я ги вижте тези разбити трофеи. . . — Българийка — заключи Алеко, като гледаше безглавото тяло на едно арапче, също придобито с кървава пот на бойното поле. —Без бой не може, вред ще си покажем патриотщината. . . » (Екатерина проф. Ем. Иванова, цит. спомени)

Ст. Аргиров в предговора си към «Български дневник» на К. Иречек пише: «За приказ беше първият придворен бал на януари 1880 г. Гостите «ометоха» буфета с баснословна бързина.»

Преди да напише «Бай Ганьо в двореца», Алеко Константинов прави сатиричен стихотворен етюд «Гунчо наш е по-практичен» на същата тема. Отпечатан е в «Прогрес», бр. 21, 10 юни 1894 г.

ГУНЧО НАШ Е ПО-ПРАКТИЧЕН...

Той набързо се съблече,
поизми се и навлече
декорацията, фрака,
ръкавиците и клака...
— — — — — — — — — —
Спря файтона под балкона,
слезе, даде си балтона,
спря се долу и не рачи
чак в салона да се качи.
Скромен е и се срамува:
гледа той, че заминува
кака Цона от Златарци,
кака Цена от Войнарци,
в деколтета полуголи,
с диаманти се наболи,
с ръкавици, с гривни злати,
с рокли дълги, опашати
— — — — — — — — — —
Сбрани няколко младежи
невъзпитани, невежи,
ту се мушкат, ту се тикат,
ту си шепнат, ту си викат:
— «Бре кои са тези феи,
тез Венери, тез Психеи,
тъй изящни, толкоз млади,
толкоз хубави отзади?»...
— — — — — — — — — —
И кат вижда тези дами,
нашият герой се срами
и не смее, и не рачи
чак в салона да се качи.
Той към танци й апатичен,
Гунчо наш е по-практичен:
в коридора той се вглежда —
вижда, маса се нарежда
със закуски, с питиета,
пирамиди от шишета.
Той ще събере компания
и с шампания,
и с закуски
ще се налюлей по руски...

ДРУЖЕСТВО «ВЪЗДЪРЖАНИЕ» (с. 134) — Юбилеен сборник на сухиндолското читалище «Трезвеност», с. Мусина, 1896 г., с. 155—159. Дата: София, 12 май 1895 г.

Коджа (тур.) — доста много.

Кусур (тур.) — недостатък.

Сарахошин (тур.) — пияница.

БАЙ ГАНЬО В ДЕПУТАЦИЯТА (с. 138) — «Знаме», г. I, бр. 88, 15 юли 1895 г. с дата: София, 1 юлий 1895 год.

След смъртта на руския император Александър III Фердинанд и правителството на народната партия преценили, че възстановяването на отношенията с Русия не може повече да се отлага, че е настанал моментът да се направят първите стъпки за помирение. През юни 1895 г. заминава делегация (депутация) да положи венец на гроба на починалия император. Начело на делегацията е митрополит Климент. В състава ѝ влизат архимандрит Василий, Т. Тодоров, д-р Д. Моллов, д-р П. Минчевич, Ив. Вазов, Ив. Ст. Гешев и П. Наботков. Тя била приета от министъра на външните работи Ал. Б. Лобанов и от император Николай II. В резултат на водените преговори била намерена основа за помирение с Русия.

С акта на миропомазването на престолонаследника по православен обред (2 февруари 1896 г.) отношенията между Русия и България официално са възстановени.

Според Ал. Константинов «Россия със своята прибързана постъпка претърпява значителна морална загуба». В писмото си до Алекси Филипов от 7 февруари 1896 г. той се възмущава: «След десетгодишна борба, когато почти виждахме началото на края, когато Россия взе такова явно надмощие в решаването на общите политически въпроси, когато тронът на Фердинанда беше се вече окончателно разклатил и оставаше само едно последно текме, за да не остане ни прах от него — в такъв един момент ритват с презрение българския народ, плюят на неговите чувства, обръщат гръб на всички приятели на Россия и подават ръка на сподвижниците на Австрия.

...человека с окладистой русской бородой (рус.) — човека с гъста, широка брада. Става дума за д-р Д. Моллов. Характеристиките на руски език са взети от руските вестници, където са предадени срещите и разговорите с българските делегати.

...похож на французика... (рус.) — прилича на французин, много свободно, без задръжки говори на френски. (По всяка вероятност д-р П. Минчевич. Него репортьорите вземат за френски възпитаник — вж. в. «Народни права», бр. 39, 1895 г.).

...известный болгарский дипломат (рус.) — Известният български дипломат е Ив. Ст. Гешев, преди Освобождението и по времето на Стамболов търговец в Пловдив («филибелийски сапунджия»).

Цинцинат — римлянин, известен с простотата и строгостта на нравите. Когато бил избран за консул, ликторите, които му носели тази вест, го намерили да оре нивата си.

Девет години... ∞ И заплака бай Ганьо. — Дипломатическите отношения между Русия и България били прекъснати в продължение на девет години.

Избиток (рус. избыток) — излишък, изобилие.

Яптърдисали (тур.) — поръчали да направят.

Не тъй бакър-сребро... ∞ ...не е шега, злато — в. «Московские ведомости» съобщава, че българските емигранти положили на гроба на Александър III сребърен венец с надпис «Царю-покровителю — от дълбоко признателните българи». Венецът на българските градинари от Одеса също е сребърен. Венецът на депутацията обаче е от злато. *«Хем чисто, не така...»*

...движение някакво македонско ∞ намирате ли, че това движение е своевременно? — На 29 юни 1895 г. Върховният македон-

ски комитет прехвърлил свои чети в Македония, където водят сражения с турски войскови части.

Чапкънска работа — лудешка работа, работа на безделници, немирници.

. . . има един ферман от 1870 г. — В разговор със сътрудник на в. «Новое время» водачът на делегацията митрополит Климент декларира: «Българското правителство не е никак причастно. Спокойствието ще бъде веднага възстановено, ако портата изпълни фермана от 1870 г. относително българските владици в Македония, върху което понастоящем стават преговори между българското и турското правителство» (в. «Съгласие», независим либерален орган, бр. 6(56), 1 юлий 1895 г.).

Влиза кореспондент. ∾ Драгана Цанкова познаваш ли? — Присъствието на българската делегация в Петербург след деветгодишно прекъсване на всички контакти предизвиква оживление в руския печат. Журналистите следят всяка стъпка на делегатите, правят информации за техните срещи и разговори, печатат интервюта с тях.

В «Алеко Константинов. Съчинения», кн. 1, 1901, стр. 81, под фейлетона П. Славейков слага бележка: «В тогавашните руски вестници се появиха ред отчети на разни кореспонденти, имали разговор с някои от членовете на тази депутация, които разговори показват, че на господа депутатите не им била дип мила истината» (к. н.).

Руските думи «соклади стой бородой» и пр. са заети из кореспонденциите, за които бе дума по-горе, и са характерни за всяко отделно лице от депутацията. Извадки из тези кореспонденции, които очевидно са послужили на Алека непосредствено като материал за този фейлетон (к. н.), в резюме са печатани в «Знаме», г. I, 1895, 84 брой.

Фейлетонът на Алеко Константинов е пародия на интервютата в руския печат, с ироничен подтекст по отношение на кореспондентите «от важни вестници», които разнасят по целия свят думите на Бай Ганьо (на делегатите) като «оракулско предсказание». На много места авторът използува средствата на репортьора, а някои от характеристиките, епитетите и репликите са взети от вестниците. Както е и в руските интервюта, героят на фейлетона отнема думата на кореспондента и насочва разговора срещу Драган Цанков («Драгана Цанкова познаваш ли?»)

БАЙ ГАНЬО И ОПОЗИЦИЯ — АМА ДЕ-ДЕ! (с. 141) — «Знаме», бр. 20 от 2 ноември 1895 г.

До господина редактора на в. «Не му е времето». — Така

е преименуван от Алеко Константинов в. «Прогрес» (еженеделен обществен вестник. Излиза всяка събота. Редактори и издатели Богдан Величков, Велчо Т. Велчев и Рачо П. Косев).

По времето на Стамболовия режим вестникът е орган на обединената опозиция, списван от В. Т. Велчев, Г. Баламезов и К. Величков. Макар и в изгнание К. Величков сътрудничи на «Прогрес». След падането на Стамболов вестникът става орган на прогресивно-либералната партия, която активно подкрепя правителството на Константин Стоилов и критикува Драган Цанков и Петко Каравелов.

Преди Съединението на Източна Румелия с Княжество България редакторите на «Прогрес» са привърженици на консервативната, «народната», «съединистката» партия. През 1884 г., след победата на тяхната партия, Константин Величков става директор на просветата. Съединистите водели изборната борба под лозунга за съединение на Северна и Южна България. Щом спечелили изборите, съобразявайки се с постановленията на Берлинския договор, те заявили, че «не му било дошло още времето» за съединение. Оттам и прозвището «лъжесъединисти» и «немуевремисти».

Кьорпе (тур.) — добиче-сукалче, младо, зелено.

Аджамия (тур.) — неопитен, глупав, който не разбира.

Ниет (тур.) — намерение.

Народната — народняшката партия, която била на власт.

Гьоз-гьоре (тур.) — явно, открито.

Чапкънлък (тур.) — разврат.

Докундисвам (тур.) — докачам, посягам.

Джендемтепе, Небеттепе — хълмове над Пловдив.

Хамам (тур.) — стара турска баня.

Акънтия (тур.) — на провала, на разсипия.

Орталъка (тур.) — много свят, много хора.

. . . когато толкова железници ще се правят, толкова дружества ще се калъпят — При управлението на народната (народняшката) партия (1894—1899) железопътната мрежа се увеличила от 479 на 1002 км. През 1895 г. изникнали рекорден брой акционерни дружества — 17, с капитал 11 286 000 лв.

Башка тюрлия (тур.) — по-иначе.

. . . дали не са я прекалили с ломчаните? Чувам — ранени, убити. — На 29 октомври 1895 г. в Лом е свикан митинг против фалшификациите в допълнителните избори от 22 януари. Протестният митинг е окървавен от полицията. От гражданите на Лом е изпратена следната телеграма до Народното събрание: «Бяхме свикани този ден на митинг в гр. Лом. В зори още полицията тури

градът в обсада. Околовръст стражарска цеп, по улиците въоръжени патрули, всичките входове и шосета завзети от стража: идущите от селата посрещнати с бой, жестоко избити и повърнати назад. . . При това митинга стана. . . Без да обръщаме на това внимание спокойно и тихо започнахме подписванието протеста до народното събрание, с който се иска касиранието Щърбанова. В този момент полицията начело с началника Михайлова и пристава Капитанов ни налете с голи сабли и камшици. Редко остана някой небит, мнозина ранени и стъпкани от конете. С два вистрела пристава Капитанов простре на земята селянина Кръсто Петков от с. Тополовец. Жертвата бере душа. Косто Живков от с. Орсоя ранен с куршум в кракът.»

. . . на оногова ръцете отрязаха. . . — На 3 юли 1895 г., когато излизал от «Юнион клуб», в центъра на София, пред очите на полицията, бил нападнат сваленият от власт Стамболов. От нанесените удари с ятагани и ножове по главата и ръцете Стефан Стамболов починал. За да спрат кръвоизлиянието, лекарите му ампутирали ръцете.

ИЗ КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА НА БАЙ ГАНЬО БАЛКАНСКИ (с. 144) — «Знаме», бр. 15—16 от 18 юни и 21 юни 1897 г.

Фейлетонът е намерен след убийството на Алеко Константинов в неговите книжа.

Аз съм същият, Бодков. . . — вж. «Бай Ганьо на гости».

. . . където подаряват общинските гори, острови и градини на своя Височайши Любимец. — Опозиционните вестници всъщност много смело и твърде често се «докосват. . . до Девствената и Свещена Особа» на княза и коментират с възмущение случаите на обсебване на общински и частни имоти. В. «Знаме», бр. 15, 1896 г., иронизира алчността на Фердинанд: «едно от доказателствата на любовта на княза към нашата земя. . . това са многото факти на завоюване на земи и недвижими имоти. . . всички са «харизми». . . Не е пренебрегнат и първобитният способ за придобиване собственост — окупацията». По този начин бил «завладян» някакъв остров на Марица — «Мечкюр». Пред Народното събрание Никола Габровски, депутат от социалдемократическата партия, изнася, че стамболовисткият кмет П. Славков подарил на княз Фердинанд Хисаря-Царевец.

. . . нашето доскоро диво отечество се покрива с разкошни дворци и вили. . . — построяването на дворци и вили, непрекъснатото им преустройство, поддръжката на парковете и градините към тях, на княжеските конюшни изискват много средства и предизвикват възмущението както на печата, така и на Народното събрание.

Народният представител Никола Христов Габровски, деец на революционното българско работническо движение и един от първите български социалисти, в речта си пред втората сесия на Народното събрание осъжда това разхищение на народни средства: «Господа представители! Със съжаление трябва да изповядаме, че от девет години насам, у нас всичко се прави за поддържане блясъка на двореца и престижа на неговия владетел за сметка и във вреда на народните интереси. Ако вземем да разгледаме бюджетите от девет години насам, ще намерим, че всяка година са били отпущани пари за разширочаване и мобилиране на двореца; за правене на нови палати било в Русе, било Варна, било както сега Пловдив или най-после тука. С една реч ние въздигаме дворци, когато нашето бедно население живее в колиби. . . Така щото в разстояние на девет години ний сме дали повече от 25.000.000 лева за поддържание на царския дом и неговия владетел» (Дневници на VIII обикновено народно събрание, Втора сесия, София, 1896, с. 498).

. . . да ходи цял полк из гората и да лаят като кучета. . . ∾ назначиха ме вестовой. . . — опозиционният печат изнася случаи на безогледно използуване на войниците и на нечовешко отношение към тях. Съобщава се напр. как цяла рота била изпратена от командира си да бере малини за семейството му и била наказана, защото не чистила дръжките на малините от бодлите. Някои вестовои (денщици) вършели домакинска работа, гледали офицерските деца и ги носели на гръб. Отвращение от офицерските своеволия и жестокости се чете и в сатиричното стихотворение «Ей, госпожо!. . .» (Проза в стихове) на Алеко Константинов, отпечатано във в. «Прогрес», бр. 25 от 10 юни 1894 г.:

Вестовоя се изправил,
без да мигне.
Госпожата, дребна, ниска,
да го зашлеви поиска
и не може да го стигне.

Тя се още повеч сърди
и му вика:
«Наведи се бре, магаре!» —
и нанася му удàри
и го мушка, и го тика:
— — — — — —
Ей госпожо, съвземи се
и потрай!

Тоз войник не е изпратен,
за да бъде злобно платен,
а да пази родний край! . .

. . . *министър, ансамбъл, Бокъл—Мокъл* — Алеко Константинов пише в творбите си министр, ансамбл, Бокл. Той не е съгласен и с други правила на правописната реформа, изработена от филологическата комисия при Министерството на народното просвещение.

* * *

Фейлетонът «Из кореспонденцията на бай Ганьо Балкански» е намерен в ръкописите на Алеко Константинов след неговото убийство и е отпечатан във в. «Знаме», 18 и 21 юни 1897 г. В «Спомени и бележки», стр. XLVI, Пенчо Славейков съобщава, че е съществувал и друг фейлетон, който не бил открит в книжата му: «Едни от тези бележки бяха печатани, след смъртта на писателя, под надслов: Кореспонденцията на Бай Ганя; други — Нравствените принципи на Бай Ганя — четени на една студентска вечеринка са изгубени незнайно кога и где.» Алеко Константинов изпраща на Найчо Цанов откъса, който е чел на вечеринката, и изказва задоволство от неговото въздействие: «Нравствените принципи на бай Ганя» произведоха фурор на студентческата вечеринка в «Славянска беседа» и по антрефилето в «Мир» види се, че е много жегнало народните подлеци» (писмо до Найчо Цанов от 12 април 1896 г.).

Привържениците на народняшката партия наистина са засегнати и реагират веднага в своя орган. В «Мир», бр. 230 от 9 април 1896 г., Вътрешен отдел, стр. 3, е отпечатана следната бележка: «В неделя вечер биде даден един концерт от господа студентите при Висшето училище в полза на библиотеката им. . . Ако да не беше партизанския отпечатък на тоя концерт, с малки изключения той щеше да излезе твърде сполучлив. . . Може би някои ще си помислят, че говорим като заинтересовани; но и ние бихме желали да ни се кажеше какво търсеха «Нравствените принципи на Бай Ганя» или по-добре казано личните дертове на г-н Алеко Константинов в един сериозен концерт, какъвто с право трябваше да очакваме от господа студентите; толкоз повече че той се даваше с благородна цел. Ако е била работата да се бичуват някои наши обществени и политически нрави, то нека ни бъде позволено да кажем, че това си имаше най-малко мястото в «Славянската беседа», гдето хората очакват съвсем друго нещо, а не лични възгледи от партизански колорит.»

За «Нравствените принципи на Бай Ганьо Балкански» става дума и в обръщението на комитета за увековечаване паметта на Алеко Константинов. Там се споменават «две писма на Бай Ганьо Балкански», четени в «Славянска беседа», и се умоляват «онези господа, у които би се намерили тие две писма, да имат добрината и ги изпратят, колкото е възможно по-скоро, до председателя на комитета Хр. В. Филипова». . . «защото с тях са свързани последующи писма, които не могат да не изгубят част от значението си без първите. . . » (в. «Народен лист», бр. 5, 1 март 1898 г.).

ФЕЙЛЕТОНИ

През 1901 г. в увода към първото издание на съчиненията на Алеко Константинов Пенчо Славейков прави образна и същевременно доста точна характеристика на фейлетона като жанр. «Името фейлетон — пише той — не е просто техническо име: то е в тясна връзка със съдържанието и стила на ония литературни произведения, които се означават с него. От всички видове литературни произведения фейлетонът е най-тясно свързан със съвременността, с живота на деня, чийто образ той славя и удържа тъй вярно, като фотографно стъкло. Тази моментна фотография на живота се превръща изведнъж на фейлетон, щом фотографът застане зад нея и капризно, по прищявка на настроението си, почне да прави своите чисто субективни коментарии, толкоз по-интересни, колкото индивидуалитетът на самия коментатор изпъква налице и ни заставя да виждаме живота в рамки, каквито той му туря, в осветление, каквото той хвърля над него. Лош фейлетонист е онзи, който се домогва да бъде обективен. Фейлетонистът е лирически поет, чието изходно гледище за живота е а з. Ако има разлика между фейлетониста и лирическия поет, тя е чисто външна, наглед. Лирическият поет говори всякога пряко; фейлетонистът, освен че заобикаля, туря още и маска на лицето си, маска, която, вместо да пречи на говора му, спомага още повече тоя говор да бъде непринуден. Може ли фейлетонистът да тури сгодно и удържи маската на лицето си — успехът му пред онези, които се вслушват в говора му, е сигурен» (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, с. LVII).

Ръководен от тези съображения, Пенчо Славейков определя като фейлетони 60 произведения на Алеко Константинов (в това число шестте творби с образа на Бай Ганьо, за които стана дума, и седемте Алекови пътеписа). Вторият редактор на Алековите съчинения Б. Цонев свежда броя на фейлетоните до 30: седемте пътеписа той обособява като самостоятелен раздел «Пътни бележки от

България», други десет творби отнася към раздела «Очерки», шест — към раздела «Разкази и хуморески», а пет към «Бай Ганьо» (виж тук, с. 342). Подобни колебания се срещат в издателската практика и по-късно: например според изданието на «Хемус» под редакцията на Г. Константинов от 1942—1945 г. фейлетоните са 33, а според изданието на «Български писател» под редакцията на Т. Тихов и Л. Кацкова от 1957 г. (преиздадено през 1970 и 1974 г.) — 44; в четиритомното издание на Алековите събрани съчинения от 1980—1981 г. под редакцията на Ил. Тодоров, П. Пондев и Т. Тихов техният брой е 46 (без да влизат в това число десетте ранни фейлетона от сп. «Братски труд» и в. «Заговезни» и трите фейлетона от в. «Знаме», отнесени към раздела «Dubia»). Тези колебания се дължат до голяма степен на обстоятелството, че жанровите форми у Алеко Константинов не са изкристализирали в своя чист, класически вид. Наистина понякога е много трудно, почти невъзможно да се посочи границата между фейлетона и разказа или между пътеписа и фейлетона, а дори между разказа и пътеписа; известни трудности възникват и при разграничаването на статиите от фейлетоните (например творбата «По повод на една книжка» би могла да се отнесе с еднакви основания както към статиите, така и към фейлетоните).

Тук ние приемаме като фейлетони — с цялата условност, за която стана дума — 44 творби. Трябва обаче да се има предвид, че това не са всичките Алекови фейлетони. Освен ранните опити от ръкописното списание «Братски труд» («Пак литературен вечер», «Кое-что» и «Сирни заговезни») сме изоставили и няколкото фейлетона от хумористичния в. «Заговезни» («Бъдещата велика война през 1892 г.», «Изменения и допълнения към устава на «Беседата», напечатан във в. «Заговезни», бр. 1, година I», «Вътрешен отдел», «Към моите събратия аристократи» и др.); не сме включили също и трите фейлетона от в. «Знаме» («Долу Стамболов! Да живее стамболовщината!», «По фауната на България» и «Какво да правим разевреите?»), които в четиритомното издание бяха поместени в раздела «Dubia». Както вече беше изтъкнато, настоящото издание има за цел да представи само най-значителните Алекови творби — онези, чрез които той живее в съзнанието на потомството.

Фейлетоните се печатат в хронологичен ред, според датите на първите им публикации, близки като правило до датите на създаването им. Изключение е направено единствено за останалия непубликуван приживе на Алеко четвърти фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали», който поместваме непосредствено след останалите три — за да не се наруши относителната цялост и завършеност на цикъла.

ПО «ИЗБОРИТЕ» В СВИЩОВ (с. 153) — «Знаме», г. I, бр. 11 от 26 септември 1894 г., с подпис: Алеко Константинов.

Алеко Константинов е написал първия си фейлетон, за да разкрие машинациите на управляващата консервативна партия по време на изборите за VIII обикновено народно събрание и по-специално при подготовката и провеждането на изборите в родния му град Свищов, където той се е кандидатирал за народен представител. Свищовските избори от 11 септември 1894 г. са художествено пресъздадени в известния очерк на Алеко Константинов «Бай Ганьо прави избори».

Стоилов — Константин Стоилов (1853—1901), известен държавен и политически деец, един от водачите на консервативната партия, играла важна роля в политическия живот на България.

. . . *беззаконните «морални влияния»* — намек за едно изказване на К. Стоилов, направено по време на обиколката му из страната във връзка с предстоящите избори за VIII обикновено народно събрание. В отговор на оплакванията на населението от действията на някои административни служители той заявил, че чиновниците са политически лица и като такива имат право да оказват своето м о р а л н о в л и я н и е върху гражданите. Тези негови думи предизвикват буря от негодувание в опозиционния печат. Както проличава по-късно, това морално влияние на практика означавало груб произвол и насилие.

Саръяр — днес с. Хаджидимитрово (бивша Свищовска околия).

Това го опитахме цели осем години — намек за диктатурата на Ст. Стамболов, продължила от 20 август 1887 до 18 май 1894 г.

«Клуб Бяла Слатина» — за да бъде провалена кандидатурата на видния политически и обществен деец Драган Цанков за депутат в VIII обикновено народно събрание, в Бяла Слатина било извършено грубо беззаконие: на 11 септември 1894 г. след преброяването на гласовете изборното бюро било нападнато с цел да бъдат унищожени преброителните листове и избирателните списъци; една седмица по-късно, на 18 септември, се произвели отново избори, като този път вместо избраните по-рано Д. Цанков и Хр. Симидов депутатски места получили правителствените кандидати Тончев и Бобошевски. На 22 ноември 1894 г. Народното събрание признало двата избора за недействителни, приемайки, че околията «остава вакантна».

ТЪРЖЕСТВОТО НА ВЕЛЗЕВУЛА (с. 158) — «Знаме», г. I, бр. 12 от 29 септември 1894 г., с подпис: Алеко Константинов.

В този и в следващия фейлетон сатирата на Алеко Констан-

тинов е насочена срещу известния държавен деец Григор Д. Начович (1845—1920), играл видна роля в политическия живот на България през първите десетилетия след Освобождението. Сред съвременниците си Григор Начович се е ползувал с името на изкусен политически въжеиграч, който неизменно бил в кръга на управляващите или на онези, които «дърпат конците». Заради политическите машинации и интриги, с които непрекъснато се занимавал, Г. Начович бил наричан от съвременниците си с прозвището Велзевул (твърди се, че това прозвище му е дадено от Д. Петков). Оттук и названието на двата фейлетона «Тържеството на Велзевула» и «Молитвата на Велзевула».

. . . като минувах край Австро-маджарското дипломатическо агентство — намек за австрофилската външна политика, провеждана от консерваторското правителство на К. Стоилов и Г. Начович.

Финис либерта (лат.) — свършено е със свободата.

«Тримата байрактари» — водачите на трите фракции на либералната партия Драган Цанков, Петко Каравелов и Стефан Стамболов.

«Прогрес» — дребнобуржоазен обществено-политически вестник, излизал от ноември 1892 до септември 1897 г.; до 18 май 1894 г. бил един от органите на опозицията срещу правителството на Ст. Стамболов; към края на август 1894 г. започнал да критикува политическите възгледи на Драган Цанков и П. Каравелов.

«Черно море» — седмичен обществено-политически вестник, издаван във Варна от юни 1891 до януари 1904 г.; първоначално «приятел на правителството», а след това открит негов враг — от 1892 г. става активен орган на опозицията; след 1894 г. изцяло на народняшки позиции; от края на август 1894 г. на неговите страници често се появяват груби нападки срещу Драган Цанков.

Костаки — става дума за К. Стоилов.

Радославов — д-р Васил Радославов (1854—1929), виден държавен деец, основател на либералната (радославистка) партия, министър в кабинета на П. Каравелов (1884—1886); след свалянето на Стамболовия режим на 18 май 1894 г. бил за известно време и в кабинета на К. Стоилов.

Прибрах Величкова. . . — К. Величков се завръща от продължителната си емиграция през юни 1894 г. и още през август с. г. става председател на възобновеното бюро на народната партия, наричана още «съединистка» (известната партия от Източна Румелия).

Ами цанковистите с Данева. . . — Стоян Петров Данев (1857—1949), един от ръководните дейци на прогресивно-либералната партия (цанковисти); тъй като по онова време Драган Цанков все още се намирал в емиграция, Данев бил нейният фактически ръководител.

Бяла Слатина създадох. . . — намек за извършеното в Бяла Слатина на 11 септември 1894 г. грубо нарушение на избирателния закон с цел да бъде провалена кандидатурата на Драган Цанков (вж. тук, с. 355).

«Съгласие» като бясно се е втурнало към Черната джамия — седмичният обществено-политически вестник «Съгласие», издаван от юни 1894 до февруари 1896 г., е неофициален орган на прогресивно-либералната (цанковистката) партия; през август и септември 1894 г. тук са поместени редица статии, съдържащи нападки срещу Петко Каравелов, който по онова време се намирал в Черната джамия.

От 1881 г. досега минуват тъкмо 13 години — Алеко Константинов има предвид държавния преврат на Александър Батенберг от 27 април 1881 г., извършен при активното участие на Григор Начович.

МОЛИТВАТА НА ВЕЛЗЕВУЛА (с. 161) — «Знаме», г. I, бр. 14 от 7 октомври 1894 г., с подпис: Алеко Константинов.

Тясно свързан с предходния фейлетон и в известен смисъл се явява негово продължение. Това проличава още в кратката встъпителна бележка на автора, който заявява, че произведението било написано на гърба на същата хартийка, намерена уж на тротоара пред Австро-унгарското дипломатическо агентство. И тук централна фигура е зловещият Велзевул, в чието лице Алеко Константинов изобразява изпечения майстор на политическата интрига Григор Начович.

. . . зад гроба на Светослав Миларов — Светослав Миларов (1850—1892), писател и публицист, известен с русофилските си възгледи; по време на режима на Стамболов е емигрант в Цариград и по-късно в Русия; след завръщането си в България е обвинен по делото за убийството на Христо Белчев на 15 март 1891 г. и осъден на смърт чрез обесване.

Онзи, онзи, от когото трепнаха три милиона раби. . . — очевидно става дума за Ст. Стамболов, който не посмял да осъди на смърт политическия си противник Петко Каравелов.

. . . тези четири гроба — авторът има предвид гробовете на четиримата осъдени на смърт чрез обесване по делото за убийството на Христо Белчев: Светослав Миларов, Тома Георгиев, Александър Карагюлев и Константин Попов.

Ето вече нашите подли раби почнаха да се събуждат. . . —

намек за свиканите по онова време митинги за освобождаването на Петко Каравелов.

. . . *сабята на Абдул Керим паша* — след победата на Абдул Керим паша над Сърбия през 1876 г. унгарски студенти му подарили сабя с пожелание да изтреби враговете. Народният поет Иван Вазов е запечатал в стихотворението си «Сабята на Абдул Керим паша» негодуванието на българския народ по повод на този антихуманен и антиславянски акт.

Eljen (унг.) — да живее!

Понтос Евксинос — гръцко название на Черно море.

РАЗНИ «ДРЕБОЛИИ» (с. 163) — «Знаме», г. I, бр. 15 от 10 октомври 1894 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът е написан по повод неоснователните твърдения на в. «Мир» (г. I, бр. 7 от 6 октомври 1894 г.), че изборите за VIII обикновено народно събрание преминали в обстановката на свобода и законност. Цитираното мото е от уводната статия в посочения брой на в. «Мир». Подписът под текста «Един от «Клуба на моралното влияние» недвусмислено разкрива авторството на Алеко Константинов. В края на първия си фейлетон «По «изборите» в Свищов» той взема инициативата за учредяването на «Клуб на морално влияние» — едно название, което по думите на писателя «съдържа в себе си безконечно ядовит сарказъм».

«Народният представител» от в. «Мир» — по всяка вероятност става дума за Ст. Михайловски.

. . . *терорът, който е всявал и всява дивизионният командир Мечконев* — видинският дивизионен командир Мечконев не само непозволено се включил в изборната борба, но и си послужил със средствата на шантажа — през нощта срещу изборите закарал войска в гр. Кула, «за да избира бабалъка си».

. . . *срамотната свищовска драма, разиграна на 11 септемврий* — вж. фейлетона «По «изборите» в Свищов» и бележките към него.

. . . *с кутловския герой начело* — става дума за свищовския окръжен управител Марко П. Марков, бивш окръжен управител в Лом, по време на чието управление в гр. Кутловица (днес Михайловград) полицията нападнала избирателите, за да им попречи да гласуват против Ст. Стамболов; били убити и ранени повече от 100 души.

Д. Тончев от Бяла Слатина — Димитър Тончев (1859—1937) е получил депутатски мандат при повторните избори в Бяла Слатина, състояли се на 18 септември 1894 г.

Аккадънлар — старото наименование на гр. Дулово.

. . . *средноевропейската преса* — авторът има предвид австро-унгарските официозни вестници, които са поддържали диктатурата на Ст. Стамболов.

Начевич и демократически дух! — за Григор Начович вж. тук, с. 355—356.

Кодификационната комисия — през този период у нас оживено се обсъжда въпросът за учредяване на една кодификационна комисия за привеждане в единство на съдебните закони.

Оплот (рус.) — опора, крепост.

Морално влияние — вж. тук, с. 355.

ОСВИДЕТЕЛСТВУВАНИЕ ЗЪБИТЕ НА ПОСЕЩАЮЩИТЕ ЧЕРНАТА ДЖАМИЯ (с. 167) — «Знаме», г. I, бр. 17 от 17 октомври 1894 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Черната джамия е известна в миналото турска джамия в София, наричана още Имарет джамия или Кара джамия — намирала се е на мястото на сегашната черква «Св. Седмочисленици», между улиците «Граф Игнатиев», «Генерал Паренсов», «Цар Шишман» и «Шести септември». След Освобождението медресето пред джамията е използувано за затвор на политическите престъпници. През 1894 г. по време на управлението на К. Стоилов свижданията с политическите затворници били ограничени, като всички посетители били подлагани на преследвания и строги полицейски разпити. Протестирайки срещу този произвол на властта, в. «Знаме» дава място на кореспонденцията на Ковачев и Вл. Цонев (г. I, бр. 14 от 7 октомври 1894 г.). В отговор на това правителственият в. «Мир» помества кратка статия, където между другото се казва, че «посещенията на затворниците стават със знанието и позволението на надлежните власти, които са длъжни да знаят дори и з ъ б и т е на външните посетители на който и да било затворник» (г. I, бр. 9 от 11 октомври 1894 г.). Алеко Константинов умело е използувал този израз за заглавие на своя фейлетон.

Саръчизмели Мехмедаа (тур.) — Мехмед ага с жълтите чизми.

Дунавска Кутловица — така нарича Алеко Константинов родния си град Свищов, за да подчертае още веднъж произвола по време на изборите за VIII обикновено народно събрание на 11 септември 1894 г. (вж. тук, с. 355). Той сравнява тези събития с окървавените избори в Кутловица през 1887 г. (вж. тук, с. 358).

Мелинит, пироксилин, нитроглицерин — силно избухливи вещества.

Дантин (фр.) — бялото зъбно вещество.

Дантист (фр.) — зъболекар.

Кваргел — вид вносно сирене.

Лимбургско сирене — от названието на Лимбург, южна провинция в Холандия.

ОТВОРЕНО ПИСМО ДО ГОСПОДИН ВЕЛЧО ВЕЛЧЕВ: (с. 171) — «Знаме», г. I, бр. 25 от 14 ноември 1894 г., с подпис Алеко Константинов.

Велчо Т. Велчев (1867—1957), към когото Алеко Константинов адресира своя фейлетон, написан под формата на отворено писмо, е изтъкнат публицист и обществен деец от края на XIX и началото на XX в. По време на Стамболовия режим той редактира заедно с Б. Величков, Г. Стефанов и Г. Баламезов опозиционните издания сп. «Лъча» (1891—1892) и в. «Прогрес» (вж. тук, с. 356). След свалянето на Стамболовото правителство политическата групировка около в. «Прогрес» се съединява с едно от крилата на либералната партия, образувайки така наречената прогресивно-либерална партия, един от ръководителите на която става Велчо Велчев. По времето, когато Алеко Константинов пише своя фейлетон, «прогресистите» начело с Велчо Велчев оказват активна подкрепа на правителството на К. Стоилов. По понятни причини Алеко Константинов взема отрицателно становище към тяхната дейност.

Присяжен (рус.) — постоянен; заклет (който се е заклел, положил клетва).

. . . *скандальозното касирване избора на г. К. Арсениева* — VIII обикновено народно събрание в своето XVI заседание от 10 ноември 1894 г. не утвърдило избора на ломския народен представител Коста Арсениев под предлог, че не бил навършил установената от избирателния закон 30-годишна възраст. Общественият деец К. Арсениев, телеграфист от Лом, е бил демократ по убеждения и политически съмишленик на Алеко Константинов.

Капитан Копейкин — герой от произведението на Н. В. Гогол «Мъртви души», инвалид, ветеран от войната; на него е посветена десетата глава под наслов «Повесть о капитане Копейкине».

. . . *забравихте ли вече за Узунова, за Панова, за Тома Кърджиева* — Атанас Узунов (1860—1887), Олимпий Панов (1852—1887) и Тома Кърджиев (1850—1887) са разстреляни през 1887 г. като ръководители на бунта на Русенския гарнизон против австрофилската политика и тираничния режим на регентството; преди Освобождението и тримата са взели участие в националнореволюционните борби на българския народ.

. . . *Светослава Миларова и другарите му* — вж. тук, с. 357.

Мертебе (тур.) — степен, положение.

. . . *като приеха вас и г. Такева за пълноврастни народни представители* — VIII обикновено народно събрание в VIII заседание от 31 октомври 1894 г., I редовна сесия, утвърждава мандатите на Велчо Т. Велчев и Михаил Такев въз основа на декларациите им, че в деня на изборите били навършили 30 години; в действителност по онова време Велчо Велчев е бил само на 27 години (вж. тук, с. 360); Михаил Такев (1864—1920) е един от видните представители на учредената по-късно демократическа партия, към която се присъединява и Алеко Константинов; през 1894 г. той току-що започва своята обществено-политическа кариера и не е бил свързан с нито една от съществуващите партии.

. . . *осемгодишния режим* — става дума за управлението на Ст. Стамболов от 1887 до 1894 г.

. . . *в някое от съчиненията на Джон Стюарта Миля ∾ по-добре да бъдеш недоволен человек, отколкото доволна свиня* — Джон Стюарт Мил (1806—1873), английски философ, икономист и публицист, представител на позитивизма и утилитаризма във философията; цитатът е от втората глава на известното му съчинение «Утилитаризмът».

ВИЙ ЗНАЕТЕ ЛИ ЩО ЗНАЧИ АМНИСТИЯ? — ПРОВИКНА СЕ УМНИЯТ СТОЕНЧО МИХАЙЛОВСКИЙ (с. 175) — «Знаме», г. I, бр. 33 от 12 декември 1894 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Конкретният повод за написването на фейлетона е речта на Стоян Михайловски на XXXV заседание на VIII обикновено народно събрание, произнесена на 9 декември 1894 г. във връзка с обсъждания законопроект за всеобща амнистия на политическите емигранти. Заставайки на крайно десни, консервативни позиции, той настоявал от амнистията да се изключат «всички ония, които са известни, че стоят начело на противодинастически и противодържавни партии, или които са вършили заговори и са осъдени за такива заговори».

. . . *лявата половина на народните представители ∾ дясната половина* — според установената традиция местата от лявата страна в Народното събрание са заемали депутатите с либерални възгледи, а от дясната са седяли представителите на консервативните партии.

Якобинците — така обикновено са наричани представителите на опозицията в Народното събрание.

Еленският Юпитер — ирония по адрес на Ст. Михайловски, който е роден в гр. Елена.

Людете на охранителните начала ∾ людете на разрушителните начала — изразите са на Ст. Михайловски; в първия случай

той има предвид правителственото мнозинство в Народното събрание, а във втория — представителите на опозицията.

Поетът-министър — очевидно става дума за К. Величков, по онова време министър в кабинета на К. Стоилов.

Комисията за изследване пакостите на миналия режим — седемчленна парламентарна комисия в състав: д-р Моллов, д-р Цачев, Ст. Михайловски, Велчо Велчев, Д. К. Попов, Никола Ненчов и Манчо Бояджиев. Алеко Константинов изразява недоволството си от назначението на Ст. Михайловски в тази комисия, тъй като в речта си за амнистията той фактически защищавал възгледите на Ст. Стамболов, позовавайки се неколкократно на Закона за амнистията от 1888 г., приет по негово внушение.

«ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА!» [1895] (с. 179) — «Знаме», г. I, бр. 39 от 5 януари 1895 г., с подпис: Алеко Константинов.

Noblesse oblige (фр.) — положението задължава.

Многоуважаемий г-н А. Константинов ∾ Ганьо Сомов — Пенчо Славейков отбелязва следното при първото издание на съчиненията на Алеко Константинов: «Оригиналът на това писмо се намира в Алековите книжа. Неполучил отговор на първото си писмо, бай Ганьо пише повторно и дори потретя. Второто писмо е изгубено, а ето третото:

Уважаемий господине,

Надеях се, че ще удостоите с отговора си поне едно от досегашните ми две до Вас писма, нъ останах излъган в надеждата си.

Както Ви е известно, с тия си писма аз Ви молех, пред вид на нашето познайничество, което Ви е дало повод да ме възпроизведете в комическите си съчинения като Герой-булгар, който пътува по Европа, даже и до Чикаго в Америка, за да представи на любопитния свят «Българското злато», молех Ви, казвам, да си спомните за мене и ми пожалвате някоя и друга десетка «Български слободници» или пък ми изпратите няколко екземпляра от книжките си по моето пътувание из Европа и пр. Досега обаче, като не получих никакъв отговор, реших се да Ви помоля и третий път за същето, в което ако се няма възможност да бъда удовлетворен, то моля поне имайте добрината да ми напишете в две думи поздрав, за който ще Ви крайно благодаря.

г. Казанлък, 30 декемвр. 1894 г.

С уважение Ваш приятел
Ганю Стоянов Сомов
а по вашему: Ганю Балкански

Кюлхане (тур.) — подъл, долен човек; негодник.

СМИРРРНО! РОТАА П'ЛИ! (с. 184) — «Знаме», г. I, бр. 43 от 20 януари 1895 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът е написан във връзка с насрочените за 22 януари 1895 г. допълнителни избори за народни представители в VIII обикновено народно събрание, които е трябвало да се проведат в 17 града.

Гено Недялков (1857—1928) — учител в с. Мусина, депутат в VIII обикновено народно събрание.

Габровски — Никола Христов Габровски (1864—1925), един от първите български социалисти, взели участие в основаването на БРСДП през 1891 г.; същевременно първият български социалист, избран за народен представител (1894); участвувал в редактирането на в. «Работник» и на «Българска социалдемократическа библиотека».

. . . онзи окръжен управител ∾ Бяла Слатина ∾ Драган Цанков не трябва да бъде избран — вж. бележките към фейлетона «Угасете свещите!».

18 май — датата на падането на Стамболовото правителство.

Стефанаки Савов (неизв. — 1931) — преди Освобождението революционер и сподвижник на Ботев, по-късно член на прогресивно-либералната партия и дългогодишен врачански народен представител. При изборите за VIII обикновено народно събрание е застъпник на Драган Цанков в белослатинската избирателна колегия и като такъв по време на предизборна агитация бил нападнат и ранен със сабя от околийския началник.

. . . пътуването на г. Каравелова: ревизорът Тодоров в целия град Орхание ∾ господин Брънчев — току-що освободен от Черната джамия, през януари 1895 г. Петко Каравелов се отправя от София за Русе, където се намирало семейството му. По време на неговото пътуване в редица населени места се организират събрания, на които той води агитация против правителството. За да попречи на тази агитация, правителството натоварило ревизора от Министерството на вътрешните работи Тодораки Тодоров със специалната мисия да устройва скандали, освирквания и пр. Неговата мисия имала известен успех единствено в Орхание (днес Ботевград), където на 7 януари 1895 г. кметът Васил Брънчев се опитал да подготви освиркване на П. Каравелов.

УГАСЕТЕ СВЕЩИТЕ! (с. 187) — «Знаме», г. I, бр. 46 от 31 януари 1895 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът е написан по повод разкриването на телеграфическите нареждания, дадени от министър-председателя К. Стоилов

на врачанския окръжен управител, да се направи всичко възможно, за да се осуети изборът на Драган Цанков за народен представител от Бяла Слатина. Текстът на самата телеграма е поместен в същия брой на в. «Знаме». Като крайна мярка К. Стоилов препоръчва: «Като се захване преброяването на гласовете, ако се види, че Цанковата кандидатура преодолей, някои наши приятели от Слатина или самото бюро може чрез угасвание свещите или взимание списъците да направи избора да не се състои.»

Sœur Clemence — католишка калугерка, спътница на Алеко Константинов от пътешествието му с парахода «La Touraine» от Хавър до Ню Йорк, описана с особено внимание в «До Чикаго и назад».

Член 91 и 93 от избирателния закон — според чл. 91:«Който отнеме, строши или открадне някоя избирателна кутия, докле находящите се в нея бюлетини не са проверени, наказва се със затвор от две до пет години и с глоба от 2000—5000 лева», а според чл. 93: «Когато виноватите в делата, показани в членове 86 до 90 от настоящия закон, са държавни или общински чиновници или членове от бюрото, наказанието се удвоява.»

Mon Dieu, mon Dieu (фр.) — Боже мой, боже мой!

ИЗБИРАТЕЛЕН ЗАКОН (с. 190) — «Знаме», г. I, бр. 50 от 13 февруари 1895 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът представлява пародия на приетия от V обикновено народно събрание на 28 ноември 1889 г. и утвърден с Указ № 6 от 8 януари 1890 г. на княз Фердинанд Избирателен закон, съдържащ 97 члена, разпределени в следните седем дяла: I — Общи наредби; II — Избиратели; III — Избираеми; IV — Избирателни списъци; V — Бюро и избиране; VI — Наказания; VII — Отменение. Законът е обнародван в «Държавен вестник», г. XII, бр. 17 от 22 януари 1890 г. Почти всички от 50-те члена на пародията имат съответствия в Избирателния закон. При построяването на пародията Алеко Константинов използува най-често следния похват: цитира без изменения началните няколко думи на отделните членове, след което видоизменя текста в съответствие с избирателната практика; в други случаи той променя само отделни думи, добавя или зачертава отрицателната частица «не» и пр.

«ПОЛИЦИЯТА ОЩЕ ОТСЕГА ВЗЕМА МЕРКИ. . .» (с. 197) — «Знаме», г. I, бр. 58 от 22 март 1895 г., с подпис: Един от «Клуба на моралното влияние».

Фейлетонът е написан по повод на увеличения приток от чужденци, главно граждани на Австро-Унгария, дошли да търсят леко препитание в България. Проникването на чуждия капитал у нас през този период е довеждало понякога до груба намеса във вътрешните работи на страната.

Груев — Н. Груев, полицейски инспектор в Софийското градоначалство.

. . . новият управляющ делата на градоначалството — по онова време софийски градоначалник е бил Никола Славков (1851—1936), известен деец на националноосвободителното движение.

. . . нашият президент-министър е във Виена — министър-председателят К. Стоилов посещава Виена във връзка със сключването на дългосрочен търговски договор с Австро-Унгария.

. . . да третират въпроса за акциза — намекът е по адрес на К. Стоилов, който заявил във връзка с посещението си в Австро-Унгария: «Аз дойдох тук, за да отстраним мъчнотиите, които създаде акцизният въпрос» (в. «Мир», бр. 69 от 4 март 1895 г.).

«МАЛКО СРАВНЕНИЕ» (с. 200) — «Знаме», г. I, бр. 59 от 25 март 1895 г., без подпис.

Фейлетонът е пародия на анонимната статия «Малко сравнение», поместена в стамболовистския в. «Свобода», бр. 1623 от 21 март 1895 г., чийто автор, за да подчертае заслугите на Стефан Стамболов като политик, го сравнява с Бисмарк.

Онзи ден ти телеграфирах. . . — във в. «Свобода», бр. 1623 от 21 март 1895 г., е публикувана телеграмата на Ст. Стамболов до Бисмарк, в която се заявява: «Между безбройните поздравления и благопожелания, които получавате по случай 80-годишнината от рождението Ви, моля приемете и тия на един Ваш почитател и адмиратор, който с внимание и възторг е изучавал и следил живота и делата на най-великия господарствен мъж от настоящий век. Трудовете и заслугите, които сте направили за благото, величието и обединението на Вашето любимо отечество, са една от най-светлите страници на германската история и ще служат за пример и поучение на грядущите поколения. Вий сте един от редките исторически деятели, които са имали щастието да доживеят да видят осъществено и закрепено делото, на което са били посветили живота си. Моля всевишния да продължи живота Ви за радост и гордост на милото Ви обединено отечество.» Пак тук е поместен и отговорът на Бисмарк до Стамболов: «Най-учтиво благодаря за приятелските благопожелания.»

Свирчо — прозвище на Димитър Петков (1858—1907), известен в миналото обществен деец и публицист, един от сподвижни-

ците на Стамболов; по време на неговото управление е кмет на София, министър на обществените сгради и председател на Народното събрание, а след убийството му става водач на стамболовистката партия; прозвището «Свирчо» Д. Петков получил заради редактирания от него хумористичен вестник «Свирка» (1883 г.).

Панайот — Панайот Славков, един от политическите привърженици на Стамболов; по време на неговото управление бил министър на земеделието и търговията и председател на Народното събрание.

OCUPAŢIUNEA BULGARIEI DE LA ARMATA NOASTRA (с. 202), — «Знаме», г. I, бр. 91 от 26 юли 1895 г., с подпис: Алеко Константинов.

Фейлетонът е написан по повод опитите за намеса във вътрешните работи на България след убийството на Ст. Стамболов през юли 1895 г. Редица чужди вестници, между които и някои вестници от съседна Румъния, неоснователно твърдят, че този терористичен акт бил извършен по внушение на Русия. Западноевропейската дипломация, опасявайки се от едно по-тясно сближение между България и Русия, започнала да крои планове за окупирането на нашата страна с помощта на румънски войски под предлог да се възстановял редът, защото българите вече били дали доказателства, че са неспособни сами да се управляват, защото тази държава висяла като дамоклев меч над европейския мир и т. н. Във връзка с това били извършени съответните сондажи с румънския княз Карол и с министър-председателя Петре Карп. За съжаление, някои среди в Румъния се поддали на провокациите на западната дипломация и наистина в тази страна се заговорило за предстоящата окупация на България от румънски войски. Редица вестници дали място на материали, съдържащи различни намеци, нападки и закани по адрес на България, а столичният ежедневник «Универсул» дори напечатал специална статия под наслов «Ocuparea Bulgariei de armata româna» (г. XIII, бр. 164 от 14/26 юли 1895 г., с. 2, кол. 2). Чрез своя фейлетон Алеко Константинов отговаря достойно на тези закани.

Ocupaţiunea Bulgariei de la armata noastra (рум.) — окупирането на България от нашата войска.

Finis Bulgariae (лат.) — край на България.

Куркан (рум.) — пехотинец.

Доробанц (рум.) — опълченец, жандармерист.

Папушой (рум.) — царевица.

Леля ку скуртейка верди (рум.) — жената със зеленото контошче.

Узунов — вж. тук, с. 360.

Левенттабия — възвишение край Русе, където в миналото са разполагани поделения на българската армия.

Гривица — местност край Плевен, където по време на Руско-турската освободителна война румънски части са водили успешни сражения с турците.

Дъмбовица — река, която минава през Букурещ.

Al dracului bulgari! (рум.) — дяволски българи.

Курубаглар — турско наименование на местността Лозенец (днес квартал в София).

Fetele noastre cele frumoase (рум.) — нашите хубави момичета.

Lasa, frate, nu spune (рум.) — остави се, брате, не думай!

Арабтабия — укрепление наблизо край Силистра, разположено източно от града; направено още от турците, по силата на Берлинския договор то остава в границите на България, но румънците, възползувайки се от Сръбско-българската война, го превзели.

Ce spui, frate, armata noastra (рум.) — какво говориш, брате, нашата войска.

Съ траяска цара румуняска! (рум.) — да живее Румъния!

Сабатка — друго название на град Суботица (днес в Югославия); преди 1918 г. градът се е намирал в пределите на Австро-Унгария.

ДРЕБНИ РАБОТИ (с. 206) — «Знаме», г. I, бр. 9 от 27 септември 1895 г., с подпис: Щастливец.

Фейлетонът е написан по повод на подготвяния по инициатива на тогавашния министър на народната просвета К. Величков законопроект за откриване на Рисувалното училище в София (днешната Художествена академия). Опонирайки като политически противник на управляващата партия на инициативите на тогавашното правителство, в този случай Алеко Константинов проявил недалновидност и субективизъм. В отговор на неговия фейлетон «Дребни работи» в. «Прогрес», бр. 4 от 4 октомври 1895 г. поместил статията «Пак бай Ганьо». Два месеца по-късно, на 27 ноември 1895 г., законопроектът за откриване на Рисувалното училище бил приет.

Дивотино — село в Софийска област.

Празноглавци — днес с. Светла, Софийска област (бивша Радомирска околия).

Назначава се конкурс ∞ В града само тия слухове циркулират — в посочената статия «Пак бай Ганьо» (в. «Прогрес», бр. 4 от 4 октомври 1895 г.) се дават подробни разяснения по повдигнатия от Алеко Константинов въпрос; посочени са и инициалите на

трмата участници в конкурса (в екземпляра на Народната библиотека «Кирил и Методий» някой с молив е разкрил имената на трмата кандидати за стипендията: Вълчо Антонов, Цено Тодоров и Борис Михайлов); конкурсът бил спечелен от Борис Михайлов, а другите двама подали контестация, твърдейки, че неговата работа била поправена от член на изпитната комисия.

Che cosa? (ит.) — Какво?

. . . *най-разнородни просяци слизат със сълзи и въздишки по стълбите на обанкрутения Градски съвет* — поради тежкото си финансово положение по онова време столичната община не е била в състояние да изплати необходимите суми на собствениците на отчуждените според градоустройствения план места. Към същата тема Алеко Константинов се връща във фейлетона си «Що значи: «Народът ликува».

Кисца (рус.) — четка.

СЕЯТЕЛИ НА РАБСКИ ЧУВСТВА (с. 210) — «Знаме», г. II, бр. 11 от 4 октомври 1895 г., с подпис: Щастливец.

През 1895 г., по случай петнадесетгодишния юбилей на дружество «Славянска беседа», Алеко Константинов помества в специалното издадения юбилеен сборник разказа «Из миналия живот на «Славянска беседа», където изобличава скандалното поведение на някои военни (вж. т. 2 от настоящото издание). В резултат на това на офицерите било забранено да членуват в «Славянска беседа» и да посещават нейния салон — единственото място, където през онези години са се давали концерти и театрални представления. Алеко Константинов се вижда принуден да подаде оставката си от ръководството на дружеството и да поеме върху себе си цялата вина за редактирането на Юбилейния сборник. През септември 1895 г. военният министър Рачо Петров разрешил на офицерите да посещават в «Славянска беседа» единствено представленията на театралната трупа «Сълза и смях». Във връзка с това в. «Мир» (г. I, бр. 155 от 30 септември 1895 г.) помества кратка статия, изпълнена с възторг от «великодушната» постъпка на военния министър. В първата част от своя фейлетон Алеко Константинов реагира остро срещу раболепието на подобни журналисти. Във втората част авторът насочва стрелите си срещу друг «сеятел на рабски чувства», който в една информация за Вазовия юбилей от 1895 г. е подчертал не толкова уважението си към писателя, колкото своето раболепие пред княжеската особа (става дума за статията на Георги Хаджибонев «Едно мирно тържество», поместена във в. «Прогрес», г. IV, бр. 3 от 30 септември 1895 г.).

. . . *г-н директор-режисьорът на Народния театър «Сълза и смях»* — от 1893 до 1899 г. длъжността директор-режисьор на «Сълза и смях» се изпълнява от Радул Канели (1868—1913), известен бълг. драматичен артист и режисьор, поляк по произход, живял и работил в България.

Г-н военният министър — Рачо Петров (1861—1942), военен и обществено-политически деец, военен министър в кабинета на К. Стоилов през периода 1894—1896 г.

Георги Паница — известен български търговец, собственик на бакалийни магазини; в случая се намеква за майор Коста Паница (1855—1890), осъден на смърт за организиране на заговор срещу Фердинанд.

К. Панов — намек за Олимпий Панов (вж. тук, с. 360).

. . . *драмата на Франсоа Копе «За короната»* — Франсоа Копе (1842—1902), френски поет и драматург; неговата драма «За короната» е представена за първи път в парижкия театър «Одеон» на 13 януари 1895 г.; през същата година тя е преведена на български и издадена от книжарницата на Г. Цанов в Пловдив.

Рескрипт (фр.) — писмо на монарха за изказване на благодарност или за даване на награда.

Георги Живков (1844—1899) — виден общественик и държавен деец, бивш регент и министър на народната просвета в кабинета на Ст. Стамболов; орденът «За храброст» — I степен, за който става дума, му бил даден при първото идване на Фердинанд в София (това високо отличие в България било притежавано от малцина).

МИШ-МАШ (с. 214) — «Знаме», г. II, бр. 18 от 25 октомври 1895 г.

Фейлетонът, написан под формата на «икономическа студия» за широката употреба на газеното тенеке в България, е насочен фактически срещу Фердинанд. Първия намек откриваме още в началните редове, където, споменавайки за Александър Батенберг, Алеко Константинов уж мимоходом отбелязва: «той не обичаше толкова глупавите салтанати». Особено показателен е финалът на произведението, където авторът открито призовава за изгонването на Фердинанд, наречен тук «ябанджията».

. . . *за обливане и подпалване някои упорити немирници* — намек за Димитър (Денчо) Тюфекчиев, арестуван вместо своя по-голям брат Наум Тюфекчиев; бил жестоко измъчван и горен в полицията, вследствие на което починал.

Ябанджия (тур.) — чужденец, другоземец.

ЕХ, ЧЕ ГУЛЯЙ МУ ДРЪПНАХМЕ! (с. 218) — «Млада България», г. I, бр. 30 от 25 октомври 1895 г., с подпис: Башибозук.

В основата на това произведение стои действителен случай. Зад имената Филипчо, Танасчо и Гаврилчо не е трудно да се видят избраните на 11 септември 1894 г. в Свищов народни представители Филип Маринов, Атанас Данков и Гаврил Ненович. По всяка вероятност се касае за подготовката за посрещането на Фердинанд в Свищов при пътуването му до Русе през август 1895 г. с парахода «Крум» от княжеската флотилия във връзка с откриването на телефонната линия София—Русе.

СТРАСТ (с. 221) — «Млада България», г. I, бр. 36 от 2 ноември 1895 г., с подпис: Башибозук.

Вандербилтовци — известна фамилия на северноамерикански капиталисти, водеща началото си от Корнелий Вандербилт (1794—1874); неговият син Уилям Вандербилт (1821—1885) оставил огромно състояние.

Кача алъръм бен сени! (тур.) — колко ми струваш ти!

Ботеро — известна певица от столичната италианска опера.

Добре, че не съм народен учител в софийските основни училища. . . — поради тежкото си финансово положение по това време Софийската община не е имала възможност да изплаща редовно заплатите на учителите в основните училища; към същата тема Алеко Константинов се връща и в следващия си фейлетон «Що значи: «Народът ликува».

ЩО ЗНАЧИ: «НАРОДЪТ ЛИКУВА» (с. 224) — «Знаме», г. II, бр. 22 от 9 ноември 1895 г., с подпис: Щастливец.

Конкретният повод за написването на този фейлетон са тържествата по случай раждането на втория син на Фердинанд — Кирил Преславски, шумно отпразнувани в столицата и още пошумно представени в пресата.

«Радостната вест∾цепеха въздуха» — подобен текст откриваме във в. «Мир», бр. 170 от 7 ноември 1895 г., в статията под наслов «Рождението на негово височество княза Кирила Преславский».

Хардалци — в подлистника на в. «Млада България», бр. 37 от ноември 1895 г., е поместен фейлетонът «Сар-камбероолу Ферад-аа и хардалци» с подзаглавие «Мъничка приказка из българския живот» (под текста вместо подпис е означено «Намерено в записките на поп Стоян от село Хардал»); произведението е насочено срещу Фердинанд, представен като селски субаша, избран на мястото на изпъдения предишен субаша Искендер бей, т. е. Александър Батенберг; в този смисъл хардалците са местните жители, т. е. българският народ.

Симеона Преславски, варненския дядо владика — Симеон, митрополит Варненски и Преславски (1840—1937), виден църковен деец и книжовник, почетен член на Българската академия на науките.

Бекасите се наплодили — поради големия си нос Фердинанд е бил наричан от съвременниците си с прозвището Бекас.

. . . мрачната епоха — очевидно в случая Алеко Константинов има предвид режима на Ст. Стамболов.

Барон Георги — Георги Константинов, известен сред съвременниците си с прозвището Баронът, е политически деец от времето на Стамболовия режим; при управлението на народняшкото правителство се е домогвал безуспешно до важни постове.

Илия Сакаров — един от активните стамболовисти.

Дико Йовев (1867—1902) — общественик и публицист, адвокат по професия; по време на Стамболовия режим е правителствен народен представител и един от редакторите на в. «Свобода»; покъсно редактира в. «Свят», орган на политическата групировка на Рачо Петров; известен е като кариерист и участник в няколко тъмни афери.

Петко Горбанов (1846—1909) — просветен деец и общественик, дългогодишен народен представител, ползуващ се с репутацията на привърженик на управляващите партии: през 1881 г. е един от близките сътрудници на Ремлинген, по време на Стамболовия режим — негов верен привърженик, а при управлението на К. Стоилов става един от основателите на народната партия; през 1895—1896 г. е помощник-кмет на София.

Факелцуг (нем.) — факелно шествие.

14 юлий — денят, в който през 1789 г. е била разрушена Бастилията, ознаменуващ началото на Френската буржоазна революция; национален празник на Франция.

Свещите гасят∾Бяла Слатина — вж. тук, с. 363—364.

Фазлъ паша ∾ избесените нещастници — турски военачалник, командуващ войските, които потушили въстанието в Търновския революционен окръг през 1876 г.

ДЕПУТАТ С ПОБЪРКАНИ МЕСТОИМЕНИЯ (с. 228) — «Млада България», г. I, бр. 46 от 20 ноември 1895 г., с подпис: Башибозук.

Конкретният повод за написването на този фейлетон е скандалното поведение на никополския народен представител Иван Абрашев при обсъждането на доклада за допълнителните избори в Старозагорска, Белослатинска и Ломска околия.

Маркиди Милитараки — Димитър Марков, народен представител в VIII обикновено народно събрание, бивш военен прокурор,

спечелил си печалната слава на палач на участниците в Русенския бунт: Ат. Узунов, О. Панов и К. Паница (вж. тук, с. 360).

Роси и Салвини — Ернесто Роси (1827—1896) и Томазо Салвини (1829—1915) са известни италиански артисти от епохата на националноосвободителното движение; и двамата са гастролирали неколкократно в Русия, където получили висока оценка от публиката и театралната критика.

Каткова, Победоносцева, княза Мещерски и Каулбарса: М. Н. Катков (1818—1887), реакционен руски публицист, дългогодишен редактор на «Московские ведомости» и «Русский вестник»; името му е станало символ на монархическата реакция; с негова помощ през 1882 г. Александър Батенберг издействувал да бъдат изпратени в България руските генерали Соболев и Каулбарс, за да укрепят режима на пълномощията; К. П. Победоносцев (1827—1907), известен реакционер, оберпрокурор при Св. Синод на руската църква; В. П. Мещерский (1839—1914), руски писател и публицист; княз, идеолог на дворянската реакция, служител в Министерството на външните работи; А. В. Каулбарс (1844—1929), руски генерал, участник в Руско-турската освободителна война, изпратен в България по време на режима на пълномощията (1881—1883); бил военен министър в кабинета на генерал Соболев (1882).

Руски подошви — руски подметки (презрителен израз на Стамболов за русофилите).

. . . всички онези, които подаваха махзари до великия везир да окупира България — през 1886 г. българските емигранти в Цариград подали политически мемоар до посланиците на великите сили с копие до великия везир, в който молели посланиците да упражнят влиянието си, за да се сложи край на жестоките преследвания на русофилите в Южна България; въз основа на това по-късно стамболовистите разпространяват легендата за подаване на махзар до великия везир да окупира България.

Онзи ден~младият социалист каза от трибуната~за да блеснат мръсните дела на правителството — Алеко Константинов има предвид изказването на Никола Габровски, който заявил на II редовна сесия на VIII обикновено народно събрание, XV заседание от 13 ноември 1895 г., следното: «Господа представители! Миналата година правителството извика на полицията в Бяла Слатина: «изгасете свещите». . . сега пък ние ще извикаме: запалете свещите, за да се видят мръсните дела на правителството.»

И СЕГА БИЯТ, БРАТЕ МОЙ (с. 231) — «Знаме», г. II, бр. 25 от 19 ноември 1895 г., с подпис: Щастливец.

Фейлетонът е написан по конкретен повод: на 15 ноември 1895 г. в един полицейски участък в София бил нанесен жесток побой на основателя на ционисткото движение в България Йосиф Марко Барух, редактор на пловдивския еврейски вестник «Carmel», от който са излезли само четири броя.

Bonjour, monsieur (фр.) — добър ден, господине!

Господин Петраки — Петраки Аврадалиев, бивш румелийски чиновник, привърженик на Фердинанд и верен служител на двореца; от 1894 г. бил назначен за окръжен управител в Пазарджик.

Господин Стоилов — К. Стоилов (вж. тук, с. 355).

Господин Гешев — Ив. Ев. Гешев (1894—1924), изтъкнат политически деец и публицист, министър на финансите в кабинета на К. Стоилов (1894—1895); по-късно министър-председател (1911—1912).

Господин Вазов, кажете на вашите приятели. . . — по онова време на власт е била народната партия, към която принадлежал и Вазов.

Господин Михайловски — Ст. Михайловски също е бил член на управляващата тогава народна партия.

МАКЕДОНСКИЯТ МИТИНГ (с. 234) — «Знаме», г. II, бр. 26 от 23 ноември 1895 г., с подпис: Щастливец.

На 19 ноември 1895 г. в София бил свикан митинг на студентите от Висшето училище във връзка с тежкото положение на българите в поробена Македония. Участниците в митинга се обърнали с призив към Народното събрание да препоръча на правителството да се застъпи за съблюдаване на предвидените от Берлинския договор елементарни права на българското население в Македония. Като член на Върховния македонски комитет Алеко Константинов не е могъл да остане безразличен към обсъжданите на митинга проблеми и последвалите инциденти.

Правителството чрез официозния си орган се постара да ги кандардиса да не правят митинг — на 18 ноември 1895 г. в. «Мир», орган на управляващата народна партия, помества уводна статия под наслов «Митингите по македонското дело», в която между другото се подчертава: «митингите засега не са нужни за македонското дело».

. . . правителството «Му» — т. е. правителството на Фердинанд.

Бозуков — Антон Бозуков, запасен офицер, командир на въстаническата дружина «Пирин планина» по време на въстанието в Македония през 1894 г.; в края на 1895 г. заедно с Н. Тюфекчиев

оглавил Македонския комитет (след разцеплението по време на II конгрес на македонските дружества).

Такев — вж. тук, с. 361.

В. «Мир» нарича негова милост «някой си Керифейски» — правителственият орган в. «Мир» в уводната си статия «Митингът на 19 того» (бр. 176 от 21 ноември 1895 г.) тенденциозно оневинява подначалника на охраната на Народното събрание Хар. Керифейски, който бил един от главните виновници за скандала; той не само е наречен «някой си», но е представен за жертва на «сопаджиите»; в действителност Керифейски е стрелял с пистолет, след като първият изстрел бил даден от С. Байчев.

. . . трети смутител, Байчев — към края на речта на М. Такев чиновникът в градския съвет Станчо Байчев стрелял с пистолет и леко наранил един гражданин в крака.

КАНДИСАХМЕ! (с. 238) — «Знаме», г. II, бр. 27 от 19 ноември 1895 г., с подпис: Щастливец.

Алеко Константинов се връща към темата за откриването на Рисувалното училище, на която е посветен фейлетонът му «Дребни работи». Конкретният повод за написването на произведението е речта на тогавашния министър на народната просвета К. Величков при защитата на законопроекта в Народното събрание.

Бедните арменци толкова хиляди жертви. . . — според Санстефанския договор и Берлинския конгрес Турция се задължавала да проведе реформи в Западна Армения; тъй като тези реформи не били предприети, през септември 1895 г. в Цариград се организирали демонстрации, които дали повод на турското правителство да започне масови кланета на арменците в Мала Азия.

. . . нямаше да се тревожат европейските ескадри — във връзка с усложнената обстановка в Турция през есента на 1895 г. великите сили предложили да изпратят по един военен кораб.

Кючук Саид паша не щеше да бяга в английското посолство — Саид паша, Мехмед Шапур Челеби (1838—1914), бивш велик везир, отличаващ се с либералните си схващания; на 25 ноември 1895 г. се скрил в английското посолство в Цариград, страхувайки се да не бъде арестуван от султана във връзка със споровете за допускането на военни кораби на великите сили в Цариград.

Ех, че ахмак излезе таз Аржентинска република! — към края на миналия век в Аржентина се извършва бурен икономически подем: през 1895 г. там има 24 000 промишлени предприятия; същевременно тази страна става крупен доставчик на месо и зърнени храни на световния пазар.

Беринг взе, че фалира — една от световноизвестните по онова време търговски и банкерски къщи «Братя Беринг и сие».

. . . в Търново нямаше да се бият по изборите селяни с граждани — на 22 януари 1895 г. по време на допълнителните избори за депутати в VIII обикновено народно събрание в Търново станали кървави стълкновения между местните избиратели и тълпи от близките села Поликраище, Долна Оряховица, Мургазлии, Циганово и др.

. . . кървавите събития в Русе, Плевен, Кутловица, Садина, Бяла Слатина, Лом: Русе — по всяка вероятност се касае за т. нар. Русенски бунт (вж. тук, с. 360); Плевен — през 1887 г. по време на Стамболовия режим при изборите в Плевен 10 човека са били убити и 19 тежко ранени; Кутловица — през 1887 г. в навечерието на изборите в Кутловица (днес Михайловград) се е водил същински ръкопашен бой (вж. тук, с. 358); Садина — вж. тук, с. 385; Бяла Слатина — вж. тук, с. 355; Лом — на 11 септември 1894 г. по време на изборите за депутати в VIII обикновено народно събрание в Лом било извършено кръвопролитие: по заповед на околийския началник войската и жандармерията нападнали представителите на опозицията, които подкрепяли своя кандидат К. Арсениев.

Лендер банк — австрийска банка, кредитор на българския държавен заем от 1892 г.; един от членовете на банковия консорциум, с който народняшкото правителство сключило новия конверсионен заем на сума 290 000 000 лева, гарантиран с прихода от държавните железници.

ХЕРОСТРАТ II (с. 240) — «Млада България», г. I, бр. 55 от 6 декември 1895 г., с подпис: Башибозук.

Стрелите на Алековата сатира отново са насочени срещу Фердинанд, сравнен тук с Херострат от Ефес, който през 356 г. пр. н. е. подпалил храма на Артемида Ефеска, воден единствено от желанието да обезсмърти името си. В случая Алеко Константинов има предвид заканата на Фердинанд да разруши «Славянска беседа».

. . . за библиотеки, отколкото за не знам какви си перачници и за някакви си конюшни — Алеко Константинов има предвид следния пасаж от изказването на М. Такев в Народното събрание на 1 декември 1895 г. при разискванията по доклада на бюджетарната комисия: «Четете бюджета, обърнете страница 20 на бюджетопроекта по Министерството на обществените сгради и ще видите там, че се предвиждат за конюшна 150 000 лв., а за перачница 50 000 лв. . . . За тях отпускате по 150 000 лв., а за библиотеки отпускате само 50 000 лв. За перачници, дето се перат кирливите

ризи, отпущате 50 000 лв., а не отпущате 100 000 лв. за библиотеките» (Дневници на VIII обикновено народно събрание, II редовна сесия, XXVIII заседание от 1 декември 1895 г., кн. II, С., 1896, с. 84—85).

. . . едно грозно отдавнашно заканване да се унищожи това свято, това благороднейше учреждение — Фердинанд като представител на Кобургската династия открито е изразявал враждебното си отношение към Русия и славянството: оттук и неговата неприязън към дружеството «Славянска беседа», което имало задача да развива и укрепва славянската взаимност.

И ТОЙ АКО НЕ Е СИМПАТИЧЕН, АРТЪК. . . (с. 242) — «Знаме», г. II, бр. 32 от 20 декември 1895 г., с подпис: Щастливец.

Този фейлетон е отзвук на обсъждания в Народното събрание бюджет на княза и неговото семейство. Конкретният повод за написването му е произнесената на 13 декември 1895 г. от С. С. Бобчев реч, в която се настоявало да бъдат гласувани извънредни кредити за цивилната листа на Фердинанд.

Господин Сесе — С. С. Бобчев (вж. тук, с. 343).

. . . идеала на Белами — Едуард Белами (1850—1898), американски писател и общественик, автор на социално-утопичния роман «След сто години» (1888), в който е нарисувана картината на бъдещото общество, изградено според принципите на всеобщото равенство; в Америка и Европа били основани клубове, които си поставили за цел да приложат в живота идеите на Белами.

. . . божествения Санцио — Рафаел Санцио (1483—1520), бележит италиански художник, скулптор и архитект.

. . . дето го рекли «брашняният чувал» — намек за поместената в сп. «Юридически преглед» (г. IX, 1893 г.) статия на Ив. Ев. Гешов «Данъчний товар в България», в която се заявява: «България е брашнян чувал: колкото повече го тупаш, толкоз повече пуща. И тупаме ли, тупаме тоя нещастен чувал, като гледаме само щото ние и нашите влакна от тоя чувал да не бъдат отупани.»

ДОБРЕ СМЕ СИ С ТУРЦИТЕ — ГЛЕДАЙТЕ СИ КЕФА! (с. 245) — «Млада България», г. I, бр. 62 от 20 декември 1895 г., с подпис: Башибозук.

Във в. «Мир», бр. 187 от 16 декември 1895 г. е поместена уводна статия под наслов «Турция и Гърция», написана по повод вълненията на гръцкия остров Крит, който по онова време е под турска власт. Правителственият орган осъжда свободолюбивите стремежи на гърците, примирявайки се със съществуващото положение: не само с васалството на Княжество България спрямо Турция, но и с факта, че една значителна част от българския народ продължава да изнемогва под ярема на робството. Като член на Върховния македонски комитет Алеко Константинов не може да остане безучастен към подобни прояви на българската журналистика.

. . . движението на своите братя в Крит — след Руско-турската война от 1877—1878 г. националноосвободителното движение на остров Крит бележи нов подем: в течение на две десетилетия тук избухват три въстания — през 1878, 1887 и 1895—1897 г.; последното въстание е най-голямо и най-продължително.

Кабил (тур.) — възможно.

Сюнетиша се (тур.) — извършвам сюнет (обрязване на малките момчета според мохамеданския религиозен обичай).

Милаим (тур.) — кротък, нежен, ласкав.

АМИ МЕН ЗАЩО ЗАКАЧАШ БЕ, ТОДОРЕ? (с. 247) — «Знаме», г. II, бр. 36 от 10 януари 1896 г., с подпис: Алеко Константинов.

Фейлетонът представлява отворено писмо до известния в миналото политически деец Тодор Тодоров (1858—1925), един от ръководителите на народната партия, изпълняващ по онова време длъжността председател на Народното събрание. На 17 октомври 1894 г., само два дена след избирането му на този пост, в. «Знаме» подема силна атака срещу него, помествайки на уводно място статия за дезертьорството му по време на Сръбско-българската война и Обявление № 8210 на Военното министерство, с което той и други четирима членове на Русенския окръжен съд са обявени за дезертьори. Пак във връзка с дезертьорството на Т. Тодоров е отвореното писмо на Петко Каравелов до тогавашния окръжен управител в Русе Нестор Марков, поместено в същия в. «Знаме» (г. II, бр. 31 от 16 декември 1895 г.), както и отговорът на Н. Марков (в. «Знаме», г. II, бр. 33 от 24 декември 1895 г.). Конкретният повод за написване на фейлетона е отговорът на Т. Тодоров до П. Каравелов, поместен като отворено писмо във в. «Мир», г. II, бр. 194 от 5 януари 1895 г. В стремежа си да се защити тук той напада други лица, които според него също не били изпълнили по време на Сръбско-българската война своя дълг към отечеството: Иван Славейков, Гаврил Орошаков, Георги Калинков, Георги Георгов. Съвсем неоснователно между тези лица е посочен и Алеко Константинов. Чрез своя фейлетон писателят отговаря достойно на клеветата по негов адрес.

Михаил Сарафов (1854—1924) — известен в миналото общественик и дипломат, заемал различни министерски постове през първите две десетилетия след Освобождението.

. . . *уважаемото семейство на г. Бурмова* — Тодор Стоянов Бурмов (1834—1906), обществен и политически деец, активен участник в църковно-националната борба, министър-председател в първия кабинет след Освобождението.

Корпия (диал.) — нишка или дреб от вехто платно.

Пиотровски — Антони Пьотровски (1853—1924), полски художник, посещавал България като кореспондент; нарисувал е някои картини с българска тематика, между които и няколко илюстрации към романа «Под игото».

ТОРЖЕСТВУЮЩАЯ БОЛГАРИЯ (с. 251) — «Млада България», г. I, бр. 72 от 10 февруари 1896 г., с подпис: Башибозук; препечатан във в. «Глас», г. I, бр. 35 от 21 февруари 1896 г.

През лятото на 1895 г. българска делегация от няколко народни представители начело с митрополит Климент (Васил Друмев) заминава за Петербург, за да подготви почвата за подобряване на отношенията между Русия и България. Наскоро след това руският император Николай II признава Фердинанд за законен български владетел и дори става кръстник на престолонаследника Борис, който официално приема източноправославното вероизповедание на 2 февруари 1896 г. Във връзка с тази церемония в България пристигнала група руски журналисти. Довчерашни непримирими изобличители на Фердинанд като узурпатор на властта и австрийски агент, сега те коренно променят отношението си и в своите кореспонденции представят в невярна светлина положението в страната. Доблестният писател демократ Алеко Константинов, независимо от най-добрите чувства, които храни към Русия и братския руски народ, не може да одобри лакейското поведение на руските кореспонденти в България. Той реагира с цикъл от три фейлетона, написани на руски език под формата на писма на руския журналист Иван Александрович Хлестаков до неговата любима («Торжествующая Болгария», «Смерть опозиции» и «Материалы для изучения Болгарии»). Избраната форма дава възможност за саморазобличение на руските кореспонденти (в случая за това допринася и името на героя, заимствувано от знаменитата пиеса на Н. В. Гогол «Ревизор» и станало вече нарицателно).

. . . *некий господин Горбанов* — вж. тук, с. 371.

. . . *надо упомянуть о господине Централове* — става дума за Д. К. Попов (1855—1909), известен сред съвременниците си с прозвището Централния, виден публицист и обществено-политически деец; един от ръководителите на народната партия.

Манилов, Ноздрев, Собакевич — герои от «Мъртви души» на Н. В. Гогол.

Репетилов — герой от комедията на Грибоедов «От ума си тегли».

Коробочки нет — Коробочка също е героиня от «Мъртви души» на Гогол.

. . . *еще о Раче Петрове* ∾ *когда-то расстрелял десяток офицеров в Рущуке* — Рачо Петров (вж. тук, с. 368) е един от проводниците на антируската политика на Фердинанд; през 1887 г. бил председател на извънредния военен съд, който осъдил на смърт участниците в Русенския бунт.

Городской голова Моллов — д-р Димитър П. Моллов (1845—1914), виден софийски лекар и общественик; по онова време бил кмет на София.

. . . *о Цанкове* — става дума за Драган Цанков, виден общественик и политик.

. . . *молодой патриот Трайкович* — Трайко Д. Трайкович, политически деец и публицист, известен сред съвременниците си като автор на позива «Един разговор с Драган Цанков» от 9 септември 1894 г.

. . . *депутат Папанча*∾*лицо имеющее аттестат* — Петър Папанчев, виден член на народната партия, народен представител от Сливен, редактор на местния вестник «Сливен» (1894—1901). На LVIII заседание на VIII обикновено народно събрание (II редовна сесия) внесъл за разглеждане «Предложение за допълнение на някои членове от Закона за печата от 16 декември 1887 г.», ограничаващо на практика свободата на печата. Според предложената от Папанчев редакция на чл. 5 «отговорен редактор на вестник или списание може да бъде всеки пълнолетен български поданик, който се ползува с граждански и политически права, има постоянно местожителство в мястото и притежава свидетелство за свършването курса поне на средно учебно заведение».

. . . *талантливый оратор Абрашев* — ирония по адрес на никополския народен представител Иван Абрашев, така наречения «депутат с побъркани местоимения» (вж. тук, с. 371).

Поль де Касаняк — Пол-Адолф-Мари-Проспер Грание дьо Касаняк (1842—1904) — френски политик и журналист, един от водачите на партията на монархистите. Като депутат винаги седял отдясно и се държал предизвикателно към републиканците. В случая Алеко Константинов намеква за произнесената от него на 10 ноември 1892 г. реч по въпроса за изменение на закона за печата във Франция.

. . . *я награжден славным орденом* — на 6 февруари 1896 г. Фердинанд дал обяд в чест на чуждестранните представители на печата; след свършването на обяда той наградил присъствуващите с ордени.

... принц Фердинанд чистокровный славянин — в една от дописките си от София кореспондентът на петербургския вестник «Свет» Висарион Висарионович Комаров съобщавал, че Фердинанд имал славянски произход, водещ началото си от княгиня Олга; същото нелепо твърдение той повторил и в своя тост по време на тържествения обяд, даден на 4 февруари 1896 г. от градския съвет в чест на руските кореспонденти по случай приемането на източноправославното вероизповедание от престолонаследника.

«СМЕРТЬ ОППОЗИЦИИ» (с. 255) — «Млада България», г. I, бр. 73 от 26 февруари 1896 г., с подпис: Башибозук.

Във връзка с възникването на този фейлетон вж. обяснителната бележка към предходното произведение. Конкретният повод за неговото написване е обнародваната наскоро преди това в правителствения вестник «Мир» анонимна статия под наслов «Политическата смърт на опозиционните партии» (г. II, бр. 204 от 30 януари 1896 г., с. 2).

... вышвырнули с Министерства иностранных дел господина Начевича — за Григор Начович вж. фейлетоните «Тържеството на Велзевула» и «Молитвата на Велзевула» и коментара към тях. В началото на 1896 г. Г. Начович бил освободен от поста министър на външните работи и назначен за министър на търговията и земеделието (според съобщенията на тогавашната преса това станало по негово желание).

... известный руссофил г. Марков — ирония по адрес на Димитър Марков, бивш военен прокурор по делото на участниците в Русенския бунт (вж. тук, с. 360); в началото на 1896 г. той бил претендент за поста министър на правосъдието. Приспособявайки се към новия външнополитически курс, на 2 февруари 1896 г. Д. Марков произнесъл пред двореца пламенна реч във връзка с приемането на източноправославното вероизповедание от престолонаследника Борис.

«Русский цар на земляташ наша кровь» — изопачен текст от стихотворението на П. Р. Славейков «Вярата и надеждата на българина към Русия», известно още под наслов «На царя и на Русия».

... г. Тодоров, человек с воинственными наклонностями — намек за дезертьорството на Т. Тодоров по време на Сръбско-българската война (вж. фейлетона «Ами мен защо закачаш бе, Тодоре?» и коментара към него).

... эту статию, вероятно, написал господин Централов — статията «Политическата смърт на опозиционните партии» е напечатана без подпис; авторството на Д. К. Попов (Централния) е недоказано.

... не мог написать даже наш князь Мещерский — В. П. Мещерский (вж. тук, с. 372); от 1872 г. до смъртта си през 1914 г. В. П. Мещерский е издавал ултраконсервативния вестник «Гражданин».

... чрез два дня произошли выборы в депутаты — на 18 февруари 1896 г. в София били произведени допълнителни избори, на които се поставили на гласуване две кандидатури: на правителствения кандидат Георги Анастасов, виден член на народната партия, и на известния обществено-политически деец Драган Цанков, ръководител на намиращата се в опозиция либерална партия; за народен представител бил избран Драган Цанков.

... тысячи «воззваний к избирателям», которыми рекомендовался в депутаты Драган Цанков — на 17 февруари 1896 г., един ден преди насрочените допълнителни избори, д-р С. Данев, А. Франгя и др., подкрепени от привържениците на Петко Каравелов, разпространили възвание до софийските избиратели, чрез което горещо препоръчвали кандидатурата на Драган Цанков.

... некий Дроньгасов, ярый консерватор — Т. Дрангазов, известен ръководител на шайки в изборните борби от края на миналия век.

... о родословной Его Царского Высочества∾князь Фердинанд болгарского произхождения — вж. тук, с. 380.

... какой-то полуграмотный дурень, подделываясь к почерку моему — наскоро след обнародването на фейлетона на Алеко Константинов «Торжествующая Болгария» във в. «Прогрес» (бр. 43 от 24 февруари 1896 г.) се появява нелепо подражение под наслов «Письма из Болгарии (письмо второе Ивана Александровича к своей возлюбленной)», насочено срещу Петко Каравелов и Алеко Константинов; има предположение, че негов автор е Антон Митов (1862—1930), станал известен по-късно като художник и фейлетонист.

МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ БОЛГАРИИ (с. 259) — «Млада България», г. I, бр. 74—75 от 13 март 1896 г., с подпис: Башибозук.

Това е третият и последен фейлетон от цикъла фейлетони, построени под формата на писма от България на руския журналист Иван Александрович Хлестаков до неговата любима.

Семков, автор известного трактата по популярной астрономии «Воздушна природа» — през 1885 г. Н. Семков издава книгата си «Ничтожна фамилия и въздушна природа», бездарно и глупаво съчинение, донесло печална слава на своя автор; по повод на това

се създава нарицателното понятие «семковщина» като синоним за бездарно съчинителствуване.

...напоминает Камиля Фламариона — Камил Фламарион (1842—1925) е известен френски астроном, автор на популярни съчинения по астрономия.

...наряду с Гюи де Мопассаном, или вот с нашим Гаршиным — класикът на френската литература Ги де Мопасан (1850—1893) и известният руски писател Всеволод Михайлович Гаршин (1855—1888) завършват живота си с тежко психическо разстройство.

...в Самокове и в Тревне подвизаются несколько его соперников — в случая Алеко Константинов има предвид не конкретни лица, а представителите на две известни школи в историята на българското изобразително изкуство: Самоковската художествена школа, създадена в края на XVIII в. и достигнала своя разцвет през XIX в., и Тревненската художествена школа, създадена и утвърдена също през епохата на Възраждането.

...наш Верещагин — Василий Верешчагин (1842—1904), един от най-големите руски художници, известен като автор на картини с историческа и военна тематика.

Рафаел Санцио (1483—1520) — вж. тук, с. 376.

Его комедия «Виченэо и Анжелина» ∾ посмешнее выходит — тук Алеко Константинов иронизира К. Величков. «Виченэо и Анжелина» не е комедия, а драма в 5 действия, издадена като отделна книга в Пловдив през 1882 г.

Основатель болгарского театра Рудольф Канелли∾основал товарищество артистов под названием «Смех до слез» — Радул Канели (вж. тук, с. 368—369).

...не «Мир», а «Реформа» всем народом болгарским считается самою сериозною газетой — в. «Мир», орган на народната партия, излиза от септември 1894 г. до март 1944 г.; в. «Реформа» е информационен всекидневник на правителството на К. Стоилов: излезли са само 26 броя от 2/14 март до 8/20 април 1896 г.

Ремлинген-герой — Арнолд Ремлинген е подполковник от руската армия, един от петимата «чрезвичайни комисари», назначени от Александър Батенберг да управляват след държавния преврат на 27 април 1881 г. отделни области от България; от 1 юли 1881 г. Ремлинген станал министър на вътрешните работи, като засилил диктатурата и преследванията на всички, които се обявявали в защита на демократичните права на народа.

...нашего князя Кантакузина — М. А. Кантакузин, руски генерал и княз, военен министър в правителството на Драган Цанков (1884) и П. Каравелов (1884—1886).

Калинкин — може би Георги Иванов Калинков, изобразяван понякога от Алеко Константинов под името Герванич.

Трайкович — вж. тук, с. 379.

СПИСЪК НА БЪЛГАРСКИТЕ ГЕНИИ (с. 262) — «Знаме», г. II, бр. 48 от 12 октомври 1896 г., с подпис: Иван Аспазневич Дормидолский, издател. Както и в редица други случаи, подписът под фейлетоните на Алеко Константинов представлява неразделна част от текста на творбите. Тук писателят използува името на известния герой от Вазовата повест «Митрофан и Дормидолски», писана по спомени от дейността му като съдия в Берковица.

Фейлетонът е написан по повод язвителната бележка, поместена анонимно във в. «Мир» (бр. 296 от 28 септември 1896) под наслов «Списък на идиотите», в която е замесено и името на Алеко Константинов. Историята накратко е следната. В отрицателния си отзив за Вазовия роман «Нова земя», поместен като подлистник във в. «Знаме», под наслов «Един стар херой» (г. II, бр. 44 и 45 от 25 и 28 септември 1896 г.), Любомир Цаклин (псевдоним, зад който се крие Пенчо Славейков) осъжда «мнението, що въздигна г. Вазова в очите на оная тълпа идиоти, които му направиха многошумен юбилей». Вземайки повод от тези думи, в. «Мир» помества въпросната бележка, в която между другото се казва: «В последния брой на в. «Знаме» четем в подлистник, че тълпа идиоти славили миналата година Вазова по случай 25-годишния му литературен юбилей. Ето списъка на тия идиоти, както бяха наредени те на банкета в «Славянска беседа» (захващаме от десния край на трапезата): пръв Алеко Константинов, втор до него Петко Славейков» (очевидно в случая е допусната печатна грешка «Петко» вм. «Пенчо», тъй като Петко Р. Славейков по онова време е вече покойник). Трябва да отбележим, че сарказмът на Алеко Константинов, предизвикан от грубата нападка на в. «Мир», не отразява цялостното му отношение към народния поет. При друг случай той подчертава: «Вазов сам си е звезда, звезда литературна, и никакви звезди, с истински или фалшиви брилянти, не могат да отличат неговите заслуги» (вж. фейлетона «Сеятели на рабски чувства»).

Дело на Берковский окръжен съд — във връзка с дейността на Иван Вазов като съдия в Берковица вж. студията на Н. Саранов «Иван Вазов като съдия», поместена в «Годишник на Софийския университет «Кл. Охридски», Юридически факултет, т. XXXVIII, кн. 8 за 1942—1943 г., С., 1943; тук на с. 35—39 е поместено въпросното дело на Берковския окръжен съд, което Алеко Константинов е предал почти без изменения.

. . . съгласно с духа на чл. 170 — според чл. 170 на отоманския наказателен закон от 28 зилхидже 1274 (т. е. 1857 г.), «когато законно ся докаже, че някой предумишлено е убил човек, осъжда ся по законът на смърт» (глава II — «За злодеяния и престъпления въз лица и техните наказания», отдел I, Пловдив, 1881, с. 47); този закон е бил одобрен от руския импер. комисар на 24 август 1878 г. и е продължавал да се прилага в Княжество България през първите години след Освобождението.

И аз мечтател бледен...невинната ми кръв? — цитираните стихове са от третата част на Вазовото стихотворение «Пребитото псе» според публикацията му в първото издание на стихосбирката «Звукове» от 1893 г. В случая Алеко Константинов находчиво свързва това стихотворение с известния епизод от дейността на Вазов като съдия в Берковица, за да подчертае още повече комичния ефект на цитираните материали. В действителност стихотворението «Пребитото псе» няма нищо общо с този случай. То е написано по собствено признание на поета през април 1882 г. в Пловдив (вж. Ив. Д. Шишманов. Иван Вазов, Спомени и документи. С предговор, добавки и бележки от Михаил Арнаудов. Второ доп. изд. С., 1976, с. 244).

ЕДИН БЕЛГИЙСКИ МИНИСТЪР (с. 269) — «Знаме», г. II, бр. 55 от 6 ноември 1896 г., с подпис: Беню Найденов.

Като повод за написване на фейлетона е послужило назначението на Найден Бенев за министър на вътрешните работи, с което тогавашният министър-председател К. Стоилов целял да осигури изборната победа на народната партия в предстоящите избори за IX обикновено народно събрание. Това назначение се оказало в противоречие с изискванията на Търновската конституция, според която всеки министър е трябвало да бъде избран предварително за народен представител. Найден Бенев (1857—1909), дотогавашен главен секретар на Министерския съвет, бил известен сред съвременниците си повече като герой от картоиграческите заведения на столицата, отколкото като политически деец. Фейлетонът е построен остроумно като превод на диалога между белгийския картоиграч Труве Бенуа и президента на Белгия, зад които се крият Найден Бенев и министър-председателят К. Стоилов. При разкриване образа на своя герой Алеко Константинов умело е използвал изрази от жаргона на картоиграчите. Чрез подписа на «преводача» Беньо Найденов и датата под текста «Бяла Слатина, 2 ноември 1896 г.» той още веднъж напомня за истинското лице и за истинските подбуди за неговото назначаване на отговорния пост министър на вътрешните работи (градът Бяла Слатина е бил

широко известен с произволите при провеждане на изборите).

Стремлението на почитаемото правителство да направи от нашето отечество една втора Белгия — К. Стоилов като министър-председател неведнъж е подчертавал, че мечтае да направи от България нещо като Белгия на Балканския полуостров.

Труве Бенуа — френски превод на името Найден Бенев (от френския глагол «trouver» — намирам).

Супрефект (фр.) — подпрефект, т. е. подначалник на полицията.

Perdoppe — намек за град Пирдоп.

. . . освен ако духнеш свещта — намек за изгасяването на свещите по време на допълнителните избори в Бяла Слатина (вж. тук, с. 363—364).

Kopristice — т. е. Копривщица, родното място на Найден Бенев.

. . . моята специалност дължа на столичната академия — намек за софийските комарджийски заведения, където се е подвизавал Найден Бенев.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ИЗБИРАТЕЛНОТО ПРАВО (с. 273) — «Знаме», г. II, бр. 57 от 13 ноември 1896 г., с подпис Въса Пъцова, родом от Белгия.

Фейлетонът е построен като коментар върху някои членове на Наказателния закон, предвиждащи различни наказания за нарушения на избирателното право. Той е написан в навечерието на изборите за IX обикновено народно събрание, когато с всеки изминат ден се е увеличавал терорът върху населението. Основната задача, която си поставя Алеко Константинов, е да подчертае несъответствието между правните норми и грубата политическа действителност. При цитирането на отделните членове той се е придържал точно към текста на Наказателния закон.

. . . едно морално влияние — вж. тук, с. 355.

Знаете ли какво ще рече екзекуция — намек за събитията в с. Садина, Поповско, през февруари 1894 г. по време на допълнителните избори. За да предотврати провала на правителствения кандидат, полицията открила стрелба, от която паднали убити и ранени. На другия ден селяните изгонили стражарите, но Ст. Стамболов наредил селото да бъде екзекутирано: били изпратени две войскови дружини, които останали на издръжка на селяните цял месец.

Argumentum a contrario (лат.) — аргумент за противопоставяне.

Dura lex, sed lex! (лат.) — тежък е законът, но е закон!

Босилеград — град в Югославия, присъединен към тази страна по силата на Ньойския мирен договор от 1919 г.; преди това се е намирал в държавните граници на България като средище на Кюстендилското краище с 42 чисто български села в котловината на р. Драговищица.

Аккадънлар — турското наименование на гр. Дулово.

ДО МОЯТА СЪОТЕЧЕСТВЕНИЦА Г-ЖИЦА ВЪСА ПЪЦОВА (с. 278) — «Знаме», г. II, бр. 59 от 21 ноември 1896 г., с подпис: Беньо Наков.

По съдържанието си това произведение е тясно свързано с предходните два фейлетона: «Един белгийски министър» и «Престъпления против избирателното право». Написан под формата на писмо, фейлетонът фактически е насочен срещу министъра на вътрешните работи Найден Бенев, осигурил чрез терор и всевъзможни машинации победата на управляващата народна партия в изборите за IX обикновено народно събрание, състояли се на 17 ноември 1896 г. И тук, както във фейлетона «Един белгийски министър», Алеко Константинов си е послужил с френския превод на името на героя Труве Бенуа, като е използвал при неговата характеристика жаргона на картоиграчите. Датата под текста на произведението «Бяла Слатина, 17 ноември 1896 г.» още веднъж напомня за произвола по време на изборите (вж. тук, с. 355, 363—364).

A ma chère Stazon Pyadais (фр.) — на скъпата ми Стазон Пияде.

. . . *знаменитата белгийска Ментенон* — маркиза Франсуаз д'Обине Ментенон (1635—1719) е известна с голямото влияние, което упражнила върху Людвик XIV, с когото сключила таен брак.

Sapristi! (фр.) — пусто да остане!

Saperlipopette! (фр.) — дявол да го вземе!

Drant Gazon — Т. Дрангазов, полицейски пристав в София, съден за конекрадство, известен като водач на шайки, вилнеещи по време на изборите.

Querri Feys — Хар. Керифейски, подначалник на охраната на Народното събрание, водач на политически шайки.

Maurpheaux — ротмистър Морфов, полицейски инспектор, верен привърженик на правителството на К. Стоилов; бил е заподозрян като съучастник в убийството на Ст. Стамболов.

. . . *капиталното съчинение по държавното право от Stamas Boulaus, което се е печатало в Брюксел в течение на 8 години* — намек за осемгодишната диктатура на Ст. Стамболов, чиито методи не са били чужди и на новото правителство и особено на служителите от Министерството на вътрешните работи, ръководено от Найден Бенев.

Благодарното потомство, както знаете, съхрани ръцете на тоя велик учен. . . — при нападението на Ст. Стамболов на 3 юли 1895 г. двете му ръце били насечени с ятагани, опитвайки се да спасят живота му, лекарите ампутирали ръцете.

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА I (с. 281) — «Знаме», г. II, бр. 63 от 7 декември 1896 г., с подпис: Николай.

Фейлетонът е написан по повод тронното слово на Фердинанд при откриването на IX обикновено народно събрание. Той е построен като пародия на словото на държавния глава, умело вплетена в текста на приятелското писмо на автора до Петър Абрашев (1866—1930), близък негов приятел от Николаевския пансион и член на «Весела България», известен сред съвременниците си с прозвището «Бедрос».

Преминуването на сина ми в лютеранство или католически дом — според изискванията на Търновската конституция българският престолонаследник е трябвало да бъде с източноправославно вероизповедание; ето защо Фердинанд се видял принуден да се съгласи първородният му син Борис да приеме формално православието.

Нажива (рус.) — печалба.

. . . *сърдечния прием, който намерих в Испания* — намек за приключилото наскоро преди това официално посещение на Фердинанд в Сърбия.

Източна Фландрия — намек за Източна Румелия.

. . . *поканата на Тяхното Свещенно Короноване* — визира се поканата на Фердинанд да участвува в тържествата, свързани с коронацията на руския император Николай II.

Твой Николай — подписът под текста на писмото на Алеко Константинов до Бедрос (Петър Абрашев) е по всяка вероятност загатване за руския град Николаев, откъдето води началото си тяхната дружба.

Ласса, ласса, домнуле. . . че врей де мине? Оо, аа. . . Ласса. . . (рум). — Оставете, оставете, господине, какво искате от мене? Оо, аа. . . Оставете. . .

ПРИЯТЕЛСКИ ПИСМА II (с. 285) — «Знаме», г. II, бр. 66 от 18 декември 1896 г., с подпис: Николай.

Само няколко дена след първото от двете «приятелски писма», поместени във в. «Знаме», в подлистника на в. «Светлина», орган на прогресивно-либералната партия, се появява отговор, подписан с инициала Б. (г. III, бр. 14 от 14 декември 1896 г., с. 2—3). По всяка вероятност неговият автор е същият Бедрос (Петър Абра-

шев), към когото са адресирани писмата на Николай (Алеко Константинов). Не е изключено обаче в случая да се касае за литературна мистификация — т. е. отговорът от името на Бедрос да е написан пак от Алеко Константинов или при негово участие.

. . . *няма да станеш белгиец тези нещастни белгийци* — вж. тук, с. 385.

. . . *отнема знамето на Висариона Висарионовича* — Висарион Висарионович Комаров (1838—1907), руски журналист, редактор на петербургския в. «Свет», на чиито страници в началото на 1896 г. се появяват съобщенията за славянския произход на Фердинанд (вж. тук, с. 380).

А знамето на «сопаджиите» се грабна още на 17 ноември — намек за терора, с който са били съпроводени изборите за IX обикновено народно събрание на 17 ноември 1896 г.

В Славянската беседа прокурорът искал главите на трима души, защото не им бил чист косъмът — намек за продължаващия по това време съдебен процес срещу Наум Тюфекчиев, Бони Георгиев и Мирчо Ацов, заподозрени като участници в убийството на Ст. Стамболов.

Наум Тюфекчиев — притежател на оръжеен магазин в София; бил обвинен като участник в убийството на Ст. Стамболов; смятало се,че той е участвувал в убийството, за да отмъсти за мъченическата смърт на малолетния си брат Денчо Тюфекчиев (вж. тук, с. 369).

. . . *какво сте се задрърнали с този пусти Висарион Висарионович* — Алеко Константинов има предвид поместената във в. «Светлина», г. III, 1896, бр. 12 от 8 декември 1896 г., уводна статия на Драган Цанков под наслов «Открытое письмо к издателю газеты «Свет» Висариону Висарионовичу Комарову», в която руският журналист е критикуван заради кореспонденцията си от София във връзка с изборите за IX обикновено народно събрание. Наскоро след това В. В. Комаров излиза с отворено писмо до Драган Цанков, в което твърди, че опозицията в България е окончателно унищожена и че князът и министър-председателят са успели да успокоят духовете със справедливи и легални мерки (в. «Прогрес», г. V, бр. 20 от 14 декември 1896 г.).

ЧЕСТИТА НОВА ГОДИНА! [1897] (с. 288) — «Знаме», г. II, бр. 64 от 1 януари 1897 г., с подпис: Щастливец.

Тук Алеко Константинов обръща поглед към печалната обществено-политическа действителност в навечерието на 1897 година — последна в неговия живот. Фейлетонът е изпълнен с горчива ирония и същевременно като че ли с някакво тревожно предчувствие.

Олимпий Панов и Узунов — вж. тук, с. 360.

. . . *бълхата отиде, та се не видя* — намек за падането на правителството на Ст. Стамболов на 18 май 1894 г.

. . . *търговският договор с Австрия* — митнически договор, сключен през декември 1896 г. между Австрия и България, за да се покровителства вносът у нас на промишлени стоки от развитите капиталистически страни; този договор, насочен фактически срещу занаятчиите, бил посрещнат с протестни събрания в столицата и по-големите градове на страната.

. . . *както поднесе златната сабя на нашия благодетел Абдул Керим паша* — вж. тук, с. 358.

«Свобода» — официален орган на управляващата преди 18 май 1894 г. стамболовистка партия.

«Прогрес» — един от органите на опозицията, подели открита борба за сваляне диктатурата на Ст. Стамболов.

Йордан Йонов — оряховски народен представител от парламентарната група на управляващата народна партия, известен като криминален престъпник.

. . . *господина Начовича, любимец на българския народ* — вж. тук, с. 356.

. . . *дворецът на княжеските коне — Манежът* — намирал се между днешните софийски улици «Толбухин», «Д. И. Полянов», «Оборище» и «Шипка», на мястото, където сега е построена Народната библиотека «Кирил и Методий».

. . . *нашите социалисти ни познават много добре и са убедени, че ний с г. Каравелова сме от буржоазията* — по повод на тази забележка Димитър Благоев разкрива на страниците на сп. «Ново време» (г. I, 1897, кн. 2, с. 212—213) идейната основа на демократическата партия, към която принадлежи Алеко Константинов. В статията си «Понятия и определения» той заявява: «Изказаното от г. Щастливец, макар и в игрива форма, означава все същото: неприятно учудване, че се намират хора, които да наричат него и г. Каравелов буржоа, а тяхната партия — буржоазна партия. От това читателят може да съди каква бъркотия в понятията съществува в главите на нашите буржоазни интелигенти. За читателя, който прочете писаното горе, не може да има съмнение, че партията на г. Каравелов и г. Щастливец, т. е. демократическата партия, е партия чиста проба буржоазна. Да наречем другояче тая партия би било една жестока ирония. Да отрича тя сама това название, значи сама себе си да подиграва. И наистина, нито г. Каравелов, нито г. Щастливец, нито органът на партията им са обявили някога, че те се отричат от принципа на буржоазията и буржоазното общество и че се борят за някакъв нов обществен принцип» (Д. Бла-

гоев, Съчинения, т. 4. С., 1957, с. 165). Само няколко месеца по-късно обаче Д. Благоев изразява дълбокото си съжаление по повод убийството на Алеко Константинов между другото и поради това, че в негово лице е очаквал да види българския Едмондо де Амичис (италиански писател, който през 1891 г. влиза в редовете на социалистическата партия). «Неговата честна и безкористна натура — пише той в сп. «Ново време», — неговата поетическа и прекрасна душа и неговият талант, който имаше високополезното за обществото направление — да наблюдава пороците и отрицателните страни и да ги осмейва с неподражаем юмор, навярно би го довели най-сетне към социалистическите убеждения, към социалистическия идеал, в който неговата поетическа натура можеше да намери чистия източник на нескончаемо поетическо вдъхновение» (пак там, с. 284—285).

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ I (с. 291) — «Знаме», г. II, бр. 73 от 15 януари 1897 г., с подпис: Щастливец.

Първият фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали» е написан без конкретен повод. Тук Алеко Константинов изобличава буржоазната действителност чрез обобщения художествен образ на един дребен кариерист, безвъзвратно загубил чувството си за чест и човешко достойнство, готов на всякакви подлости и унижения, за да се изкачи едно стъпало по-горе по стълбата на административната йерархия.

...в позата на Гамбета — Леон Мишел Гамбета (1838—1882), френски обществен и политически деец, адвокат по професия, известен с ораторските си способности.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ II (с. 294) — «Знаме», г. II, бр. 74 от 18 януари 1897 г., с подпис: Щастливец.

Вторият фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали» е написан по повод решението за всеобща амнистия на всички политически престъпници от периода 1883—1894 г., взето от IX обикновено народно събрание на 21 декември 1896 г. Фактически с тази амнистия правителството на К. Стоилов е заличило политическите престъпления, извършени по време на Стамболовия режим. Представителите на опозицията се обявили против амнистирането на участниците в управлението по време на диктаторския режим на Ст. Стамболов между другото и поради това, че един от тях е бил тогавашният министър-председател К. Стоилов.

...ето вече трета година под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия — още в първата редовна сесия на VIII обикновено народно събрание била назначена седемчленна парламентарна комисия със задача да приведе в известност всички злоупотребления с властта, нарушения на конституцията и пр. през време на управлението на Ст. Стамболов.

...нашият приятел — т. е. тогавашният министър-председател К. Стоилов.

...всичките документи на Парламентарната анкетна комисия — очевидно Алеко Константинов има предвид изданеия «Доклад на Парламентарната анкетна комисия [по злоупотребленията на Стамболовия кабинет от 22 август 1887 до 18 май 1894 г.] с прибавление на документите, намерени в архивите на разните учреждения в Княжеството» (С., 1895, 614 с., 15 л. факс.), където се съдържат стотици изобличаващи Стамболовия режим документи, разпределени в 15 глави: по изборите, по митингите, по кореспонденцията, по обиските и преследванията, по тайните агенти (потераджиите) и т. н.

Я ми кажи ти, ей, човече, ти, който немил-недраг се скиташ, цели десет години... — пасажът се отнася за Илия Георгов, който бил обвинен в убийството на Хр. Белчев; осъден от Софийския окръжен съд на смърт, по-късно той бил оправдан. Алеко Константинов бил един от неговите защитници на процеса.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ III (с. 297) — «Знаме», г. II, бр. 79 от 5 февруари 1897 г., с подпис: Щастливец.

В началото на 1897 г. агентите на сръбската пропаганда в Македония повели ожесточена борба срещу назначаването на българина Синесий за митрополит в Скопие. Тогавашното българско правителство, разчитайки на обещаните от султана реформи, се въздържало от каквато и да било намеса в подкрепа на българското население в Македония. Чрез третия си фейлетон от цикъла «Разни хора, разни идеали» Алеко Константинов още веднъж заклеймил престъпното бездействие на управляващите среди, които гледали на освобождението на Македония през призмата на своите търговски интереси.

...султанското благоволение∾електрически муш ти дава ∾ имтияз ти дава ∾ меджидие ти дава — през 1896 г. българското правителство предприело редица стъпки за подобряване на отношенията с Турция: през януари в Цариград пристигнал на официални разговори министър-председателят К. Стоилов, а два месеца по-късно тук дошъл и Фердинанд, посрещнат от султан Абдул Хамид като лоялен васал и отрупан с любезности и подаръци (дадено му е между другото и високото военско звание маршал на турската армия); според съобщение на в. «Мир» (бр. 246 от 2 март

1896 г.) в София пристигнала турска правителствена делегация, която връчила на Фердинанд ферман от султана и ордена «Имтияз», на княгинята — ордена «Шевакат», а на престолонаследника — ордена «Меджидие»; по същото време султанът обещал като подарък за Фердинанд някакво малко параходче, наречено «електрически муш».

. . . да отидат вътре в Народното си събрание да викат: «Да живее съединението с Крит»∾принц Георги начело на флотата — през 1895—1897 г. на остров Крит, намиращ се по онова време под турска власт, избухнало въоръжено въстание, активно подкрепяно от гръцкото правителство; през февруари 1897 г. Гърция се намесила в борбата с въоръжена сила, поради което два месеца по-късно Турция ѝ обявила война; ръководено от стремежа да поддържа лоялни отношения с Турция, българското правителство запазило пълен неутралитет.

. . . в Цариград вълнения, Млада Туркия, реформи. . . — по онова време младотурската партия развивала оживена дейност, нападайки остро правителството и султана; представителите на великите сили подготвили устава за реформите, които трябвало да се наложат на султана.

Качà алърсън! (тур.) — за колко ще ги вземеш, ще ги купиш.

Кабул (тур.) — съгласие.

Добре прави почитаемото правителство, че ги презира тези нехранимайковци — в стремежа си да се покаже лоялно към Турция правителството на К. Стоилов не оказвало необходимата подкрепа на движението за освобождаване на Македония.

РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ IV (с. 300) — «Знаме», г. III, бр. 13 от 19 юни 1897 г., с подпис: Щастливец. Фейлетонът е намерен между ръкописите на Алеко Константинов и е публикуван след смъртта му. Ръкописът на автора не е запазен.

Найчо Цанов (1857—1922), комуто е посветено произведението, е роднина и близък приятел на Алеко Константинов, адвокат във Видин. Алеко Константинов е водил делата му в Софийския апелативен съд и в Касационния съд и е поддържал редовна кореспонденция с него.

. . . защото си башибозук — Алеко Константинов е подписвал своите фейлетони във в. «Млада България» с псевдонима «Башибозук».

. . . па 17 ноемврий онуй — вж. тук, с. 386.

. . . па султанско благоволение нам-що-си — вж. тук, с. 391.

. . . па търговски договор нам-що-си. . . — вж. тук, с. 389.

PANEM ET CIRCENSES (с. 302) — «Знаме», г. II, бр. 85 от 26 февруари 1897 г., с подпис: Щастливец.

Фейлетонът е написан по повод тържественото посрещане на сръбския крал Александър I, който посетил София от 17 до 20 февруари 1897 г.

. . . рабско подражание на Белгия — вж. тук, с. 385.

Дендонов — от френската дума «dindon» (пуяк).

Абдул Хамид II (1842—1918) — турски султан, управлявал от 1876 до 1909 г.; заради арменските кланета, които организирал, бил наречен «кървавият султан».

Нека ни хвалят в «Revue d'Orient» — в. «Revue d'Orient» излиза в Будапеща от 1886 г. до 1910 г.; в него са поместени много материали, свързани с балканските страни, в това число и с България.

Търговският договор с Австрия — търговският договор между България и Австро-Унгария бил току-що утвърден след оживени дебати от Народното събрание.

СКРОМНА ЛЕПТА НА ОБЩИЯ ЖЕРТВЕНИК (с. 305) — «Знаме», г. II, бр. 96 от 6 април 1897, с подпис: Щастливец.

. . . почитаемото ни правителство е назначило една комисия∾предстоящето всемирно изложение в Париж — в края на март 1897 г. Министерският съвет решил България да вземе официално участие в Парижкото изложение през 1900 г., като определил десетчленна комисия, «която да извърши нужните за това разпореждания».

Чомагаш (рум.) — побойник, скандалджия, сопаджия.

. . . кюрдите ще се подсмиват под мустак∾как колим арменците — вж. тук, с. 374.

Маслаат (тур.) — работа, дело, служба.

. . . изборите в Кутловица — вж. тук, с. 358.

. . . биографията на най-пресния крайдунавски депутат — става дума за Йордан Йонов (вж. тук, с. 389).

Хайле (тур.) — твърде много, доста.

. . . процесът по убийството на Белчева, с всичките му подробности — Хр. М. Белчев (1857—1891), политически деец, общественик и поет, от 1890 г. министър на финансите в кабинета на Ст. Стамболов; убит по време на разходка със Стамболов (истинският прицел на убиеца). Убийството му е използувано от Стамболов като повод за масови репресии срещу политическите му противници — бил организиран шумен процес, чиито материали са издадени в един внушителен том под наслов: Д е л о т о по заговора за убий-

ството на Негово Царско Височество Княза и министър-председателя Стамболова и убийството на министра Белчева. С., 1892, 968 с.

. . . заседанието в Народното събрание, когато се вотираше търговският договор с Австро-Унгария — вж. тук, с. 379, 393.

Папанчевият закон за печата — от името на сливенския депутат Петър Папанчев, който внесъл в Народното събрание предложение за реакционни изменения в закона за печата (вж. тук, с. 379).

Paysans du Danube (фр.) — дунавски селяни.

Un maison bulgare, s'il vous plait (фр.) — една българска къща, ако обичате.

Троглодитски жилища — от «троглодит» (гр.) — първобитен човек, пещерен жител, преносно — некултурен човек; голяма част от жилищата на селяните в Оряховско по онова време били пръстени землянки, наполовина заровени в земята.

. . . ще вземем статистиката на Народната библиотека: кой автор най-много се чете? — очевидно Алеко Константинов взема повод от уводната статия във в. «Знаме», бр. 93 от 27 март 1897 г., в която се критикуват порядките в Народната библиотека и несъвършенствата на каталожната ѝ система, «благодарение на което съчиненията на Т. Х. Станчева най-много се поглъщат».

Гребенаров — х. Михаил х. Гребенаров, автор на бездарни брошури и съставител на песнопойки, календарчета, съновници, трепетници, лекарственици, сборници с готварски рецепти и пр., издадени през първите десетилетия след Освобождението.

«Относително економическа и жалостна Македония. За убитите консули. И съвети как се прави баклава и рахат-локум» — М. Гребенаров не е издал точно такава книга; той обаче е автор на много книги с подобно съдържание.

«Bulgarische Handelszeitung» — засега не открихме данни за този вестник; според коментара на Пенчо Славейков към първото издание на съчиненията на Алеко Константинов той бил «редактиран и издаван от разни безграмотни немски евреи».

«La Bulgarie» — седмичен политически вестник, основан през 1888 г. и издаван до 1897 г. под редакцията на Оскар Искандер, журналист със съмнителна репутация; при режима на Ст. Стамболов вестникът е с подчертана русофобска линия, а след неговото падане променя политическата си програма и става изразител на русофилски възгледи.

Рисувалното училище — за отношението на Алеко Константинов към основаната по онова време Художествена академия — вж. тук, с. 367.

. . . творението на господина Шатца «Бюстът на Иван Вазов по случай на 25-годишния му юбилей» — Борис Шатц (1869—1932), български скулптор от еврейски произход, родом от Русия; един от основателите на Рисувалното училище (днешната Художествена академия); бюстът на Вазов, за който става дума, бил направен от гипс в колосален размер и показан за първи път на специалната литературно-музикална вечеринка на 24 септември 1894 г. по случай 25-годишния юбилей на Вазов. Борис Шатц поднесъл на Вазов по случай четвъртвековния му юбилей гипсов медальон — бюст в естествена величина с надпис «Ивану Вазову. В спомен на 25-годишний му литературен юбилей», който действително с нищо не напомня образа на народния поет (срв. Юбилеят на Иван Вазов. С., 1895, с. 84—85, 88 и сл.).

Каприви — граф Лео Каприви ди Капрара ди Монтекуколи, известен военен и държавен деец в Прусия; през периода 1890—1894 г. бил неин канцлер.

Крал Умберто — Умберто I (1844—1900), крал на Италия от 1878 г. до смъртта си, син на Виктор Емануил II и баща на Виктор Емануил III; по време на неговото управление Италия влязла в Тройния съюз.

. . . антропологическите музеи на Мантегаца и Ломброзо: Паоло Монтегацца (1831—1910), италиански лекар и антрополог, основател на първата в Европа лаборатория по обща патология и на флорентинския етнографски и антропологически музей; Чезаре Ломброзо (1835—1909), италиански лекар и криминолог, защищавал възгледа, че престъпникът е повече болен, отколкото виновен.

Прочутия разбойник Риналдо Риналдини — италиански разбойник от XVIII в., герой на тритомния роман «Риналдо Риналдини, главатарят на разбойниците» на немския писател Кристиян Август Вулпиус (1762—1827 г.).

That is the question (англ.) — това е въпросът (известен стих от монолога на Хамлет в едноименното произведение на У. Шекспир — III, 1).

СЪДЪРЖАНИЕ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪЧИНЕНИЯ В ДВА ТОМА

ТОМ ПЪРВИ

ПЪРВО ИЗДАНИЕ

Редактор Рашел Барух. Художник Дамян Николов. Художествен редактор Кънчо Кънев. Технически редактор Веселина Недялкова. Коректор Мария Йорданова. Формат 32/84/108; тираж 50 112 екз.; печатни коли 25; издателски коли 21; УИК 22,01; изд. № 6886; код 25/95361/79511/5506—58—89; дадена за набор на 4. V. 1989 г.; излязла от печат на 25. X. 1989 г.;

Издателство «Български писател», ДП «Димитър Благоев»,

София 1989 година

Цена 3,11 лв.